

wielogłos

integracja uchodźców
w polskich gminach

wielogłos

integracja uchodźców
w polskich gminach

Fundacja Emic
Pracownia Zrównoważonego Rozwoju

Toruń 2016

Wydawca

Fundacja Emic

ul. Podgórna 50 lok. 2, 87-100 Toruń

www.emic.com.pl • fundacja.emic@gmail.com

tel. 798 704 908

Współwydawca

Pracownia Zrównoważonego Rozwoju

ul. św. Katarzyny 5 lok. 3, 87-100 Toruń

www.pzr.org.pl • fundacja@pzr.org.pl

Autorzy

Przemysław Wyciechowski • Wojciech Goszczyński

Rafał Baczyński-Sielaczek • Joanna Suchomska

Krzysztof Ślebioda • Dominika Rypa • Łukasz Bartosik

Joanna Stankowska • Michał Wróblewski • Anna Paluszek

Żaneta Kopczyńska

Redakcja tekstu

Studio Kropka DTP Piotr Kabaciński

Projekt graficzny i skład

Piotr M. Kozanecki

Wykresy, schematy i ilustracje

Bogna Morawska

ISBN 978-83-945690-0-6

Publikacja została wydana w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator” realizowanego w ramach programu

Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG.

Lider projektu: Fundacja Emic. Partnerzy projektu: Pracownia

Zrównoważonego Rozwoju, Polska Akcja Humanitarna.

Spis treści

Słowo wstępne 9

Historie uchodźców

Wielka siła drobnych gestów 13

Level hard: język polski. 225

Bo praca jest ważna 331

W zawieszeniu i niepewności 393

Rodzinne rewolucje 475

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

1. Wizja lokalnych systemów integracji uchodźców 19

2. Wstęp 25

3. Uchodźcy mają głos! – o badaniu 35

4. Polityka państwa w obszarze integracji
migrantów przymusowych 41

5. Preintegracja cudzoziemców wnioskujących
o ochronę międzynarodową 49

6. Integracja cudzoziemców z uzyskaną
ochroną międzynarodową 83

7. Społeczności lokalne o uchodźcach 129

8. Razem czy osobno? Diagnoza relacji mieszkańców
badanych miejscowości z cudzoziemcami z ośrodka . . . 135

9. Uchodźcy w zwierciadle: ideologia
a postrzeganie uchodźców 183

10. Mapowanie społeczności lokalnych 217

Spis treści

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

1. Wstęp	231
2. Słowniczek	233
3. Przyczyny powstawania LSICU	237
4. Metodologia pracy nad LSICU	241
5. Lokalne uwarunkowania dla LSICU w Słupsku	247
6. LSICU dla miasta Słupska. Ogólny zarys systemu	251
7. Instytucje LSICU dla miasta Słupska	259
8. Harmonogram pracy LSICU miasta Słupska na pierwszy rok działania.	275
9. Procedury	281
10. Nieformalna (wewnętrzna) procedura doraźna w pierwszym kontakcie z cudzoziemcem.	293
11. LSICU dla gminy Dragacz	301
12. Harmonogram prac koordynatora LSICU	309
13. Harmonogram prac LSICU Dragacz na pierwszy rok działania.	311
14. Podmioty LSICU Dragacz	317
15. Procedury	327

Szkolny System Integracji

1. Wstęp	337
2. SSI – model	341
3. SSI w praktyce	357
4. Ważne publikacje poruszające tematykę pracy z uczniem cudzoziemskim w systemie edukacji:.	391

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

1. Wstęp	399
2. Polityki krajowe integracji cudzoziemców – MIPEX	403
3. Niemcy	431
4. Szwecja	449
5. Podsumowanie	471

Słowo wstępne

Słowo wstępne

PRZEMYSŁAW WYCIECHOWSKI, PREZES FUNDACJI EMIC

Śledząc polską dyskusję o uchodźcach, nasuwa się skojarzenie z historią pana Marka z Gdańska, który wygrał Mercedesa, opisywaną przez media kilka lat temu. Jak się później okazało, Mercedesa wygrał nie pan Marek a pan Zdzisiek, nie z Gdańska a z Torunia, nie Mercedesa a Poloneza i nie wygrał... tylko mu ukradli.

Czytając artykuły w gazetach, komentarze w mediach społecznościowych czy słuchając wypowiedzi komentatorów życia społecznego i tzw. „ekspertów”, można odnieść wrażenie, że zalewa nas nieprzebrana masa islamistów czy wręcz terrorystów (dla ponad 70% Polaków przybycie uchodźców kojarzy się ze zwiększeniem zagrożenia terrorystycznego). Prawda jest jednak taka, że to nie nieprzebrana masa a garstka, nie islamistów a osób głównie zza naszej wschodniej granicy i nie zalewa, ale... stara się ominąć.

W odniesieniu do skali migracji w innych krajach europejskich, wniosek o nadanie statusu uchodźcy w Polsce składa stosunkowo niewielka grupa osób. Co roku w Polsce jest to kilka, kilkanaście

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

tysięcy osób, z czego status uchodźcy otrzymuje kilkaset osób (348 w 2015 roku wg danych UdSC). Czy to dużo jak na prawie 40-milionowy kraj? Niekoniecznie. Czy jest możliwa antyuchodźcza histeria praktycznie bez uchodźców? Okazuje się, że tak.

Czasami można odnieść wrażenie, że cały system przyjmowania i integracji uchodźców w Polsce oparty jest na udawaniu: państwo polskie i jego instytucje udają, że chcą przyjąć uchodźców, a uchodźcy udają, że chcą tu zostać. Jest to jednak ocena pobieżna i niesprawiedliwa dla obu stron. Z badań jakie przeprowadziliśmy wśród osób ubiegających się o nadanie statutu uchodźcy w Polsce wynika, iż zdecydowana większość z nich chciałaby zostać w Polsce. Nasi badani ze szczególnym naciskiem podkreślali zainteresowanie podjęciem pracy oraz wynikającą z tego faktu możliwością usamodzielnienia i niezależności od świadczeń wypłacanych przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Podczas gdy Niemcy czy Szwecja opierają swoje systemy preintegracji i integracji uchodźców na szybkim wejściu na rynek pracy, Polska praktycznie blokuje do niego dostęp. Przy aktualnych tendencjach demograficznych to absurd, o wyższych kosztach obsługi całego systemu nie wspominając.

Integracja „sama się nie zrobi” i niezmiernie ważna jest rola państwa w tym procesie. Organizacje pozarządowe, ze względu na ograniczony potencjał finansowy, mogą pełnić tylko funkcję pomocniczą. Kluczowym wnioskiem wynikającym z pracy zespołu projektowego jest fakt, iż integracja uchodźców i preintegracja osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy odbywa się LOKALNIE. To nie UdSC czy urzędy wojewódzkie dysponują narzędziami do skutecznych działań w tym zakresie. Mają je instytucje, z którymi cudzoziemcy i uchodźcy codziennie współpracują, takie jak szkoły czy ośrodki pomocy społecznej. A zatem to instytucje lokalne, naszym zdaniem, odgrywają kluczową rolę w całym systemie.

Mam nadzieję, że udało nam się przedstawić spójne i możliwe do wdrożenia modele pracy z cudzoziemcami ubiegającymi się o nadanie statusu uchodźcy i osobami z ochroną międzynarodową. W dalszej części publikacji przeczytają państwo jak zbudować i zrealizować szkolne i lokalne (gminne, miejskie) systemy integracji oraz zapoznają się z wynikami naszych badań lokalizujących słabe i mocne strony systemu przyjmowania i integracji uchodźców w Polsce. Całość okraszona jest praktycznymi przykładami z doświadczeń szwedzkich i niemieckich. Jak powiedziała jedna z pracowniczek szwedzkiego ośrodka pomocy społecznej „nikt u nas nie dyskutuje o tym czy przyjmować uchodźców, ale o tym w jaki sposób powinno się to odbywać”. Takiego podejścia do sprawy życzę sobie i państwu, wszak Polska podpisała kiedyś konwencję genewską.

Dziękuję wszystkim, dzięki którym możliwe było powstanie tej publikacji. Miłego czytania!

Wielka siła drobnych gestów

ŻANETA KOPCZYŃSKA

Czasami wcale nie trzeba wiele, by pomóc posklejać czyjś świat na nowo. Nie bez znaczenia są drobne gesty życzliwości – pomocna dłoń wyciągnięta przez znajomych i nieznajomych, wsparcie w trudnych momentach lub po prostu słowa otuchy. Rodzina Dinara doświadczyła ich wiele, zwłaszcza na początku swojego pobytu w Polsce.

Na urlop nie zabiera się rodzinnych pamiątek, albumu z fotografiami, oszczędności, kosztowności czy ulubionego kubka lub książki. Nad morze zabiera się letnie ubrania, plażowe ręczniki, stroje kąpielowe i dmuchany materac. To właśnie przede wszystkim spakowali Dinar z żoną i trójką dzieci, gdy postanowili wyjechać ze swojej niewielkiej miejscowości w Obwodzie Ługańskim i przeczekać napięcia w spokojniejszych warunkach. Mieli nadzieję na szybkie zakończenie walk. Nawet w najczarniejszym scenariuszu nie zakładali, że konflikt szybko eskaluje, bomby spadną na ich dom i nie będą mieli do czego wracać. Ucieczka była jedynym wyjściem – przede wszystkim podyktowana troską o bezpieczeństwo, ale Dinar z Iriną nie chcieli nawet, by ich dzieci widziały wojnę i poznały jej bolesne

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

skutki. Najpierw pojechali do Lwowa, ale gdy nie znaleźli tam pomocy, ruszyli do Polski. Nie mieli ze sobą praktycznie nic – wakacyjny ekwipunek trudno przecież uznać za przydatny, gdy trzeba budować swój dom, a właściwie cały świat, na nowo.

Początki nie były łatwe. Zamiana własnych, oswojonych już czterech kątów na trudne nieraz warunki życia w ośrodku dla uchodźców, to prawdziwy szok nawet dla dorosłych, nie mówiąc już o dzieciach. Dinar ani jego żona nie są jednak osobami, które beczynnienie czekają na to, co przyniesie im los. Postanowili wziąć sprawy we własne ręce i zaważczyć o przyszłość swojej rodziny – po dwóch miesiącach spędzonych w ośrodkach zaczęli myśleć o wyprowadzce. Byli gotowi na to, że będą zdani wyłącznie na siebie.

Pomoc nadeszła niespodziewanie.

– Jak tylko opuściliśmy ośrodek i zaczęliśmy poznawać Polaków, to na każdym kroku okazywano nam pomoc. Nie było ani jednego przypadku, że ktoś się od nas odgradził – wspomina Dinar.

Jednymi z pierwszych, którzy pomogli stanąć rodzinie Dinara na nogi byli właściciele wynajmowanego przez nich mieszkania w Osieku. Razem ze znajomymi zebrali i podarowali im najpotrzebniejsze rzeczy. Ubrania, naczynia, zabawki – drobne rzeczy, ale na początek wystarczyły, by zacząć w miarę normalnie funkcjonować. Drugą pomocną dłoń wyciągnęła lokalna szkoła – bez problemu udało się zapisać do niej starszego syna. Życzliwość okazała nie tylko dyrekcja, ale przede wszystkim nauczyciele, którzy pracowali z Markiem indywidualnie oraz zapewnili mu dodatkowe lekcje języka polskiego, przyrody i lubianej przez niego matematyki. Dołożyli wielu starań, by chłopiec szybko się zaaklimatyzował w grupie rówieśników. Nie dziwi więc, że mały chłopiec nie tylko nadrobił zaległości, ale

przede wszystkim dobrze poczuł się wśród nowych kolegów, którzy nierzadko całą klasą odwiedzali go w domu.

Dobrych ludzi nie zabrakło też w szczególnie trudnych momentach.

– Zmiana klimatu po przyjeździe z Ukrainy spowodowała, że dzieci dużo chorowały. Każdy po dwa, trzy razy leżał w szpitalu – tłumaczy Dinar. – I w pewnej chwili, jeden z chłopców z polskiej szkoły po prostu odwiedzał w szpitalu swoją koleżankę i przypadkiem poznał moją żonę, która opowiedziała mu naszą historię. On opowiedział o tym swojej mamie, ta opowiedziała koleżance i od tamtej chwili – ta rodzina i ich przyjaciele – zaczęli nam bardzo mocno pomagać.

W akcję włączyło się wiele osób, które wzięły udział w zbiórkach rzeczy najbardziej potrzebnych ukraińskiej rodzinie. Dzięki staraniom nowych znajomych sprawę nagłośniła telewizja. Ciąg dobrych zdarzeń nadal trwał – na apel o pomoc odpowiedział wrocławski przedsiębiorca z branży motoryzacyjnej. Zaproponował Dinarowi to, na czym mu najbardziej zależało.

– Kiedy przyjechałem, zapytali mnie tylko „Chcesz pracować?” – wspomina. – Oczywiście, że chciałem. Wprawdzie nie miałem doświadczenia w sprzedaży samochodów, ale biorąc pod uwagę, że znałem język rosyjski i ukraiński, sam im zaproponowałem, że możemy spróbować ich dotychczasowe towary sprzedawać Ukrainie.

W niewielkim Osieku spotkało ich wiele dobrego od znajomych i nieznajomych. Przeprowadzili się do Wrocławka, ale cały czas z ogromną sympatią wspominają jego mieszkańców, którzy przyjęli ich z otwartością. W większym mieście jest trochę ciężiej, ale najtrudniejsza rodzina Dinara ma już chyba za sobą. Teraz musi tylko na dobre stanąć na nogi.

Lokalne
systemy
integracji
uchodźców
— badania

1. Wizja lokalnych systemów integracji uchodźców

WOJCIECH GOSZCZYŃSKI • RAFAŁ BACZYŃSKI-SIELACZEK
JOANNA SUCHOMSKA • JOANNA STANKOWSKA • MICHAŁ WRÓBLEWSKI

W naszym opracowaniu zdecydowaliśmy się odejść od zestawu rekomendacji, dobrych rad, wielostronicowych wniosków. Uznaliśmy natomiast, że bazując na wynikach badań, warsztatów, analiz z innych krajów, zaprezentujemy czytelnikowi naszą wizję sprawnie funkcjonujących lokalnych systemów integracji uchodźców. Zachęci to nas, jak i odbiorców raportu, do zastanowienia się nad tym jak ten system wygląda, a jak powinien czy mógłby wyglądać? Jakie obszary i mechanizmy integracji uwzględnione są w polityce państwa, a jakie stanowią białe plamy, bądź czarne dziury, przez które system włączania obcokrajowców w życie społeczności jest nieefektywny? Mamy nadzieję, że skłoni to czytelnika do wyjścia poza utarte, urzędowe schematy przy projektowaniu własnych działań na rzecz uchodźców i osób starających się o ten status.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Przede wszystkim wyobrażamy sobie ośrodek dla osób starających się o status uchodźcy jako istotne i rozpoznawane miejsce w danej społeczności. Warunkiem integracji jest stworzenie przestrzeni umożliwiającej kontakty między mieszkańcami. Muszą się oni mijać na ulicy, kupować w tych samych sklepach, czekać na tych samych przystankach, a ich dzieci wspólnie bawić się na placach zabaw. Ośrodek nie może być położony na uboczu, w opuszczonych koszarach, budynkach po PGR-ze, starej szkole. Lokowania ośrodka nie można rozpoczynać od podwyższenia lub budowy płotu i odgradzenia obu grup. Integracja uda się tylko i wyłącznie wtedy, gdy „rdzenni” i nowi mieszkańcy będą mieli możliwość kontaktu. Jednocześnie nie jesteśmy zwolennikami tworzenia ośrodków tam, gdzie jest najtaniej – w dzielnicach i miejscowościach, które same wymagają rewitalizacji, a ich mieszkańcy nie radzą sobie z problemami. Projektując lokalne systemy integracji należy zwrócić uwagę na przestrzeń – to ona jest bazą dalszych działań.

O wyborze ośrodka powinny decydować nie tylko podstawowe kryteria (związane z zapewnieniem wyżywienia, miejsca do spania), należy również wziąć pod uwagę wymagania dotyczące kompetencji merytorycznych osób w nim pracujących. Wykorzystanie potencjału osób pracujących w ośrodku do budowania procesu integracji cudzoziemców z Polakami oraz zaspokajania potrzeb społecznych. Istotne jest również zwiększenie szans na codzienne interakcje cudzoziemców i Polaków. Co jednak obecnie można zrobić, gdy takie lokalizacje są mniejszością, a relokacja nie wchodzi w grę? Warto zastanowić się nad wykorzystaniem potencjału lokalnych liderów/aktywistów, którzy mogliby być „przewodnikami” po najbliższej miejscowości.

Kolejną kluczową kwestią w integracji uchodźców i cudzoziemców jest skierowanie działań integracyjnych na poziom lokalnej

społeczności, tam gdzie codziennie stykają się cudzoziemcy z mieszkańcami lub urzędnikami lokalnych instytucji i przedstawicielkami/przedstawicielami różnych organizacji. Efektywność tych działań zależy jednak od przygotowania podmiotów i osób, które w pewien sposób kreują i kierują integracją na poziomie lokalnym, ale także tych, którzy bezpośrednio w niej uczestniczą. Konieczne jest wyposażenie przedstawicieli instytucji kontaktujących się z cudzoziemcami w wiedzę dotyczącą zarówno przepisów i formalnych kwestii związanych z integracją, ale także z zakresu różnic kulturowych i realizacji działań integracyjnych. Bardzo ważną kwestią w tym zakresie jest współpraca i wymiana informacji między instytucjami a podmiotami zaangażowanymi w działania związane z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców. Wymiana informacji, podejmowanie wspólnych działań i tworzenie zespołów roboczych powinno mieć miejsce nie tylko wśród instytucji najniższego szczebla, ale również tych, które odpowiadają za tworzenie ram systemowych integracji. Działania takie pomagają instytucjom w przygotowaniu się do prowadzenia działań integracyjnych. Dla wprowadzenia tych rozwiązań konieczne są zmiany systemowe, które zagwarantują pomoc merytoryczną przedstawicielom instytucji oraz nadadzą uprawnienia do podejmowania konkretnych działań i zagwarantują dodatkowe środki na ich realizację.

Integracja jest procesem dwustronnym, który równoległe z pracą z cudzoziemcami, wymaga odpowiedniego przygotowania przyjmującej społeczności. Kluczowa wydaje się być tutaj edukacja mieszkańców, zagwarantowanie możliwości artykułowania obaw związanych z integracją cudzoziemców oraz umiejętność zauważania napięć i rozładowywania sytuacji konfliktowych przez lokalne instytucje. Istotna jest również kwestia współpracy z mieszkańcami w działaniach integracyjnych, które powinny być oparte na zwyczajowych relacjach i mechanizmach funkcjonowania wspólnoty.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Podjmując działania integracyjne należy być wyczulonym i ostrożnym, aby integracja nie zmieniła się w „festiwal kultur”. Warto rozważyć dwustronne działania integracyjne. Respondenci na ogół pamiętają wydarzenia, które miały na celu zintegrowanie ich z cudzoziemcami, zwłaszcza jeśli wymuszały na uczestnikach wejście ze sobą w interakcje. Być może powielanie festynów o zabawieniu folklorystycznym na dłuższą metę się nie sprawdzi (efekt „nowości”, „egzotyczności” przestanie działać), dlatego warto zastanowić się w nad innym sposobem wzajemnego poznawania się. Model wykorzystujący umiejętności i wiedzę dwóch stron (mieszkańców i cudzoziemców) wydaje się dobrym tropem – warto zastanowić się w jaki sposób wykorzystać naturalny potencjał w działaniach bliższych codziennemu życiu (np. na rzecz miejscowości, na rzecz potrzebujących, w działaniach wspierających szkołę). Pomocne w tym zakresie mogą okazać się lokalne stowarzyszenia – Koło Gospodyń Wiejskich lub Ochotnicza Straż Pożarna.

Zmian wymaga też jedno z funkcjonujących narzędzi integracji – indywidualny program integracji, który powinien kłaść większy nacisk na aktywizację i usamodzielnienie się osób ze statusem uchodźcy w Polsce – szczególnie w zakresie mechanizmów i narzędzi poszukiwania pracy oraz nauki języka polskiego.

Ważne dla nas są dzieci mieszkające w ośrodku i te mające już status uchodźcy. Aby mogły one szybko i skutecznie wdrożyć się w polski system edukacji, niezbędne jest wsparcie placówek w przygotowaniu do pracy w grupie wielokulturowej. Specjalistyczne szkolenia z psychologii kulturowej, pomoc w opracowaniu procedur i materiałów edukacyjnych pomogą nauczycielom w skutecznym wprowadzaniu nowych uczniów do systemu edukacji. Zrozumienie przez władze lokalne oraz instytucje na poziomie krajowym specyficznych potrzeb szkół wielokulturowych pomoże im w zorganizowaniu

dotychczasowych zajęć lub zatrudnieniu osób niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania wielokulturowej placówki. Szczególną uwagę należy skierować na asystentów międzykulturowych odpowiadających za wdrażanie nowych uczniów, którzy mogą pełnić rolę koordynatora prac szkoły w zakresie przygotowania i pracy z uczniami cudzoziemskimi. Kolejnym ważnym aspektem pracy szkoły jest nauka nowych uczniów języka polskiego, gdyż bardzo ważne jest, aby uczniowie przed trafieniem do klas przechodzili intensywny kurs języka polskiego, umożliwiającą pełne funkcjonowanie w społeczności szkolnej i udział w lekcjach. Taki system pracy z uczniami cudzoziemskimi i uchodźczymi powinien zostać przedyskutowany na szczeblu krajowym, jako jedno z rozwiązań postulowanych przez wszystkich nauczycieli, z którymi pracowaliśmy podczas niniejszego projektu. Szkoła wielokulturowa to szkoła świadoma swojej specyfiki, która dba o poczucie bezpieczeństwa swoich uczniów – polskich, cudzoziemskich, uchodźczych. Bierze pod uwagę ich różne potrzeby i pracuje w taki sposób, aby każdy uczeń i uczennica mógł w pełni rozwijać swoje talenty.

Obraz obecnych mechanizmów integracji nie napawa optymizmem. Rodzi to ryzyko, że w przyszłości czeka nas wiele wyzwań związanych z przyjmowaniem uchodźców, a ewentualną odpowiedzialnością za problemy obarczeni mogą zostać ci, których będziemy przyjmować. Wynika to z tego, że w dyskursie publicznym, często wzmacnianym logiką mediów, niezwykle łatwo sprowadzić systemowe problemy do indywidualnej odpowiedzialności. Dlatego tak ważne jest dla nas, by uświadomić naszych czytelników, że to zjawiska o charakterze strukturalnym (finansowanie, współdziałanie samorządu lokalnego i administracji centralnej, funkcjonowanie szkół, kompetencje personelu) mogą przyczynić się do fiaska bądź sukcesu polityki integracyjnej. Jednocześnie integracja uchodźców jest zbiorem wielu działań, praktyk i procesów, które w dużej mierze

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

zależą od decyzji o charakterze politycznym. Za ewentualną porażkę naszej polityki integracyjnej będą w związku z tym odpowiedzialni polityczni decydenci, a nie demonizowani w mediach uchodźcy.

Musimy przy tym pamiętać, że integracja nie jest procesem prostym i bezproblemowym. Z jednej strony prawdą jest, że musimy bardziej starać się o rozwiązania o charakterze systemowych w obszarach, w których zidentyfikowaliśmy podstawowe problemy z funkcjonowaniem polityki integracyjnej. Jednakże z drugiej strony, nie możemy lekceważyć lęków i bagatelizować roli ideologicznych uprzedzeń obecnych w naszym społeczeństwie. Należy pracować nie tylko w obszarze integracji, ale również nad zmianą naszych postaw. Oswajanie lęku przed innym jest być może najskuteczniejsze na poziomie szeroko rozumianej codzienności. Dlatego tak ważne jest, aby ośrodki dla uchodźców lokowane były wewnątrz tkanki miejskiej oraz by społeczność lokalna była aktywną stroną polityki integracyjnej. Nie możemy oczekiwać, że sprawę załatwią jedynie lepsze przepisy czy większe finansowanie. Integracja – znów to podkreślmy – to dziesiątki działań, określających codzienne życie zarówno tych, którzy mają się zintegrować, jak i tych, którzy z nimi dzielą swoją codzienność. Musimy przy tym pamiętać, że często te dwa światy będą się najzwyczajniej ze sobą zderzać. Nie możemy również zakładać, że skończy się ona sukcesem w krótkim czasie. Biorąc pod uwagę ogólnie nieprzychylny stosunek do uchodźców, być może musimy być przygotowani na początku na osiągnięcie minimalnych korzyści, czyli, dla przykładu, przełamanie niechęci i uprzedzeń.

2. Wstęp

Obserwowany w ostatnich dekadach wzrost globalnej mobilności ludzkiej jest ważnym trendem społecznym mającym ogromny wpływ zarówno na kraje wysyłające, jak i społeczeństwa przyjmujące migrantów. Migracje są zjawiskiem, którego wpływ staje się dostrzegalny na każdym poziomie życia społecznego, począwszy od poziomu globalnego, a skończywszy na poziomie lokalnym. Dla wielu społeczeństw przyjmujących napływ cudzoziemców jest naturalnym procesem. Różnorodność i wielokulturowość jest dla tych społeczności istotnym elementem definiującym własną tożsamość. Drugi biegun to społeczeństwa, dla których imigracja jest wyzwaniem, poważnym problemem społecznym. Jednak bez względu na skalę doświadczeń migracyjnych, integracja cudzoziemców jest ważną kwestią społeczną wymagającą działań ze strony władz publicznych. Dotyczy to zarówno państw takich jak Polska, o wyjątkowo krótkiej współczesnej historii imigracyjnej, gdzie cudzoziemcy stanowią niespełna 1% społeczeństwa oraz takich jak np. Niemcy, Wielka Brytania lub Francja o wysokim odsetku społeczności imigranckich. Pomimo znaczących doświadczeń w przyjmowaniu imigrantów przez państwa Europy Zachodniej, polityka migracyjna i integracyjna jest nadal przedmiotem

publicznych debat. W przeciwieństwie do Polski, punktem wyjścia nie jest kwestia otwartości bądź zamknięcia się na napływ cudzoziemców lub uchodźców, ale dyskusja związana z europejskim kryzysem migracyjnym. W większości dotyczy ona liczby przyjmowanych osób i efektywności działań integracyjnych. W Polsce, tocząca się od 2015 roku, debata publiczna na ten temat zdominowana jest przez spór o samą zasadność włączenia Polski do programu relokacji i przesiedleń. Nadal stawiane jest pytanie – czy przyjmować uchodźców? – zamiast kluczowego pytania w tej kwestii: jak uchodźców integrować? Pomijając niewielką skalę napływu cudzoziemców do Polski wydaje się zasadne wypracowanie, już na tym etapie, skutecznych metod integracji cudzoziemców i włączania ich do społeczeństwa polskiego. Niestety ponad dwie dekady rozwoju zjawiska imigracji w Polsce zajęło wypracowanie dokumentu strategicznego, który powstał dopiero w 2012 roku. Dotychczasowy brak strategii migracyjnej skutkował działaniami doraźnymi, realizowanymi *ad hoc* w odpowiedzi na pojawiające się coraz to nowe problemy. Charakterystyczną cechą polskiej polityki migracyjnej jest nadal jej reakcyjność i brak strategicznego planowania. Działania organów państwa skupione są na doraźnych rozwiązaniach prawnych, regulujących napływ cudzoziemców do Polski, walce z imigracją nieuregulowaną i szarą strefą ekonomiczną generowaną przez napływających do Polski imigrantów ekonomicznych. Nierozwiązany nadal w wystarczającym stopniu jest również problem integracji cudzoziemców w naszym kraju, zarówno jeśli chodzi o opracowanie strategicznych dokumentów regulujących ten obszar, jak i stworzenie efektywnych narzędzi integracyjnych. Działaniami integracyjnymi objęte są jedynie osoby ze statusem uchodźcy bądź ochroną uzupełniającą.

W polskiej polityce integracji cudzoziemców nadal pomijany jest wymiar lokalny. Proces recepcji i preintegracji cudzoziemców

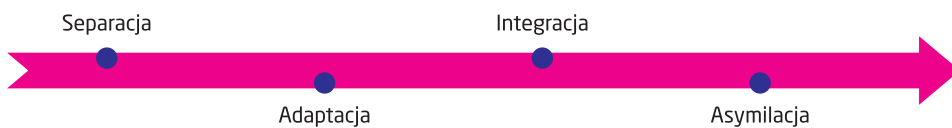
ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz integracji cudzoziemców z uzyskaną ochroną nie obejmuje obszaru działań samorządów lokalnych. Żaden z elementów tych działań nie jest zadaniem własnym samorządów w Polsce, z wyjątkiem edukacji nieletnich cudzoziemców w szkołach publicznych. Pomimo tego nieliczne samorzady wykazują się znaczącą aktywnością na tym polu i podejmują własne działania skierowane do cudzoziemców osiedlających się w społecznościach lokalnych. Jednak bez systemowych rozwiązań w tym zakresie, precyzyjnego określenia zakresu obowiązków władz samorządowych i narzędzi do realizacji postawionych celów, takie inicjatywy będą nadal jednostkowymi przykładami dobrych praktyk. Szczególnie istotne jest zapewnienie wsparcia finansowego i merytorycznego ze strony władz centralnych i przygotowanie instytucji lokalnych do nowych działań.

Integracja cudzoziemców

Poruszając się w obszarze zjawisk migracyjnych nie można pominąć systematyzacji zasadniczych pojęć oraz koncepcji teoretycznych. Już samo pojęcie „integracja społeczna” jest pojęciem nieprecyzyjnym i wieloznacznym. W przypadku zjawisk migracyjnych pojęcie „integracja” jest przede wszystkim jednym z poziomów relacji pomiędzy grupami imigranckimi a społeczeństwem przyjmującym. Jest to poziom, jak stwierdza Małgorzata Budyta-Budzyńska, „wchodzenia” w społeczeństwo przyjmujące (Budyta-Budzyńska 2011: 47). W tym podejściu separacja, adaptacja, integracja i asymilacja traktowane są jako kolejne poziomy – od separacji, poziomu najniższego, najmniej zaawansowanego, do poziomu pełnej unifikacji w postaci asymilacji. Przy czym warto zaznaczyć, iż zarówno pojęcie „integracja”, jak i pozostałe: „separacja”, „adaptacja” i „asymilacja”, są pojęciami obejmującymi swoim znaczeniem zarówno proces jak i stan – rezultat tego procesu.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

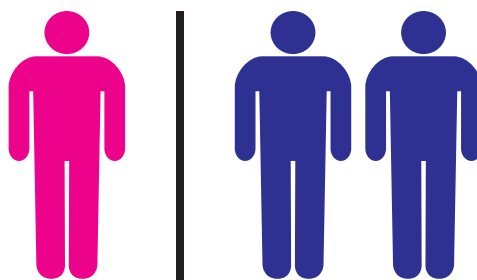
Schemat 1. Skala relacji pomiędzy grupami imigranckimi a społeczeństwem przyjmującym.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Separacja (marginalizacja) oznacza najniższy poziom relacji pomiędzy społecznością imigrancką a społeczeństwem przyjmującym (większościowym). W tym zjawisku istotna jest geneza czynników wykluczających. Z jednej strony, separacja może być efektem samoizolowania społeczności cudzoziemskich. Stan ten będzie efektem przyjętej strategii grup imigranckich w relacjach ze społeczeństwem przyjmującym. Z drugiej zaś strony, może być on również efektem marginalizacji społecznej, ekonomicznej lub systemowej, przy jednoczesnym braku skutecznych narzędzi włączających imigrantów do społeczeństwa przyjmującego. Efektem jest wypchnięcie społeczności imigranckich na margines społeczeństwa, przy jednoczesnym braku możliwości włączenia.

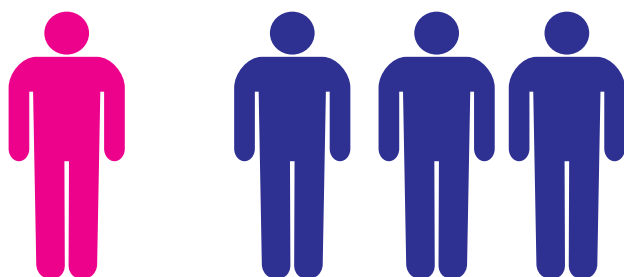
Schemat 2. Relacja pomiędzy społeczeństwem przyjmującym a społecznością imigrancką – poziom separacja.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Minimalny poziom relacji pomiędzy społeczeństwem przyjmującym a grupami imigranckimi to poziom adaptacji. Obejmuje przystosowanie wyłącznie na poziomie funkcjonalnym. Zakłada przyswojenie wzorów zachowań, norm i wartości niezbędnych dla efektywnego funkcjonowania w kluczowym dla przeżycia obszarze życia – aktywności zawodowej/biznesowej. Poziom ten, podobnie jak separacja, nie zakłada nawiązywania relacji pozazawodowych z przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego. Normy, wartości, kultura – wyznaczniki tożsamości imigranckiej – pozostają bez zmian.

Schemat 3. Relacja pomiędzy społeczeństwem przyjmującym a społecznością imigrancką – poziom adaptacja.

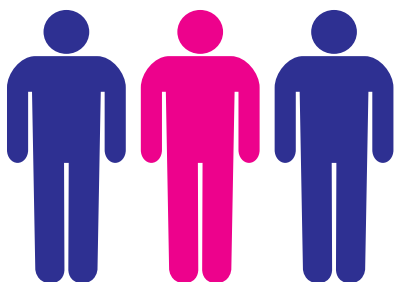
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Integracja w tym ujęciu jest procesem i stanem, w którym jednostki i grupy imigranckie nawiązują relatywnie trwałe związki z członkami społeczeństwa przyjmującego. Ten poziom włączenia w społeczeństwo przyjmujące zakłada uczestnictwo w różnych obszarach życia społecznego. Wymaga przyswojenia na wyższym poziomie kompetencji językowo-kulturowych oraz zmiany w sposobie budowania własnej tożsamości. Niezbędne jest wykształcenie w cudzoziemcach chęci stania się częścią społeczeństwa przyjmującego. Natomiast ze strony społeczeństwa przyjmującego warunkiem koniecznym osiągnięcia poziomu zintegrowania jest zgoda

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

na włączenie cudzoziemców do społeczeństwa oraz wytworzenie mechanizmów włączających. Integracja zatem wymaga środowiska społecznego akceptującego imigrantów oraz wspierającej ich polityki państwa. Jest procesem dwustronnym, wymagającym zmian zarówno ze strony przedstawicieli społeczności imigranckich, jak i społeczeństwa przyjmującego.

Schemat 4. Relacja pomiędzy społeczeństwem przyjmującym a społecznością imigrancką – poziom integracja.

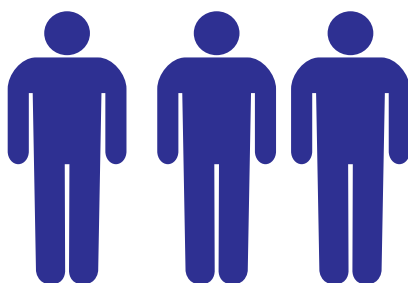
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W odniesieniu do zjawiska integracji migrantów przymusowych wyodrębnić należy dwa zasadnicze procesy: preintegrację oraz integrację właściwą. Okres preintegracji obejmuje czas od złożenia przez cudzoziemca wniosku o objęcie ochroną do chwili wydania decyzji. Stanowiąc powinien wstępną fazę przygotowującą imigranta do późniejszego opuszczenia ośrodka pobytowego i rozpoczęcia procesu integracji ze społeczeństwem przyjmującym.

Poziomem najwyższym bliskości relacji społeczności imigranckiej ze społeczeństwem przyjmującym jest asymilacja. Jest to proces jednokierunkowy, w trakcie którego cudzoziemcy wchodzący w społeczeństwo w pełni przejmują wartości i normy kulturowe, upodabniając się do przedstawicieli grupy dominującej. Ten poziom

zakłada pełne wyzbycie się własnej odrębności kulturowej i przemianę własnej tożsamości.

Schemat 5. Relacja pomiędzy społeczeństwem przyjmującym a społecznością imigrancką – poziom asymilacja.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Proces włączania imigrantów do społeczeństwa przyjmującego przebiega równolegle na wielu obszarach. Dotyczy przede wszystkim wymiaru ekonomicznego, kulturowego, społeczno-politycznego i tożsamościowego. W każdym z tych wymiarów możemy mieć do czynienia z różnym poziomem bliskości, włączania przedstawicieli grup mniejszościowych do grupy dominującej.

Polska polityka integracji cudzoziemców

Podejmując zagadnienie integracji cudzoziemców w Polsce warto także wyjść poza koncepcje teoretyczne i odnieść się do strategicznego dokumentu „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”. W założeniu dokument ten ma pełnić rolę kreującą i definiującą polską politykę migracyjną. Integracja, zgodnie z tą strategią, określa relację pomiędzy państwem polskim a społecznościami imigranckimi oraz stanowi pożądaną efekt

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

działań podejmowanych przez państwo polskie w stosunku do społeczności imigranckich w Polsce. Za kluczowe narzędzia integracji cudzoziemców w Polsce uznaje się rynek pracy, nauczanie języka polskiego oraz znajomość polskiej kultury (Polityka migracyjna Polski 2012: 72). Strategia, poza definiowaniem funkcjonalnym celów integracji cudzoziemców, wskazuje również działania na rzecz spójności społecznej i włączenia imigrantów do społeczeństwa polskiego (Polityka migracyjna Polski 2012: 73). W tym ujęciu widoczne jest wyraźnie podejście do integracji jako wielowymiarowego, dwustronnego procesu, którego warunkiem koniecznym, dla efektywnych działań integracyjnych, jest dostosowanie i przygotowanie kluczowych instytucji publicznych. Pomimo tego, iż w strategii dostrzeżona została istotna rola samorządów terytorialnych w ramach istniejącego systemu zarządzania migracjami, a wśród postulatów można znaleźć między innymi zwiększenie roli samorządów lokalnych w obszarze integracji cudzoziemców i rozpoczęcie dyskusji dotyczącej nadania cudzoziemcom praw wyborczych na poziomie samorządu terytorialnego, nie ma to jak na razie znaczącego przełożenia na praktyczne rozwiązania.

Zgodnie z aktualnymi rozwiązaniami Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej jest podmiotem kreującym i koordynującym działania państwa polskiego w zakresie integracji cudzoziemców. Warto jednak zaznaczyć, iż dokument „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania” dostrzega istotną rolę instytucji poziomu lokalnego w powodzeniu procesu integracji uchodźców:

Działania mające na celu realizację tych założeń powinny być prowadzone na szczeblu lokalnym, ponieważ administracja lokalna, jak również organizacje pozarządowe działające w terenie, mają lepsze rozeznanie odnośnie do specyfiki potrzeb

imigrantów mieszkających na obszarze ich działania. W celu zapewnienia spójności prowadzonych inicjatyw, wskazane jest koordynowanie oraz monitorowanie realizacji polityki na poziomie centralnym. Rozbudowanie infrastruktury integracyjnej powinno odbywać się z wykorzystaniem już istniejącego systemu, tj. struktur systemu pomocy społecznej; należy jednak zwiększyć rolę innych instytucji i organizacji lokalnych, np. urzędów pracy, a ponadto pracodawców, szkół i organizacji pozarządowych.

Pożądanym kierunkiem zmian w działaniach integracyjnych jest decentralizacja. Jednak bez odpowiedniego wsparcia instytucji poziomu lokalnego potencjał tego rozwiązania nie zostanie w pełni wykorzystany. Szczególnego znaczenia nabiera ten problem w kontekście włączenia Polski do programu relokacji i przesiedleń uchodźców.

3. Uchodźcy mają głos! – o badaniu

Faza 1 – lokalne systemy integracji: perspektywa ekspercka

Pierwsza faza projektu polegała na zdiagnozowaniu podstawowych problemów, barier i oczekiwań związanych z przyjęciem nowych grup uchodźców w województwie kujawsko-pomorskim. Badanie ukazuje dwie perspektywy wyzwań i problemów związanych z integracją uchodźców: ekspertów oraz osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy i posiadających taki status. Badano:

- Mechanizmy integracji – perspektywa osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce: wywiady kwestionariuszowe z losowo wybranymi mieszkańcami ośrodka dla cudzoziemców w Grupie (45 osób). Badanie miało na celu określenie oczekiwań, problemów i perspektyw związanych z procesem integracji uchodźców. Pozwoliło to w dalszych etapach działania skonfrontować istotnych aktorów zaangażowanych w pracę z uchodźcami oraz osobami ubiegającymi się o nadanie statusu uchodźcy

z rzeczywistymi oczekiwaniami tej grupy osób. Kwestionariusze wywiadów zostały przetłumaczone. Dodatkowo wyniki z części kwestionariuszowej zostały pogłębione 10 wywiadami indywidualnymi z uchodźcami mieszkającymi poza ośrodkiem oraz z osobami starającymi się o taki status, mieszkającymi w ośrodku dla cudzoziemców w Grupie.

- Mechanizmy integracji – perspektywa ekspercka: w badanie zaangażowano osoby będące przedstawicielami instytucji i organizacji mających doświadczenie w pracy z uchodźcami i cudzoziemcami, bądź osoby, mające zajmować się uchodźcami, gdy ci pojawiają się w gminach. Na tym etapie badania zastosowano technikę indywidualnego wywiadu pogłębionego. Badaniem została objęta grupa 18 osób (urzędników, nauczycieli, działaczy organizacji pozarządowych, lokalnych liderów) głównie z województwa kujawsko-pomorskiego oraz z poziomu instytucji krajowych. Celem badania było poznanie ich doświadczeń, stosunku do pracy z uchodźcami oraz potrzeb związanych z procesem integracji uchodźców w ich pracy i społecznościach lokalnych.
- Mechanizmy integracji – perspektywa partycypacyjna: w trakcie trwania projektu zrealizowano dwa grupowe wywiady scenariuszowe dotyczące oczekiwanych mechanizmów i perspektyw integracji uchodźców. Wywiady przeprowadzono z dwiema grupami osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy (kobiety i mężczyźni).

Wszystkie wyżej wymienione wywiady przeprowadzili przeszkoleni oraz znający odpowiedni język moderatorzy, na co dzień związani z pracą w tym obszarze.

Faza 2 – lokalne systemy integracji: perspektywa społeczności lokalnych

Dobór miejscowości

Badania przeprowadzono na terenie trzech miejscowości: Grupa, Podkowa Leśna oraz Słupsk. Wybór nie był przypadkowy – wybrano trzy jakościowo różne sytuacje, ukazujące nastawienie wobec uchodźców.

W Grupie ośrodek dla cudzoziemców istnieje od dłuższego czasu i jest usytuowany wewnątrz miejscowości, założono więc, że będzie to sytuacja, w której mieszkańcy zdążyli już oswoić się z obecnością mieszkańców placówki. Założono, że ośrodek wpisał się w lokalny pejzaż miejscowości.

Ośrodek w Dębaku – Podkowie Leśnej również nie jest ośrodkiem nowym, ponieważ funkcjonuje od 1992 roku. Jest to na tyle długi czas, by ukształtowały się pewne relacje pomiędzy mieszkańcami Podkowy a mieszkańcami placówki, podobnie jak być może miało to miejsce w Grupie. Podkowa Leśna znalazła się jednakże w centrum zainteresowania, gdy Polska podjęła decyzję o przyjęciu uchodźców z Syrii. Ośrodek został wskazany jako potencjalne miejsce ulokowania Syryjczyków. Wydarzenia ostatnich miesięcy oraz debata publiczna nad problemem uchodźczym stwarzają w Podkowie nową sytuację, co sprawia, że możemy mieć tutaj do czynienia z okolicznościami innymi niż w Grupie. Bardzo ważny jest również sposób ulokowania ośrodka – w odróżnieniu od Grupy znajduje się on poza miejscowością.

Słupsk jest przykładem sytuacji „przed” – nie ma tu jeszcze ośrodka, władze dopiero wyraziły chęć uczestniczenia w procesie relokacji. W tym przypadku chodziło o zbadanie nastawienia wobec uchodźców w kontekście, w którym nie ma długotrwałych doświadczeń społecznych z cudzoziemcami i uchodźcami.

Opis badania

W sumie przeprowadzono 200 wywiadów kwestionariuszowych (65 w Grupie, 61 w Podkowie Leśnej oraz 76 w Słupsku). Próbę dobrano metodą ustalonej ścieżki (*random route-sampling*), polegającej na wybieraniu co n-tego gospodarstwa domowego, zaczynając od centralnego punktu miejscowości. W przypadku nieobecności domowników ankieterzy udawali się do kolejnego domostwa, z którego znowu „przeskakiwali” do n-tego domostwa. Wskaźnik grupy został wyliczony na podstawie algorytmu bazującego na proporcji pomiędzy liczbą mieszkańców a wielkością próby. W naszym badaniu wskaźnik doboru próby wynosił 5, co oznacza, że wybierano co piąte gospodarstwo domowe. Kwestionariusz składał się z trzech części: 1) konstrukcja i dynamika społeczności lokalnej; 2) doświadczenia związane z uchodźcami; 3) ideologia.

Uwagi ogólne dotyczące badań

Podczas realizacji badania zespół natrafił na kłopoty z rekrutacją i zaangażowaniem urzędników. Temat uchodźców został „obciążony” politycznie, co zdecydowanie zmniejszyło chęć udziału w projekcie. Pojawiał się także problem negatywnego nastawienia Polaków do uchodźców, co przekładało się na niechęć samorządowców do poruszania problemu, który może wywołać kontrowersję.

Na nieco inny problem natrafił zespół realizujący badania bezpośrednio z osobami ubiegającymi się o nadanie statusu uchodźcy. Okazało się, że stosowanie części technik partycypacyjnych (warsztaty scenariuszowe) stwarzało problemy z aktywnym uczestnictwem w takim spotkaniu osób, które nie są przyzwyczajone do warsztatowych metod pracy. Badacze musieli konfrontować się z problemami językowymi, kontekstualnym rozumieniem pytań, nieufnością i brakiem pewności kogo mogą reprezentować osoby przeprowadzające wywiad. Owe czynniki utrudniały dotarcie do grupy.

Jednocześnie realizujący projekt zwrócili uwagę na terapeutyczne oddziaływanie samego badania na zaangażowanych uchodźców. Traktowali oni ankiety oraz wywiady jako jedną z niewielu możliwości wyartykułowania swoich potrzeb i problemów dotyczących: ośrodków, zachowania urzędników, procesu przyznawania decyzji oraz sytuacji w Polsce.

Czytając wyniki badań ilościowych należy zwrócić uwagę na ograniczenia związane z doбором próby. Opierał się on na algorytmie, co zapewniało losowość, zwiększało jednak rolę empatii w doborze. W praktyce oznaczało to, że w próbie dominują osoby, które chciały udzielać wywiadu. Można zauważyć nadreprezentację respondentów starszych i lepiej wykształconych. Biorąc pod uwagę wyniki, można przyjąć, że powoduje to lekkie zawyżenie wartości pytań. Nakładając na to jeszcze wpływ ankietera i samej rozmowy, trzeba uznać, że realny obraz stosunków między uchodźcami a społecznościami lokalnymi może być nieco bardziej negatywny.

4. Polityka państwa w obszarze integracji migrantów przymusowych

Problematyka migracyjna do niedawna nie stanowiła w Polsce ważnej kwestii społecznej. Nie był to temat poruszany w ogólnopolskiej debacie publicznej, pomimo pojawienia się wielu zjawisk mających poważne skutki społeczne, jak na przykład niedawna fala emigracji polskich obywateli do państw Europy Zachodniej czy znaczący wzrost w ostatnich latach imigracji ekonomicznej do Polski. Zmianę przyniósł rok 2015. Kryzys migracyjny w Europie i włączenie Polski do programu przesiedleń i relokacji wywołało publiczną debatę na ten temat w mediach oraz na portalach społecznościowych. Deklaracja o przyjęciu przez Polskę w ramach programu relokacji 7 tysięcy uchodźców, doprowadziła do głębokiego podziału polskiego społeczeństwa na przeciwników i zwolenników przyjmowania przez nasz kraj uchodźców.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Debata na temat przyjęcia uchodźców ma negatywny wpływ na sytuację w miejscowościach, w których zlokalizowane są ośrodki pobytowe dla cudzoziemców wnioskujących w Polsce o objęcie ochroną. Pomimo tego, iż do chwili obecnej program nie został uruchomiony, pojawiły się w tych miejscowościach ruchy i protesty przeciwko przyjęciu przez Polskę uchodźców z krajów arabskich i Afryki oraz domagające się likwidacji istniejących ośrodków pobytowych. Obserwowana od kilku miesięcy radykalizacja nastrojów społecznych w kwestii przyjęcia uchodźców, świadczy o narastającej potrzebie działań informacyjnych zarówno na poziomie ogólnopolskim, ale przede wszystkim na poziomie lokalnym, w miejscowościach, w których zlokalizowane są ośrodki pobytowe dla cudzoziemców. Zauważono konieczność pracy ze społecznościami lokalnymi w zakresie promowania wiedzy na temat problematyki migracyjnej i uchodźczej, budowania relacji pomiędzy społecznościami lokalnymi a społecznościami cudzoziemskimi ośrodków pobytowych oraz przygotowania do życia w środowisku wielokulturowym. Niestety, jak dotąd, ten obszar działań praktycznie nie jest realizowany przez stronę publiczną. Odrębną kwestią jest przygotowanie lokalnych instytucji, nieotrzymujących wystarczającego wsparcia merytorycznego, szkoleniowego i finansowego z zakresu pracy z cudzoziemcami.

Wstrzymanie procesu relokacji uchodźców do Polski nie oznacza, iż problem integracji cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy oraz cudzoziemców z uzyskaną ochroną stał się nieistotny. Do Polski nadal napływają migranci przymusowi, którym udzielana jest ochrona i realizowane są działania integracyjne. Kluczowe jest wypracowanie już teraz skutecznych narzędzi integracji, a przede wszystkim stworzenie wizji tego procesu, jako przemyślanego i kompleksowego działania. Dlatego też tak problematyczny jest brak dokumentu strategicznego, który powinien regulować ten

obszar, poprzez wskazanie celów i narzędzi działań integracyjnych, obejmujący problem całościowo i perspektywicznie. Prace nad dokumentem podjęte zostały w ramach Grupy Roboczej ds. Integracji Cudzoziemców przy Międzyresortowym Zespole ds. Migracji. Ich efektem jest dokument „Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne”¹. Niestety nie ma on nadal żadnego statusu formalnego – od trzech lat jest na etapie konsultacji międzyresortowych. Kilkuletnie opóźnienie wdrożenia dokumentu wyjaśnia jeden z ekspertów:

[...] ten dokument jest taki, jaki może być. Oczywiście ma masę niedociągnięć, aczkolwiek i tak nie ma szansy na przyjęcie. Myśmy w tym finalnym momencie zdecydowali, że będzie on bardzo ogólny, po to, żeby miał szansę być przyjęty i wyznaczyć same główne kierunki, na podstawie których będzie można dopiero dopracować. Żeby chociaż to było przyjęte, bez żadnych środków i konsekwencji finansowych. To i tak nie przechodzi. Ministerstwo Finansów cały czas mówi, że oni widzą, że to generuje koszty, chociaż nigdzie nie jest zapisane, gdzie będziemy to robić ani kiedy².

Jednym z powodów opóźnień i braku efektywnych rozwiązań w zakresie integracji cudzoziemców, a szczególnie osób z uzyskaną ochroną międzynarodową (status uchodźcy i ochrona uzupełniająca), był do niedawna niski poziom zainteresowania tym zjawiskiem ze strony władz polskich i tym samym niska priorytetowość tego rodzaju działań. Widoczny jest wyraźny brak woli politycznej i niedostrzeżenie przez stronę publiczną wagi problemu.

1. Dokument dostępny na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-programow-i-inne/olskapolitykaintegracjicudzoziemcw-zaoeniaiwytyczne/> (z dnia 2015-03-31)

2. ekspert_04_MRPiPS

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Ostatnie pół roku i cała historia związana z medialną atmosferą wokół uchodźców to jest dopiero ten moment kiedy ten temat zaczął być w mainstreamie [...] Wcześniej to był temat na tyle niszowy [...] jak się organizowało debaty, spotkania dotyczące uchodźców to dosłownie nikogo to nie obchodziło³.

Warto podkreślić, iż na poziomie centralnym istnieją regulacje formalne w postaci ustaw i wskazania konkretnych resortów odpowiedzialnych za realizację działań w obszarze preintegracji cudzoziemców ubiegających się o ochronę oraz integracji cudzoziemców z uzyskaną na terenie Polski ochroną międzynarodową. Za czynności preintegracyjne, zgodnie z Ustawą o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiada Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji poprzez działania realizowane przez Urząd do Spraw Cudzoziemców (UdSC)⁴. Natomiast, zgodnie z Ustawą o pomocy społecznej, za prace integracyjne odpowiada Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej⁵. Kontrola Najwyższej Izby Kontroli (NIK) z 2015 roku potwierdziła, wielokrotnie sygnalizowane przez organizacje pozarządowe zastrzeżenia, iż te organy działają w oderwaniu od siebie, na podstawie dwóch różnych aktów prawnych, chociaż cel działań jest wspólny⁶.

Nie jest natomiast formalnie określona odpowiedzialność i rola samorządów lokalnych w procesie recepcji i preintegracji cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz integracji

3. ekspert_01_NGO_01

4. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2003 Nr 128 poz. 1176.

5. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593.

6. Informacja o wynikach kontroli. Pomoc Społeczna Dla Uchodźców. 2015, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny, Warszawa, s. 10.

cudzoziemców z uzyskaną ochroną. Zgodnie z aktualnymi rozwiązaniami prawnymi nie jest to zadanie własne samorządów w Polsce, choć postulaty odnoszące się do ważnej roli poziomu lokalnego w procesie integracji uchodźców wskazuje między innymi „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”. Rekomendacje w tym dokumencie odnoszą się nie tylko do konieczności wsparcia instytucji pracujących bezpośrednio z migrantami poprzez podnoszenie kwalifikacji urzędników oraz poziomu obsługi interesantów⁷, kładą również akcent na wdrożenie działań integracyjnych skierowanych do cudzoziemców, realizowanych na poziomie lokalnym, postulując zwiększenie roli samorządów lokalnych w tym obszarze⁸.

Obecnie nieliczne działania podejmowane przez samorządy w zakresie działań integracyjnych mają charakter doraźny i są co najwyżej odpowiedzią na realne problemy dostrzegane na poziomie lokalnym. Wynikają z „dobrej woli” władz samorządowych oraz postrzegania kwestii związanych z integracją uchodźców jako problemów własnych/lokalnych i wzięcia za nie odpowiedzialności. Jednak bez systemowych rozwiązań w tym zakresie, precyzyjnego określenia zakresu obowiązków i narzędzi do realizacji postawionych celów, a szczególnie bez zapewnienia wsparcia finansowego i merytorycznego ze strony władz centralnych, takie inicjatywy będą nadal jednostkowymi przykładami dobrych praktyk w tym zakresie.

Tocząca się aktualnie debata publiczna dotycząca kwestii włączenia Polski do programu relokacji i przesiedleń, cechuje się skrajnie

7. Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania. 2013, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Departament Polityki Migracyjnej, Warszawa, s. 19.

8. Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania. 2013, s. 19.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

niemerytorycznym poziomem i nadal skupia się niemal wyłącznie wokół kwestii zasadności przyjęcia uchodźców przez nasz kraj. Nie podejmuje się natomiast próby wdrożenia konstruktywnych rozwiązań w zakresie usprawnienia procesu recepcji i integracji uchodźców. O ile w przypadku działań integracyjnych skierowanych do cudzoziemców z uzyskaną ochroną istnieje system wspierający i stworzone zostały narzędzia integracji w postaci Indywidualnych Programów Integracyjnych (IPI), to w przypadku preintegracji działania są ograniczone i nieefektywne – szerzej ten temat będzie omówiony w dalszej części raportu.

Czynniki decydujące o niepowodzeniu integracji odnoszą się zarówno do niedostatecznie wykorzystanego okresu preintegracji, jak i nieefektywnych działań w okresie integracji właściwej i braku wsparcia po zakończeniu programu integracyjnego. Niestety, w większości przypadków te działania można sprowadzić jedynie do wsparcia finansowego cudzoziemców z uzyskaną ochroną.

Bo czymże jest program integracyjny, nawet jeśli taka rodzina otrzyma status uchodźcy? To, że komuś finansujemy roczny pobyt w Polsce, to nie znaczy, że w jakikolwiek sposób integrujemy te rodziny, bo rzeczywistość pokazuje coś innego. Kończy się projekt [Indywidualny Program Integracyjny – przyp. autora], rodzina wyjeżdża na zachód i jest to program po prostu zmarnowany i finansowo i też integracyjnie⁹.

Realnym problemem jest opuszczanie terytorium Polski przez osoby w trakcie trwania programu integracyjnego lub po jego zakończeniu. Skala zjawiska, ze względu na niemonitorowanie tego procesu na poziomie ogólnopolskim oraz brak informacji na temat losów

9. ekspert_ośrodek

uznanych uchodźców po zakończeniu programu integracyjnego, jest trudna do oszacowania. Co ważne, niski poziom efektywności programów integracyjnych nie jest spowodowany niekompetencją pracowników sektora publicznego lub pozarządowego – jak błędnie sugeruje jeden z ekspertów biorących udział w badaniu:

Tak naprawdę my doskonale wiemy, co można zrobić, tylko to jest kwestia tego, że nikt tego nie chce zrobić. Nie chce zrobić, bo to są decyzje polityczne, wyłącznie polityczne. [...] Organizacje też wiedzą, co robić, bo pracują na projektach, nie ma innej możliwości, a trzeba by to po prostu przełożyć na poziom systemowy i tyle¹⁰.

Nieprzyjęcie strategii integracji skutkuje brakiem całościowego, systemowego podejścia, stworzenia ram realizacji działań, wytyczenia celów, a przede wszystkim wskazania roli poszczególnych sektorów i poziomów w procesie integracji uchodźców. Jest to szczególnie ważne z perspektywy samorządów lokalnych i lokalnych instytucji, które w praktyce realizują działania integracyjne, nie dysponując odpowiednim przygotowaniem i wsparciem.

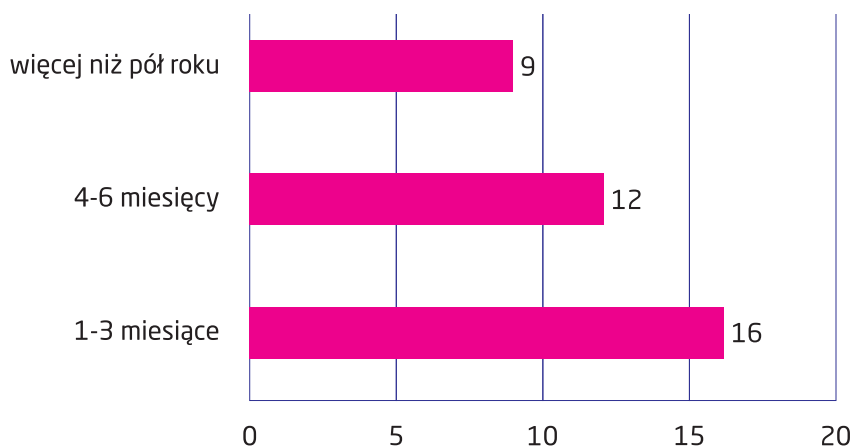
5. Preintegracja cudzoziemców wnioskujących o ochronę międzynarodową

Preintegracja jest wstępnym etapem procesu integracji cudzoziemców ze społeczeństwem. Zgodnie z raportem NIK, średnio okres oczekiwania na wydanie decyzji trwa 14,5 miesiąca¹¹, a w skrajnych przypadkach nawet do 2-3 lat. Dla badanego ośrodka pobytowego dla cudzoziemców w Grupie okres przebywania w ośrodku rozkładał się następująco:

11. Informacja o wynikach kontroli. Pomoc Społeczna Dla Uchodźców. 2015, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny, Warszawa, s. 10.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

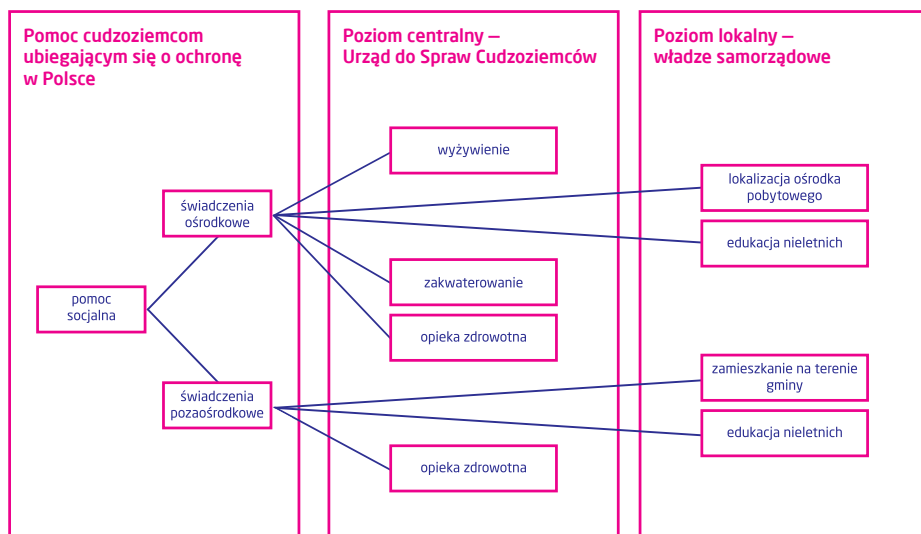
Wykres 1. Okres przebywania w ośrodku dla cudzoziemców respondentów badania (n = 45, brak danych = 8).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Cudzoziemcy, którzy złożyli wniosek o nadanie statusu uchodźcy mają prawo do przebywania w ośrodku pobytowym dla cudzoziemców (świadczenia ośrodkowe) lub na wydanie decyzji mogą oczekiwać zamieszkując w wynajętym mieszkaniu (świadczenia pozaośrodkowe). Chociaż za preintegrację cudzoziemców odpowiedzialny jest Urząd do Spraw Cudzoziemców, w znaczącej części proces ten ma wymiar lokalny.

Schemat 6. Pomoc socjalna dla cudzoziemców ubiegających się o ochronę w Polsce.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W przypadku pobytu cudzoziemców w ośrodku wymiar lokalny obejmuje funkcjonowanie ośrodka pobytowego na terenie gminy. Nieuregulowanym zagadnieniem jest kwestia odpowiedzialności za relacje pomiędzy społecznością lokalną, w której zlokalizowany został ośrodek pobytowy, a cudzoziemcami. Władze samorządowe w tym obszarze nie dysponują żadnymi efektywnymi narzędziami ani środkami finansowymi, natomiast Urząd do Spraw Cudzoziemców w ograniczonym stopniu bierze odpowiedzialność za tę kwestię, interweniując jedynie w przypadku pojawiających się poważnych problemów na linii społeczność lokalna-społeczność ośrodka. Praktyka pracy w ośrodkach pobytowych pokazuje, iż to właśnie lokalne władze samorządowe, przy częstym wsparciu organizacji pozarządowych, borykają się z problemem pojawiających się konfliktów.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Świadczenia pozaośrodkowe, które wybiera część cudzoziemców, oznaczają rozproszony charakter ich zamieszkania. Wybór miejsca osiedlenia uzależniony jest między innymi od lokalnego rynku nieruchomości oraz lokalnego rynku pracy. W większości przypadków osiedlenie ma jednak charakter skupiony wokół ośrodka pobytowego w odległości kilku, kilkunastu kilometrów. Wynika to z konieczności comiesięcznego odbioru świadczeń pieniężnych w ośrodku pobytowym oraz korzystania z podstawowej opieki zdrowotnej w punkcie ambulatoryjnym ośrodka. Na wybór miejsca zamieszkania ma wpływ również lokalizacja szkoły, do której uczęszczają dzieci. Obszar styczności społeczności lokalnej z cudzoziemcami w trakcie procedury rozpatrywania wniosku o ochronę w takim przypadku przybiera formę rozproszoną – indywidualnych kontaktów z cudzoziemcami zamieszkałymi na obszarze gminy poprzez kontakty sąsiedzkie.

Drugim istotnym obszarem lokalnego wymiaru działań preintegracyjnych jest edukacja uczniów cudzoziemskich w lokalnych szkołach publicznych. Szerzej to zagadnienie, wspólne dla procesu preintegracji i integracji, będzie omówione w dalszej części raportu. W przypadku ośrodków pobytowych wybór placówki odpowiedzialnej za przyjęcie uczniów cudzoziemskich wynika z rejonizacji. W takich wypadkach mamy często do czynienia z sytuacją znaczącego obciążenia jednej szkoły, do której uczęszczają uczniowie z ośrodka pobytowego. W zależności od aktualnej sytuacji liczba uczniów podlega znacznym wahaniom: od kilku do kilkudziesięciu procent uczniów cudzoziemskich w klasach. Natomiast w przypadku świadczeń pozaośrodkowych nie pojawia się problem dużej liczby uczniów cudzoziemskich w jednej szkole.

Warunki podejmowania nauki przez cudzoziemców w polskich szkołach są określone przepisami Ustawy o systemie oświaty¹² oraz Rozporządzenia MEN¹³. Zgodnie z nimi cudzoziemcy korzystają z nauki i opieki na takich samych warunkach jak obywatele polscy we wszystkich typach publicznych przedszkoli i szkół do ukończenia 18 lat lub ukończenia gimnazjum. Aby wspomóc uczniów cudzoziemskich w zakresie niwelowania braków edukacyjnych oraz bariery językowej szkoła może skorzystać z dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego oraz zatrudnić nauczyciela wspierającego lub asystenta kulturowego. Środki na finansowanie tych działań pochodzą z budżetu gminy jako organu prowadzącego szkołę. Natomiast do samorządu lokalnego trafiają one jako subwencja oświatowa odpowiednio zwiększona o około 20-150%, zależnie od łącznej liczby uczniów korzystających z zajęć w danej szkole¹⁴.

Edukacja uczniów uchodźczych w polskich szkołach jest jednym z nielicznych narzędzi preintegracyjnych skierowanych do cudzoziemców oczekujących na nadanie statusu uchodźcy w Polsce. Pozostałe narzędzia preintegracyjne obejmują jedynie prowadzone w ośrodkach pobytowych lektoraty języka polskiego i ograniczoną możliwość podejmowania zatrudnienia przez cudzoziemców w przypadku przedłużającej się procedury. Brak efektywnych

12. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991 Nr 95 poz. 425.

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia, Dz.U. 2015 poz. 1202.

14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 grudnia 2015 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2016, Dz.U. 2015 Nr 0 poz. 2294.

działań integracyjnych krytykują organizacje pozarządowe pracujące z cudzoziemcami¹⁵:

[...] gdyby nie działalność organizacji pozarządowych to ośrodek zapewniałby tylko to minimum, czyli spanie, wyżywienie i tyle. Natomiast wszelkie potrzeby związane chociażby z dostępem do jakiegokolwiek pomocy prawnej, psychologicznej, opieką nad dziećmi i wszystko inne, tego nie było. Teraz to się zmieniło, ponieważ teraz ośrodek już ma jakby ustawowo zapewnić jakąś opiekę dzieciom małym, jeszcze w wieku przedszkolnym [...]. No ale tak poza tym to nic się nie zmienia, wszystko inne robią lub nie robią organizacje pozarządowe, w zależności od tego, czy są czy ich nie ma.

Powyższa diagnoza pracownika organizacji pozarządowej działającej w ośrodku pobytowym trafnie przedstawia sytuację cudzoziemców w ośrodkach pobytowych i jest zgodna ze stanowiskiem wielu organizacji pracujących z uchodźcami. Obecne rozwiązania ograniczają się głównie do zapewnienia warunków życia w ośrodkach pobytowych, bez rozwijania działań preintegracyjnych. Lukę tę często wypełniają organizacje pozarządowe.

Poniżej analizie zostaną poddane kluczowe zagadnienia mające istotny wpływ na przebieg i efektywność procesu preintegracji cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce: lokalizacja i funkcjonowanie ośrodków pobytowych, kursy języka polskiego, dostęp do rynku pracy, praca socjalna w ośrodkach pobytowych oraz świadczenia pozaośrodkowe.

15. ekspert_03_NGO_03

Lokalizacja ośrodków pobytowych

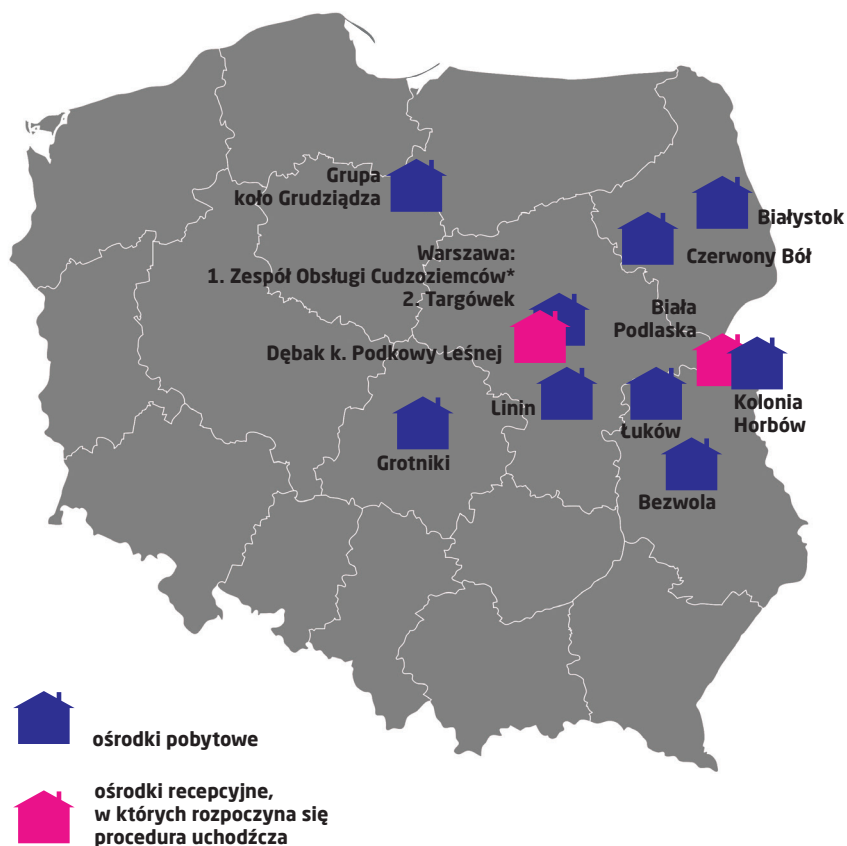
Konieczność stworzenia systemu recepcji i integracji cudzoziemców poszukujących ochrony w Polsce wynikała z ratyfikacji na początku lat 90. XX w. Konwencji Genewskiej o ochronie uchodźców. Od tego momentu Polska stała się elementem globalnego systemu ochrony uchodźców. Za ochronę uchodźców w Polsce odpowiada Urząd do Spraw Cudzoziemców, który wraz z ośrodkami pobytowymi i recepcyjnymi oraz punktami obsługi cudzoziemców tworzy polski system recepcji migrantów przymusowych. Reguluje to Ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Polski¹⁶. Aktualnie UdSC zarządza 11 obiektami – ośrodkami dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy lub azylu. Rozmieszczenie ośrodków przedstawia mapa 1¹⁷.

16. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

17. Informator: Więcej wiedzy, mniej strachu. Uchodźcy w Polsce, <http://goo.gl/MdOmDp> (z dnia 2016-03-31)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Mapa 1. Ośrodki pobytowe i recepcyjne w Polsce.

* dla osób ze świadczeń poza ośrodkiem

ŹRÓDŁO: INFORMATOR WIĘCEJ WIEDZY – MNIEJ STRACHU – UCHODźCY W POLSCE, UDSC

System ośrodków pobytowych tworzą 2 typy ośrodków. Spośród obecnych 11 obiektów jedynie 4 są własnością publiczną, w pełni zarządzaną przez UdSC (Czerwony Bór, Biała Podlaska, Dębak, Linin). Pozostałe ośrodki są wyłaniane w trybie przetargu

nieograniczonego¹⁸ na „Zakwaterowanie i wyżywienie cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej”¹⁹. Aktualnie nie ma wypracowanych procedur lokowania ośrodków dla cudzoziemców, obejmujących pracę ze społecznością lokalną w postaci działań informacyjnych, przygotowania lokalnych instytucji do pracy z cudzoziemcami i szkoleń ich personelu z zakresu pracy z klientem cudzoziemcem. Istotnym elementem tego procesu powinny być również działania skierowane bezpośrednio do społeczności lokalnej w postaci warsztatów z zakresu problematyki uchodźstwa i migracji, wielokulturowości oraz różnic kulturowych. Ważnym elementem działań powinno być także wypracowanie mechanizmów rozładowywania potencjalnych konfliktów oraz stworzenie pola do współpracy pomiędzy społecznością ośrodka a społecznością lokalną.

Czyli przygotowanie środowiska, zanim pojawi się ośrodek, tak by było najlepiej, ale urząd [Urząd do Spraw Cudzoziemców – przyp. autora] twierdzi, że nie zawsze jest w stanie, nie zawsze ma czas²⁰.

Ostatnie miesiące szczególnie wyraźnie pokazały newralgiczność tego obszaru w postaci protestów społeczności lokalnych wobec planów tworzenia nowych ośrodków²¹. Założenie nowego ośrodka pobytowego w ramach procedury zamówień publicznych wymaga od podmiotu uczestniczącego w przetargu, zgodnie ze Specyfikacją

18. Szerzej na temat procedury lokowania ośrodków pobytowych w: A. Chrzanowska, W. Klaus, A. Kosowicz, 2011, Polityka wyboru i lokalizacji ośrodków dla uchodźców. Analiza i rekomendacje, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Fundacja Polskie Forum Migracyjne, Warszawa.

19. Szczegółowa procedura przetargowa dotycząca aktualnie działających ośrodków dostępna jest na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu do Spraw Cudzoziemców: <http://goo.gl/DYSvj6>

20. ekspert_02_NGO_02

21. ekspert_04_MRPiPS

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Istotnych Warunków Zamówienia (SIWZ)²², jedynie poinformowania samorządu lokalnego o zamiarze uczestnictwa w postępowaniu. Władze samorządowe pozbawione są jakichkolwiek możliwości decyzyjnych w tym procesie:

Dlatego, że tak naprawdę my nie mieliśmy żadnego wpływu na to, czy ten ośrodek powstanie, czy nie. On po prostu z dnia na dzień powstał i wszyscy zostaliśmy postawieni przed faktem dokonanym. Nikt tak naprawdę nie przygotował nas... instytucji, szkoły. Ja nie mówię tutaj o ośrodku pomocy, ale szkoły chociażby, na to, że taki ośrodek powstanie, że trzeba się do tego jakoś przygotować²³.

Opisywana przez respondenta badania sytuacja powtarza się od lat. Obecne kryteria wyboru ofert, zgodnie z najnowszym SIWZ z 2015 roku²⁴, nadal opierają się głównie na kryterium cenowym (stanowiącym 45% oceny) oraz kryteriach odwołujących się do lokalizacji przestrzennej obiektu i warunków bytowych w ośrodku. Nie są premiowane ośrodki już istniejące, odznaczające się poprawnymi relacjami ze społecznością lokalną i pewnym stopniem akceptacji dla funkcjonowania ośrodka pobytowego. Procedura przetargowa nie wprowadza również obowiązku pracy ze społecznością lokalną w kierunku przygotowania jej do funkcjonowania takiego ośrodka.

Centralnym problemem związanym z lokalizacją ośrodków pobytowych w Polsce jest ich wykluczający przestrzennie charakter.

22. Szczegółowa procedura przetargowa dotycząca aktualnie działających ośrodków dostępna jest na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu do Spraw Cudzoziemców: <http://goo.gl/DYSvj6>.

23. ekspert_GOPS

24. Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia na zakwaterowanie i wyżywienie cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej, postępowanie: 68/BL/OŚRODKI 2/PN/15

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Jedynie 2 ośrodki, spośród aktualnie istniejących 11, zlokalizowane są w dużych miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Pozostałe obiekty zlokalizowane są w małych miejscowościach, na obszarach wiejskich bądź na obszarach niezamieszkałych (obszary leśne).

Tabela 1. Charakterystyka ośrodków pobytowych w Polsce.

Nazwa ośrodka	Miejscowość	Typ	Populacja	Odległość od ośrodków miejskich
Ośrodek Orchidea	Grotniki	wieś	1500	Zgierz: 10 km Łódź: 25 km
Czerwony Bór – ośrodek UdSC	Czerwony Bór	wieś	brak, była baza wojskowa	Łomża: 16 km Białystok: 72 km
Zajazd „Budowlani”	Białystok	miasto	ponad 100 000	
Grupa	Grupa	wieś	1646	Grudziądz: 8 km Toruń: 72 km
Warszawa-Targówek	Warszawa	miasto	ponad 100 000	
Hotel „Polonia”	Łuków	miasto	30 827	Lublin: 94 km
Biała Podlaska – ośrodek UdSC	Biała Podlaska	miasto	57 471	Lublin: 129 km
Dębak – ośrodek UdSC	Dębak	wieś	brak, była baza wojskowa	Warszawa: 28 km
Linin – ośrodek UdSC	Linin	wieś	brak, była baza wojskowa	Warszawa: 47 km
Kolonia Horbów	Zalesie	wieś	131	Lublin: 128 km
Bezwola	Bezwola	wieś	1600	Lublin: 70 km

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Problem wykluczenia przestrzennego ośrodków pobytowych dotyczy większości obiektów. Od wielu lat organizacje pozarządowe starają się wpływać na politykę lokalizacji ośrodków realizowaną

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

przez UdSC. Problem ten dostrzegają zarówno pracownicy publicznych instytucji pomocowych:

A tutaj ciągle mamy do czynienia z ośrodkami, gdzie ludzie są wyizolowani, odizolowani, bez perspektyw na przyszłość, bez możliwości podjęcia legalnej pracy, bez wizji na to, że poprawią swoje warunki życia i bez realnej wizji na to kiedy mogą powrócić do kraju. To nie jest dobry pomysł na życie²⁵.

oraz pracownicy organizacji pozarządowych:

Tylko cały czas ośrodki lokalizowane są poza dużymi miastami, to jest cały czas ten problem, np. ośrodek w Bezwoli, czy ośrodek w Czerwonym Borze, które są byłymi jednostkami wojskowymi, są w lesie. Ja rozumiem, że wtedy nie generuje się tego problemu: ośrodek-społeczność przyjmująca lokalna. No ale ci ludzie się nie integrują, bo siedzą w lesie²⁶.

Warto podkreślić dokonującą się w ostatnich latach jakościową zmianę w systemie funkcjonowania systemu recepcji cudzoziemców w Polsce – zmniejszenia istotności kryterium cenowego na rzecz warunków bytowych. Jednak pomimo dokonywanych zmian cały system i sposób jego funkcjonowania wymaga reorganizacji. W obecnym kształcie jest to system charakteryzujący się ograniczoną funkcjonalnością, wysokimi kosztami i niską efektywnością działań. Wprowadzane zmiany są nadal niewystarczające, aby zniwelować istniejące czynniki wykluczające przestrzennie i społecznie przebywających w tych ośrodkach cudzoziemców.

25. ekspert_UG

26. ekspert_02_NGO_02

Problem jest szczególnie dostrzegany przez cudzoziemców oczekujących na nadanie statusu uchodźcy, dla których wykluczająca przestrzeń lokalizacja jest istotnym argumentem za zamieszkaniem na świadczeniach pozaośrodkowych. Zarówno badani cudzoziemcy, jak również pracownicy organizacji pozarządowych wskazują na zalety lokalizacji ośrodków pobytowych położonych w miastach:

Myślę, że w dużych miastach nawet pobyt w ośrodkach nie byłby taki separujący. Te osoby pojawiając się w większym mieście, mają większą szansę, żeby znaleźć mieszkanie, znaleźć pracę, nawiązać kontakty. Trzeba iść do sklepu, coś kupić, jest taka możliwość wyjścia, porozmawiania w języku polskim²⁷.

Rozpatrując szerzej ten problem należy zwrócić szczególną uwagę na lokalizację ośrodka pobytowego. Przez pojęcie „lokalizacja ośrodka pobytowego” rozumieć należy szeroki zespół cech środowiskowych i społecznych odgrywających istotną rolę w działaniach preintegracyjnych. Do cech środowiskowych zaliczyć należy wielkość i charakter miejscowości, w której ma działać ośrodek, istnienie bądź nieistnienie bezpośredniego sąsiedztwa społeczności lokalnej, dostęp do usług społecznych (szkół, opieki zdrowotnej, usług, sklepów, organizacji pozarządowych, transportu publicznego itp.). Natomiast do cech społecznych zaliczyć należy relacje pomiędzy społecznością lokalną a społecznością cudzoziemską ośrodka pobytowego, stosunek władz lokalnych do ośrodka pobytowego oraz cudzoziemców, zaangażowanie lokalnych szkół, liderów społecznych, organizacji pozarządowych w budowanie pozytywnych relacji pomiędzy społecznością lokalną a społecznością imigrantów.

27. ekspert_02_NGO_02

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Analiza umiejscowienia poszczególnych ośrodków nie ma na celu wskazania lepszego typu lokalizacji – duże lub małe miasto czy wieś jako preferowany typ. Każda lokalizacja ma zalety i wady, jednak podstawową kwestią jest zlokalizowanie ośrodka pobytowego w przestrzeni zamieszkałej. Umiejscowienie w większych miejscowościach ułatwia dostęp do usług społecznych i rynku pracy oraz pomocy organizacji działających na rzecz uchodźców (większość organizacji działających na rzecz uchodźców zlokalizowana jest m.in. w Warszawie, Białymstoku, Lublinie, Krakowie, Poznaniu i Toruniu). Zapewnia również wyższy stopień anonimowości, co również ma swoje dobre i złe strony. Natomiast lokalizacja ośrodka w małej miejscowości daje większą możliwość pracy ze społecznością lokalną w obszarze integracji, budowania pozytywnych relacji oraz przygotowania społeczności lokalnej do sąsiedztwa z nim, ze społecznością ośrodka.

Przywołując przykład miejscowości Grupa w województwie kujawsko-pomorskim, tę lokalizację uznać należy za odznaczającą się poprawnymi relacjami pomiędzy społecznością lokalną a cudzoziemcami przebywającymi w ośrodku. Istnienie ośrodka od 2008 roku nie spowodowało dotąd poważniejszych konfliktów społecznych. Respondenci oceniają tę lokalizację jako sprzyjającą integracji:

Myślę, że ten ośrodek jest położony w takiej miejscowości, która sprzyja integracji. Po pierwsze nie jest położony za miastem, ani w jakiejś odległej wsi, w której mieszkańcy ośrodka nie mieli by kontaktu z mieszkańcami [cudzoziemcami – przyp. autora]. Grupa jest małą miejscowością, więc ludzie czują się ze sobą związani, znają siebie nawzajem. Ponadto jest to ośrodek, który nie jest ośrodkiem zamkniętym, więc mieszkańcy mogą wychodzić na teren Grupy, robić zakupy w pobliskich marketach więc to wszystko sprzyja jakby poznawaniu mieszkańców.

Ponadto wiemy, że niektórzy mieszkańcy ośrodka, którzy wcześniej poprzez różne działania poznali się, zaprzyjaźnili, utrzymują ze sobą kontakty. Oczywiście takie położenie ośrodka w centrum w zasadzie w małej miejscowości rodzi też poważne konflikty. To nie jest tak, że to sprzyja integracji. Ale jest to na pewno najlepsze z możliwych położzeń. Nie jest to duże miasto, gdzie wszyscy są anonimowi, ale też nie jest to jakaś miejscowość, która jest gdzieś położona daleko w lesie, zupełnie odizolowana od środowiska lokalnego²⁸.

Funkcjonowanie ośrodka nie wywołało poważniejszych problemów i konfliktów społecznych. Zdarzały się sytuacje wymagające podjęcia działań mediacyjnych, w które zaangażowane były władze lokalne, działająca w ośrodku Polska Akcja Humanitarna oraz UdSC. Jednak generalnie uznać należy tę lokalizację za pozytywny przykład działania ośrodka dla cudzoziemców w małej społeczności lokalnej.

Funkcjonowanie ośrodków pobytowych

Żaden działający w Polsce ośrodek dla cudzoziemców nie powstał z przeznaczeniem na tego typu funkcję. Są to budynki zaadaptowane na potrzeby zakwaterowania cudzoziemców, między innymi budynki koszarowe, hotel robotniczy lub ośrodek wypoczynkowy. W związku z tym standard tych obiektów jest zróżnicowany i generalnie dość niski, zarówno jeśli chodzi o części wspólne, jak i pokoje mieszkalne. Standardem jest funkcjonowanie całej rodziny w jednym pomieszczeniu mieszkalnym, bez wyodrębnionej kuchni lub jadalni oraz wydzielonych sypialni. Taka sytuacja ma negatywny wpływ na możliwość podtrzymywania życia rodzinnego i relacje

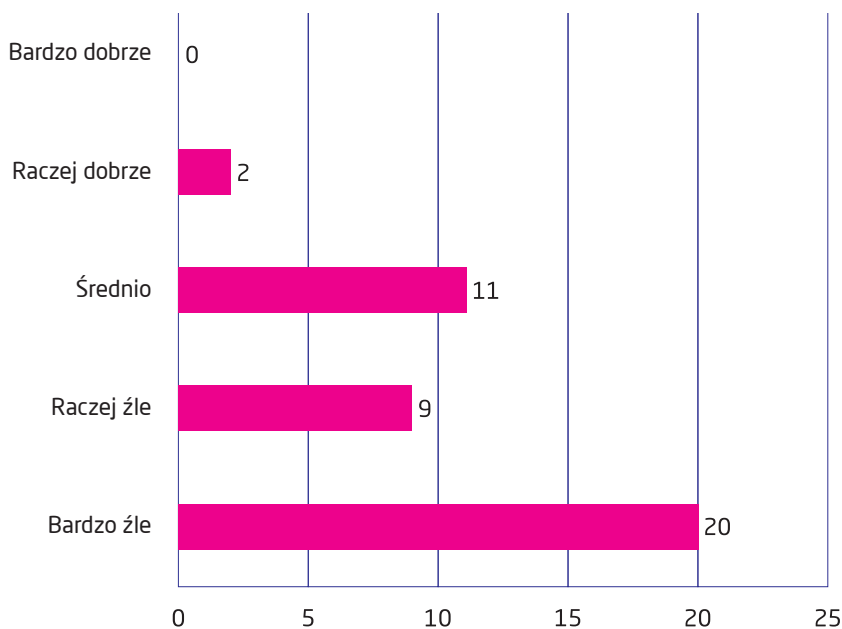
28. ekspert_ośrodek

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

wewnątrzrodzinne. Ogólnie cudzoziemcy bardzo nisko oceniają warunki życia w ośrodkach. Potwierdziło to również badanie ilościowe przeprowadzone wśród cudzoziemców przebywających w ośrodku w Grupie. Dotyczy to zarówno ogólnej oceny ośrodka pobytowego, jak i kluczowych kwestii, takich jak wyżywienie, utrzymanie czystości czy wyposażenie pomieszczeń.

Wyżywienie w ośrodkach pobytowych od wielu lat jest bardzo drażliwą kwestią i powodem protestów cudzoziemców. Mieszkańcy ośrodka w Grupie ocenili oferowane im wyżywienie bardzo nisko. Zaledwie 2 osoby oceniły poziom wyżywienia jako „dobry”, a 11 osób na poziomie średnim. Ocena pozostałych osób była „zła” lub „bardzo zła”.

Wykres 2. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani wyżywienie w ośrodku? (n = 45, brak danych = 3).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

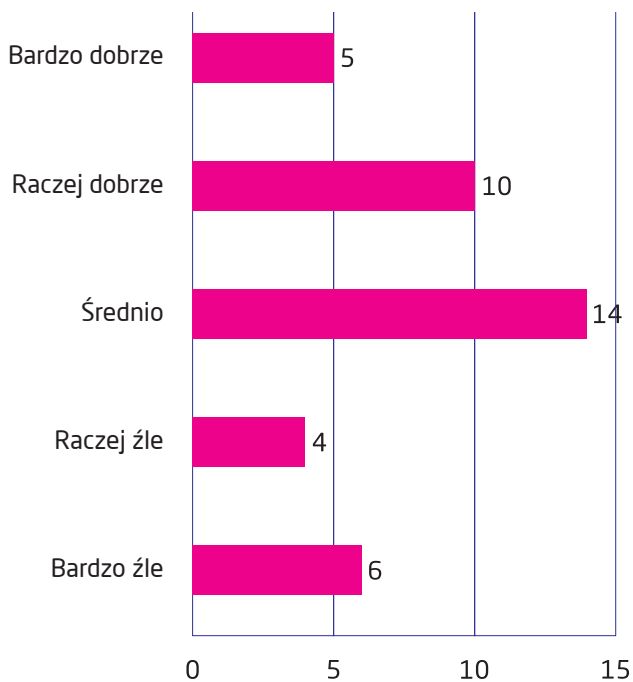
Badanie potwierdziło istniejący od bardzo dawna problem jakości wyżywienia w ośrodkach pobytowych. Jest to najniżej, spośród badanych, oceniona kwestia. Negatywne oceny odnośnie do wyżywienia dotyczą przede wszystkim zbyt małych porcji, złego smaku i jego niskiej jakości. Jedna z typowych wypowiedzi cudzoziemców na temat serwowanych w ośrodku posiłków:

Dawano tam darmowe posiłki, ale nie dało się tego jeść, jedzenie było takie... jak z plasteliny²⁹.

Ogólnie można stwierdzić, iż wygląd, wyposażenie oraz utrzymanie czystości w ośrodkach pobytowych budzi wiele zastrzeżeń. Zauważalne jest zarówno poważne niedoinwestowanie ośrodków rządowych, jak i niski standard ośrodków prywatnych – co wynika z dominacji kryterium cenowego w postępowaniu przetargowym. W ocenie utrzymania czystości w ośrodku w Grupie dominuje ocena „średnia”, przy niewielkiej przewadze ocen pozytywnych nad negatywnymi.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

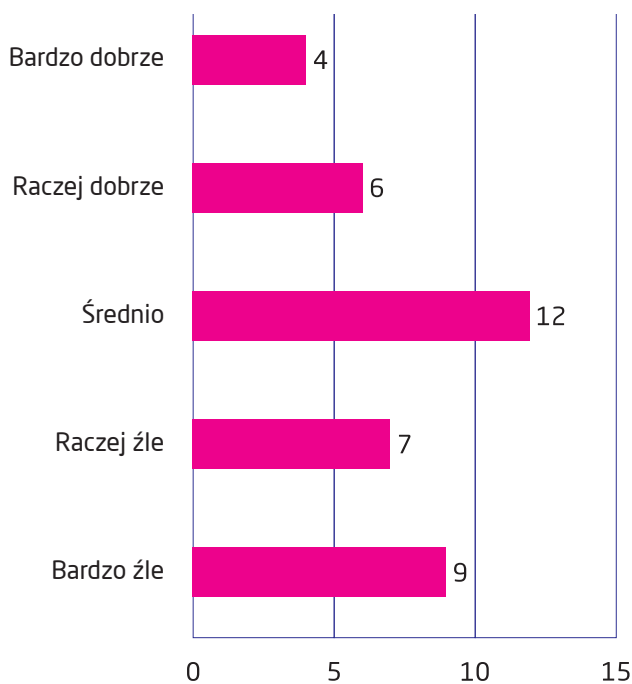
Wykres 3. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani czystość w ośrodku?
(n = 45, brak danych = 6).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zastrzeżenia cudzoziemców przebywających w ośrodku w Grupie budzi wygląd i wyposażenie pomieszczeń. Przeważają oceny średnie i negatywne.

Wykres 4. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani wygląd i wyposażenie pomieszczeń w ośrodku? (n = 45, brak danych = 7).

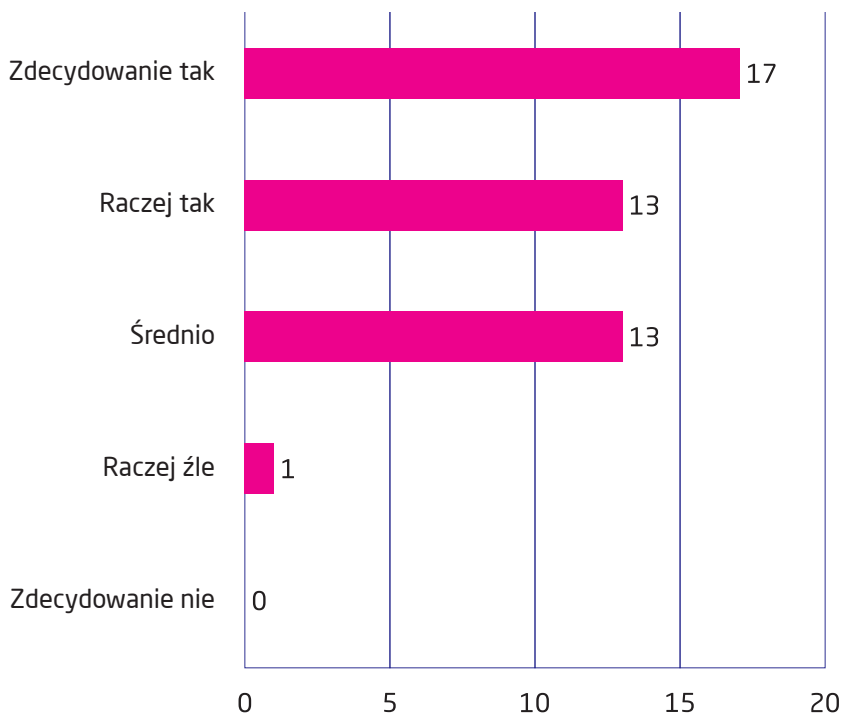
ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Należy zauważyć, iż na ocenę warunków oferowanych w ośrodku pobytowym w Grupie ma wpływ między innymi fakt, iż jest to jeden z nielicznych ośrodków oferujących łazienki przy pokojach mieszkalnych. To element często podkreślany przez cudzoziemców jako zaleta tego obiektu. Standardem ośrodków w Polsce są wspólne pomieszczenia kuchenne oraz wspólne toalety i łazienki.

Ocenił również poddany personel ośrodka, pod kątem życzliwości i przyjaznego nastawienia w stosunku do cudzoziemców.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 5. Czy uważa Pan/Pani, że pracownicy ośrodka są życzliwi i przyjaźnie nastawieni do mieszkańców ośrodka? (n = 45, brak danych = 1).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Na podkreślenie zasługuje pozytywna ocena pracowników ośrodka przez ich mieszkańców. Jest to szczególnie istotne, ze względu na ograniczone szkolenia pracowników z zakresu przygotowania do pracy w środowisku wielokulturowym. Na ten problem zwraca uwagę jeden z pracowników ośrodka³⁰.

Przede wszystkim ja uważam, że brak szkoleń, brak możliwości jakby pogłębiania swojej wiedzy na temat problemów

30. ekspert_ośrodek

wynikających z pracy z uchodźcami, różnic kulturowych. [...] Poza pracownikami fundacji [Polska Akcja Humanitarna – przyp. autora], gdzie mieliśmy możliwość uczestniczenia w tego typu szkoleniach to myślę, że pracownicy administracji nie mają takiej możliwości. [...] A poza tym, nie przypominam sobie sytuacji żeby ktoś tutaj kiedykolwiek wspólnie, jako pracownicy wielu instytucji mieli możliwość uczestniczenia w jednym wspólnym jakimkolwiek szkoleniu. Przez pięć lat nigdy taka sytuacja nie miała miejsca.

Kursy języka polskiego

Kursy języka polskiego w ośrodkach dla cudzoziemców uznać należy za jedyne działanie preintegracyjne realizowane przez UdSC. Lekcje są prowadzone przez podmioty wybierane w trybie zamówień publicznych na „świadczenie usług edukacyjnych na potrzeby Urzędu do Spraw Cudzoziemców”³¹. Przetarg z 2015 roku wprowadził wiele zmian w zakresie technicznej i merytorycznej organizacji kursów. Wprowadzono między innymi jednolity system nauczania języka polskiego we wszystkich ośrodkach. W ramach najnowszego zamówienia podmiot prowadzący lekcje jest zobowiązany prowadzić 2 godziny zajęć 2 razy w tygodniu dla osób dorosłych oraz godzinę 3 razy w tygodniu dla każdej z grup w ośrodkach recepcyjnych (Dębak i Biała Podlaska) oraz godzinę 5 razy w tygodniu dla każdej z grup w pozostałych ośrodkach³². Ta liczba godzin zajęć z języka polskiego, jako niewystarczająca, wywołała zastrzeżenia między innymi NIK podczas kontroli w 2015 roku³³. Pomimo wprowadzonych

31. <http://bip.udsc.gov.pl/aktualne-postepowania/swiadczenie-uslug-edukacyjnych-na-potrzeby-urzedu-do-spraw-cudzoziemcow> (z dnia 2016-03-31).

32. Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia na świadczenie usług edukacyjnych na potrzeby Urzędu do Spraw Cudzoziemców (Znak sprawy: 42/BL/USŁUGI EDUKACYJNE/PN/15). Urząd do Spraw Cudzoziemców, s. 17.

33. Informacja o wynikach kontroli. Pomoc Społeczna Dla Uchodźców, 2015, s. 35.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

zmian w zakresie organizacji kursów nauczania języka polskiego w ośrodkach pobytowych, sposób prowadzenia zajęć spotyka się nadal z krytyką ze strony organizacji pozarządowych:

Utrzymuje się jakąś namiastkę działań preintegracyjnych, ale w tych działaniach prawie, że nikt nie chce uczestniczyć. Dobrym przykładem jest język polski na który chodzi jakaś garstka osób. Natomiast UdSC twierdzi, i pewnie ma rację, że ten język polski powinien być, ale to nie działa³⁴.

Nowe zasady organizacji lekcji języka polskiego nie wprowadziły zmian w obowiązku uczestnictwa w zajęciach – nadal są to zajęcia nieobowiązkowe. Zgodnie z aktualnymi warunkami przetargu wprowadzono mechanizm motywujący cudzoziemców do uczestnictwa w zajęciach, poprzez ufundowanie nagród dla osób z najwyższą frekwencją. Jednak problem jest znacznie poważniejszy. Trafnie opisuje go jeden z cudzoziemców z uzyskaną ochroną:

W kursie uczestniczy 8 osób różnych narodowości. Podejrzewam, że większość z nich nie zagląda nawet później w domu do tego, co było na lekcji. Ja i moja rodzina mamy silną motywację, żeby się nauczyć polskiego i dużo ćwiczymy w domu. Zajęcia 2 razy w tygodniu nie wystarczą, żeby nauczyć się języka. Zajęcia co drugi dzień przynoszą dobre efekty. No i korzystanie z nowoczesnych metod nauczania daje korzyści. Lekcje powinny być bardziej interaktywne. Według mnie metody nauczania mogą być jednym z powodów, dlaczego niektórzy nie chcą się uczyć polskiego³⁵.

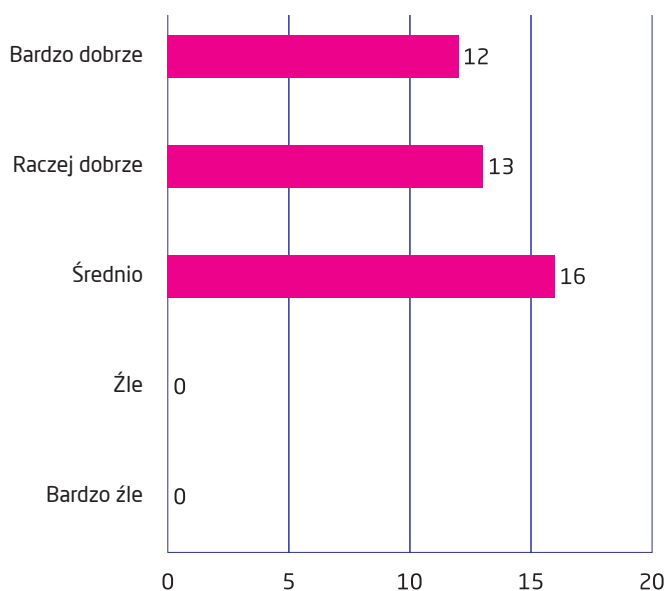
34. ekspert_01_NGO_01

35. uchodźca_ochrona_03

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Badanie przeprowadzone w ośrodku w Grupie obejmowało również ogólną ocenę oferowanych w ramach działań preintegracyjnych lekcji języka polskiego.

Wykres 6. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani lekcje języka polskiego prowadzone w ośrodku? (n = 45, brak danych = 4).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Niski poziom uczestnictwa w zajęciach jest efektem między innymi braku motywacji będącej wynikiem restrykcyjnej polityki azylowej. Brak perspektywy uzyskania ochrony u większości cudzoziemców nie sprzyja nauce języka polskiego:

Od samego początku wiemy o zajęciach, teraz myślimy o tym, wiemy że dają taką możliwość. Niestety do dnia dzisiejszego nie poszliśmy, wiemy, że to nieprawidłowo. Tu pojawia się taki problem, że nie wierzymy, że Polska nas przyjmie. Statystyka mówi sama za siebie. Ukraińcy otrzymują 99,9% odmów.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Znamy te wyniki i [...] wiemy, że niedługo będzie trzeba dalej wyjeżdżać³⁶.

Poziom uznawalności wniosków o objęcie ochroną w Polsce dla pierwszej połowy 2015 roku wyniósł 10% (za rok 2014 – 16%)³⁷. Większość cudzoziemców, świadoma niewielkich szans uzyskania ochrony, nie uczęszcza na zajęcia. Długa procedura rozpatrywania wniosku o nadanie statusu uchodźcy, finalnie kończąca się po wielu odwołaniach decyzją nakazującą opuszczenie kraju, związana jest ze znaczącymi kosztami finansowymi i społecznymi. Zasadne byłoby przyśpieszenie procedury odrzucania wniosków o słabych podstawach i wprowadzenie – na wzór niemiecki – „statusu rokującego”, uprawniającego do rozpoczęcia intensywnych działań preintegracyjnych.

Dostęp do rynku pracy

Zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami cudzoziemcy wnioskujący o status uchodźcy w Polsce nie mogą podejmować pracy w trakcie procedury rozpatrywania wniosku. Jest to możliwe jedynie w sytuacji, kiedy z winy UdSC sprawa nie została rozpatrzona w ciągu 6 miesięcy³⁸. W takim wypadku cudzoziemiec może złożyć wniosek o zgodę na podjęcie zatrudnienia³⁹. Doświadczenia pracowników organizacji pozarządowych w ośrodkach pobytowych jasno pokazują, iż cudzoziemcy podejmujący w trakcie trwania procedury pracę, legalnie lub nielegalnie, zdobywają umiejętność funkcjonowania w polskim społeczeństwie, szybko opanowują

36. uchodźca_ośrodek_01

37. Komentarz do danych liczbowych za pierwsze półrocze 2015 roku. 2015, Urząd do Spraw Cudzoziemców, s. 3.

38. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

39. Ibidem, art. 35.1.

umiejętność posługiwania się językiem polskim przynajmniej na poziomie komunikatywnym. Podjęcie pracy przeciwdziała także uzależnieniu od instytucji pomocowych i wyuczonej bezradności. Natomiast skutki wielomiesięcznego okresu bezczynności mogą zaważyć na powodzeniu dalszego procesu integracji.

Nie jest możliwa żadna sensowna polityka preintegracji jeśli będziemy trzymać cudzoziemców po dwa, trzy, pięć lat w ośrodkach, w sytuacji w której nie mogą podjąć pracy. [...] maksymalne skrócenie procedur, które może się również przełożyć na oszczędności finansowe, które można przeznaczyć na bardziej aktywne działania preintegracyjne czy integracyjne. [...] albo skracamy procedury, albo sprawiamy, że osoby, które oczekują na nadanie statusu uchodźcy mogą pracować albo mogą podejmować jakieś aktywności w Polsce⁴⁰.

Organizacje pozarządowe od wielu lat opisaną powyżej sytuację wskazują jako jeden z ważniejszych problemów polskiego systemu recepcji uchodźców. Powyższą diagnozę potwierdza raport NIK, zwracając uwagę na niski poziom efektywności podejmowanych działań preintegracyjnych i nieprzygotowania cudzoziemców opuszczających ośrodki pobytowy do rozpoczęcia programu integracyjnego i podjęcia zatrudnienia⁴¹. Niska efektywność działań z zakresu aktywizacji zawodowej cudzoziemców z uzyskaną ochroną wynika między innymi z braku programów aktywizacyjnych skierowanych do tej grupy oraz z niedostatecznego przygotowania pracowników urzędów pracy do kontaktów z klientem cudzoziemcem. W tym aspekcie za wzór do naśladowania może służyć między innymi Szwecja, która zgodnie z indeksem polityk integracji imigrantów

40. ekspert_01_NGO_01

41. Informacja o wynikach kontroli. Pomoc Społeczna Dla Uchodźców. 2015, s. 9-10.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

MIPEX zajmuje czołowe miejsce wśród państw rozwiniętych, osiągając najwyższy wynik 98 punktów w obszarze dostępu do szwedzkiego rynku pracy. Polska, dla porównania, uzyskuje zaledwie 38 punktów⁴². W tej kwestii w Szwecji zatrudnienie nowo przybyłych migrantów jest podstawą działań integracyjnych. Praca jest głównym sposobem włączenia ich do społeczeństwa, a priorytetem rządu w tej dziedzinie jest pomoc imigrantom w znalezieniu pracy.

Praca socjalna w ośrodkach pobytowych

Nieodłącznym elementem działań preintegracyjnych powinna być efektywna praca socjalna prowadzona w ośrodkach pobytowych. W polskich realiach ten warunek nie jest realizowany nawet w zakresie podstawowym. Pracownicy zatrudnieni w ośrodkach pobytowych nie spełniają wytycznych dotyczących pracy na stanowisku pracownik socjalny. Są to osoby, w odróżnieniu od personelu administracyjnego, których zakres obowiązków obejmuje bardzo ograniczone działania pomocowe skierowane do cudzoziemców. Należy też zaznaczyć, że pracownicy socjalni zatrudniani są wyłącznie w ośrodkach zarządzanych przez UdSC. W ośrodkach wyłanianych w drodze przetargu personel ograniczony jest do 1-2 osób – pracowników administracyjnych. Ten problem zauważa między innymi pracownik organizacji pozarządowej działającej w ośrodku pobytowym:

[...] co to jest za kadra? To jest dyrektor, to jest osoba zatrudniona przez dyrektora, do pomocy, a pozostałe osoby to są osoby 2 czy 3, które zajmują się kwestiami takimi techniczno-organizacyjnymi. One nawet nie są pracownikami ośrodka tylko są pracownikami tych pań [administracji ośrodka prywatnego – przyp. autora], które są właścicielami tego ośrodka,

42. www.mipex.eu

więc one jakby się zajmują bardziej problemami lokalowymi i technicznymi⁴³.

Cudzoziemcy często skarżą się na ograniczony dostęp do jakiegokolwiek pomocy:

Nie ma tu człowieka, który by pomógł. Administracja zajmuje się innymi sprawami, oni mogliby wyjaśnić, przetłumaczyć, powiedzieć [...]. Gdy poprosisz o pomoc, oni nie będą za ciebie pisać. Czy to dobrze czy nie, to nie wiem, ale tak jest⁴⁴.

Brak pracy socjalnej w ośrodkach pobytowych skutkuje nieprzygotowaniem cudzoziemców do opuszczenia ośrodka i funkcjonowania w polskim społeczeństwie. W polskich warunkach przez administrację ośrodków z ramienia UdSC nie jest także realizowane zadanie określane jako „oprowadzanie po domu” przygotowujące do opuszczenia ośrodka. Przejmują je częściowo organizacje pozarządowe, a w niektórych przypadkach lokalne społeczności lub władze samorządowe. Trafną diagnozę tego problemu przedstawił pracownik urzędu gminy, na terenie której zlokalizowany jest ośrodek pobytowy:

Wszelkie problemy jakie występują i w społeczeństwie polskim, i wśród obcokrajowców i Polaków, uważam, że wszystkie są konsekwencją niewiedzy. Tylko i wyłącznie edukacja, informowanie nas o ich zwyczajach, ich o naszych zwyczajach. Pan sołtys z Grupy miał taki pomysł żeby każdy uchodźca, który trafia do ośrodka dostawał taką listę przykazań w swoim języku czego nie powinien robić w Polsce⁴⁵.

43. ekspert_03_NGO_03

44. uchodźca_ośrodek_01

45. ekspert_UG

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

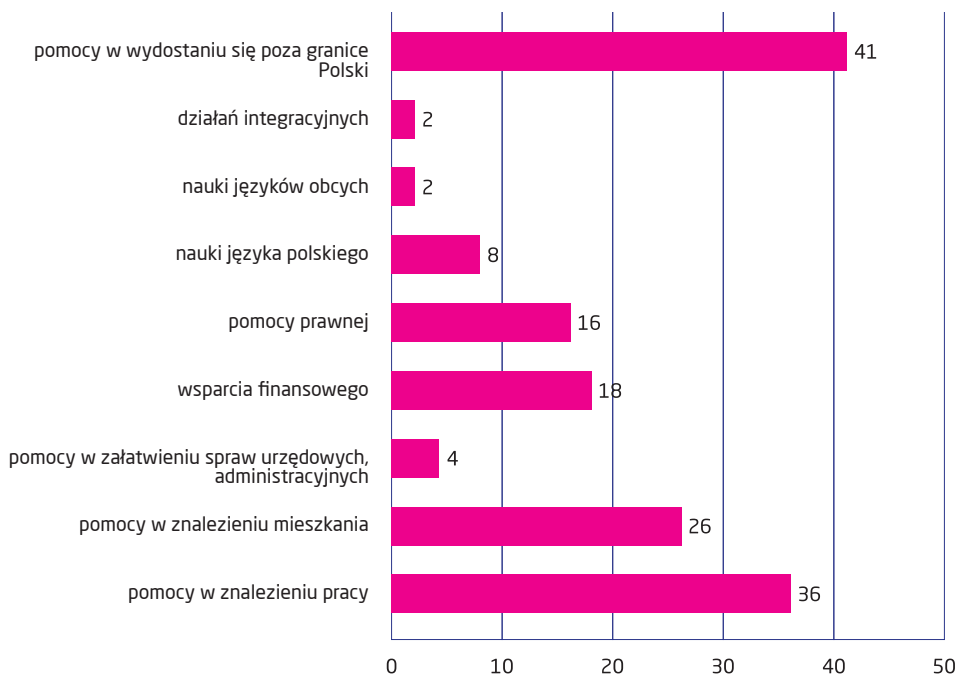
Opisany powyżej problem został również poruszony przez respondentów badania – cudzoziemców przebywających w ośrodku. Wskazują między innymi na brak podstawowej wiedzy dotyczącej praw i obowiązków wynikających z przyznawanych form ochrony, różnic pomiędzy poszczególnymi statusami pobytu czy rodzajów przysługującej pomocy:

Jest kilka rodzajów pozwoleń. Problem w tym, że nie ma żadnej informacji co dają te pozwolenia. Czasem sąsiedzi informują, czasem kto inny, ale tak to nic nie wiadomo. Potrzebne są konkretne informacje dotyczące pozwoleń. Czyli jakie dają ci prawa, jakie możliwości, w jaki sposób państwo tobie pomaga lub nie pomaga⁴⁶.

Cudzoziemcy w procedurze rozpatrywania wniosku o objęcie ochroną dostrzegają czekające ich wyzwania i problemy związane z opuszczeniem ośrodka. Wskazują na obszary, w których oczekują wsparcia ze strony między innymi pracowników socjalnych.

46. uchodźca_ośrodek_02

Wykres 7. Jakiego wsparcia oczekują uchodźcy po opuszczeniu ośrodka? (n = 45, wielokrotne odpowiedzi).

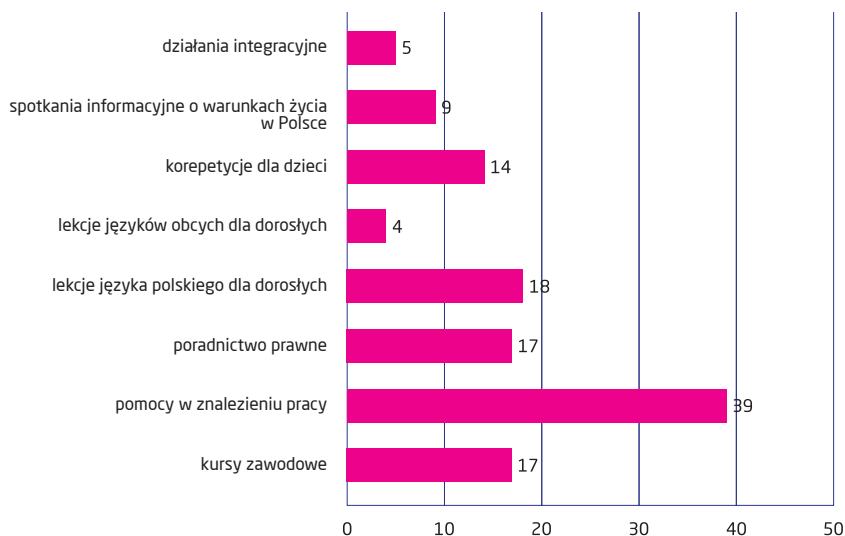

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Najwięcej wskazań respondentów dotyczy pomocy w wyjeździe z Polski. W pozostałych przypadkach wskazują na najważniejsze kwestie związane z procesem integracji i usamodzielniania: pomoc w znalezieniu pracy i mieszkania i pomoc w załatwieniu spraw administracyjnych. Potrzebują także pomocy prawnej, wsparcia finansowego oraz nauki języka polskiego. Badani cudzoziemcy wskazali również potrzebę korepetycji dla dzieci oraz przechodzenia kursów zawodowych jako działań wspierających ich funkcjonowanie poza ośrodkiem i podnoszących efektywność działań integracyjnych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

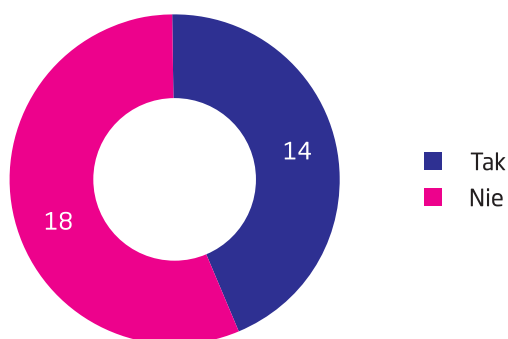
Wykres 8. Co Pana/Pani zdaniem może najbardziej pomóc uchodźcom w życiu poza ośrodkiem? (n = 45, wielokrotne odpowiedzi).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Świadomość problemów wywołuje u badanych cudzoziemców pewne obawy związane z opuszczeniem ośrodka i samodzielnym funkcjonowaniem w polskim społeczeństwie. Ponad połowa nie ma jednak obaw związanych z opuszczeniem ośrodka pobytowego.

Wykres 9. Czy ma Pan/Pani obawy związane z życiem poza ośrodkiem? (n = 45, brak danych = 13).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Na kłopoty związane z przebiegiem działań integracyjnych ma wpływ, między innymi, brak systemowej współpracy pomiędzy kluczowymi instytucjami. Dotyczy to przede wszystkim poziomu lokalnego i współpracy na linii: ośrodek dla cudzoziemców, władze samorządowe oraz lokalne instytucje. Do nielicznych przykładów można zaliczyć zespoły ds. integracji uchodźców istniejące na poziomie lokalnym, włączające przedstawicieli kluczowych instytucji z punktu widzenia procesu integracji cudzoziemców z uzyskaną ochroną. Za przykład takiej współpracy uznać można działania zainicjowane w Gdańsku przez Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek.

Świadczenia pozaośrodkowe

Świadczenia socjalne skierowane do cudzoziemców wnioskujących o ochronę międzynarodową w Polsce oferowane są w dwóch formach: świadczeń ośrodkowych i świadczeń pozaośrodkowych. Kilkunastomiesięczny okres oczekiwania na wydanie decyzji o udzieleniu ochrony bądź odmowie objęcia ochroną cudzoziemcy mogą spędzić mieszkając w ośrodku pobytowym lub też mogą wystąpić z wnioskiem o świadczenia finansowe na samodzielne zamieszkanie poza takim ośrodkiem. Jest to rozwiązanie, którego efektywność w zakresie integracji cudzoziemców z polskim społeczeństwem wysoko oceniają zarówno pracownicy organizacji pozarządowych jak i sami cudzoziemcy ubiegający się o ochronę:

Powoli się wszystko układa, mąż poszedł do pracy, myślę, że jeszcze tu [w ośrodku pobytowym – przyp. autora] trochę pomieszkamy, pójdziemy na prywat [świadczenia pozaośrodkowe – przyp. autora], tak aby było bliżej do miasta. Zauważyłam, że ci którzy są na prywatnie to szybciej znajdują pracę.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Szybciej praca, szybciej wchodzi w grupę, język polski jest u nich lepszy⁴⁷.

Podobną wypowiedź usłyszeliśmy od pracownika organizacji pozarządowej pracującej z cudzoziemcami w ośrodku pobytowym:

Z jednej strony to jest ok, żeby takie ośrodki też istniały, tylko jeżeli to trwa długo, a nie miesiąc, dwa, no to powoduje, że te osoby się słabiej integrują i to jest problematyczne⁴⁸.

Istnienie ośrodków pobytowych jest konieczne szczególnie dla osób przeżywających traumę i po ciężkich przejściach związanych z ucieczką przed zagrożeniem. Jednak okres przebywania w takim ośrodku powinien zostać ograniczony do minimum.

W przeciwieństwie do rozwiązań niemieckich lub szwedzkich, potencjał integracyjny świadczeń pozaośrodkowych jest w Polsce wykorzystywany w bardzo ograniczonym stopniu. Rozwiązania niemieckie i szwedzkie bazują na premiowaniu cudzoziemców decydujących się na opuszczenie ośrodka pobytowego. Obecnie samorząd lokalny nie jest włączony ani w proces preintegracji, ani integracji cudzoziemców. Wypracowanie mechanizmu współpracy pomiędzy UdSC a samorządem lokalnym w zakresie stworzenia komercyjnej bazy lokalowej mogłoby rozwiązać w pewnym stopniu problem dostępności mieszkań na wynajem dla cudzoziemców w trakcie procedury rozpatrywania wniosku o ochronę oraz w trakcie programu integracyjnego. Na problem mieszkaniowy zwraca również uwagę ekspert z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej:

47. uchodźca_ośrodek_02

48. ekspert_02_NGO_02

Te mieszkania to jest problem, bo bez mieszkania trudno mówić o tym, żeby zacząć jakoś realnie myśleć o osiedleniu się gdziekolwiek, prawda? Czy to w Polsce, czy gdziekolwiek. Nawet jeżeli znajdzie się mieszkanie, no to trzeba za nie płacić. Żeby płacić za mieszkanie, trzeba mieć z czego, trzeba mieć pracę. Żeby mieć pracę, trzeba znać język – „vicious circle”, że tak powiem. To wymaga jednak bardzo dużego zaangażowania ze strony cudzoziemca, ale też ta pomoc, która jest oferowana rocznie, nie jest wystarczająca⁴⁹.

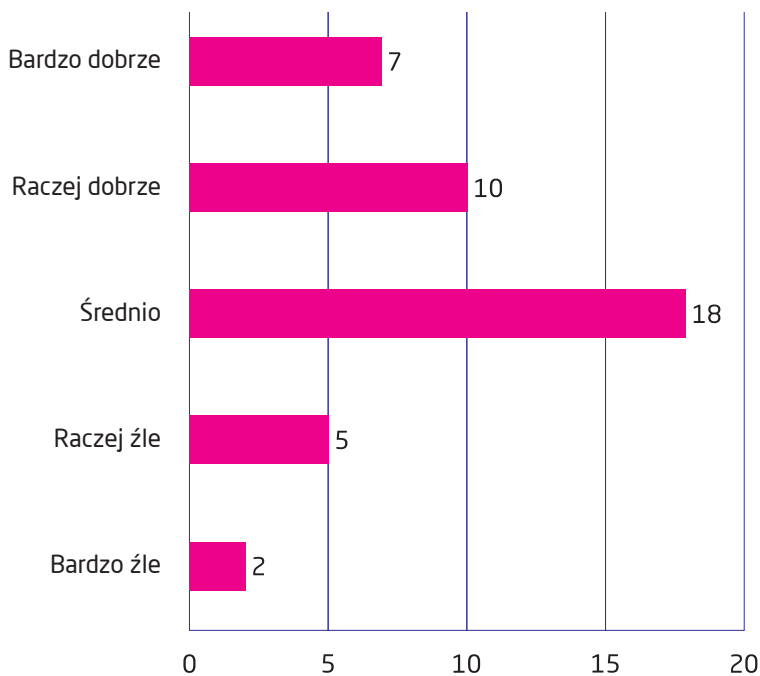
W przypadku cudzoziemców w procedurze rozpatrywania wniosku o ochronę oraz z przyznaną ochroną problematyczny jest zarówno dostęp do mieszkań komunalnych i socjalnych, jak i dostęp do lokali komercyjnych. Problem bezdomności tej grupy cudzoziemców został poruszony w raporcie „Bezdomność uchodźców w Polsce – wyniki badania pilotażowego”⁵⁰. Cudzoziemcy często spotykają się z niechęcią ze strony wynajmujących mieszkania, przejawia się to odmową wynajęcia mieszkania w sytuacji, gdy wynajmującym okaże się cudzoziemiec lub zawyżaniu ceny wynajmu lub kaucji za wynajem.

49. ekspert_04_MRPiPS

50. K. Wysieńska, N. Ryabińska, Bezdomność uchodźców w Polsce – wyniki badania pilotażowego, <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/246292626.pdf> (z dnia 2016-03-14).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 10. Jak Pan/Pani myśli, jak będzie wyglądało Pana/Pani życie poza ośrodkiem? (n = 45, brak danych = 3).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Pomimo tego większość cudzoziemców ma dość pozytywne wyobrażenie o życiu poza ośrodkiem. Na 42 badanych dorosłych respondentów sceptycznie na ten temat wypowiedziało się 18 badanych.

6. Integracja cudzoziemców z uzyskaną ochroną międzynarodową

Integracja cudzoziemców z uzyskaną na terenie Polski ochroną jest zagadnieniem planowanym i koordynowanym centralnie przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Jednak jest to proces mający szczególnie istotny wymiar lokalny, realizowany przez lokalne instytucje i w społecznościach lokalnych. Podstawowym narzędziem integracji cudzoziemców z uzyskaną ochroną (status uchodźcy i ochrona uzupełniająca) są Indywidualne Programy Integracyjne (IPI) realizowane przez Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie (MOPR) lub Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR). Dla powodzenia procesu integracyjnego program powinien również zakładać włączenie do tego działania kluczowych instytucji społecznych w 4 obszarach: społeczność lokalna, edukacja, rynek pracy oraz instytucje pomocowe. Kluczowe instytucje dla procesu integracji cudzoziemców z uzyskaną ochroną przedstawia poniższy schemat.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Schemat 7. Kluczowe instytucje w obszarze integracji cudzoziemców.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Od poziomu przygotowania tych instytucji do pracy z cudzoziemcami, przepływu wiedzy i informacji pomiędzy poszczególnymi poziomami władz publicznych oraz przygotowania lokalnych społeczności zależy w dużej mierze efektywność rozwiązań integracyjnych.

Jak dotąd wymiar lokalny integracji cudzoziemców przejawia się jedynie w formie rekomendacji między innymi w dokumencie „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”. Nie ma to przełożenia na praktyczne rozwiązania przygotowujące instytucje poziomu lokalnego do realizacji działań integracyjnych czy wspierających je w tych działaniach. Na niski poziom przygotowania lokalnych instytucji oraz społeczności lokalnych na przyjęcie

cudzoziemców wskazuje jeden z respondentów – pracownik organizacji pozarządowej:

O ile jeszcze osoby, które znajdują się w ośrodkach, są zaopiekowane, to działa dosyć sprawnie, częściowo niedoskonale, ale działa sprawnie. Są psychologowie, dostęp do lekarzy, dzieci chodzą do szkół, nie chodzą głodni, mają tu jakieś ubrania, podręczniki, więc to w jakiś sposób działa. Ale już potem, kiedy wyjdą, to ani urzędy, ani szkoły, ani władze samorządowe, a tym bardziej społeczeństwo polskie nie jest przygotowane do kontaktu z cudzoziemcem⁵¹.

Brak systemowego rozwiązania w zakresie przygotowania instytucji do pracy z cudzoziemcami dotyczy wszystkich obszarów poziomu lokalnego. Lukę tę starają się wypełnić organizacje pozarządowe: organizując szkolenia dla pracowników instytucji publicznych z zakresu pracy z klientem cudzoziemcem, wspierając szkoleniowo i merytorycznie szkoły, do których uczęszczają uczniowie cudzoziemscy czy też inicjując powstanie lokalnych zespołów zajmujących się kwestią integracji uchodźców.

Przygotowanie instytucji

Nadanie kluczowej roli w procesie integracji uchodźców w Polsce poziomowi lokalnemu, przewiduje między innymi dokument „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania”⁵². Kierunek ten jest jak najbardziej zasadny, tym bardziej, że to na styku cudzoziemiec-urzędnik pojawiają się konkretne, wymagające rozwiązania, problemy. Jednak warto postawić zasadnicze pytanie:

51. ekspert_02_NGO_02

52. Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania. 2013.

czy instytucje, szczególnie na szczeblu lokalnym, są gotowe do pracy z cudzoziemcami? Kwestia szeroko pojętego przygotowania instytucji nie dotyczy, jak się przekonamy, jedynie zabezpieczenia finansowego pewnych działań czy przeszkolenia merytorycznego pracowników. Choć są to problemy bardzo istotne z poziomu funkcjonowania instytucji, wydaje się, że aby prowadzić skuteczną i efektywną pracę z cudzoziemcami potrzebne są zmiany (formalne bądź nieformalne) we współpracy międzyinstytucjonalnej.

Instytucje zaangażowane w proces przyjmowania i integracji cudzoziemców starających się o uzyskanie statusu ochrony międzynarodowej z mocy ustawy to przede wszystkim Straż Graniczna, Urząd do Spraw Cudzoziemców, ośrodki recepcyjne i pobytowe dla cudzoziemców, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie lub Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie w miastach na prawach powiatu oraz urzędy wojewódzkie. Poziom przygotowania tych instytucji do pracy z cudzoziemcami jest zróżnicowany. Wynika to w dużej mierze z obowiązków i zakresu działań, które realizuje dana instytucja na rzecz cudzoziemców, ale również, co jest naturalne, z doświadczeń w pracy z cudzoziemcami. Brak doświadczenia oraz brak strategii działań ukierunkowanych na osoby odmienne kulturowo z jednej strony stanowi wyraźny, komunikowany przez przedstawicieli instytucji problem, z drugiej jednak strony utwierdza w przekonaniu, że „jakoś to będzie”, że jeżeli instytucja do tej pory radziła sobie w pojedynczych przypadkach, to poradzi sobie z sytuacją pomocy cudzoziemcom kolejnym razem.

Takie podejście do problemu jest symptomatyczne szczególnie dla instytucji funkcjonujących w gminach, w których odsetek uchodźców, osób starających się o uzyskanie takiego statusu czy w ogóle cudzoziemców jest niewielki lub takich osób nie ma wcale. Wydaje się, że reprezentowane stanowisko możemy sprowadzić do

następującego założenia: jeżeli nie ma cudzoziemców, to nie ma potrzeby, aby podejmować jakiegokolwiek działania przygotowujące. Przyjęcie takiego stanowiska stawia instytucje w pozycji jednostek reakcyjnych, a nie tych, które świadomie antycypują rzeczywistość i mierzą się z problemami.

Wychodzili z założenia, że skoro nie ma uchodźców, nie stykają się z uchodźcami to nie ma sensu o tym rozmawiać [...]. WUP i wojewódzkie instytucje średnio mają ochotę, żeby coś w tym temacie robić. Problem jest kiedy grupa 20 Syryjczyków trafia do Torunia i wtedy jest wielka panika co z nimi robić⁵³.

Takie podejście jest charakterystyczne dla instytucji lokalnych wyższego szczebla, które nie są bezpośrednio zaangażowane w pomoc osobom starającym się o uzyskanie statusu ochrony międzynarodowej lub z takim statusem, np. urzędów wojewódzkich lub starostw. Instytucje te zazwyczaj nie mają bezpośredniego kontaktu z cudzoziemcami, są odpowiedzialne za wydawanie konkretnych decyzji, udzielanie odpowiedzi. Z tej perspektywy nie mają potrzeby poszerzać swojej wiedzy i zakresu obowiązków w obszarze pomocy cudzoziemcom, skoro dobrze realizują swoje obowiązki wynikające z ustawy.

Zupełnie odmienne stanowisko reprezentują instytucje bezpośrednio pracujące z cudzoziemcami, np. PCPR, MOPR, urzędy gmin, ośrodki pobytowe dla cudzoziemców. Przedstawiciele tych instytucji wskazują, że nie są dostatecznie przygotowani do pracy z uchodźcami i cudzoziemcami oraz dostrzegają konieczność zdobywania odpowiednich kwalifikacji i podejmują działania przygotowawcze.

53. ekspert_01_NGO_01

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Ja myślę, że myśmy się sami na tyle przygotowali. Nikt nas nigdy nie szkolił. Nikt nas nigdy nie zaprosił. Przynajmniej ja nigdy nie byłam na takim spotkaniu, gdzie nam wskazano jak powinniśmy postępować z uchodźcami. Myśmy się sami wszyscy tego uczyli. Szkoła uczyła się tego sama. Myślę, że tak będzie nadal, że my po prostu zostaniemy postawieni przed faktem dokonanym. Ci uchodźcy tu przyjdą i się sami do tego przygotujemy⁵⁴.

Czynniki wpływające na przygotowanie instytucji

Jedną z głównych trudności, którą diagnozują przedstawiciele instytucji w pracy z cudzoziemcami jest problem w komunikacji. Rekomendowane rozwiązania, które mogłyby zmniejszyć barierę językową wcale nie dotyczą, zdaniem badanych, nauki języków obcych przez urzędników. Jednym z rozwiązań byłoby stworzenie bazy dostępnych tłumaczy języków, którymi najczęściej posługują się cudzoziemcy i korzystanie z ich pomocy w razie potrzeb. Z jednej strony wydaje się to być działaniem doraźnym, z drugiej może zapewnić skuteczność udzielanej pomocy.

Urzędy zgłaszały podstawowe takie właśnie postulaty, wnioski, że brakuje im szkoleń w tym zakresie. Ale głównie przewidują bariery językowe. To jako podstawowy element był zgłaszany problem komunikacji⁵⁵.

Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być zatrudnienie asystenta międzykulturowego pochodzącego ze środowiska cudzoziemców, np. osoby, która uzyskała status ochrony międzynarodowej i mieszka w danej gminie. Jej podstawowym zadaniem byłoby wsparcie

54. eksprt_06_instytucja pomocowa_02

55. ekspert_15_praca_03

w kontaktach pomiędzy urzędnikami a cudzoziemcami. Takie rozwiązanie stosowane jest od kilku lat z powodzeniem w Lublinie. W Łomży i w Warszawie pomoc takiego asystenta zapewnia współpraca z organizacją pozarządową. Zwróćmy uwagę, że asystent w tym przypadku nie pełni jedynie roli tłumacza, a bardzo często jest również łącznikiem między dwoma obcymi światami.

Kolejną istotną kwestią wpływającą na pracę przedstawicieli instytucji z uchodźcami i cudzoziemcami jest wiedza i przygotowanie merytoryczne. Zaangażowanie w zdobywanie wiedzy z zakresu współpracy z cudzoziemcami bardzo często jest wynikiem indywidualnej inicjatywy pracownika instytucji. Jak wspomniano wcześniej, często dopiero bezpośrednie zetknięcie z problemem jest motywacją do zdobywania wiedzy na dany temat oraz do poszukiwania informacji. Po raz kolejny mocno zarysowuje się podejście do pracy z cudzoziemcami w instytucjach – w dużej mierze wiedza na ten temat jest pozyskiwana jako reakcja na zaistniały problem. Instytucje nie podejmują działań strategicznych, które mogłyby przygotować pracowników do trudnych, nietypowych sytuacji. Z jednej strony wiemy, jak wieloma zadaniami obciążeni są pracownicy instytucji publicznych, z drugiej jednak mamy świadomość, że uchodźcy i cudzoziemcy to rosnąca grupa mieszkańców Europy, w tym także Polski. W którymś momencie należy zacząć również myśleć o potrzebach tej grupy osób i o sposobach współpracy z nią.

Oczywiście, to był brak jakiegokolwiek wsparcia. Ja powiem tak, że w momencie, kiedy w szkołach pojawili się uchodźcy, nie było im w stanie pomóc państwo jako instytucja, ministerstwo absolutnie [...]. Okazało się, że oni pomoc uzyskali, właściwie sami znaleźli, przez kontakt ze szkołą, bodaj z Lubelszczyzny, która troszeczkę szybciej uzyskała doświadczenie. Poza tym, do nich same zgłosiły się ze wsparciem osoby

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

z Polskiej Akcji Humanitarnej i w momencie, kiedy ten problem zaczął się rozwijać, czyli pojawiło się więcej uchodźców, więcej ośrodków i więcej szkół, to samo ministerstwo zwracało się do nich jako pośrednik wskazujący ich jako źródło pomocy dla tych nowych, którzy mieli się z tym zmagać⁵⁶.

Czy to oznacza, że przedstawiciele instytucji nie widzą potrzeby zdobywania wiedzy w zakresie pracy z osobami odmiennymi kulturowo? Zdecydowanie nie. Osoby, które mają doświadczenie w pracy z cudzoziemcami mają pełną świadomość, że samo skomunikowanie się z takim beneficjentem nie jest wystarczające, że konieczna jest wiedza o różnicach kulturowych, szczególnie tych odpowiedzialnych za rodzące się konflikty w środowisku wielokulturowym.

Uważam, że potrzebujemy szkoleń, z zakresu nawet kulturowego, zachowania się wobec osób, które do nas przyjeżdżają. [...] musimy dostać wsparcie z administracji rządowej, żeby nas przygotować pod względem kadrowym i szkoleniowym⁵⁷.

Jest to ważne, ponieważ zdobyta wiedza może również pomóc w przełamaniu stereotypów myślowych na temat uchodźców, których nie kryją sami urzędnicy. Szkolenia w tym zakresie, głównie dzięki działaniom organizacji pozarządowych, stają się coraz bardziej dostępne. Same instytucje publiczne, np. Wojewódzki Urząd Pracy (kujawsko-pomorski) również zaczynają dostrzegać potrzebę i organizują takie szkolenia dla swoich pracowników.

56. ekspert_11_educacja_03

57. ekspert_05_instytucja_pomocowa_01

Koleżanka ukończyła kurs, zdała egzamin, więc teraz jesteśmy we dwie na całe województwo kujawsko-pomorskie jako trenerki wielokulturowości⁵⁸.

Podejście do obecności uchodźców na poziomie lokalnym, jako wspólnego wyzwania dla instytucji publicznych i organizacji pozarządowych, jest jednym z warunków realizowania efektywnych działań.

Ja uważam, że skoro problem uchodźców powstał, no są uchodźcy i trzeba mieć wiedzę na ten temat. Zarówno w organizacjach, jak i wśród urzędników, którzy będą współpracowali z organizacjami. [...] To mogłyby być wspólne szkolenia. Przedstawiciele organizacji i np. pracownicy z administracji z województwa, z gmin i z powiatu⁵⁹.

Innym zagadnieniem wpływającym na przygotowanie instytucji do pracy z cudzoziemcami jest słaby dostęp do informacji i znikomy poziom wymiany informacji między różnymi podmiotami zaangażowanymi w pracę z cudzoziemcami i uchodźcami. W dużym stopniu uniemożliwia to planowanie działań i niejako zmusza instytucje do działań reakcyjnych. Badani przedstawiciele instytucji często wskazywali, że nie otrzymują podstawowych informacji, dotyczących np. prawdopodobnej liczby osób, które będą chciały osiedlić się w gminie, liczby osób chcących realizować Indywidualny Program Integracyjny, liczby dzieci mających uczęszczać do szkoły. Wymiana informacji następuje wtedy, gdy instytucje zajmują się sprawą konkretnej osoby. Wtedy PCPR kontaktują się z urzędami wojewódzkimi w celu ustalenia zakresu IPI, dyrektorzy szkół kontaktują się z gminami, aby wystąpić o dodatkowe środki na naukę języka polskiego dla dzieci cudzoziemskich czy możliwość zatrudnienia asystenta.

58. ekspert_14_praca_02

59. ekspert_17_urząd_02

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Takie typowo polskie nasze „jakoś to będzie”, dorywczo działamy, na szybkiego. Ja myślę, że brakuje u nas takiego przewidywania, planowania⁶⁰.

Brakuje natomiast wymiany informacji i współpracy jako rozwiązania systemowego, wspólnego i wzajemnego przygotowywania się instytucji do sytuacji, z którą będą musiały się zmierzyć.

Do nas nie przychodzą oficjalne pisma w sprawie nowych grup. Jak znam przepisy, to będzie tak, że jeżeli proces się zakończy, to ten człowiek do nas przyjdzie. Ma 60 dni na złożenie wniosku. Gdyby ktoś podjął decyzję, żeby nam dać wcześniej znać, że tu się chce tylu ludzi osiedlić, to byłoby dobrze⁶¹.

W miastach, w których cudzoziemcy stanowią znaczny odsetek mieszkańców, przedstawiciele różnych instytucji sami dostrzegają potrzebę bieżącej wymiany informacji i wspólnego rozwiązywania problemów. Często powoływane są nieformalne gremia, w których pracują przedstawiciele instytucji zaangażowanych w działania na rzecz uchodźców i cudzoziemców. System takiej międzyinstytucjonalnej współpracy jest mocno rozwinięty w Warszawie, Lublinie, a ostatnio w Gdańsku. Inicjatywy takie często podejmowane są także przez organizacje pozarządowe działające w tym obszarze.

Ideałem byłyby jakieś spotkania, które byłyby organizowane w jakimś przedziale czasowym, na przykład raz w miesiącu lub raz na kwartał [...]. Postulowaliśmy o to mocno w Łomży, żeby zbierała się grupa osób, przedstawiciele MOPSu, Urzędów Pracy, szkół⁶².

60. ekspert_14_praca_02

61. ekspert_05_instytucja pomocowa_01

62. ekspert_02_NGO_02

Warto wrócić do tezy zarysowanej na początku. Obowiązujące, wynikające z ustawy założenia systemu nie wystarczają do jego sprawnego funkcjonowania. Wydaje się, że w tym szczególnym obszarze, często trudnym i nieznanym, konieczne jest zaangażowanie instytucji i dostrzeżenie, w czymś co wydaje się być problemem, potencjału.

Pewnie, że są uprzedzenia, opory, różne zachowania ludzi. Ale generalnie jest też otwartość urzędników. I tu też jest trochę inaczej, tu nie można być zwykłym urzędnikiem⁶³.

W urzędach, szczególnie w takich miejscach, gdzie jest wysoka rotacja pracowników nie każdy pracownik orientuje się w przepisach dotyczących uchodźców. Czasem po prostu nawet nie chcą się zagłębiać, uznając ten problem za taki ułamkowy⁶⁴.

Pojawia się także kluczowa kwestia zmian systemowych dotyczących zwiększenia liczby etatów i finansów w obszarze pracy z uchodźcami i cudzoziemcami. Obecnie efektywna pomoc bez dodatkowych źródeł wsparcia jest niemożliwa. Szczególnie w miejscach, gdzie liczba osób potrzebujących wsparcia jest duża, zasoby są niewystarczające. Pewnym rozwiązaniem są np. środki z konkursów z Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI).

Konkluzja dotycząca przeprowadzonych wywiadów z osobami z przyznaną ochroną międzynarodową lub osobami ze statusem uchodźcy nie jest optymistyczna. Instytucje nie są przygotowane do pracy z cudzoziemcami. Najczęstszym problemem jest brak skutecznych procedur udzielania wsparcia i bariera komunikacyjna. Instytucje nie wychodzą również „naprzeciw” cudzoziemcom, którzy

63. ekspert_14_praca_02

64. ekspert_12_instytucja_pomocwa_03

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

często nie są poinformowani, gdzie mogą zgłosić się z konkretną sprawą, problemem, gdzie znajduje się dana instytucja i z kim mają rozmawiać. W wielu przypadkach gdyby nie pomoc wcześniej zamieszkałej w danym miejscu rodziny czy znajomych nasi rozmówcy nie wiedzieliby jak poruszać się w systemie administracyjnym, skąd uzyskać pomoc, informacje. Bardzo często takimi pośrednikami w kontaktach między instytucjami stają się organizacje pozarządowe, które same niejako „wyłapują” osiedlających się cudzoziemców.

Oczywiście mój brat nam pomagał we wszystkim. Na przykład w tłumaczeniu. Czasem musieliśmy rozmawiać z Urzędem do Spraw Cudzoziemców w Warszawie. Na przykład nie powiedziano nam jak uzyskać dokumenty, dostaliśmy decyzję i nie wiedzieliśmy co musimy zrobić dalej, więc mój brat zadzwonił do Urzędu. Dowiedział się szczegółów, gdzie, co i jak uzyskać dowód osobisty i paszport. Pojechaliśmy do Warszawy, żeby aplikować o dokumenty i mój brat pojechał z nami, bo nie ma w urzędzie tłumacza. W innych krajach uchodźca nie potrzebuje nikogo do pomocy. Tłumaczy telefonicznie. Urzędnik dzwoni do centrum tłumaczeń, wybiera odpowiedni język i tłumacz uczestniczy w rozmowie, tłumaczy przez telefon konferencyjny⁶⁵.

Uchodźcy i cudzoziemcy starający się o uzyskanie takiego statusu zwracali uwagę, że często powodzenie w ich sprawach zależało od tego, kto był po drugiej stronie. To zaangażowanie poszczególnych pracowników w ich jednostkowe przypadki i problemy często była determinantą rozwiązania któregoś z problemów. Można by powiedzieć z przekąsem, że szczęśliwie cudzoziemcom pomagają pracownicy ośrodków pomocowych, osoby często uwrażliwione społecznie i zaangażowane w swoją pracę.

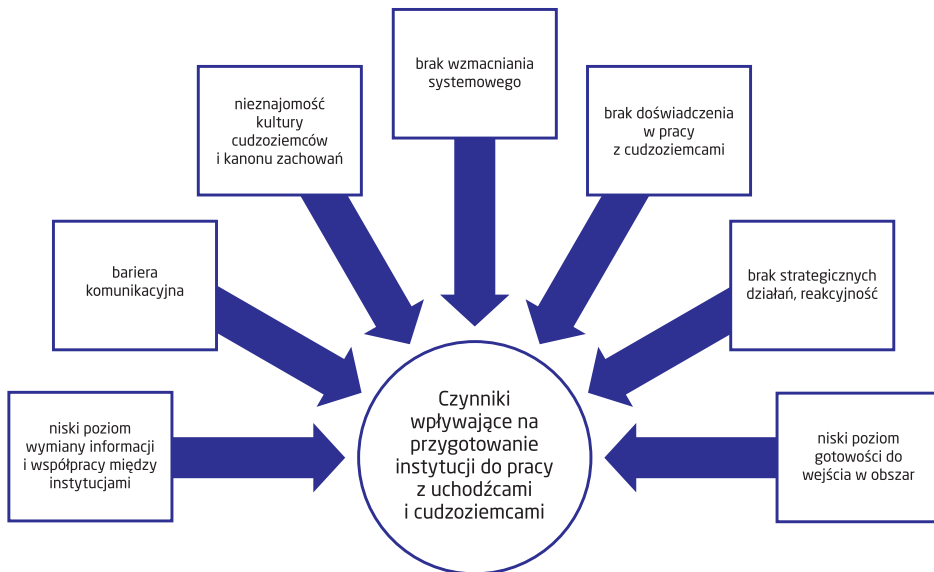
65. uchodźca_ochrona_04

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Cudzoziemcy wskazują często na podobne potrzeby, które artykułują przedstawiciele instytucji. Podstawową kwestią jest komunikacja i przekazywanie informacji o tym, jak działa system, jakie mają prawa i obowiązki, co mogą załatwić w jakiej instytucji, do kogo mogą zwrócić się o pomoc.

Najpierw problemem jest dowiedzieć się, gdzie są potrzebne instytucje, Urząd Pracy, MOPR, przychodnia, jak do tych miejsc dojechać, znaleźć mieszkanie. Jak się nie zna języka to jest to duży problem, bo wszystko jest po polsku⁶⁶.

Schemat 8. Bariery w realizacji działań integracyjnych skierowanych do uchodźców na poziomie instytucjonalnym.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Niewątpliwie nasilenie dyskursu migracyjnego w debacie publicznej, obnażyło nieprzygotowanie lokalnych instytucji w tym zakresie. Zastanawiająca jest natomiast gotowość instytucji do wchodzenia w obszar związany z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców. Wiemy, że instytucje dostrzegają potrzebę poszerzenia swojej wiedzy na ten temat. Kluczowa natomiast gotowość polityczna i instytucjonalna, odpowiedzialność za przygotowanie się do pracy z uchodźcami nie wybrzmiewa wśród naszych rozmówców.

Indywidualny program integracji

Pomoc integracyjna skierowana do cudzoziemców jest realizowana w ramach Indywidualnego Programu Integracji (IPI), uzgodnionego między powiatowym centrum pomocy rodzinie a cudzoziemcem, który otrzyma status ochrony międzynarodowej. Pracownik socjalny PCPR (bądź MOPR w przypadku miast na prawach powiatu) przeprowadza tzw. wywiad środowiskowy z cudzoziemcem i jego rodziną, a następnie wspólnie z nim konstruuje IPI. Program określa wysokość, zakres i formy pomocy integracyjnej oraz wzajemne zobowiązania cudzoziemca i pracownika PCPR.

Indywidualny Program Integracji trwa 12 miesięcy. Jego zakończenie oznacza zaprzestanie jakichkolwiek działań wspierających cudzoziemca w pobycie na terenie Polski, który od tej pory funkcjonuje na takich samych zasadach jak obywatele polscy w zakresie dostępu do świadczeń społecznych, rynku pracy, edukacji.

Programy integracyjne są tak skonstruowane, że dają możliwość realnego zintegrowania się tylko nielicznym cudzoziemcom, którzy już na starcie mają większe szanse, np. osobom z Białorusi lub Ukrainy. Decydujące wydaje się w tym przypadku podobieństwo kulturowe i językowe wpływające na łatwość nauki języka polskiego i przebieg

całego procesu integracji. Zastrzeżeń do założeń IPI jest wiele, najpierw jednak spróbujemy spojrzeć całościowo na tę formę pomocy.

Ważne jest, że program ma charakter indywidualnego kontraktu, który poza pewnymi sztywnymi założeniami (wysokość dofinansowania, obowiązkowe lekcje języka polskiego) daje dużą dowolność ustaleń między cudzoziemcem a pracownikiem PCPR. Oznacza to, że pracownik może współdecydować o treści programu i na podstawie rozpoznania sytuacji stwierdzić i ustalić, co konkretnej osobie w danym czasie jest najbardziej potrzebne. Jednak praktyka pokazuje, iż na jakikolwiek poziom indywidualizacji pracy z cudzoziemcem mogą sobie pozwolić jedynie pracownicy mający duże doświadczenie w tym zakresie. Przyglądając się założeniom IPI można stwierdzić, że dotyczą one jedynie kwestii socjalno-bytowych. Działania skierowane na integrację obejmują właściwie jedynie naukę języka polskiego.

Otrzymują kolejne pieniądze i przez kolejne lata nic nie robią i nikt nie myśli o tym, żeby ich naprawdę zintegrować, żeby ich nauczyć pracy i życia u nas. Uczą się tylko tak naprawdę języka polskiego i na tym koniec. Tak wygląda ta integracja. Przez te wszystkie lata jak obserwuję te rodziny, osoby, które u nas korzystają, one są tylko zintegrowane językowo. Znajdą język polski i nic więcej. Nie potrafią się poruszać w ogóle po instytucjach, szukać pracy i tak dalej⁶⁷.

Z doświadczeń pracowników realizujących IPI wynika, że aby program był skuteczny i przynosił efekty trzeba wyjść poza paragrafy ustawowe. Stosowaną praktyką jest podjęcie współpracy z organizacjami pozarządowymi bądź realizacja projektu ze środków

67. eksprt_06_instytucja pomocowa_02

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

zewnątrznych, który gwarantowałby dodatkowe wsparcie. Pewnym rozwiązaniem jest także ubieganie się o zasiłek celowy, który można przeznaczyć na konkretne działanie, np. na kurs zawodowy dla osoby realizującej IPI.

Programy nie kładą nacisku na realną aktywizację cudzoziemców. Na aktywne formy poszukiwania pracy z pomocą doradcy zawodowego, szkoleniami jak pisać CV, gdzie szukać pracy, na działania integrujące z lokalną społecznością.

Po raz kolejny pewne systemowe rozwiązania możemy sprowadzić do osób, które te zapisy realizują. Często zaangażowany i doświadczony pracownik socjalny jest w stanie zapewnić lepsze wsparcie uchodźcy niż ten podążający tylko za procedurą. Każdorazowo wiąże się to jednak z dodatkowym zaangażowaniem urzędników, wypracowywaniem wewnętrznych rozwiązań usprawniających istniejące procedury i często wykorzystywaniem pewnych luk w przepisach dotyczących realizacji IPI.

Procedura rozpoczęcia i prowadzenia IPI w pewnym sensie wymusza na jednostkach realizujących wypracowanie wewnętrznych zasad umożliwiających sprawniejszą realizację programu. Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie (WCPR) przyjęło wewnętrzną procedurę, według której program zostaje uruchomiony jeszcze przed skompletowaniem dokumentacji. IPI zostaje wdrażany, a w międzyczasie dopełniane są wszystkie formalności. Podobnie WCPR rozwiązuje kwestie związane z wypłacaniem dofinansowania cudzoziemcom, które przysługują im w ramach IPI. Od momentu uruchomienia programu zazwyczaj pierwsze środki cudzoziemiec otrzymuje po kilku miesiącach. W tym czasie musi jednak opłacać mieszkanie i się utrzymać. WCPR kontraktuje na ten cel pewną pulę pieniędzy na podstawie statystyk liczby cudzoziemców realizujących programy

z lat ubiegłych, które wypłaca cudzoziemcom w formie swoistej pożyczki zanim otrzymają środki właściwe. Oczywiście można powiedzieć, że jest to perspektywa Warszawy, która może pozwolić sobie na takie rozwiązania ze względu na dużą liczbę cudzoziemców. Jednak czy zasadne jest, aby instytucja, która chociaż raz realizowała z cudzoziemcem IPI, nie wypracowywała wewnętrznych procedur postępowania? Niestety w miastach, gdzie doświadczenia w realizacji IPI przez MOPR jest bardzo ograniczone, pojawienie się uchodźcy staje się problemem:

MOPR jest każdorazowo zaskoczony obecnością uchodźców i wypracowuje sobie procedury zupełnie od nowa⁶⁸.

Zauważalny jest również ciągły brak współpracy pomiędzy kluczowymi instytucjami w zakresie realizacji działań integracyjnych.

Trzeba zacząć przede wszystkim od tego żeby te instytucje zaczęły się ze sobą kontaktować. Jeśli nie zbuduje się trwałych rozwiązań i całościowego podejścia do tematu to niewiele z tego wyniknie, bo ludzie się zmieniają. I jeśli nawet osoby odpowiedzialne za realizację danej polityki coś ustalą dziś, to jutro może to być już nieaktualne, bo zmieni się dyrektor, wojewoda... Nie ma rozwiązań, które by narzucały cały model⁶⁹.

Kolejną kwestią związaną z ogólnym funkcjonowaniem Indywidualnych Programów Integracji jest ich monitoring i ewaluacja. Możemy powiedzieć, że właściwie nikt nie monitoruje efektów IPI. Instytucje mają kontakt z zakontraktowanymi cudzoziemcami jedynie na etapie realizacji programu. Nie ma formalnej ścieżki przepływu informacji, a instytucje nie mają narzędzi do monitoringu i badania

68. ekspert_01_NGO_01

69. ekspert_04_MRPiPS

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

efektów programów. Nawet Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej odpowiada jedynie za dozorowanie realizacji IPI zgodnie z ustawą:

W naszych kompetencjach jest prowadzenie programów integracyjnych, jako że to wszystko się dzieje na szczeblu lokalnym i powiatowym, więc my to wyłącznie dozorujemy. Nawet nie merytorycznie [...], my tylko przekazujemy środki, monitorujemy wykonanie ustawy i tyle⁷⁰.

Niewiele jest podmiotów, które utrzymują kontakt z cudzoziemcem po zakończeniu IPI. Odwrotnym doświadczeniem w tym zakresie może pochwalić się natomiast wspomniany już WCPR. Wielu zaangażowanych pracowników jest w stanie ocenić efektywność swojej pracy dzięki nieformalnie utrzymywanym kontaktom. Zasmucające jest jednak to, że nikt tych informacji nie zbiera, nikt nie wymaga od urzędników prowadzenia ewaluacji działań związanych z integrowaniem cudzoziemców.

Kończy się program, my utrzymujemy z tą osobą kontakt. Wiedzą, że zawsze mogą przyjść, mają nasze telefony. Przychodzą, wracają po latach, angażują się w pomoc kolejnym osobom i wykazują się otwartością⁷¹.

Przedstawiając kwestię jednego z narzędzi służących integracji cudzoziemców w Polsce próbujemy wskazać, że aby dobrze realizować IPI, trzeba poświęcić na to czas. Tutaj powracamy do kwestii rozwiązań systemowych polityki migracyjnej, które nie są wystarczające. Ustawodawca projektując IPI przewidział środki na wsparcie samych cudzoziemców, nie przewidział ich natomiast na

70. ekspert_04_MRPiPS

71. ekspert_12_instytucja pomocwa_03

dodatkowe wsparcie instytucji, które te programy realizują. Z tego względu, jak podnoszą przedstawiciele instytucji pomocowych, często ich działania zamykają się jedynie w ramach tego, co muszą, czyli kwestii nałożonych ustawą, a niekoniecznie skupiają się na zdiagnozowanych potrzebach cudzoziemca.

W mojej ocenie proces jest przypisany powiatowi. Otrzymujemy środki na te programy integracyjne, nie otrzymujemy środków na osoby, które realizują te programy, a to też jest zadanie zlecone. Długo korespondowaliśmy, że powinniśmy mieć etat, bo jeśli to robić, to dobrze. Kwestia rozmowy, socjalne, kwestia monitoringu, nawet wspierania ich w instytucjach, ale nie możemy tego robić, a jeśli to robimy, to tylko w bardzo ograniczonym zakresie, fizycznie to jest niemożliwe⁷².

Rozwiązaniem wpływającym na zwiększenie skuteczności realizowanych IPI byłoby powołanie asystentów międzykulturowych towarzyszących cudzoziemcom, odpowiednio przygotowanych do pracy z cudzoziemcami, których zadania byłyby podobne do tych realizowanych przez asystentów rodziny przy ośrodkach pomocowych. Ich zadaniem byłoby angażować cudzoziemca w życie społeczne, ułatwiać komunikację z instytucjami publicznymi, wspierać w codziennych działaniach.

Przechodząc do szczegółowych kwestii związanych z funkcjonowaniem IPI możemy powiedzieć, że postrzeganie funkcjonowania programu i kwestii problemowych z nim związanych jest zbieżne dla wszystkich zaangażowanych instytucji.

72. ekspert_05_instytucja pomocowa_01

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Pierwszą kwestią z tym związaną jest dostęp do mieszkań. Cudzoziemiec, który otrzymuje status ochrony międzynarodowej musi opuścić ośrodek pobytowy dla cudzoziemców i znaleźć mieszkanie. W większych miastach, w których rynek wynajmu mieszkań jest większy łatwiej o znalezienie lokum. Czasem uchodźcy mogą także skorzystać z miejskich zasobów mieszkań komunalnych lub socjalnych. O wiele trudniej jest w mniejszych miejscowościach, w których gminy czasem w ogóle nie dysponują takimi zasobami lokalowymi. Z kolei w przypadku wynajęcia mieszkania na rynku komercyjnym, cudzoziemiec, przede wszystkim, musi zmierzyć się z trudnością znalezienia mieszkania, zdobycia zaufania najemcy i często wysokim kosztem utrzymania mieszkania.

Kolejną problematyczną kwestią jest nauka języka polskiego, która w trakcie realizacji IPI jest obowiązkowa, za którą cudzoziemiec musi sam zapłacić. Dofinansowanie otrzymywane w ramach programu nie jest wystarczające, aby się utrzymać i dodatkowo opłacić lekcje języka. Z kolei podjęcie pracy przez cudzoziemca często koliduje z uczęszczaniem na zajęcia. W tym przypadku znowu brakuje rozwiązań systemowych wskazujących, gdzie, jak i za jaką stawkę uczyć języka. Pomocne są po raz kolejny projekty realizowane przez organizacje pozarządowe, które oferują cudzoziemcom naukę języka polskiego za darmo lub po bardzo niskich kosztach. Zdarzają się także przypadki wykorzystania zasiłków celowych przez instytucje. Takie rozwiązanie zastosował na przykład MOPR w Toruniu.

Problemem była nauka języka polskiego [...]. Gdybyśmy chcieli zafundować tym ludziom szkołę językową, to oni dostaliby 50% tego, co mają, bo reszta poszłaby na naukę polskiego i nie mieliby z czego żyć. Tutaj widzimy kolidzję, albo powinny

być wydzielone ośrodki [szkoły językowe – przyp. autora], albo wydzielone środki [finansowe – przyp. autora]⁷³.

Na ważność a jednocześnie nieskuteczność nauki języka polskiego w ramach IPI wskazują sami cudzoziemcy:

Powiem teraz o całym programie integracyjnym, o tym systemie. Wystarczy jedno słowo – jest zły. To dlatego, że głównym problemem w Polsce, ale i na całym świecie, jest język. Ten program wymagał od nas nauki języka na własną rękę. Musimy płacić, żeby nauczyć się polskiego. Dostajemy pieniądze, ok. 3500 zł miesięcznie, ale musimy płacić za szkołę⁷⁴.

W rozmowach z przedstawicielami różnych instytucji pojawia się również kwestia sankcji za niedotrzymywanie postanowień IPI, szczególnie w obszarze nauki języka polskiego, który jest podstawą dalszej integracji ze społecznością choćby poprzez zdobycie pracy. Formułowane są propozycje dostosowywania wysokości świadczeń do poziomu zaawansowania znajomości języka bądź możliwość wydłużenia programu, a co za tym idzie, również wsparcia finansowego, w przypadku wykazywania postępów w opanowywaniu języka i ogólnie rozumianej integracji ze społecznością.

Oczywiście są za krótkie [IPI – dopisek autora], zbyt mało intensywne, jeśli chodzi o naukę języka. No i oczywiście powinny być sankcje. [...] Przy konstrukcji pomysłu, co dalej zrobić z tą integracją, plan jest taki, że wprowadzamy półtora roku obligatoryjny program nauki języka. Jeżeli ktoś będzie wykazywał postępy i działania zbliżające do tego, żeby się

73. ekspert_05_institucja pomocowa_01

74. uchodźca_ochrona_04

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

zintegrować, będzie się uczył i tak dalej, to wtedy przedłużenie o kolejne 18 miesięcy, czyli do trzech lat⁷⁵.

W Norwegii wprowadzono rozwiązanie, że cudzoziemiec nie może starać się o pracę jeżeli nie zda egzaminu ze znajomości języka. W Niemczech postępy w nauce również mierzone są egzaminami.

Kolejną bardzo istotną kwestią wymagającą poprawy w IPI są mechanizmy i narzędzia poszukiwania pracy przez uchodźców. IPI nakłada na uchodźcę obowiązek zarejestrowania się w urzędzie pracy, jednak nie przewiduje żadnych dodatkowych działań mających pomóc cudzoziemcy w odnalezieniu się na rynku pracy.

Urząd pracy powinien bardziej pomagać uchodźcom. Powinien rozmawiać o edukacji, doświadczeniu, dyplomie i pomóc w znalezieniu pracy w zawodzie⁷⁶.

Polityka integracji powinna dążyć do usamodzielniania się osób, którym udzielana jest pomoc. Ta samodzielność jest niemożliwa bez pracy, zarabiania pieniędzy i co za tym idzie możliwości samodzielnego utrzymania się. Osoby realizujące IPI wskazują pracę i umiejętność posługiwania się językiem jako dwie najważniejsze kwestie pozwalające samodzielnie funkcjonować w społeczności. Jednocześnie kładą nacisk na potrzebę większej pomocy w znajdowaniu pracy poprzez pokazanie jak jej szukać, doszkalanie, informowanie o rynku pracy, kursy zawodowe, czy wyposażanie w podstawowe umiejętności, np. pisanie CV. Tak o swoich potrzebach mówią cudzoziemcy oczekujący na nadanie statusu uchodźcy w Polsce:

75. ekspert_04_MRPiPS

76. uchodźca_ochrona_04

My nie chcemy socjalnego, niczego, tylko pozwolenie na przebywanie i pomóżcie tylko na początku. Dajcie mi pracę, nie chcę dobrej pracy, dajcie mi miotłę i pójdę sprzątać na ulicę. Tak, abym mógł nakarmić rodzinę. Gdy ja sam nauczę się języka, poznam państwo, zobaczę co mogę tu robić to będę sam szukał. My jesteśmy dorosłymi ludźmi, nie trzeba na nas wkładać pieniędzy. Jesteśmy gotowi tu pracować. Jeżeli Polsce jesteśmy potrzebni...⁷⁷

Przedstawiciele badanych instytucji nie mają wątpliwości co do zasadności funkcjonowania takich programów jak IPI. Są również przekonani o konieczności i słuszności udzielenia większego wsparcia uchodźcom, którzy chociażby ze względu na brak swobody w komunikowaniu się i nieznajomość lokalnego systemu są do takiej pomocy uprawnieni. Do efektywnego świadczenia pomocy cudzoziemcom potrzebne są jednak konkretne narzędzia finansowe i rozwiązania systemowe.

Schemat 9. Rekomendacje dotyczące zmian w zakresie IPI.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Kilka lat realizacji Indywidualnych Programów Integracji przez instytucje pomocowe pozwoliło na wypracowanie konkretnych rekomendacji, które w realny sposób mogą wpłynąć na jakość świadczenia pomocy uchodźcom i pracy samych pracowników instytucji pomocowych.

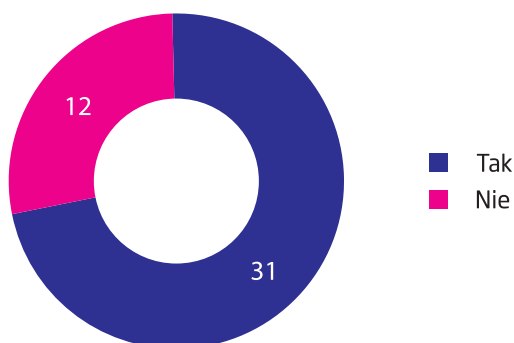
Szkoła jako obszar integracji

Edukacja dzieci osób starających się o uzyskanie ochrony międzynarodowej w polskich szkołach publicznych, w klasach mieszanych jest jednym z najważniejszych i zarazem najbardziej efektywnym narzędziem integracji cudzoziemców. Szkoła jest miejscem, gdzie dzieci cudzoziemskie uczą się języka i zdobywają wiedzę z określonych przedmiotów oraz, przede wszystkim, integrują się ze środowiskiem i nabywają kompetencji kulturowych.

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Zdecydowana większość badanych cudzoziemców ma dzieci uczęszczające do szkoły.

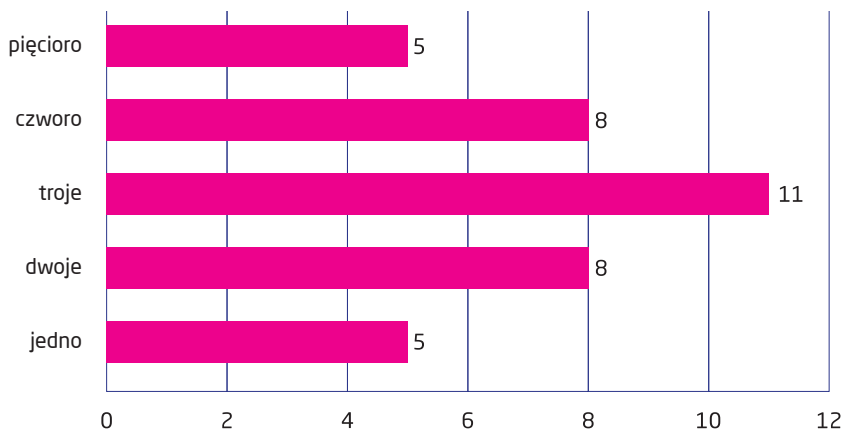
Wykres 11. Czy ma Pan/Pani dzieci, które chodzą do szkoły?
(n = 45, brak danych = 2).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Osoby mieszkające w ośrodku dla cudzoziemców w Grupie wnioskujące o ochronę w Polsce w większości przypadków pochodzą z rodzin wielodzietnych.

Wykres 12. Liczba dzieci badanych (n = 45, brak danych = 8).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Obecność rodzin cudzoziemskich w życiu badanych przez nas szkół daje duży potencjał integracyjny. Kluczowe jest jednak wypracowanie mechanizmów włączających nie tylko dzieci, ale także rodziców do życia szkoły, poprzez zwiększenie poziomu zaangażowania w edukację dzieci, uczestnictwo w wydarzeniach edukacyjnych i kulturalnych organizowanych przez szkołę.

Szkoły to instytucje, które w systemie integracji cudzoziemców najczęściej stawiane są w sytuacji faktów dokonanych, szczególnie te, które funkcjonują w pobliżu ośrodków pobytowych dla cudzoziemców. Nierzadko zdarza się, że rano do szkoły przychodzi grupa kilku czy kilkunastu dzieci cudzoziemskich, a za kilka miesięcy po prostu wyjeżdżają. Jak radzą sobie szkoły w takich sytuacjach? Poszukują informacji na zewnątrz, ponieważ w systemie edukacji trudno o znalezienie instytucji, która służyłaby wsparciem w obszarze pracy z cudzoziemcami.

Na samym początku skorzystaliśmy z doświadczeń szkoły w Niemczech, w woj. lubelskim. Po prostu w Internecie wyszukałem, że ta szkoła ma takie dzieci i wiele rozwiązań, które ta szkoła wypracowała też na bazie doświadczeń innych, tak to działa. Skorzystaliśmy z ich doświadczenia, żeby nie odkrywać Ameryki na nowo. Wiadomo, że musieliśmy to dostosować do naszych warunków⁷⁸.

Wsparcie, które najczęściej świadczone jest dzieciom cudzoziemskim w polskich szkołach, to lekcje języka polskiego jako obcego, zajęcia wyrównawcze oraz obecność i pomoc asystenta międzykulturowego, który z jednej strony pełni rolę tłumacza, ale również pomaga odnaleźć się dzieciom w społeczności szkolnej. Czy ta

78. ekspert_11_educacja_03

pomoc jest wystarczająca? Obawiamy się, że nie znajdziemy szkół, które twierdząco odpowiedzą na to pytanie. Asystenci międzykulturowi często zatrudniani są na częściowe etaty, z tego względu nie mogą pomóc każdemu adekwatnie do jego potrzeb.

Eksperti sugerują, że pakiety pomocowe dla szkół powinny być kierowane centralnie. W systemie edukacji dzieci cudzoziemskich wielu z nich opowiada się za zmianami systemowymi, w ramach których, wzorem krajów zachodnich, w pierwszym okresie pobytu w szkole powinny być tworzone grupy adaptacyjne, mające lekcje tylko z nauki języka polskiego i zajęcia integracyjne.

Funkcjonują pomocnicy jak gdyby tych dzieci, którzy przede wszystkim ułatwiają im poznanie szkoły, zaklimatyzowanie się w szkole. No i te pierwsze momenty nauki. Teraz na przykład potrzebni są znowu tłumacze, którzy pomogą zwłaszcza na lekcjach biologii, chemii, fizyki, geografii. [...] Szkoła wystąpiła o dodatkowy etat, bo wiadomo, że te dzieci sobie z tym nie radzą, nawet jeżeli troszeczkę mówią po polsku, czy zaczynają mówić, to tak specjalistycznego języka tak szybko nie opanują⁷⁹.

Wprowadzenie pewnych systemowych zmian rozważa także Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Zakłada między innymi zatrudnienie obowiązkowych asystentów międzykulturowych w szkołach, do których uczęszcza minimum pięcioro uczniów cudzoziemskich. Dla uczniów, którzy nie znają w ogóle języka, proponowana jest możliwość uczenia się przez pewien okres wyłącznie języka polskiego i zajęcia integracyjne z innymi dziećmi. Ministerstwo postuluje również wyznaczenie instytucji, która wspierałaby szkoły i pomagała w rozwiązywaniu problemów w pracy z cudzoziemcami.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Obecnie instytucją, która jest odpowiedzialna w pewnym zakresie za pomoc szkołom z uczniami ubiegającymi się o nadanie statusu uchodźcy jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Urząd do Spraw Cudzoziemców. Organy te pomagają w zakresie proceduralnym i przeznaczają pewne środki finansowe, np. na podręczniki i wyprawkę szkolną dla dzieci będących w procedurze o uzyskanie statusu ochrony międzynarodowej (UdSC).

Brakuje natomiast wsparcia instytucjonalnego ze strony organów odpowiedzialnych za edukację, polegającego na prowadzeniu działań monitorujących sytuację szkół, zbierających zapotrzebowanie i wpływających na realizację zdiagnozowanych potrzeb. Obecnie dochodzi do paradoksów wynikających chociażby z kontroli kuratorów, które nie uwzględniają dzieci cudzoziemskich jako czynnika, który wpływa na funkcjonowanie i wyniki szkoły. Często doprowadza to do tego, że dyrektorzy szkół zmuszani są do pisania planów naprawczych, których i tak nie będą w stanie zrealizować. Niewielu dostrzega wartości społeczne, które niosą ze sobą szkoły wielokulturowe. Rezultaty te są trudno mierzalne i wydaje się, że nasz system edukacji nie potrafi jeszcze dostrzec, mierzyć i wykorzystać tego potencjału.

Mamy na przykład wyniki egzaminów zewnętrznych po klasie 6, czy po gimnazjum. One są wrzucane do jednego worka razem z wynikami dzieci z rodzin uchodźców, a one ze względu na nieznośność języka piszą znacznie gorzej te egzaminy. I teoretycznie można odnieść wrażenie, że nasze szkoły w tej klasyfikacji wypadają słabiej, niż inne⁸⁰.

80. ekspert_16_urząd_01

Mamy więc do czynienia z problemem systemowym. Szkoły muszą dobrze wypadać we wszelkiego typu statystykach, a te zaniżane są przez dzieci uchodźcze i cudzoziemskie.

Szkoły wielokulturowe wskazują na kilka podstawowych kwestii, które usprawniłyby ich pracę. Przede wszystkim zapewnienie asystentów międzykulturowych w pełnych wymiarach godzin, którzy będą dostępni w każdej klasie, w której uczą się dzieci cudzoziemskie. Wsparcie systemowe w postaci szkoleń, przyjęcia innych kryteriów oceniania szkół, wprowadzenie rozwiązań systemowych ukierunkowanych na dzieci cudzoziemskie, np. możliwość korzystania ze słowników języka polskiego w trakcie testów szóstoklasisty czy gimnazjalnych, wprowadzenie klas adaptacyjnych z nauczaniem języka polskiego.

Szkoły są często najlepszym, ale też nierzadko jedynym, potencjalnym punktem integracji, nie tylko dzieci między sobą, ale także rodziców. Szkoły często podejmują działania włączające rodziców w środowisko szkolne. Przede wszystkim jednak, jak podkreślają, traktują rodziców dzieci cudzoziemskich na równi z rodzicami dzieci polskich. Włączanie rodziców cudzoziemców w uroczystości szkolne, uczestnictwo w zebraniach, a nawet działalność w radzie rodziców to przykłady włączania w społeczność. W szkołach rolę takiego naturalnego łącznika między rodzicami pełnią zazwyczaj asystenci międzykulturowi. W krajach zachodnich rozwiązanie to jako dobra praktyka wielu szkół jest rozwinięte w ten sposób, że takimi „łącznikami” są rodzice cudzoziemcy, którzy już jakiś czas mieszkają w danym kraju, są zintegrowani ze społecznością. Ich zadaniem jest wprowadzenie nowych rodzin w społeczność szkolną i miejscowości.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Do pracy z dziećmi cudzoziemskimi jest potrzebna wiedza. Nieocenioną rolę w tym zakresie pełnią organizacje pozarządowe, które często współpracują właśnie z tymi jednostkami.

Dopiero Polska Akcja Humanitarna się nami zajęła. Tak naprawdę szkoła była pierwszą instytucją, która się zetknęła z tymi osobami. Dopiero później kolejne instytucje typu policja, urząd gminy... Natomiast to była jedyna instytucja, która rzeczywiście się nami zajęła, aby nas wesprzeć. Bo jedynie my sami szukaliśmy wsparcia innych szkół w Polsce. Szkolono nas na przykład w Warszawie, sukcesywnie wszystkich nauczycieli, w tym jeden moduł szkolenia był poświęcony różnicom kulturowym⁸¹.

Często same szkoły, które mają już jakieś doświadczenie, stają się ekspertami i służą wsparciem tym, którzy dopiero zaczynają pracę z dziećmi cudzoziemskimi. Nawet kuratoria odpowiadając na pytania szkół czy organizując konferencje, angażują szkoły z doświadczeniem w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w charakterze ekspertów, dobrych praktyków.

Czy samym cudzoziemcom odpowiada system nauczania ich dzieci w Polsce? Generalnie możemy powiedzieć, że tak. Rodzice zauważają jednak, że wsparcie szczególnie w zakresie nauczania języka polskiego nie jest rozłożone równomiernie, bardziej dba się o młodsze dzieci niż o starsze.

W ogóle mi się podoba tutejszy program kształcenia. Nie hamuje, a na odwrót rozwija dzieci i im pomaga. Jest bardzo dobrze. Jest tylko jeden problem. Mój starszy syn, ten który

81. ekspert_10_edukacja_02

jest w drugiej klasie ma duże problemy z językiem i przez to ma zaległości. Mała, ta która poszła do pierwszej klasy uczy się języka i jest jej znacznie łatwiej⁸².

Znając jednak uwarunkowania funkcjonowania asystentów w szkołach wiemy, że zapewnienie równego wsparcia jest prawie niemożliwe.

Duże znaczenie w podejściu dzieci cudzoziemskich do nauki i do nauczania samego języka polskiego ma postawa ich rodziców. Plany pozostania w Polsce w dużej mierze przekładają się na motywacje dzieci do nauki oraz, w pewnym wymiarze, na szybkość uczenia się języka polskiego.

Wiemy, że w przypadku pracy z cudzoziemcami bardzo wiele zależy od nastawienia, zaangażowania obu stron i wypracowanych relacji. Szkoły często próbują wychodzić naprzeciw uczniom cudzoziemskim, podejmują działania, które polegają na przetłumaczeniu regulaminu szkoły na język obcy, wprowadzają kodeksy równego traktowania.

Na pewno pani pedagog tutaj pewne rzeczy uzupełnia, bo wprowadzaliśmy jako Zespół ds. Tolerancji kodeks równego traktowania i pewne rzeczy zostały uregulowane. Rzeczy, które dla nas wydawały się bardzo normalne, a jednak wymagały wyjaśnienia. Przeprowadzaliśmy też ankiety, jak się uczniowie czują [...], jak rodzice na to patrzą, jak dzieci na to patrzą⁸³.

82. uchodźca_ośrodek_03

83. ekspert_09_edukacja_01

Takie inicjatywy z pewnością ułatwiają wejście dziecka w nową sytuację. Placówki oświatowe w zakresie integracji cudzoziemców robią bardzo dużo, ale pomoc ta wciąż nie jest wystarczająca.

Czynniki wpływające na integrację cudzoziemców i uchodźców na poziomie społeczności lokalnych

Powodzenie działań skierowanych na włączenie uchodźców do społeczeństwa przyjmującego, zależy nie tylko od rozwiązań systemowych czy instytucjonalnych, o których wspominaliśmy do tej pory. Istotna jest nie tylko efektywność narzędzi integracyjnych i przygotowanie instytucji publicznych do pracy z cudzoziemcami, ale także czynniki społeczne. Nawet najbardziej efektywny system integracyjny nie będzie wystarczająco skuteczny jeśli pojawiające się bariery (które są naturalne dla społeczności lokalnych budujących swoją tożsamość w opozycji do świata zewnętrznego) nie zostaną w porę zauważone, zdefiniowane i zniwelowane. Integracja jest procesem dwustronnym, dlatego pod uwagę należy wziąć także możliwości recepcyjne i postawy społeczeństwa przyjmującego. W przypadku uchodźców z odmiennych obszarów kulturowych, mamy do czynienia z zetknięciem się różnych norm kulturowych, innych sposobów budowania więzi społecznych, odgrywania ról społecznych – w tym także ról płciowych, nie wspominając nawet o podstawowej barierze jaką jest znajomość języka i dzięki temu możliwości sprawnego komunikowania się i poruszania w rzeczywistości społecznej. Powodzenie procesu integracji zależy zarówno od pracy z uchodźcami, ale równocześnie od pracy ze społeczeństwem przyjmującym, w tym szczególnie społecznością lokalną, w której uchodźcy zamieszkują. Często planując mechanizmy integracji musimy się zmierzyć z nieufnością, czy wręcz wrogością, społeczności

operującej stereotypowymi wyobrażeniami na temat uchodźców. Perspektywa przyjęcia uchodźców lub cudzoziemców budzi wśród mieszkańców wiele obaw. Wyraźnie widać, że społeczności lokalne są bardziej przychylnie przyjmowaniu osób, które są bliższe kulturze polskiej – Ukraińców, Białorusinów.

Nie ma jakiś większych tarć i konfliktów między mieszkańcami Grupy, a mieszkańcami ośrodka. Jednak są obawy związane z relokacją Syryjczyków. I tutaj mieszkańcy pytają nas bardzo często, czy tacy uchodźcy z Syrii bądź innych krajów muzułmańskich pojawią się. Jest to związane z nastrojami obecnie panującymi w Europie i z atakami terrorystycznymi. To wynika może nie z samej niechęci wobec uchodźców, tylko po prostu boją się konkretnych zachowań ze strony uchodźców i to jest jakby spowodowane tymi wszystkimi wydarzeniami po atakach we Francji. Można zauważyć taką niechęć ze strony mieszkańców Grupy, że oni przyzwyczaili się już tutaj do uchodźców z Bloku Wschodniego, którzy cały czas tutaj w zasadzie mieszkają, ale boją się uchodźców z Syrii⁸⁴.

Jest kilka kwestii, które mogą wpłynąć na relacje pomiędzy społecznością lokalną a cudzoziemcami mieszkającymi w lokalnej wspólnocie, np. w ośrodku pobytowym. Pierwsza dotyczy inicjowania dialogu pomiędzy tymi grupami oraz edukowania na temat uchodźstwa, kultur krajów pochodzenia uchodźców czy cudzoziemców. Ma to ogromne znaczenie zarówno na poziomie lokalnym, jak i na poziomie społeczeństwa przyjmującego. Edukacja i zrozumienie zjawisk migracyjnych w pewnym stopniu pozwala na zmniejszenie podziałów, zmienia nastawienie, burzy stereotypy i uprzedzenia.

84. ekspert_ośrodek

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Dostrzegają ten problem zarówno przedstawiciele organizacji pozarządowych pracujących z uchodźcami:

Są różnice kulturowe, których my nie znamy, oni nie znają. Jasne, że są z tego powodu jakieś problemy i konflikty, ale to nie są poważne sprawy. Może warto żebyśmy się uczyli tych innych kultur⁸⁵.

jak i przedstawiciele społeczności lokalnych mających kontakt z odmiennością kulturową i narodową:

No wytłumaczyć ludziom, że to jest grupa takich osób, kim oni są, co będą robić. Dzieci będą chodzić do szkoły, ci ludzie będą mieli przez taki i taki czas pieniądze, potem będą musieli pracować sami. Ja nie wiem w jaki sposób to zrobić. Pewnie przez media, pewnie przez szkołę, jakieś kampanie społeczne, które dokładnie to wyjaśnią⁸⁶.

Kolejną istotną kwestią jest autorytet władz lokalnych i poziom ich gotowości do przyjęcia i integracji cudzoziemców. W społecznościach lokalnych, w których władze cieszą się większym zaufaniem społecznym podejmowanie decyzji dotyczących przyjmowania cudzoziemców jest często łatwiejsze. Oznacza ona przede wszystkim gotowość polityczną władz do podjęcia wyzwania w obszarze integracji cudzoziemców. Mieszkańcy muszą być przekonani, że lokalne instytucje są przygotowane do pracy z osobami odmiennymi kulturowo. Autorytet władzy daje też pewną legitymizację do działań podejmowanych przez lokalne instytucje lub liderów społecznych, które mogą przyczynić się do zwiększenia skuteczności systemu integracji.

85. ekspert_UG

86. ekspert_03_NGO_03

Przykład Gdańska pokazuje, że to ma znaczenie. W Gdańsku funkcjonuje pewna grupa złożona z urzędników, przedstawicieli organizacji pozarządowych i przedstawicieli samych imigrantów. Grupa, która ma zajmować się tematem integracji imigrantów czy uchodźców w Gdańsku [...], wypracowaniem pewnych rozwiązań, które będą służyć zarówno migrantom, jak i samemu miastu [...]. Myślę, że tutaj ta rola liderów, szczególnie kiedy urzędy centralne nie są za bardzo skłonne, by pełnić wiodącą rolę, jest bardzo ważna w tej sytuacji⁸⁷.

Należy rozważyć jak prowadzić pracę integracyjną. Często podejmowane są w tym obszarze działania kulturowe, podczas których w pewnym sensie prezentowane są zwyczaje i kultura cudzoziemców i uchodźców, mające znaczenie szczególnie na początku drogi integracyjnej. Mieszkańcy badanej społeczności Grupy, szczególnie na początku funkcjonowania ośrodka, z zaangażowaniem podchodzili do tego typu inicjatyw. Podobnie jak sami mieszkańcy ośrodka dla cudzoziemców.

Drugi pozytywny czynnik to chociażby zwyczaj organizowania przez Ośrodek dla Uchodźców tak zwanych „drzwi otwartych”. To mi się bardzo podoba, bo wtedy mamy okazję poznać ich kulturę, ich obyczaje. Oni mają swoje stroje ludowe, prezentują nam tańce kaukaskie w czasie „drzwi otwartych”. Mamy okazję posmakować ich wyrobów tradycyjnych, ciast i nie tylko... więc na pewno jest to jakaś wymiana kulturowa⁸⁸.

Trzeba natomiast uważać, aby tego typu działania nie zastąpiły realnej integracji. Ich skuteczność jest również ograniczona dużą

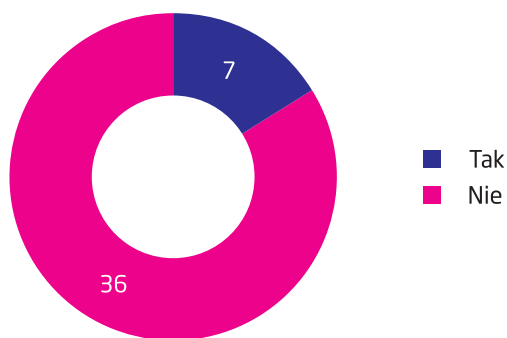
87. ekspert_01_NGO_01

88. ekspert_UG

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

rotacją mieszkańców ośrodków pobytowych i niskim poziomem włączania się cudzoziemców w organizowane wydarzenia.

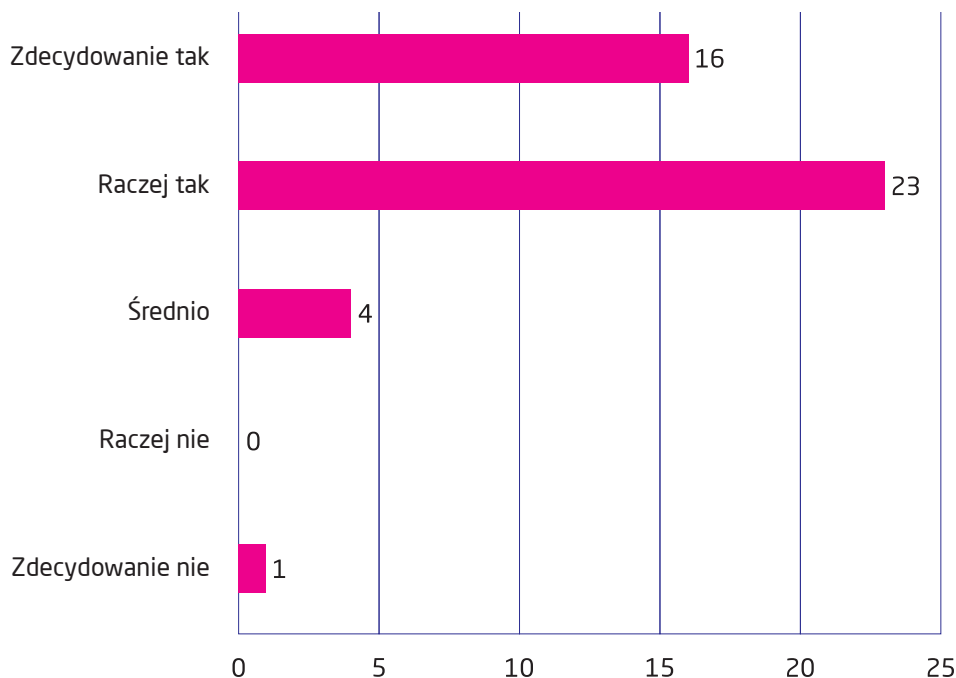
Wykres 13. Czy uczestniczył/a Pan/Pani w wydarzeniach, spotkaniach, festynach organizowanych dla mieszkańców ośrodka przez Polską Akcję Humanitarną (PAH)? (n = 45, brak danych = 2).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Z drugiej jednak strony większość cudzoziemców mieszkających w ośrodku pobytowym w Grupie deklarowała potrzebę uczestnictwa w tego typu wydarzeniach organizowanych dotychczas przez Polską Akcję Humanitarną.

Wykres 14. Czy chciałby/aby Pan/Pani, żeby takie wydarzenia, spotkania, festyny organizowane przez PAH nadal się odbywały? (n = 45, brak danych = 1).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

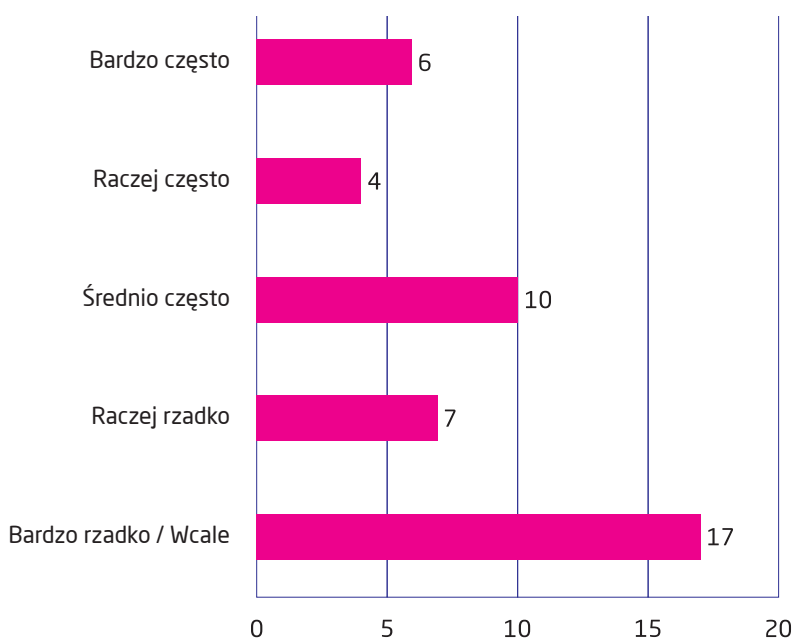
Chcąc myśleć o skutecznej integracji, trzeba stworzyć warunki do realnej współpracy cudzoziemców i pozostałych mieszkańców. Włączając stopniowo w mechanizmy funkcjonowania lokalnej wspólnoty, podejmowania decyzji, wspólnego działania na rzecz lokalnego środowiska. Budowanie poczucia wspólnotowości nie może ograniczać się jedynie do pokazywania tradycji kulturowych, które mogą ze sobą współegzystować i korespondować, nadal będzie to osvajanie z pewną odmiennością. To działania bezpośrednio dotyczące mieszkańców i ich życia, oparte na naturalnych relacjach społecznych, wynikające z funkcjonowania w tej samej społeczności oraz dzielenia przestrzeni są katalizatorem powstawania relacji

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

społecznych, niearanżowania spotkania kultur. Ocena relacji ze społecznością lokalną w badaniu cudzoziemców przebywających w ośrodku w Grupie wypada dość pozytywnie. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż ośrodek dla cudzoziemców zlokalizowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie – obszary styczności obejmują nie tylko szkołę, jak ma to miejsce na przykład w Podkowie Leśnej, ale również przestrzeń publiczną miejscowości.

Pomimo tego część cudzoziemców przebywających w ośrodku w Grupie ma ograniczony kontakt ze mieszkańcami.

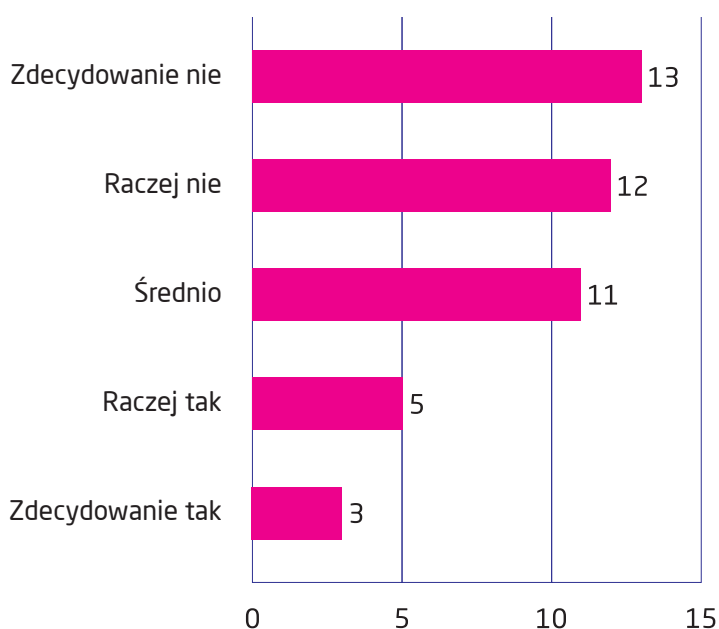
Wykres 15. Jak często ma Pan/Pani kontakt z mieszkańcami Grupy (w której znajduje się ośrodek)? (n = 45, brak danych = 1).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kontakty przez większość mieszkańców ośrodka pobytowego są odbierane jako pozytywne, niebudzące negatywnych uczuć wśród cudzoziemców starających się o uzyskanie ochrony międzynarodowej.

Wykres 16. Czy czuje się Pan/Pani nieswojo w kontaktach z mieszkańcami Grupy (w której znajduje się ośrodek)? (n = 45, brak danych = 1).

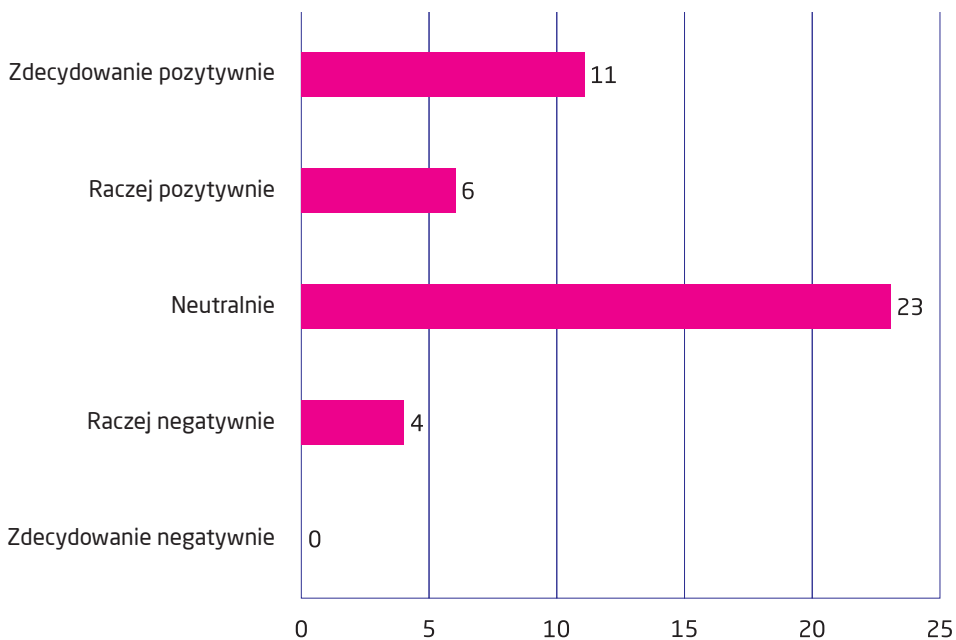

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kontakty z mieszkańcami Grupy cudzoziemcy w większości określają jako neutralne lub pozytywne. W kontekście głębokiej polaryzacji polskiego społeczeństwa w kwestii przyjmowania uchodźców i radykalizacji nastrojów społecznych, taki wynik uznać należy za pozytywny. Podobnie cudzoziemcy oceniają polskie społeczeństwo: dominuje ocena neutralna i pozytywna.

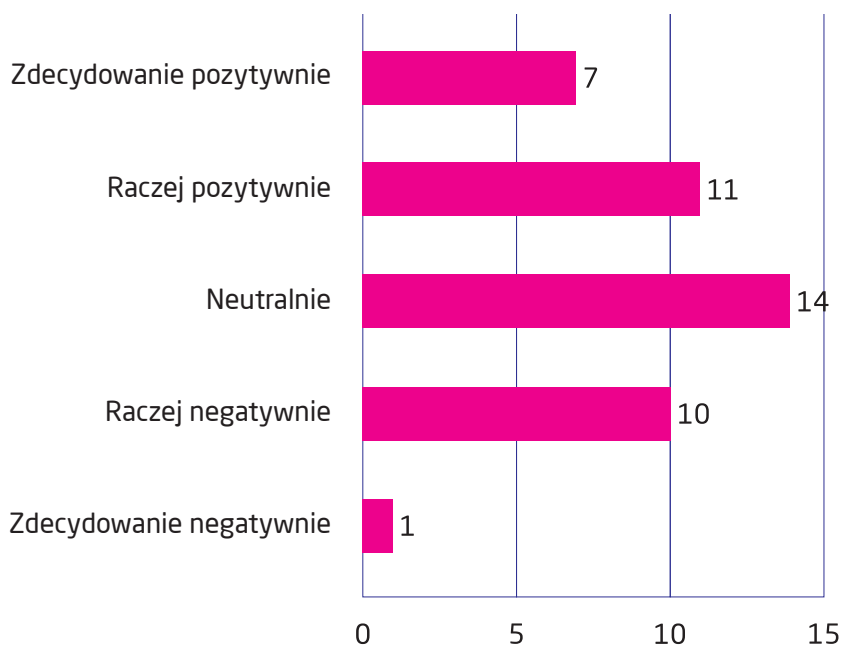
Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 17. Jak ocenia Pan/Pani kontakty pomiędzy uchodźcami a mieszkańcami Grupy (w której znajduje się ośrodek)? (n = 45, brak danych = 1).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wykres 18. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani nastawienie Polaków do uchodźców? (n = 45, brak danych = 2).

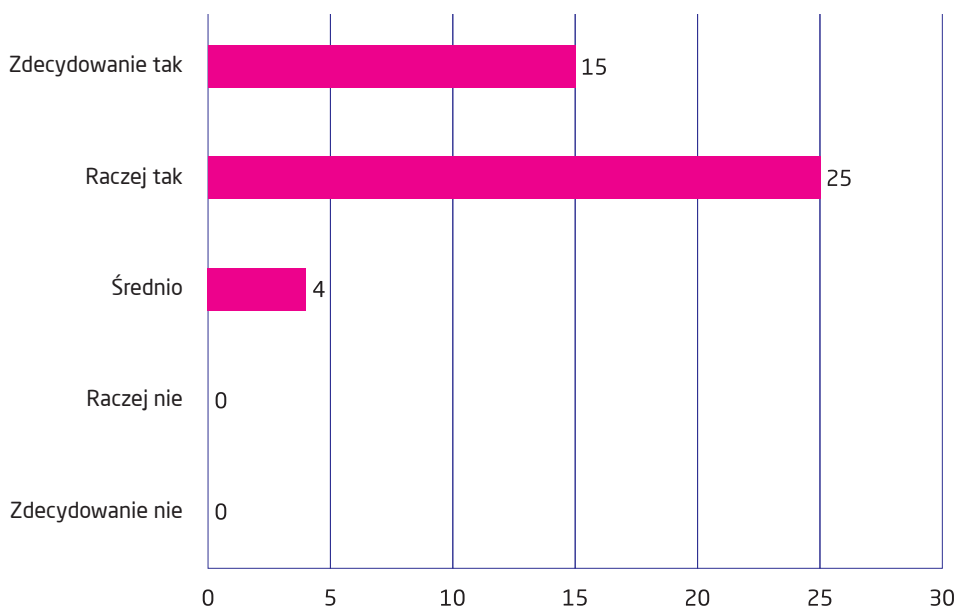

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Pomimo bardzo negatywnego dyskursu na temat uchodźców w Polsce, ataków słownych i fizycznych skierowanych do ogólnej kategorii cudzoziemców, ocena Polaków jest pozytywna. Większość badanych stwierdza, iż możliwe jest zaprzyjaźnienie się z Polakiem.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 19. Czy Pana/Pani zdaniem możliwe jest zaprzyjaźnienie się z Polakiem? (n = 45, brak danych = 1),

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Integracja rozumiana jako tworzenie przestrzeni do budowania relacji, praca nad podziałami kulturowymi, językowymi a nawet przestrzennymi, które mają szczególne znaczenie w przypadku wyznaczania i zajmowania przestrzeni przez ośrodki pobytowe dla cudzoziemców jest kierunkiem do budowania wspólnotowości.

Sprawa jest tego rodzaju, że na przykład mamy swój plac zabaw, ale ten plac zabaw jest dla wszystkich, dla nich też, ale oni mają też swój plac zabaw. I oni nie korzystają z tego swojego placu zabaw, tylko przychodzą na nasz plac zabaw, a nasi nie mogą skorzystać z tamtego placu zabaw. Ja mówię: „Dlaczego nie możecie? Idźcie na dyżurkę, na pewno zezwolą

wam skorzystać.” Nikt się nie odważy iść, bo jest płot, a za płotem już są inne prawa⁸⁹.

Tworzenie podziałów w przestrzeni publicznej, wytyczanie obszarów wskazujących na różnicowanie: nasze wasze, pogłębia istniejące różnice. Często wzmacnia w mieszkańcach poczucie subiektywnej deprivacji, nierzadko generując konflikty.

Integracja cudzoziemców to w pewnym sensie praca polegająca na likwidowaniu mitów, stereotypów, uprzedzeń i lęków narosłych wokół tego zjawiska. Pojawiające się obawy dotyczą różnych sfer i różnorodna jest ich geneza. Część lęków ma charakter ekonomiczny i sprowadza się do obaw związanych z zabieraniem przez uchodźców i cudzoziemców miejsc pracy polskim obywatelom bądź dostępnej puli zasiłków.

Jeden z głównych konfliktów to „bo oni zabierają nam pracę”. I teraz to jest taki punkt zapalny, tak jak Polacy pojechali do UK czy Francji, bunty itd., bo oni zabierają pracę. Tylko to praca, której przeciętny Brytyjczyk czy Francuz nie chce wykonywać, Polak weźmie. Podobnie z obywatelami Ukrainy, to są stawki takie, że Polacy powiedzą „nie”, bo nie są w stanie wyżyć. Oczywiście nasz rynek jest chroniony, gdzie jest wyraźny zapis, że jak wyczerpie się oferta, nie ma wśród Polaków chętnych, to wtedy można dopiero przyjąć obcokrajowca⁹⁰.

Wydaje się jednak, że geneza konfliktów pojawiających się na styku uchodźcy mieszkańcy na poziomie lokalnych społeczności to przede wszystkim różnice kulturowe, z istnienia których wiele osób niemających kontaktów z cudzoziemcami nie jest świadoma.

89. Przedstawiciel społeczności lokalnej.

90. ekspert_WUP_01

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Istotna jest umiejętność zarządzania konfliktem. Między innymi to organizacje pozarządowe działające w lokalnych społecznościach, gdzie zlokalizowane są ośrodki pobytowe, zdaniem wielu badanych odgrywają skuteczną rolę mediatora.

W takim ośrodku jest co najmniej pięć różnych grup interesu: UdSC, administracja jako podmiot prowadzący ośrodek, sami cudzoziemcy i jeszcze w ramach samych mieszkańców kilka grup różnych. Organizacja pozarządowa, która wchodzi z działaniami, gdzieś tam pośrednio również szkoła, czy samorządowe instytucje. Każdy ciągnie w swoją stronę i ciężko to wszystko pogodzić i myślę, że taka rola mediacyjna powinna gdzieś spadać na organizacje, pod warunkiem, że stworzy się im w miarę stabilne warunki finansowania⁹¹.

Dzięki wspólnym działaniom Polskiej Akcji Humanitarnej działającej w ośrodku w Grupie, Urzędowi do Spraw Cudzoziemców oraz przede wszystkim zadeklarowanej i jasnej postawie władz lokalnych pojawiające się sytuacje konfliktowe były skutecznie wygaszane. W tego typu przypadkach rola władz lokalnych a przede wszystkim wójta/burmistrza/prezydenta miasta czy gminy jest bardzo ważna.

Bo tak to wygląda, a życzeniowo powinno być tak, że jako że te osoby mają autorytet, to kiedy burmistrz coś klepnie, to idzie to w dół. Jeżeli burmistrz zgodzi się, żeby w szkołach były zajęcia dla uchodźców, to wszystkie szkoły zrobią, czy się dyrektorowi to podoba, czy nie. A nawet więcej – jeżeli są to dyrektorzy, którzy się wahali, to mają zielone światło. I burmistrz nie musi już z tym nic więcej robić, nie musi się interesować, cokolwiek się dzieje na niższym szczeblu, ale jest

91. ekspert_01_NGO_01

zielone światło, wszyscy są zadowoleni, że nikt nie dostanie żadnej nagany⁹².

Przypadek miejscowości Grotniki, w której od 2010 roku działa ośrodek pobytowy pokazuje szczególnie wyraźnie mechanizm eskalacji tego typu konfliktów. Tamtejsza wójt gminy, w rozwijającym się konflikcie wokół ośrodka dla cudzoziemców, zajęła stanowisko wspierające zwolenników zamknięcia ośrodka⁹³. To skutkowało dalszym rozwojem sporu.

Cieężko mówić o współpracy, w momencie kiedy się ma nieprzychylną nie tylko społeczność lokalną, tylko prezydentów, wójtów, czy burmistrzów, którzy nie dość, że nie kanalizują tych emocji i nie działają, żeby to gdzieś tam uspokoić, tylko też są częścią tej społeczności i razem z tą społecznością są za tym, żeby jak najszybciej tych uchodźców się pozbyć, że to jest jakiś mus konieczny⁹⁴.

Brak wsparcia samorządów lokalnych i społeczności lokalnych w budowaniu środowiska przyjaznego cudzoziemcom, czy ściślej uchodźcom, jest poważną barierą w procesie preintegracji i integracji. Zapobieganie konfliktom na poziomie lokalnym zależy przede wszystkim od przygotowania lokalnych instytucji i ścisłej współpracy między instytucjami, organizacjami i liderami społecznymi.

Należy jednak mieć na uwadze autonomiczność społeczności lokalnych, samorządność i podmiotowość. Są to z punktu widzenia poziomu lokalnego kwestie niezmiernie istotne, które podważa

92. ekspert_02_NGO_02

93. <http://www.dzienniklodzki.pl/wiadomosci/a/mieszkanicy-grotnik-domagaja-sie-likwidacji-osrodka-dla-uchodzcow-zdjecia,9410451/> (z dnia 2016-05-01)

94. ekspert_02_NGO_02

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

istniejąca obecnie procedura lokowania ośrodków pobytowych. Trafnie ten problem zauważa jeden z ekspertów biorących udział w badaniu:

Myślę że najważniejsze jest, żeby samorzędy nie czuły, że z góry ktoś im narzuca pewne rzeczy, których oni nie rozumieją, nie do końca wiedzą, jak to robić, z czym to robić i dostają suchy przepis, mają go wdrażać⁹⁵.

Wydaje się zatem, iż podstawowym warunkiem efektywnego procesu budowania środowiska otwartego i przyjaznego cudzoziemcom jest postrzeganie społeczności lokalnej oraz samorządu lokalnego jako partnera i kluczowego podmiotu w procesie preintegracji i integracji cudzoziemców. Patrząc na dotychczasowe działania władz centralnych w tym obszarze nie jest to podejście dominujące.

95. ekspert_02_NGO_02

7. Społeczności lokalne o uchodźcach

Opis badanych miejscowości

Grupa

Grupa to miejscowość znajdująca się w województwie kujawsko-pomorskim, w gminie Dragacz. W gminie mieszka 7 204 mieszkańców (dane na rok 2015)⁹⁶. Ponad połowa powierzchni to grunty rolne. Bezrobocie w 2014 roku wyniosło 15,8%, przeciętne miesięczne wynagrodzenie mieszkańców gminy (3483 zł) jest niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w Polsce (4004 zł). Osoby aktywne zawodowo pracują głównie w przemyśle (40%) i rolnictwie (22,1%). Jedynie 14% zatrudnionych jest w branży usługowej. Mieszkańcy gminy mają ponadto niższy poziom wykształcenia w porównaniu do średniej w województwie kujawsko-pomorskim. Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku

96. Wszystkie liczby przytoczone za portalem www.polskawliczbach.pl, który bazuje na danych Głównego Urzędu Statystycznego.

9,9% ludności miało wyższe wykształcenie. W kontekście obaw o poziom bezpieczeństwa związanych z obecnością uchodźców, warto odnotować fakt, że w latach 2012-2014 w gminie Dragacz liczba przestępstw spadła ze 175 odnotowanych przestępstw do 112. Gmina w 2015 roku na jednego mieszkańca wydaje średnio 3,3 tysiące złotych.

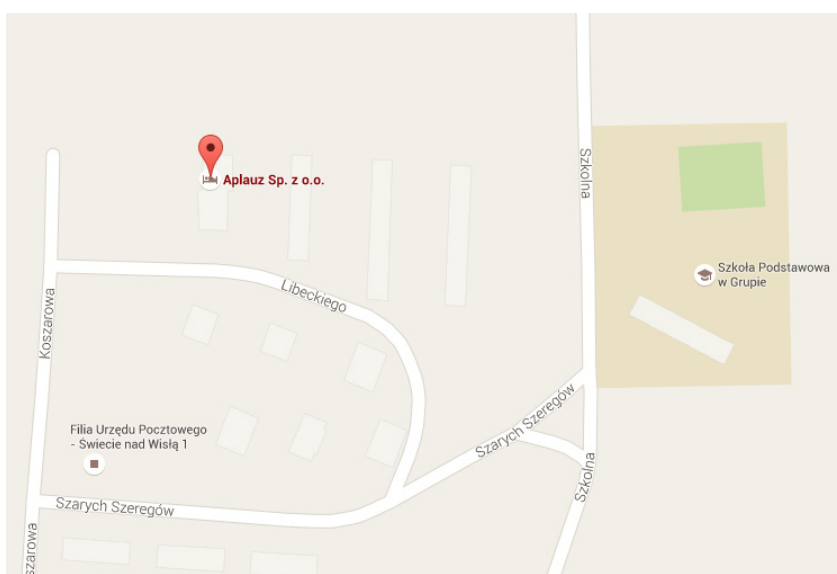
Grupa znajduje się ok. 10 kilometrów od Grudziądza. Historia miejscowości od końca XIX wieku związana jest z wojskiem. To właśnie tutaj powstał letni obóz szkoleniowy dla żołnierzy pruskich. Miejscowość ma idealną lokalizację dla ćwiczeń poligonowych – w okolicy znajduje się duży las, pola wydymowe oraz linia kolejowa. Na początku XX wieku wybudowano tu infrastrukturę obozową. Po drugiej wojnie światowej Grupa nadal pozostawała ważnym ośrodkiem szkoleniowym dla wojska polskiego. Obecnie w miejscowości znajdują się obiekty szkoleniowe Centrum Szkolenia Logistyki z siedzibą w Grudziądzu.

Ośrodek dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Polsce został tu utworzony w wyniku rozstrzygnięcia przetargu nieograniczonego na „Zakwaterowanie i wyżywienie cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej” w 2008 roku. Mieści się on w budynku byłego internatu wojskowego przy ul. Libeckiego 1. Usytuowany jest w sąsiedztwie innych budynków mieszkalnych. Niedaleko znajduje się szkoła podstawowa. W 2011 roku Urząd ds. Cudzoziemców nie zakwalifikował do przetargu trzech spośród trzynastu ośrodków, w tym umiejscowionego w Grupie. Administrator ośrodka zaskarżył tę decyzję do Krajowej Izby Odwoławczej, która uznała skargę za zasadną⁹⁷. O ośrodku stało się głośno w lokalnych mediach w 2014

97. <http://express.bydgoski.pl/201881,Lekki-powiew- optymizmu.html> [dostęp: 05.05.2016].

roku, kiedy przebywający tam cudzoziemcy wszczęli głodówkę z powodu niskiej jakości żywności. W ośrodku mieszkają głównie osoby pochodzące z Kaukazu, w większości narodowości czeczeńskiej i gruzińskiej, ale również obywatele Ukrainy, Kirgistanu i Syrii.

Mapa 1. Lokalizacja ośrodka dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Polsce w Grupie.

ŹRÓDŁO: GOOGLE MAPS

Dębak k. Podkowy Leśnej

Podkowa Leśna jest miastem liczącym prawie cztery tysiące mieszkańców. Stopień bezrobocia w 2014 roku wyniósł 5,4% i był niższy od bezrobocia dla województwa mazowieckiego (9,6%) i Polski (11,4%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w 2014 roku wyniosło 4135 zł i było nieco wyższe od średniej ogólnopolskiej (4004 zł). Najwięcej osób zatrudnionych jest w przemyśle (29,6%) i branży usługowej (26,8%), dużo mniej w rolnictwie (9,7%). Podkowa

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

w 2015 roku wydała na jednego mieszkańca 6,2 tysiąca zł. Poziom wykształcenia mieszkańców nie odbiega od średniej dla województwa mazowieckiego. Zgodnie ze spisem powszechnym z 2011 roku, 22,7% ludności miało wykształcenie wyższe.

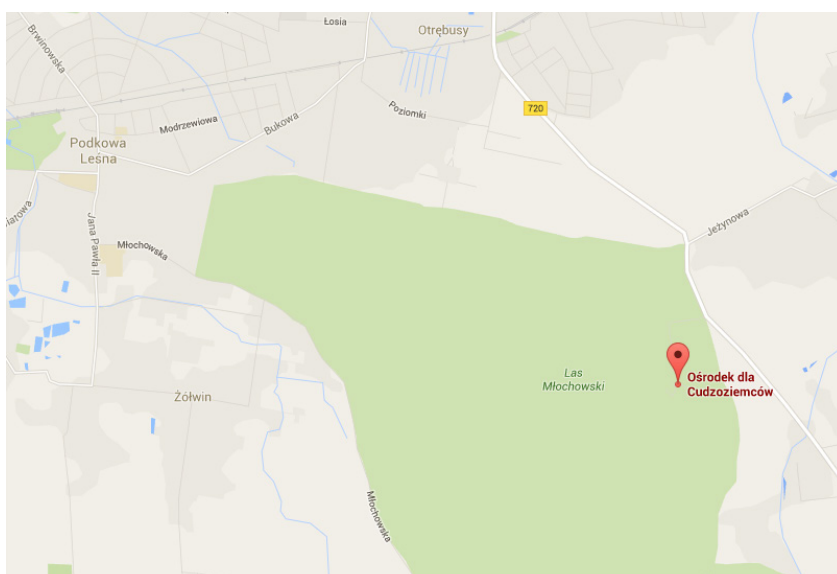
Ośrodek w Dębaku k. Podkowy Leśnej jest pierwszym stałym ośrodkiem dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce. Powstał 22 maja 1992 roku na terenie gminy Podkowa Leśna. W przeciwieństwie do ośrodka pobytowego w Grupie, w której ośrodek jest zarządzany przez zewnętrzną firmę, Dębak jest jednym z czterech ośrodków zarządzanych przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Jest położony 30 kilometrów od centrum Warszawy i ok. 3 kilometry od przystanku kolejowego Otrębusy. Odmienne do ośrodka pobytowego w Grupie, Dębak jest ośrodkiem wieloetnicznym. Przebywają w nim osoby pochodzące między innymi z Ukrainy, Kirgistanu, Białorusi, Erytrei, Czeczenii, Armenii, Kazachstanu, Somalii. Po remoncie może przyjąć 150 osób. Jest to ośrodek recepcyjno-pobytowy. Zadanie recepcji cudzoziemców realizuje w odniesieniu do cudzoziemców deportowanych do Polski z Europy Zachodniej w ramach Porozumień Dublińskich.

Podobnie jak Grupa, Dębak był silnie związany z wojskiem. W czasach PRL w Lesie Młochowskim znajdowała się baza wojsk przeciwrakietowych. To właśnie w budynkach bazy znajduje się teraz ośrodek dla cudzoziemców. Umiejscowienie w środku lasu sprawia, że lokalizacja ma zupełnie inny charakter niż ośrodek w Grupie. W tym ostatnim przypadku ośrodek ulokowany jest w miejscowości, w bezpośrednim sąsiedztwie innych bloków mieszkalnych, natomiast ośrodek w Dębaku usytuowany jest w lesie, kilka kilometrów od innych zabudowań. Jest jednym z trzech ośrodków o skrajnie wykluczającym przestrzennie charakterze.

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Do obowiązków samorządu należy m.in. zapewnienie edukacji dla dzieci znajdujących się w ośrodku. Uczęszczają one do Zespołu Szkół w Podkowie Leśnej. Uczniowie z ośrodka uczestniczą w dodatkowych zajęciach integracyjnych, zajęciach języka polskiego i zajęciach wyrównawczych. Z uwagi na dużą liczbę dzieci pochodzenia czeczeńskiego, w szkole zatrudniony jest czeczeński nauczyciel. W szkole działa również zespół ds. uczniów cudzoziemskich. W czasie, gdy w Dębaku znajdowała się większa liczba cudzoziemców, w szkole uczyło się aż 50 dzieci, co stanowiło ponad 20% wszystkich uczniów (Piechowska 2015: 26).

Mapa 2. Lokalizacja ośrodka dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Polsce w Dębaku.

ŹRÓDŁO: GOOGLE MAPS

Słupsk

Słupsk jest miastem powiatowym liczącym 92 869 mieszkańców. Od 2003 roku systematycznie liczba ta maleje. Warto odnotować, że Robert Biedroń, wyrażając jeszcze we wrześniu 2015 roku gotowość przyjęcia uchodźców⁹⁸, argumentował, że Słupsk jest miastem wyludniającym się. W 2014 roku bezrobocie wyniosło 11,1%, a przeciętne wynagrodzenie 3384,58 zł (84,5% przeciętnego wynagrodzenia dla Polski). Najwięcej osób zatrudnionych jest w przemyśle i budownictwie (28,9%) i branży usługowej (21,3%), a najmniej w rolnictwie (0,9%). Słupsk w 2015 roku wydał 5,4 tysiąca złotych na jednego mieszkańca. Według danych ze spisu powszechnego z 2011 roku 22,2% ludności ma wyższe wykształcenie. W stosunku do województwa pomorskiego, mieszkańcy Słupska mają wyższy poziom wykształcenia.

98. <http://www.gp24.pl/wiadomosci/slupsk/art/8016147,robert-biedron-je-stesmy-gotowi-aby-przyjac-uchodzcow,id,t.html> [dostęp: 05.05.2016].

8. Razem czy osobno? Diagnoza relacji mieszkańców badanych miejscowości z cudzoziemcami z ośrodka

Nastroje społeczne

Obecność ośrodka budzi emocje większości mieszkańców we wszystkich badanych miejscowościach. W każdej z nich ponad połowa potrafi wyjść poza ocenę neutralną i pozytywnie lub negatywnie ustosunkować się do obecnej sytuacji. Różnice pojawiają się na poziomie rozkładu wyników przypisanych postawie aprobującej (oceny zdecydowanie i raczej pozytywne) lub krytycznej (oceny zdecydowanie i raczej negatywne). Najbardziej przychylni

cudzoziemcom są mieszkańcy Podkowy Leśnej, wśród których pozytywne reakcje ponad dwukrotnie przewyższają odpowiedzi negatywne (41% do 17%). W Grupie skrajne opinie równoważą się – liczba zwolenników i przeciwników jest porównywalna (24% do 26%). W Słupsku, który z osobami ubiegającymi się o status uchodźcy ma najmniej wspólnego, gdyż nie ma tam ośrodka, negatywnie nastawionych jest aż 38% badanych. Pozornie między miejscowościami widać różnice na korzyść Podkowy Leśnej, ale czy subiektywna ocena jest wystarczającym miernikiem jakości integracji? Jak wygląda proces integracyjny w Grupie i Podkowie Leśnej? Jakie strategie integracyjne na ich przykładach można wyróżnić i w jaki sposób je wyjaśnić?

Odpowiedzi należy szukać nie tylko w doświadczeniach, ale również w wyobrażeniach i uprzedzeniach – zarówno tych literalnie związanych z konkretnym ośrodkiem, jak i odnoszących się do obecnej sytuacji społeczno-politycznej czy wyznawanego przez mieszkańców zespołu przekonań i wartości. Podstawową różnicą, którą jesteśmy w stanie zidentyfikować jeszcze przed analizą wyników badania, jest doświadczenie ośrodka w pracy z osobami ubiegającymi się o status uchodźcy. W przeciwieństwie do Słupska, ośrodki znajdujące się w Podkowie Leśnej i Grupie posiadają to doświadczenie, zatem w tych miejscowościach istnieje szansa na interakcję z cudzoziemcami i budowanie na tej podstawie wiedzy, ocen, kształtowania postaw mieszkańców. Nie bez znaczenia może okazać się bardziej precyzyjna wiedza o lokalizacji ośrodków. W Podkowie Leśnej jest on wyraźnie oddzielony od przestrzeni zajmowanej przez mieszkańców; w Grupie sprawia wrażenie zintegrowanego z miejscowością (przynajmniej w wymiarze fizycznym). W jakim stopniu te widoczne różnice na poziomie przestrzeni przekładają się na oceny, kontakty i poglądy mieszkańców – odpowiadają wyniki badań.

Analiza odpowiedzi na pytanie o ogólne nastawienie do cudzoziemców z ośrodka mnoży wątpliwości: Czy brak konfliktów świadczy o integracyjnym sukcesie? Czy zakładanym minimum powinna być wzajemna obojętność? Czy jest ona autentyczna, czy może też skrywa silne emocje i antagonizmy? I w końcu: czy mieszkańcy, którzy deklarują swoje poparcie dla ośrodka są rzeczywiście jego ambasadorami? Wyjaśnienia poszukamy analizując pytania skoncentrowane na kilku kwestiach: wizerunku osób ubiegających się o status uchodźcy, kontaktach z nimi, doświadczeniach integracyjnych i dezintegracyjnych, ich wpływie na życie mieszkańców.

Pierwsze wyniki pokazują, że mieszkańcy z Podkowy Leśnej pozytywniej reagują na cudzoziemców i lepiej oceniają kontakty z nimi niż pozostali badani. Co ciekawe, ocena kontaktów jest najlepiej postrzeganym aspektem w całym badaniu. Wyjątkowo wysokie noty, w Podkowie zbliżające się nawet do 5,00, zastanawiają, a interpretowane wprost mogą prowadzić do błędnych wniosków – dlatego warto zestawić je z pozostałymi danymi płynącymi z badania. Widzimy wówczas, że optymistyczna perspektywa mieszkańców Podkowy Leśnej paradoksalnie świadczy o ich dystansie wobec osób z ośrodka. Zdecydowanie pozytywne postrzeganie (jak się okaże później) nieistniejących kontaktów staje się świadectwem braku interakcji i skłonności do wykluczania cudzoziemców ze społeczności. Przy umiarkowanym indywidualnym nastawieniu respondentów do ośrodka i bardzo optymistycznej ocenie kontaktów, kolejne pytania odsłaniają przed nami mniej pozytywny obraz.

Badani zauważają negatywne nastroje towarzyszące ośrodkowi i cudzoziemcom, którzy go zamieszkują (34%). Negatywne nastawienie respondentów z Podkowy Leśnej i Grupy utrzymuje się od początku powstania ośrodków. To, co wydaje się interesujące, bo różnicuje omawiane społeczności, to dostrzegana przez

respondentów dynamika zmiany. W Grupie, zdaniem badanych, sytuacja stabilizuje się – nawet jeśli nie przekłada się ona na wzrost poparcia dla cudzoziemców, to z czasem emocje mieszkańców opadają i widać, że negatywne oceny spadają kosztem postawy neutralnej. Mieszkańcy Grupy stopniowo oswajają się z ich obecnością i przestają ulegać gwałtownym emocjom – dotyczy to także pozytywnych reakcji (spadek na rzecz nastawienia neutralnego). Czy na obojętną postawę mieszkańców wpłynęły jakieś wydarzenia? A może po prostu oswojono się z ośrodkiem, a jego mieszkańcy spowszedniali i stali się częścią społeczności? Kolejne wyniki skłaniają nas raczej ku drugiej możliwości. Spadkowi negatywnego nastawienia i upowszechniania się neutralnej postawy względem osób z ośrodka towarzyszy spadek jawnie okazywanej niechęci. Badani nie tylko łagodniej oceniają nastawienie współmieszkańców Grupy na przestrzeni czasu, ale też coraz rzadziej potrafią przypomnieć sobie przykłady otwartego sprzeciwu wobec cudzoziemców.

Odwrotnością stabilizacji obserwowanej w Grupie jest sytuacja w Podkowie Leśnej. O ile udział procentowy neutralnie nastawionych mieszkańców pozostaje na przestrzeni czasu, zdaniem respondentów, bez zmian, o tyle pozytywne nastawienie spada przy wzroście postaw negatywnych. Mimo że obecne nastawienie mieszkańców do ośrodka w Podkowie Leśnej jest w momencie badania takie samo jak w Grupie, to punkt wyjścia dla obu miejscowości (czyli zapamiętane przez respondentów, początkowe nastawienie do cudzoziemców) jest inny i należy uwzględnić go dokonując analizy. Zestawienie pytań o zmianę w czasie pokazuje, że w Podkowie Leśnej doszło do wydarzeń, które negatywnie odbiły się na relacjach z osobami ubiegającymi się o status uchodźcy. Obecnie aż 34% badanych uważa, że mieszkańcy Podkowy Leśnej nastawieni są do cudzoziemców z ośrodka negatywnie (w stosunku

do 20% w przeszłości⁹⁹). Co ciekawe, respondenci nie do końca utożsamiają się z tą postawą – przypomnijmy, że w pierwszym pytaniu o subiektywną samoocenę negatywnych odpowiedzi było tylko 17%. Widzimy zatem, że w Podkowie Leśnej mieszkańcy indywidualnie oceniają swoje nastawienie do cudzoziemców lepiej niż postrzegają nastroje społeczności, w której żyją. Ich opinie można odnieść do ostatnich wydarzeń. Ważnym tropem pozwalającym wyjaśnić ten spadek nastrojów jest wzrost jawnych działań i zachowań wymierzonych przeciwko cudzoziemcom. Moment otwarcia ośrodka w Podkowie Leśnej praktycznie nie wiązał się, zdaniem badanych, z jakimikolwiek incydentami. Przyczyną mogła być wspomnianą lokalizacja ośrodka w oddali od zabudowań Podkowy Leśnej. Tak jak dotychczas jego mieszkańcy pozostawali niezauważeni, tak teraz wyniki sugerują, że następuje opóźniona reakcja na ich obecność. Skąd taka zmiana? Obecnie aż 18% badanych uważa, że podkowiackie otwarcie wyrażają niechęć do mieszkańców ośrodka. Wynik ten plasuje Podkowę Leśną zdecydowanie bliżej negatywnie nastawionego Słupska niż Grupy, która z „problemem” musiała zmierzyć się od razu – najpierw gwałtowniej, a z czasem przywykła do nowej rzeczywistości. Co takiego zdarzyło się w Podkowie Leśnej – miejscowości zlokalizowanej pod Warszawą, zamieszkałej przez ludzi o wyższym kapitale kulturowym, ekonomicznym, że nastroje wobec ośrodka wyraźnie pogorszyły się? Hipoteza o zmianie nastawienia na podstawie realnych doświadczeń wydaje się wątpliwa. Nic nie wskazuje na to, że relacje i kontakty z osobami z ośrodka zostały zintensyfikowane i „z bliska” ocenione gorzej niż z bezpiecznej odległości. Bardziej prawdopodobny wydaje się wpływ czynników zewnętrznych: ogólnopolskiej debaty prowadzonej w mediach

99. W badaniu „porównanie” w czasie ma charakter reminiscencji. Respondenci zostali poproszeni o ocenę nastawienia mieszkańców do cudzoziemców z ośrodka w dwóch momentach czasowych: na początku powstawania ośrodka i obecnie.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

i marszu przeciwko imigrantom, jaki został zorganizowany przez ONR na kilka tygodni przed badaniem.

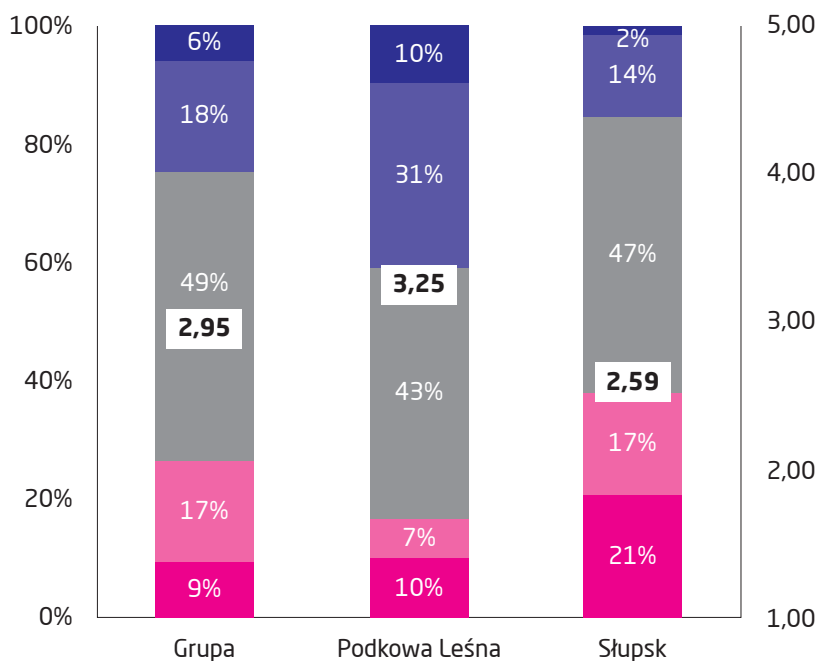
Analiza odpowiedzi na pytania diagnozujące ogólne nastroje mieszkańców wobec cudzoziemców z ośrodków pokazuje, że w najlepszym wypadku pozostają one neutralne. Ciekawym problemem staje się dynamika zmian relacji. W Podkowie Leśnej stabilna, budowana przez ponad dwadzieścia lat sytuacja współbywania mieszkańców i cudzoziemców zostaje zachwiana ostatnimi politycznymi wydarzeniami, co może też świadczyć o braku nawiązania głębszej relacji. Inaczej w Grupie, gdzie (w ujęciu *quasi*-temporalnym) negatywne nastawienie do cudzoziemców maleje. Dlaczego jednak ogólny wynik nastrojów pozostaje na niskim poziomie? Na te pytania odpowiadają kolejne części raportu.

Respondenci w pigułce

Odizolowanie ośrodka dla osób ubiegających się o status uchodźcy od Podkowy Leśnej przy jednoczesnej bardzo dobrej ocenie kontaktów mieszkańców z cudzoziemcami i poprawnej ocenie nastrojów wobec nich tylko pozornie układają się w obraz dobrze przeprowadzonego procesu integracji. Wyniki badania zrealizowanego w Podkowie Leśnej są dychotomiczne: z jednej strony przejawiają potrzebę (być może nieuświadomioną) autokreacji w duchu wartości tolerancji i otwartości, z drugiej kłócą się z obserwacjami respondentów, ich praktykami i potrzebami.

Na tle Podkowy Leśnej respondenci z Grupy wypadają mniej korzystnie – są krytyczniej nastawieni do cudzoziemców, gorzej postrzegają codzienne kontakty, ale widzą progres w zakresie wzajemnych relacji.

Wykres 20. Subiektywna ocena obecności mieszkańców ośrodka dla uchodźców w miejscowościach (n = 200).

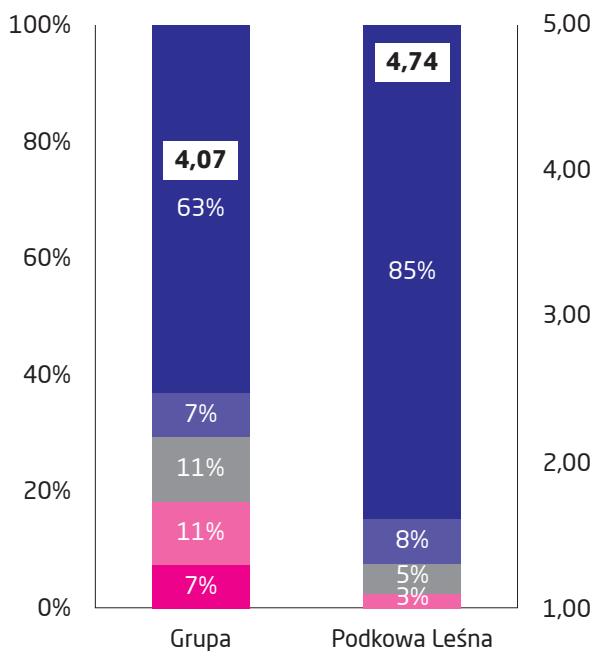

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

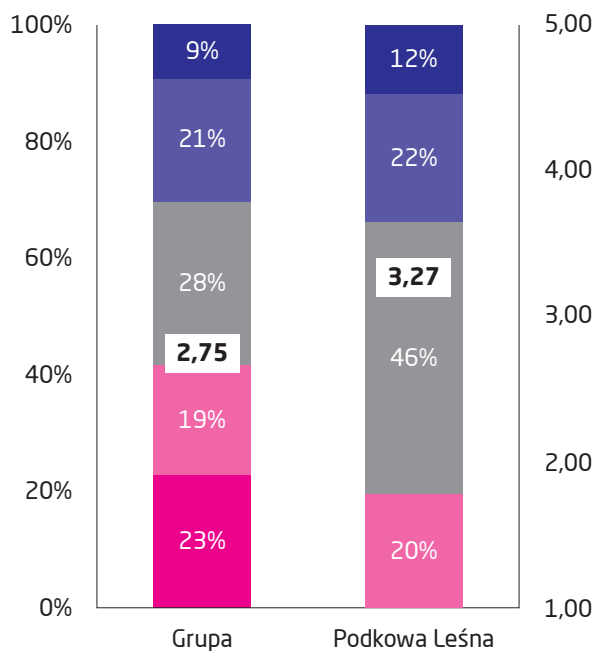
Wykres 21. Ocena kontaktów z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców (n = 200).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 22. Nastawienie do mieszkańców ośrodka dla uchodźców w przeszłości (n = 200).

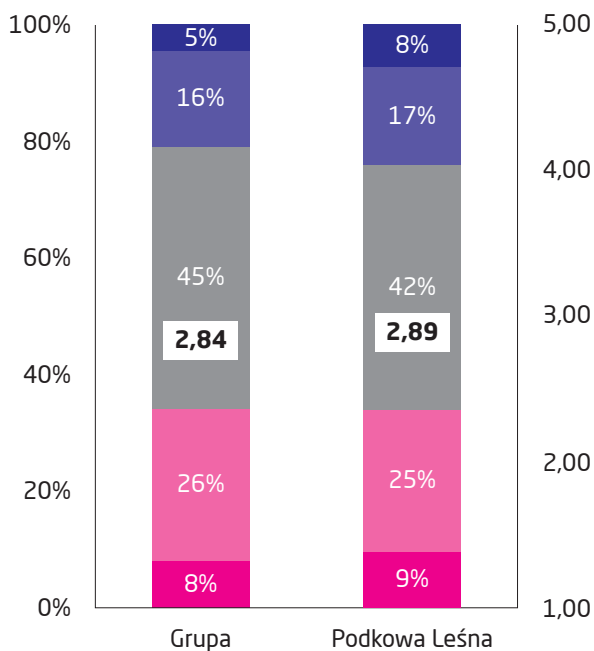

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

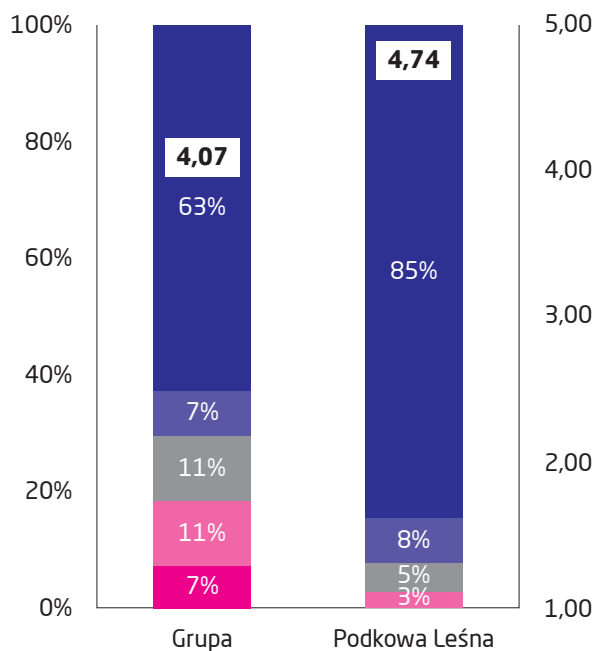
Wykres 23. Nastawienie do mieszkańców ośrodka dla uchodźców obecnie (n = 200).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 24. Niechęć wobec mieszkańców ośrodka dla uchodźców w przeszłości (n = 200).

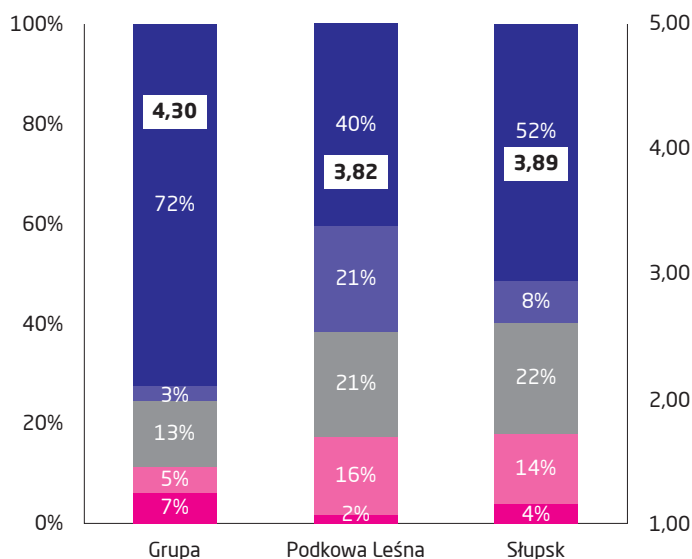

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

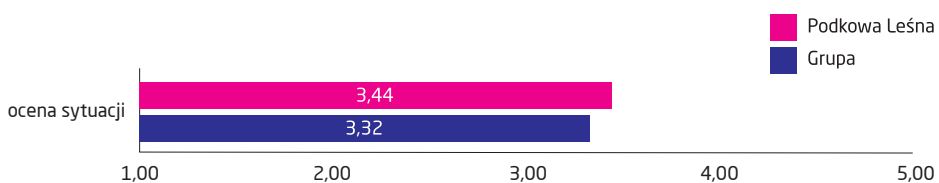
Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 25. Niechęć wobec mieszkańców ośrodka dla uchodźców obecnie (n = 200).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wykres 26. Indeks ogólnego nastawienia do mieszkańców ośrodka dla uchodźców (n = 200, 1 – skrajnie negatywne, 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Czy i jak integrować się z cudzoziemcami z ośrodka? Wizerunek osób ubiegających się o status uchodźcy

W poprzednim rozdziale poruszyliśmy kwestię niezbyt pozytywnego nastawienia mieszkańców badanych miejscowości do cudzoziemców z ośrodków. Tym razem, niejako na przekór, spróbujemy zastanowić się dlaczego, i w jaki sposób, mieliby oni zmieniać swoją postawę (i czy w ogóle warto, z ich perspektywy, cokolwiek zmieniać). Poszukamy barier i zagrożeń integracji, licząc, że tym tropem trafimy na rozwiązania, które poprawiają relacje mieszkańców z cudzoziemcami z ośrodka.

To, że zdaniem badanych mieszkańcy Grupy i Podkowy Leśnej bywają negatywnie nastawieni do mieszkańców ośrodka i zdarza się, że otwarcie przejawiają wobec nich niechęć – to jedna kwestia, drugą jest ukształtowany obraz cudzoziemców. Na podstawie pytań o obserwowane zachowania „obcych” można wyodrębnić kilka spostrzeżeń, jakie utrwaliły się w pamięci badanych. Przed wszystkim obraz nie jest jednolity. Wyniki pokazują, że doświadczenia¹⁰⁰ mogą być skrajnie różne.

Skupiając się na ogólnym obrazie trzeba zwrócić uwagę, że zaledwie 1/3 mieszkańców, zarówno Grupy jak i Podkowy Leśnej, zgadza się ze stwierdzeniem, że cudzoziemcy z ośrodka są otwarci i przyjaźnie nastawieni do mieszkańców. 1/4 jest przeciwnego zdania. „Obcy”

100. W kwestionariuszu ankiety poproszono respondentów, aby ustosunkowali się do twierdzeń opisujących cudzoziemców z ośrodka wyłącznie na podstawie własnych doświadczeń.

nie jest postrzegany jako bezradny przybysz z zewnątrz, ale realne zagrożenie. Zamknięta, w opinii respondentów, postawa cudzoziemców koreluje z otwartą niechęcią mieszkańców. Ich doświadczenia niejako legitymizują negatywną postawę. Co jest jednak przyczyną, a co skutkiem? Negatywne zdarzenia wpływają na postawę mieszkańców czy może mieszkańcy dokonując swoistych projekcji sami tworzą bariery? Nie chcemy kwestionować negatywnych zdarzeń, przykrych doświadczeń, których mieszkańcy byli świadkami czy nawet uczestnikami, ale zastanówmy się czy istnieje alternatywne wyjaśnienie dla tego związku przyczynowo-skutkowego – czy zawsze negatywne doświadczenie rodzi negatywne nastawienie?

W przypadku mieszkańców Grupy sytuacja wydaje się prostsza. Odpowiedzi respondentów tworzą stosunkowo spójny obraz rzeczywistości. Cudzoziemcy postrzegani są jako umiarkowanie przyjaźnie nastawieni do mieszkańców, a nawet przejawiający zachowania agresywne. 35% respondentów zdecydowanie lub raczej zgadza się z tym twierdzeniem, ponad 1/3 jest przeciwnego zdania. Zaobserwowanym przez mieszkańców Grupy postawom i zachowaniom osób z ośrodka towarzyszy (wydaje się, że uzasadniona) wyraźna rezerwa. 48% badanych jest przekonanych, że nie można im ufać; aż 75% twierdzi, że należy zachować wobec nich szczególną ostrożność. Podobne opinie (brak zaufania, potrzeba zachowania dystansu i ostrożności) deklarują mieszkańcy Podkowy Leśnej, z tą różnicą, że zdecydowanie rzadziej mają podstawy, aby czuć się zagrożeni ze strony uchodźców. 66% badanych nie łączy też cudzoziemców z agresywnymi zachowaniami. Względnie spokojny wizerunek mieszkańców ośrodka nie pozwala jednak na udzielenie im kredytu zaufania. Ponad połowa widzi potrzebę zachowywania szczególnej ostrożności w ich obecności.

Wizerunek cudzoziemców staje się wypadkową realnych doświadczeń połączonych z projekcją uprzedzeń i lęków. Pogłębieniem i potwierdzeniem tej tezy jest analiza częstotliwości kontaktów mieszkańców badanych miejscowości z osobami przebywającymi w ośrodku.

Mając cudzoziemców za sąsiadów – codzienność

W kontekście wyrażanej przez mieszkańców Podkowy Leśnej potrzeby zachowywania szczególnej ostrożności i dystansu wobec cudzoziemców, może dziwić niewielka częstotliwość kontaktów z nimi. Nieznaczna grupa badanych deklaruje częsty lub bardzo częsty kontakt z cudzoziemcami w miejscach publicznych (9%), w pracy (11%), w szkole (24%). Pod tym względem Podkowa Leśna bardziej przypomina Słupsk, niż Grupę. W świetle tych wyników można zakładać, że w znacznym stopniu mieszkańcy Podkowy Leśnej budują wizerunek „obcego” na podstawie własnych wyobrażeń i przekonań, być może incydentalnych kontaktów, ale na pewno nie na podstawie codziennych doświadczeń. Jak pokazują wyniki, „izolacja” od osób zamieszkujących ośrodek nie działa na ich korzyść – sporadyczny kontakt staje się pożywką dla domysłów i budowania obrazu rzeczywistości na podstawie innych źródeł informacji, nie „z pierwszej ręki”.

Mocno ograniczony kontakt nie pomaga w budowaniu pozytywnego nastawienia i dobrych relacji. Ale, jak pokazują wyniki, odwrotna sytuacja również nie jest gwarantem sukcesu. W sceptycznie nastawionej do ośrodka Grupie aż 90% mieszkańców deklaruje częsty lub bardzo częsty kontakt z cudzoziemcami – przede wszystkim w miejscach publicznych. Zatem cała Grupa, w przeciwieństwie do Podkowy Leśnej, jest przestrzenią współdzieloną między „lokalnych” mieszkańców i „gości” z zewnątrz. Integracja toczy się w trybie

codziennego, zwyczajnego życia, a kontakt na innych płaszczyznach bywa zdecydowanie bardziej okazjonalny: 12% często lub bardzo często ma kontakt z cudzoziemcami w pracy, 38% – w szkole. Taka sytuacja zapewne ma swoje dobre i złe strony. Okoliczności integracji w Grupie są zdecydowanie bardziej naturalne i nie ograniczają się do ram narzucanych instytucjonalnie. Ale integracja może przebiegać też zdecydowanie bardziej gwałtownie – opierając się również na konfliktach i kryzysach. Z jednej strony częste kontakty z osobami z ośrodka niejako „usprawiedliwiają” nastawienie mieszkańców Grupy i są przekonującym wyjaśnieniem dla wyrażanych nastrojów, z drugiej strony pokazują, że integracja nie jest łatwym procesem i wiąże się z ponoszeniem pewnych kosztów. Wyzwaniem jest przełamywanie niechęci mieszkańców.

Wyniki pokazują, że nie jest to łatwe na drodze pogłębiania relacji. Mieszkańcy badanych miejscowości najprawdopodobniej nie widzą powodów, dla których mieliby obecną sytuację zmieniać. Brak potrzeby intensyfikowania kontaktów dotyczy wszystkich. Mieszkańcy z Grupy i Podkowy Leśnej przyzwyczaili się do obecnego stanu rzeczy i nie widzą potrzeby zmian – w każdej miejscowości ponad 60% badanych jest zdania, że dzisiejsza intensywność relacji z cudzoziemcami jest optymalna. Czy zatem nic nie trzeba zmieniać? Ponownie, omawiając wyniki, należy zwrócić uwagę na to, jak odmienne desygnaty ma słowo „odpowiednie” w przypadku Grupy i Podkowy Leśnej. W Grupie oznacza to zgodę na obecność cudzoziemców w życiu mieszkańców. 67% badanych ocenia obecną częstotliwość kontaktów jako optymalną, co, patrząc na wyniki, jest *de facto* zgodą na codzienny kontakt (90% widzi się z cudzoziemcami w miejscach publicznych często lub bardzo często). Bieżące interakcje sprawiają, że cudzoziemcy stają się częścią społeczności, wpisują się w jej lokalny koloryt. Akceptacja częstotliwości kontaktów jest niemalże powszechna, jeśli do grupy „pogodzonych

z losem” dodamy jeszcze 12% mieszkańców gotowych spotykać się z uchodźcami częściej. Wydaje się, że obecna sytuacja w Grupie nosi znamiona normalności i powszedniości, co nie znaczy, że jest ona idealna i nie wymaga dalszego podejmowania prac integrujących wszystkich mieszkańców. Zwłaszcza że nadal część badanych (21%) nie zgadza się na taką intensywność i uważa, że kontakt powinien zostać ograniczony.

Patrząc na odpowiedzi respondentów z Podkowy Leśnej moglibyśmy ogłosić triumf integracji, zwłaszcza, że wyniki, przynajmniej na pierwszy rzut oka, wydają się lepsze niż w Grupie. Wśród mieszkańców Podkowy Leśnej praktycznie brakuje głosów negatywnie oceniających dotychczasową liczbę kontaktów, niemal wszyscy (96%) godzą się na bieżący stan rzeczy lub są gotowi zintensyfikować częstotliwość styczności z uchodźcami. Ale chęć zachowania *status quo* i otwartość na interakcje w przypadku Podkowy Leśnej nie są równoznaczne z wynikami uzyskanymi w Grupie. Aż 63% badanych nie widzi potrzeby zmiany okazjonalnego kontaktu z mieszkańcami ośrodka – jest to duża część społeczności Podkowy Leśnej, którą trudno będzie przekonać do nawiązania jakichkolwiek relacji, zwłaszcza, że obecna sytuacja konstytuowała się przez lata. Podkowie przyzwyczaili się do tego, że cudzoziemcy znajdują się na marginesie życia społecznego miejscowości i taki stan rzeczy uważają za naturalny. Potencjalnymi zwolennikami zmiany może być zaledwie 33% badanych, którzy godzą się na zwiększenie częstotliwości kontaktów z osobami z ośrodka. Wysoki wynik w pytaniu o gotowość do częstszych kontaktów jest zatem dla Podkowy Leśnej pozorny i plasuje tę miejscowość (ponownie) bliżej postawom właściwym mieszkańcom Słupska.

Wydarzenia niecodzienne

Obok powszednich kontaktów istotnym elementem integracji są wyjątkowe, bo niecodzienne wydarzenia i działania spowodowane przez instytucje lub – przeciwnie wyływające z nastrojów społeczności. Na ogół pozytywne wydarzenia niecodzienne są planowane i zorientowane na spowodowanie takich okoliczności i zachowań, które sprzyjałyby integracji; rzadziej natomiast (jeśli nie wcale) stanowią spontaniczny wyraz nastrojów społeczności. A jeśli już do takich ekspresji dochodzi to raczej w wyniku frustracji i braku zgody na zastaną rzeczywistość. Taki obraz wyłania się po analizie odpowiedzi respondentów poproszonych o przywołanie z pamięci przykładów integrujących i dezintegrujących mieszkańców z cudzoziemcami. Na tym podobieństwa się kończą. Podkova Leśna i Grupa ponownie udowadniają, że są między nimi zasadnicze różnice.

Zdecydowana większość (78%) mieszkańców Grupy nie ma problemu z wymienieniem przynajmniej jednego wydarzenia, które miało poprawić ich kontakty z mieszkańcami ośrodka. Najczęściej wskazywanym przez nich przykładem są festyny integracyjne, czyli wydarzenia, które wymuszają na uczestnikach wejście ze sobą w interakcje, czasami jedyne okazje do choćby powierzchownego poznania kultury państw, z których cudzoziemcy pochodzą. I to założenie, przekazanie wiedzy, poszerzenie horyzontów, nie jest wyłącznie pobożnym życzeniem. Odpowiedzi badanych świadczą, że potrafią oni sobie przypomnieć szczegóły festynów: gotowanie, tańce, prezentowanie typowych dla danej kultury zwyczajów i umiejętności. Zabawowy charakter festynów (mimo że organizowane „pod nadzorem”, a nie oddolnie) koresponduje z typowym dla Grupy budowaniem integracji na bazie nieformalnych relacji: przypadkowych kontaktów, sąsiedztwa czy w końcu wspólnej zabawy. Z odpowiedzi respondentów wynika, że zdecydowanie rzadsze są

(lub są rzadziej pamiętane) integracyjne inicjatywy wychodzące od instytucji lokalnych (szkoły, stowarzyszenia czy organizacji religijnej).

Inaczej kształtuje się perspektywa działań integrujących w Podkowie Leśnej. Przede wszystkim wydaje się, że są one mniej powszechne, być może skierowane do wybranej grupy mieszkańców – spośród badanych zaledwie połowa (49%) potrafiła wskazać tego typu aktywności. Przypominając sobie na jakim poziomie kształtują się relacje mieszkańców z cudzoziemcami nie dziwi, że integracyjne wydarzenia mają silne poparcie instytucji – szkoły, władz miejskich i kościoła. Festyny, mniej formalne wydarzenia wskazywane są wyraźniej rzadziej, można powiedzieć, że stanowią raczej margines tego typu inicjatyw. Trudno zauważyć nieformalne przykłady integracji, które szeroko i skutecznie trafiałyby do mieszkańców Podkowy Leśnej. Tutaj integracja opiera się głównie na rozwiązaniach instytucjonalnych. Czy takie działania rzeczywiście pozytywnie wpływają na integrację? Wyniki pokazują, że badani, którzy wiedzą o integracyjnych aktywnościach, i najprawdopodobniej z nich korzystają, mają lepsze nastawienie do cudzoziemców z ośrodka.

Mieszkańcy Grupy i Podkowy Leśnej przywiązani są do wypracowanych przez lata „swoich” mechanizmów integracyjnych. Zdecydowana większość popiera dotychczasowe działania i przychylnie patrzy na ich kontynuację w przyszłości, najlepiej jednak na „neutralnym gruncie”. W badanych miejscowościach nie ma zwyczaju wizytowania ośrodka – około 1/4 mieszkańców Podkowy Leśnej i Grupy deklaruje, że kiedykolwiek odwiedziła to miejsce.

Mówiąc o działaniach integracyjnych warto wspomnieć o ich przeciwwadze, czyli wydarzeniach wymierzonych przeciwko

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

cudzoziemcom. Moment realizacji badania w Podkowie Leśnej wyraźnie wpłynął na uzyskane wyniki w tym aspekcie. Odbywający się kilka tygodni wcześniej przemarsz przez miejscowość pochodu radykalnych stronnictw narodowych nie został niezauważony – 64% badanych podało to wydarzenie jako przykład inicjatywy wymierzonej przeciwko ośrodkowi. Większość (62%) wyraziło dezaprobatę, 16% udzieliło marszowi swojego poparcia. Marsz jako wydarzenie przeciwko imigrantom był jedynym przykładem wymienianym przez respondentów. Poza tym medialnym wydarzeniem, nie potrafili przypomnieć sobie jakichkolwiek innych incydentów, co jest kolejnym świadectwem pozorności relacji mieszkańców z osobami z ośrodka.

Zdecydowanie mniej negatywnych i mniej spektakularnych przykładów podali badani w Grupie. Zaledwie 20% wymieniło kilka incydentów, w tym bójki i interwencje policji. Sporadycznie wskazywane były odpowiedzi świadczące o zorganizowanej niechęci mieszkańców, wyrażanej w podejmowaniu konkretnych inicjatyw np. w postaci protestów lub petycji. Podobnie jak w Podkowie Leśnej społeczna akceptacja dla tego typu działań jest niewielka – godzi się na nie 15% badanych.

Dwa sposoby na integrację – odkrycie kart

Nie da się ukryć, że badane miejscowości reprezentują dwa różne sposoby współzystowania mieszkańców z cudzoziemcami. W Podkowie Leśnej osoby z ośrodka dla uchodźców są praktycznie niewidoczne – zarówno w wymiarze fizycznym (przestrzennym) jak i społecznym, a integracja staje się fikcją. W Grupie częstotliwość interakcji pozwala przypuszczać, że społeczność konstytuuje się na styku relacji mieszkańców z cudzoziemcami, że tworzą oni nową jakość. Czy te wnioski wyciągane na podstawie dotychczasowych

wyników znajdują pokrycie w rzeczywistości? Przeanalizujemy odpowiedzi respondentów na pytania wskaźnikowe, które pozwolą niejako wprost określić poziom integracji. Co zatem mieszkańcy sami myślą o integracji i jak widzą wspólną przyszłość?

Na najbardziej podstawowym poziomie – poczucia swobody i braku skrępowania wynikających z wzajemnego towarzystwa – badani z Podkowy Leśnej i Grupy na ogół swobodnie czują się w kontaktach z cudzoziemcami. Wydaje się jednak, że taki stan nie do końca jest zależny od relacji i doświadczeń z „obcymi”, przede wszystkim dlatego, że między wszystkimi badanymi miejscowościami, także Słupskiem (w którym, przypomnijmy, nie ma ośrodka), nie ma zasadniczych różnic. Pewność siebie, jaką przejawiają respondenci, może wynikać z ich uprzywilejowanej sytuacji – to oni są u siebie i co najwyżej walczą o zachowanie *status quo*, w przeciwieństwie do osób z ośrodka, nie definiują swojego życia na nowo.

Zakotwiczenie się w nowej społeczności, stanie się jej częścią, może być zadaniem bardzo trudnym, a nawet niemożliwym. I nie mamy tutaj na myśli wyłącznie ostrożnego postrzegania przez cudzoziemców swojej przyszłości (zaledwie 37% jest pozytywnie nastawionych do nowego życia)¹⁰¹. Prawdziwie trudną do przełamania barierą jest niechęć mieszkańców do integracji, rozumianej jako włączenie do swojej społeczności innej mniejszej grupy, w tym przypadku cudzoziemców. Niechęć ta jest szczególnie silna wśród mieszkańców Podkowy Leśnej. 70% badanych nie postrzega mieszkańców ośrodka jako członków swojej społeczności – odmiennego zdania jest 25% badanych. Wynik ten szokuje nie tylko na tle Grupy (74% włącza cudzoziemców w grono mieszkańców), ale również na tle Słupska (44%). W świetle tych wyników sytuacja Podkowy

101. Badanie zrealizowane wśród cudzoziemców mieszkających w ośrodku.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Leśnej staje się pewnym ewenementem. Relatywnie najwyższe wyniki w zakresie nastawienia do cudzoziemców i opinii o nich okazują się kurtuazyjną fasadą, pod którą kryje się niemożliwa do przełamania, być może nieświadomiona, niechęć do asymilacji – niemożliwa w kontekście ponad dwudziestoletniej historii ośrodka dla uchodźców w Podkowie Leśnej i prognozy na przyszłość jaką sami przewidują mieszkańcy. Tylko 6% uważa, że obecne relacje poprawią się, 58% szacuje, że sytuacja nie ulegnie zmianie, a 36% spodziewa się pogorszenia relacji. Przyczyn niepowodzeń integracji można doszukiwać się w specyficznej lokalizacji ośrodka, utrudniającej – zdaniem badanych – codzienne kontakty (z tym stwierdzeniem zgadza się 80%), ale argument przestrzenny nie wydaje się wyjaśnieniem trafiającym w sedno problemu.

Najprawdopodobniej przyczyn należy szukać w szerszym kontekście postaw mieszkańców, ich historii (kapitale społecznym i kulturowym, danych demograficznych itd.) i historii samej miejscowości. Na tle Podkowy Leśnej proces integracji przeprowadzony w Grupie wydaje się bardziej autentyczny. Problemy w relacjach z uchodźcami, na jakie napotykają obie strony, jawne niechęci, antagonizmy – wszystko to dzieje się w codzienności życia społecznego, na oczach mieszkańców i uchodźców, dając w rezultacie nową jakość. Nie jest to jeszcze społeczność silna i zgodna, ale już widać pewne wspólne płaszczyzny (m.in. częste kontakty, uczestnictwo w wydarzeniach) i bardziej optymistyczną wizję przyszłości wyrażaną przez badanych. Proces integracyjny w Grupie, mimo że przypomina wyboistą drogę, rzeczywiście istnieje.

Respondenci w pigułce

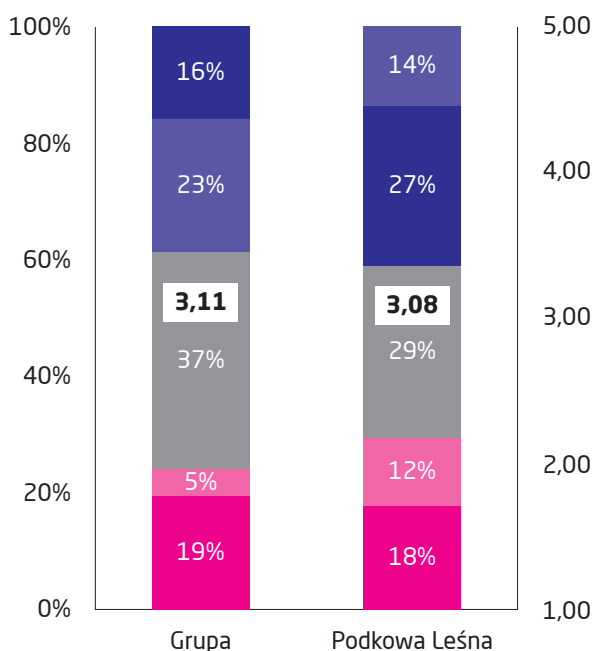
Na przykładzie Podkowy Leśnej trudno mówić o procesie integracji. Cudzoziemcy zamieszkujący ośrodek dla uchodźców nie są

postrzegani jako część społeczności i nic nie wskazuje na to, aby sytuacja ta miała się zmienić. Mimo że podkowianie raczej pozytywnie wypowiadają się o samym ośrodku i jego mieszkańcach, to jest to raczej deklaracja niż realne przekonanie. Brak codziennych kontaktów, rzadsze uczestnictwo w wydarzeniach integracyjnych, ostrożna postawa względem „obcych” i potrzeba zachowania *status quo*, zapewniają wprawdzie brak konfliktów, ale nie wpisują się w definicję integracji. Podkowianie wybierają strategię unikania i izolowania się od cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy.

Inny proces obserwujemy w Grupie. Przede wszystkim uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że integracja rzeczywiście zachodzi. Mieszkańcy Grupy i ośrodka wchodzą ze sobą w interakcje i razem tworzą wspólnotę, często kosztem spokoju społecznego. Na przykładzie Grupy widzimy, że efektem procesu integracji, czasem toczącego się w atmosferze wzajemnych napięć i konfliktów, jest jedna społeczność, w której nie obserwujemy zjawiska separacji i marginalizacji.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

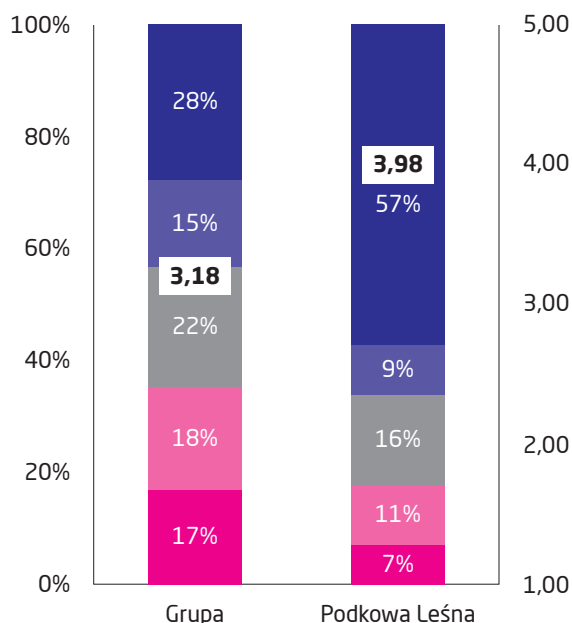
Wykres 27. Czy mieszkańcy ośrodka dla uchodźców są przyjaźnie nastawieni do mieszkańców? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 28. Czy mieszkańcy ośrodka dla uchodźców zachowują się spokojnie? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

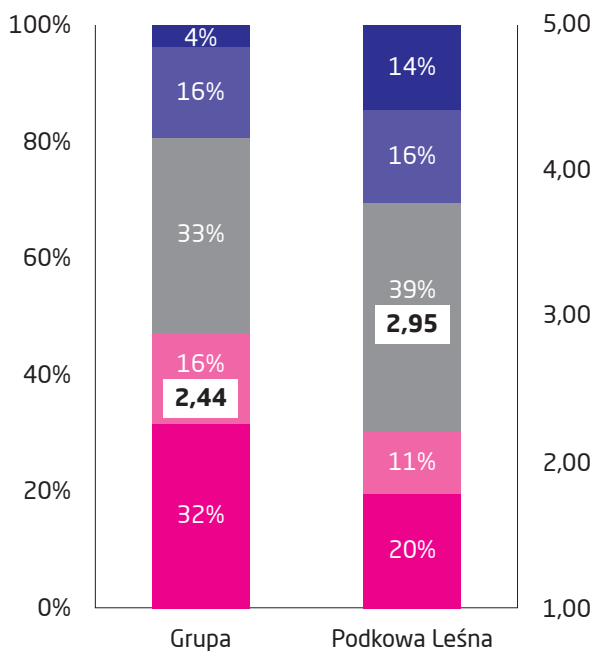

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

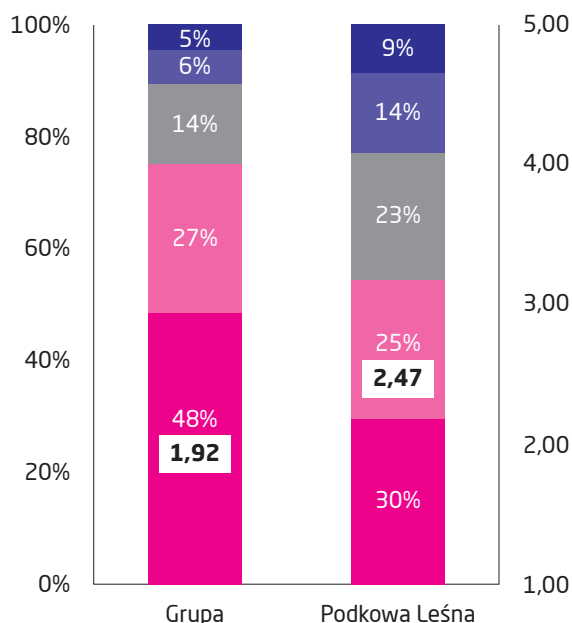
Wykres 29. Czy mieszkańcom ośrodka dla uchodźców można ufać? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 30. Czy w kontaktach z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców należy zachować ostrożność? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

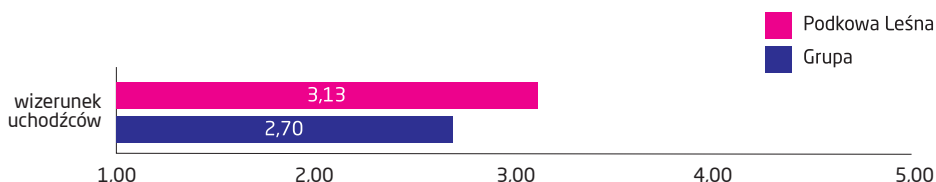

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

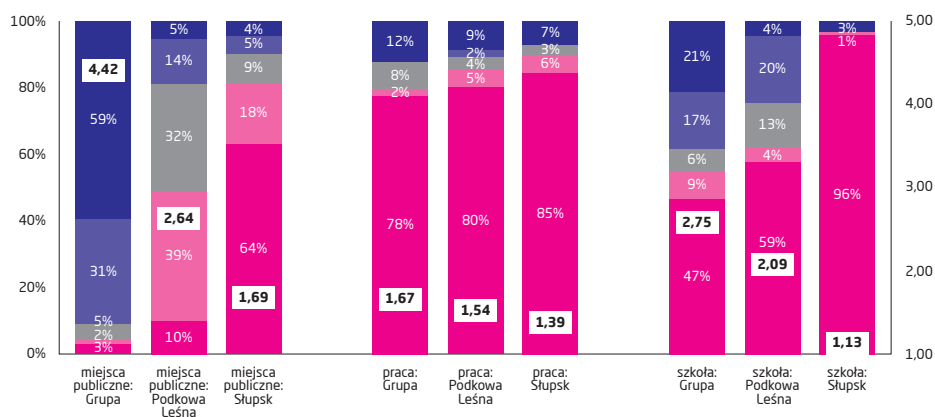
Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 31. Indeks oceny wizerunku mieszkańców ośrodka dla uchodźców (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

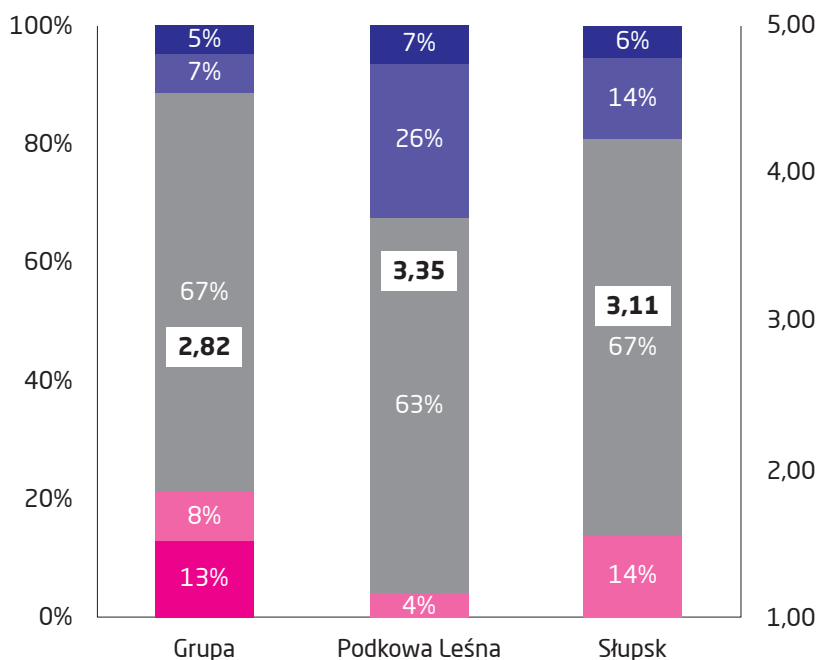
Wykres 32. Częstotliwość kontaktów z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców w wybranych miejscach (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 33. Częstotliwość kontaktów z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

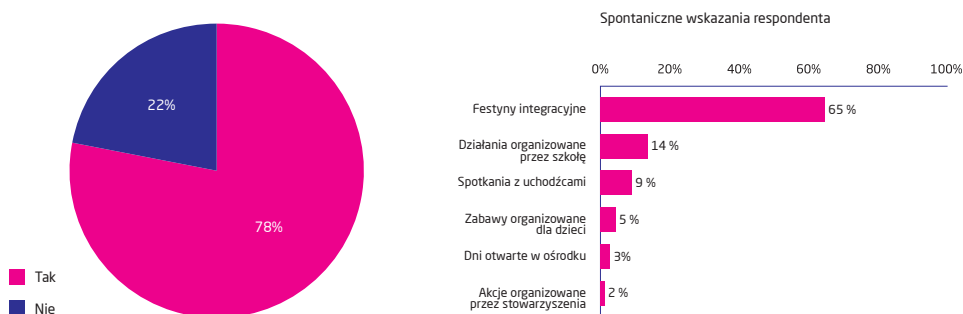

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

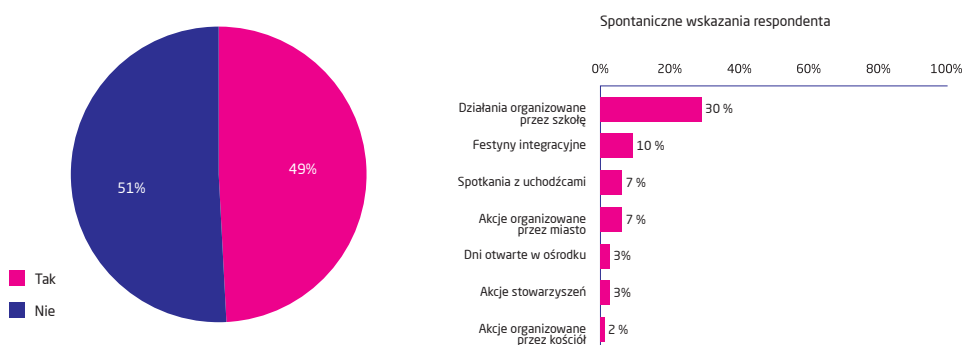
Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 34. Znajomość działań na rzecz integracji z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców w Grupie (n = 65).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

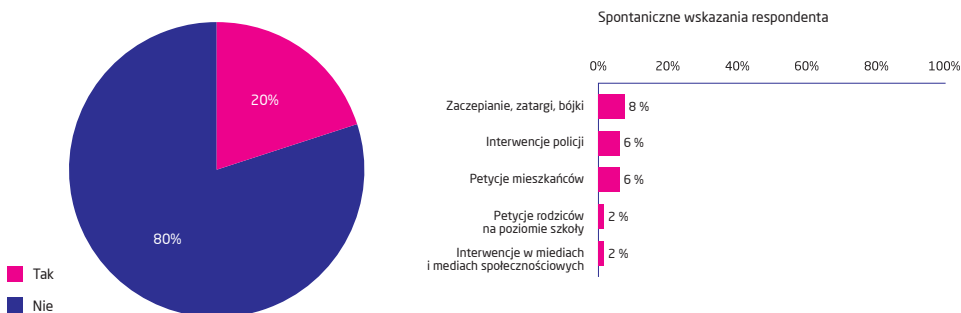
Wykres 35. Znajomość działań na rzecz integracji z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców w Podkowie Leśnej (n = 61).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

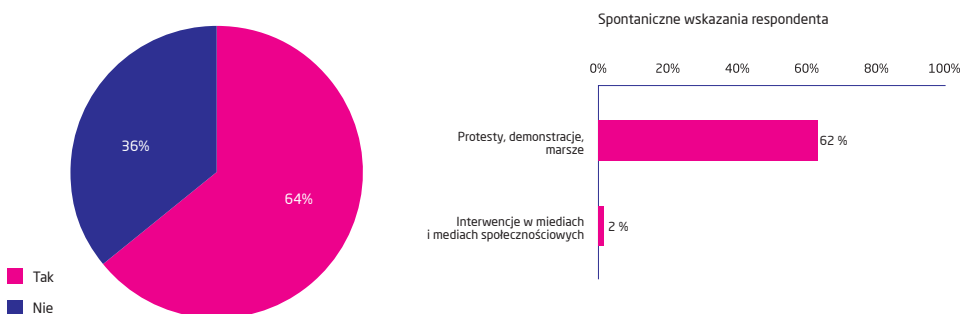
Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 36. Znajomość działań przeciwko mieszkańcom ośrodka dla uchodźców w Grupie (n = 65).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

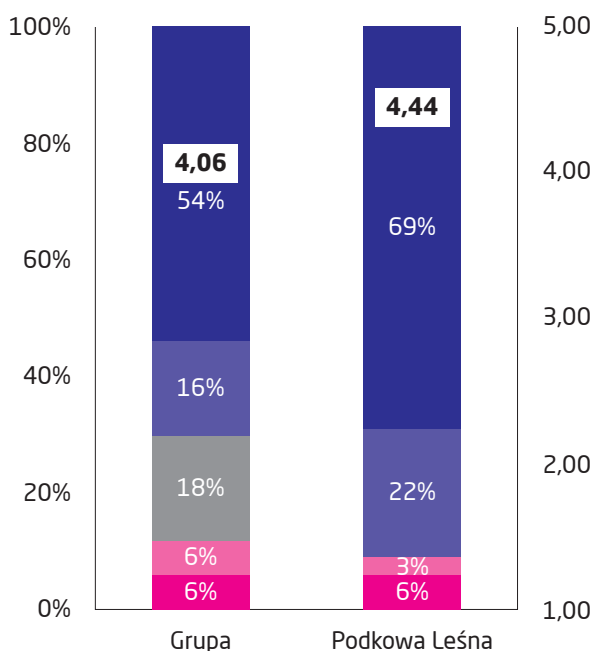
Wykres 37. Znajomość działań przeciwko mieszkańcom ośrodka dla uchodźców w Podkowie Leśnej (n = 61).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

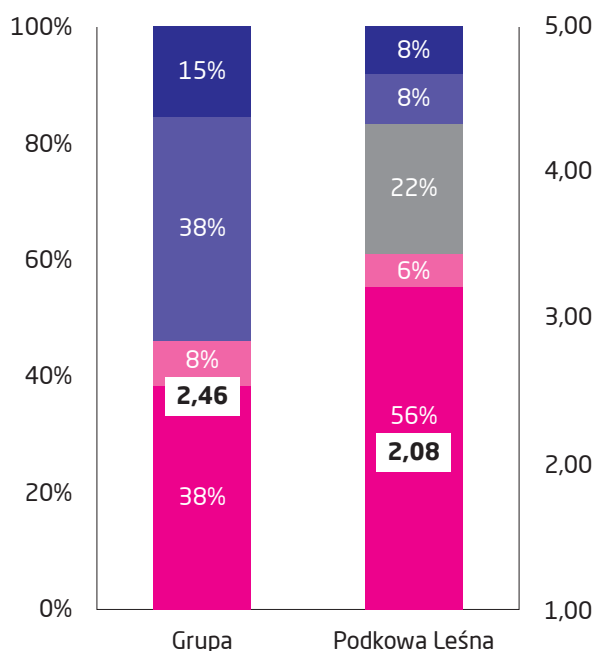
Wykres 38. Nastawienie do działań na rzecz integracji z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 39. Nastawienie do działań na rzecz dezintegracji z mieszkańcami ośrodka dla uchodźców (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

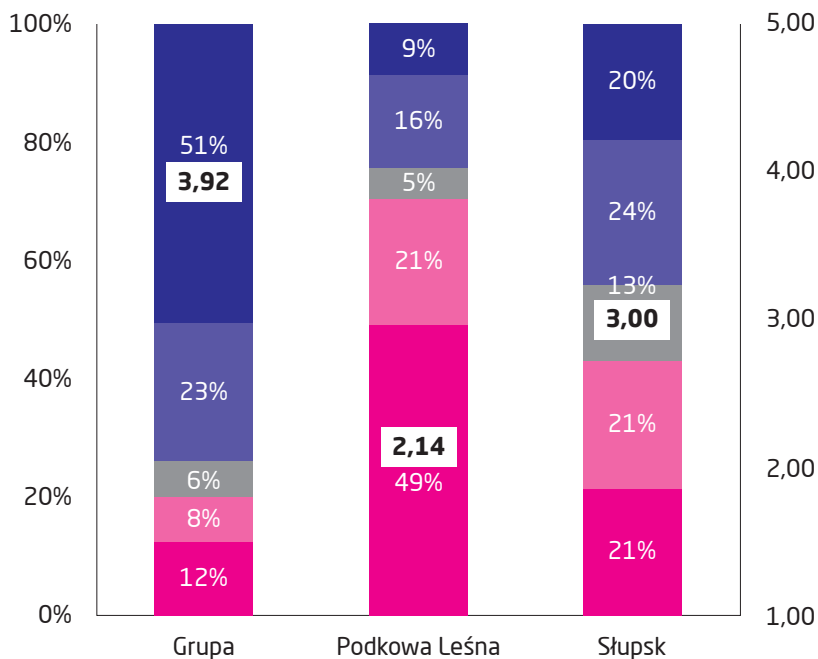

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 40. Czy uchodźcy są częścią badanej społeczności?
(n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

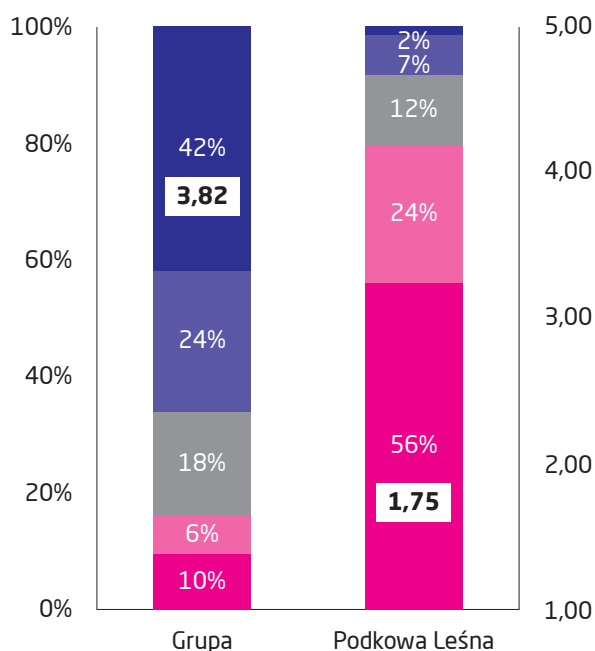

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 41. Czy lokalizacja ośrodka dla uchodźców ułatwia integrację? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

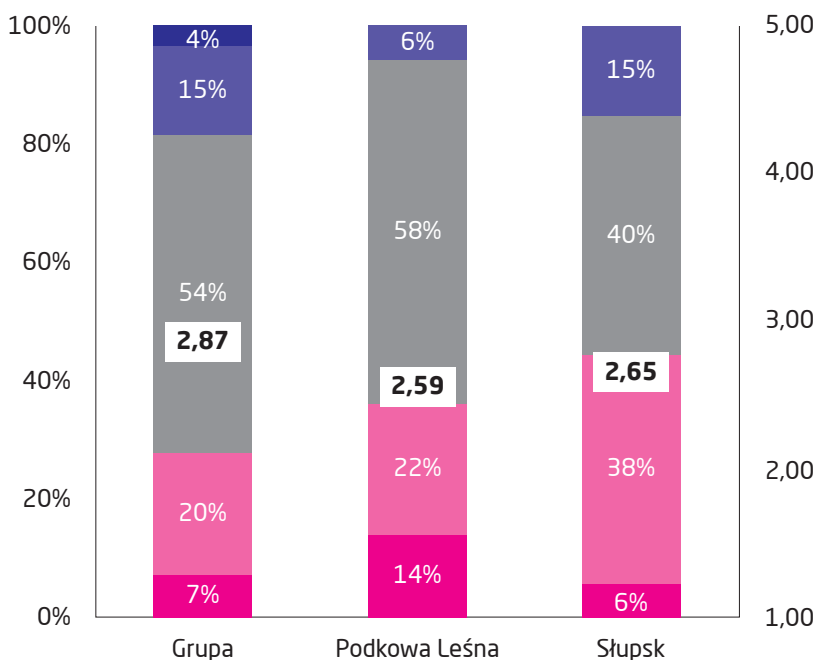

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 42. Jak będą wyglądały relacje mieszkańców z uchodźcami w przyszłości? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Skutki integracji

Postrzeganie wpływu cudzoziemców na miejscowość

Wyniki pokazują, że proces integracji (jeśli do niego dochodzi) nie jest łatwy – zaburza dotychczasowy obraz rzeczywistości, powoduje napięcia między mieszkańcami a cudzoziemcami, naraża na konflikty oraz problemy. Czy oprócz tego badani odczuwają zmiany w konkretnych obszarach życia społecznego i instytucjonalnego?

W Grupie najpoważniejszą negatywną konsekwencją obecności osób z ośrodka w codziennym życiu jest, wyrażane przez prawie połowę respondentów (48%), mniejsze poczucie bezpieczeństwa, a co za tym idzie – pogorszenie jakości życia mieszkańców (25%) i spadek atrakcyjności miejscowości dla osób z zewnątrz (24%). Te same implikacje wskazywane są w Podkowie Leśnej, ale ich skala jest wyraźnie mniejsza, najprawdopodobniej na skutek sporadycznych kontaktów oraz wyraźnego odseparowania cudzoziemców od społeczności. To co jednak zaskakuje w ocenach mieszkańców Grupy i Podkowy Leśnej widać dopiero w kontekście wyników uzyskanych w Słupsku. Mieszkańcy miasta, którzy z uchodźcami niewiele mają wspólnego, zdecydowanie krytyczniej odnoszą się do ich obecności w każdym badanym wymiarze życia społecznego. Można wyciągnąć wniosek, że w procesie integracji lęk przed nieznanym i uprzedzenia lokalnej ludności stają się najtrudniejszymi do pokonania barierami.

Dla zdecydowanej większości wszystkich badanych obecność uchodźców nie przekłada się na pracę lokalnych instytucji. W Podkowie Leśnej taka zależność prawie w ogóle nie jest zauważalna, w Grupie mieszkańcy odczuwają pogorszenie funkcjonowania przede wszystkim przychodni zdrowia (31%) i Ośrodka Pomocy

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Społecznej (24%), czyli instytucji, z pomocy których najprawdopodobniej sami korzystają stosunkowo często, a które obecnie muszą współdzielić z innymi interesariuszami. Wyjątek stanowi szkoła. Zarówno w Grupie jak i Podkowie Leśnej mieszkańcy spostrzegają negatywny wpływ obecności uchodźców (i ich dzieci) na proces edukacyjny, przejawiający się w spadku poziomu nauczania i pogorszeniu relacji między uczniami. Dodatkowo w Grupie rodzice boją się o swoje dzieci w wieku szkolnym – aż 70% uważa, że obecność dzieci uchodźczych negatywnie wpłynęło na poczucie bezpieczeństwa w szkole. Obecna sytuacja wydaje się im jednak patowa – zaledwie 10% jest przekonanych, że dzieci uchodźców nie powinny chodzić do polskiej szkoły, 75% zgadza się na integrację. Szkoła w opinii mieszkańców Grupy jest także jedną z tych instytucji, która powinna wziąć na siebie ciężar przeprowadzania integracji (55%). Spośród lokalnych instytucji wymieniana jest na drugim miejscu, zaraz po pracownikach ośrodka (75%). Tendencję zrzucania z siebie odpowiedzialności za uchodźców na inne instytucje, zwłaszcza te o zasięgu krajowym lub przeciwnie – utożsamianie uchodźców wyłącznie z pracownikami ośrodka – są typowymi postawami we wszystkich badanych miejscowościach.

Doświadczenie integracji – inne czynniki wpływu

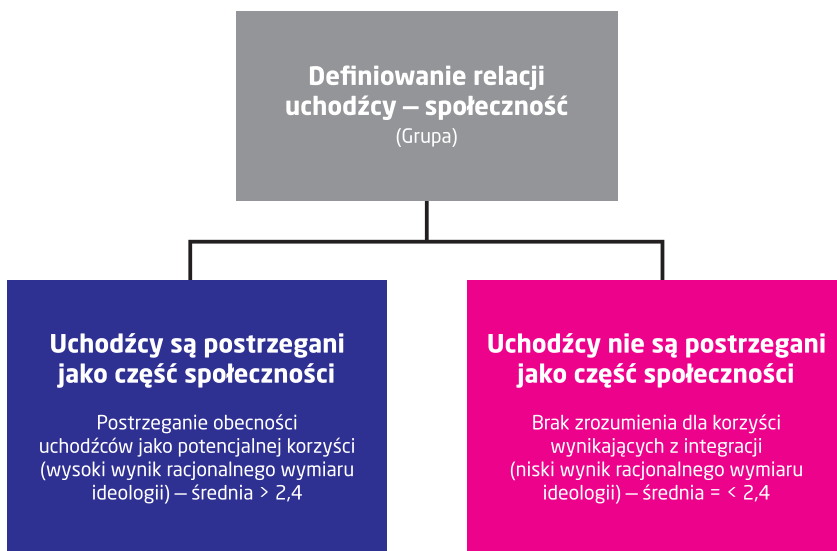
Szukając przyczyn otwartej postawy wobec uchodźców i akceptacji ich przynależności do społeczności znaleźliśmy kilka czynników wykraczających poza doświadczenia integracji. Poszukując zmiennych pozytywnie i negatywnie związanych z integracją – podobnie w jak w poprzednich analizach – dokonaliśmy podziału wyników na dwie miejscowości. Było to o tyle zasadne, że reprezentują one dwie różne perspektywy postrzegania obecności uchodźców w społeczności. W Grupie i Podkowie Leśnej otwartości na integrację sprzyja zrozumienie motywacji uchodźców na poziomie racjonalnym, jednak

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

w Grupie respondentom wystarcza mniej racjonalnych argumentów niż w przypadku Podkowy Leśnej, gdzie przebicie się z ideą integracji, na której mogą skorzystać sami mieszkańcy, jest zdecydowanie większym wyzwaniem.

Postrzeżenie uchodźców jako członków społeczności jest celem integracji, ale ważne jest również to, w jakiej atmosferze sam proces przebiega. Ponowne przeprowadzenie analizy klasyfikacyjnej pozwoliło odkryć cechy mieszkańców, które sprawiają, że stają się oni mniej lub bardziej przyjaźnie nastawieni do uchodźców.

Schemat 10. Czynniki decydujące o postrzeganiu uchodźców przez mieszkańców jako członków swojej społeczności. Wyniki analizy klasyfikacyjnej przeprowadzonej na respondentach z Grupy.

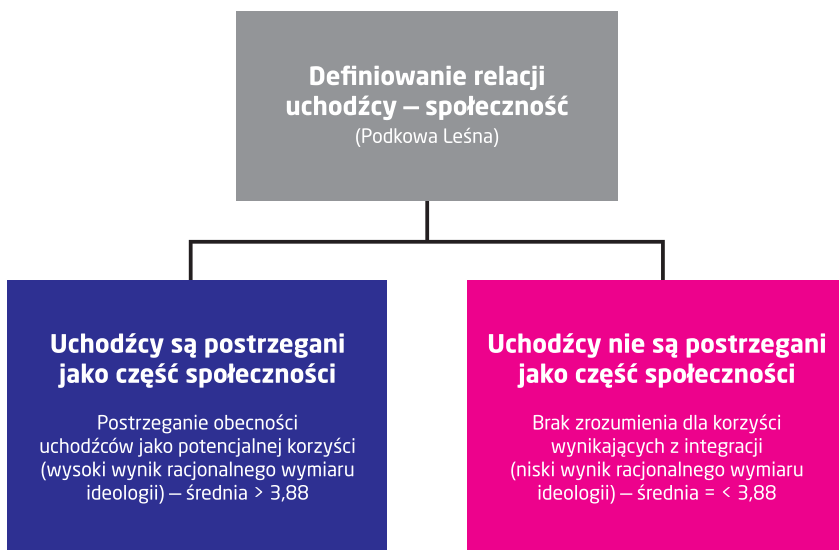

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Podział został wykonany techniką analizy klasyfikacyjnej przy wykorzystaniu algorytmu CHAID. Należy zwrócić uwagę na duże ryzyko błędnego oszacowania, a dane traktować poglądowo.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Schemat 11. Czynniki decydujące o postrzeganiu uchodźców przez mieszkańców jako członków swojej społeczności. Wyniki analizy klasyfikacyjnej przeprowadzonej na respondentach z Podkova Leśnej.

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Podział został wykonany techniką analizy klasyfikacyjnej przy wykorzystaniu algorytmu CHAID. Należy zwrócić uwagę na duże ryzyko błędnego oszacowania, a dane traktować poglądowo.

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

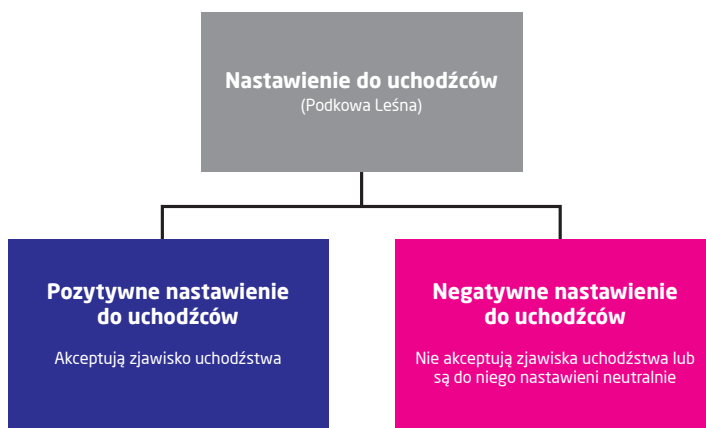
Schemat 12. Czynniki decydujące o pozytywnym lub negatywnym nastawieniu mieszkańców do uchodźców. Wyniki analizy klasyfikacyjnej przeprowadzonej na respondentach z Grupy.

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Podział został wykonany techniką analizy klasyfikacyjnej przy wykorzystaniu algorytmu CHAID. Należy zwrócić uwagę na duże ryzyko błędnego oszacowania, a dane traktować poglądowo.

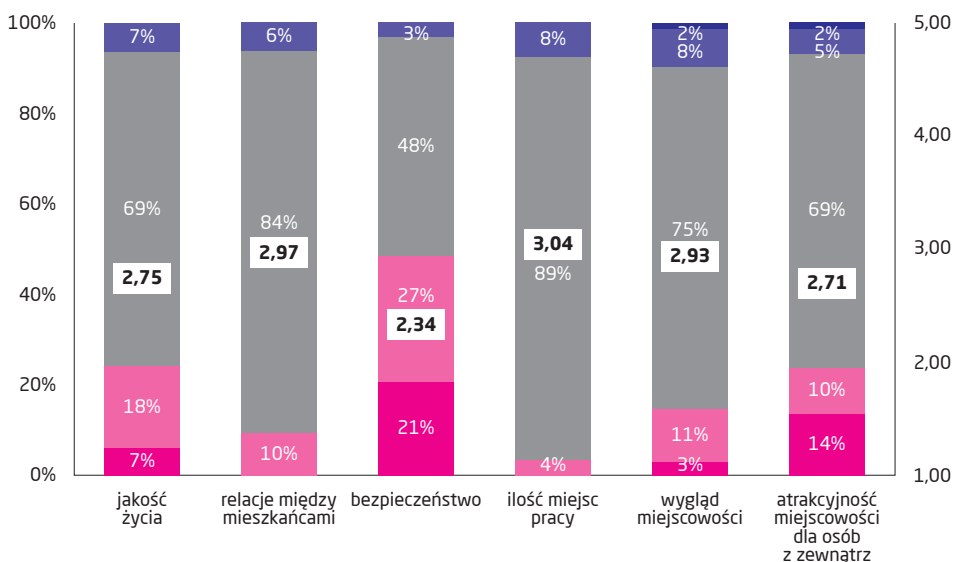
Schemat 13. Czynniki decydujące o pozytywnym lub negatywnym nastawieniu mieszkańców do uchodźców. Wyniki analizy klasyfikacyjnej przeprowadzonej na respondentach z Podkowy Leśnej.

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 43. Wpływ mieszkańców ośrodka dla uchodźców na mieszkańców i miejscowość w Grupie (n = 65, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

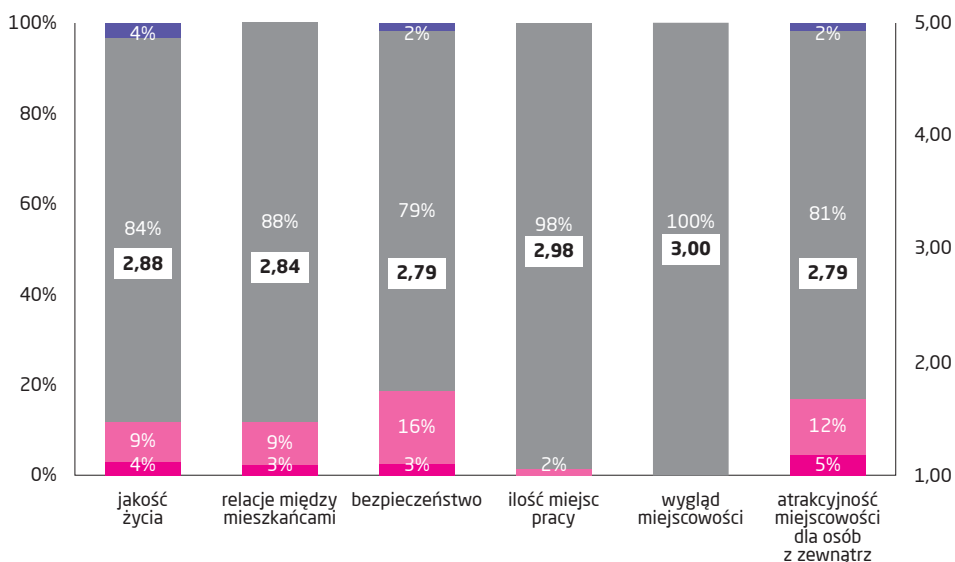

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 44. Wpływ mieszkańców ośrodka dla uchodźców na mieszkańców i miejscowość w Podkowie Leśnej (n = 61, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

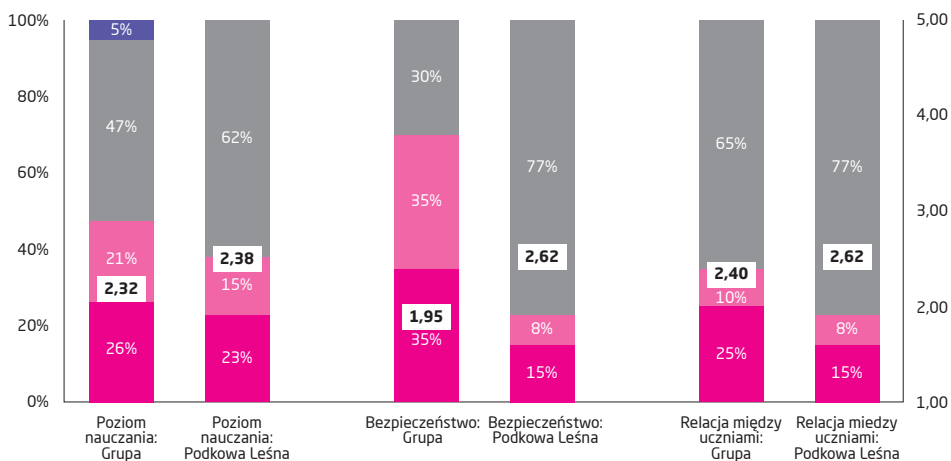

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

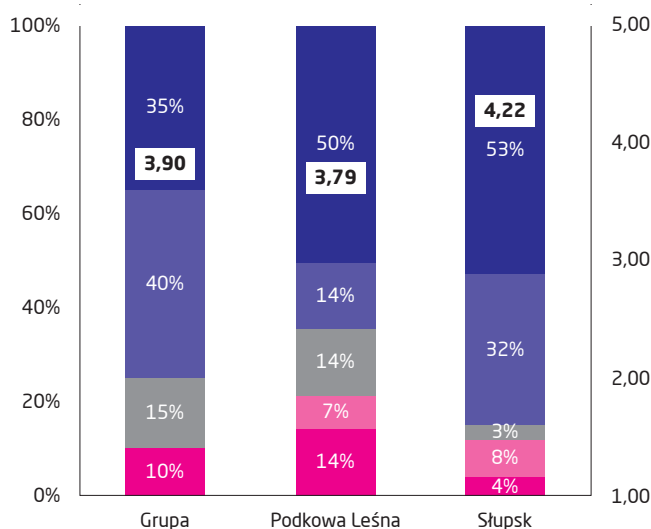
Wykres 45. Wpływ dzieci mieszkańców ośrodków dla uchodźców na pracę szkoły (n = 126, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 46. Czy dzieci uchodźców powinny chodzić do szkoły razem z polskimi dziećmi? (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

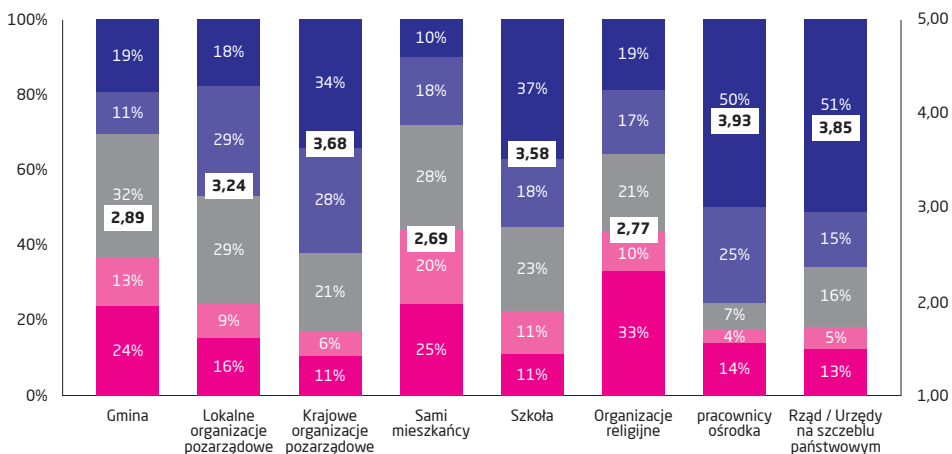

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 47. Kto powinien odpowiadać za pomoc uchodźcom – Grupa (n = 65, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

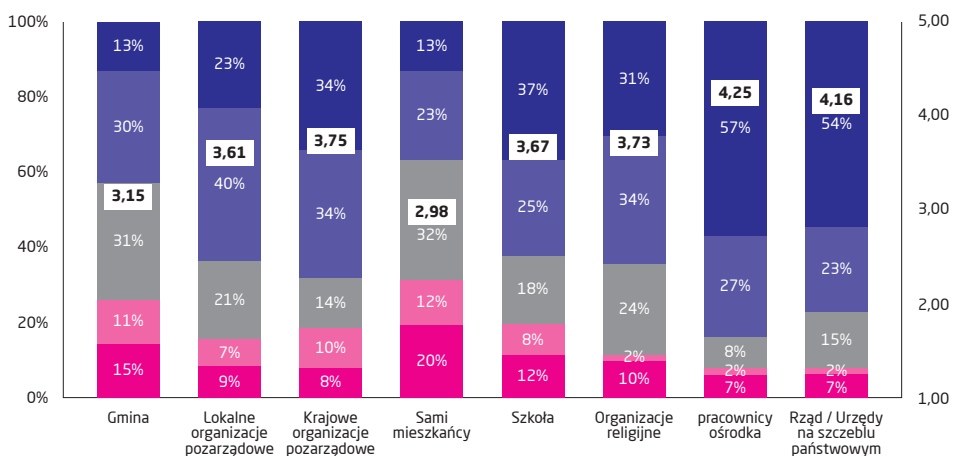

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 48. Kto powinien odpowiadać za pomoc uchodźcom – Podkowa Leśna (n = 65, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

9. Uchodźcy w zwierciadle: ideologia a postrzeganie uchodźców

Czy boję się uchodźców? Racjonalne i afektywne oceny uchodźców

Relacje lokalnej społeczności z mieszkańcami ośrodka nie mogą ograniczać się tylko i wyłącznie do realnych doświadczeń, codziennych kontaktów, prawdziwych historii. Na stosunek do osób innej narodowości ma wpływ ideologia, sposób w jaki się mówi i myśli o samym zjawisku, co pisze się w prasie, co mówią politycy, sąsiedzi oraz ważne dla nas osoby. W tym sensie relacje pomiędzy

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

społecznością lokalną a cudzoziemcami są wypadkową prawdziwych zdarzeń oraz, mniej lub bardziej zakorzenionych w rzeczywistości, wyobrażeń o uchodźcy. Na potrzeby badania pytanie dotyczące ideologii zostały uporządkowane w trzy podstawowe grupy:

1. Pierwsza dotyczyła racjonalnej, chłodnej oceny potencjału, który wiąże się z pobytem uchodźców w Unii Europejskiej i w Polsce. Do grupy tej przyporządkowane zostały pytania dotyczące m.in. wpływu na rynek pracy, ekonomię, kulturę.
2. Druga – dotycząca lęku przed uchodźcami, została zbudowana na podstawie pytań dotyczących strachu, obaw, poczucia zagrożenia.
3. Dodatkowo udało się wyodrębnić szereg pytań dotyczących ocen przyczyn uchodźstwa. W raporcie pełnią one jednak pomocniczą rolę.

Jak wygląda kwestia ideologicznego lęku przed uchodźcami w Grupie, Podkowie Leśnej i Słupsku? Na ile prawdziwy jest obraz polskiego społeczeństwa jako społeczeństwa nieprzyjaznego obcym? Jeśli wyjdziemy poza analizę prostych pytań i spojrzymy na nasze kategorie to odpowiedź nie jest pozytywna. Osoby, do których dotarliśmy, charakteryzuje raczej negatywna ocena zarówno racjonalnej „przydatności” uchodźców, jak i lęk przed zagrożeniem, które może być z nimi związane. Nie są to może nastawienia skrajne – większość odpowiedzi można by przyporządkować do kategorii odpowiedzi chłodno neutralnych – istnieje jednak obawa, że na taki obraz wpływ miała sytuacja związana z uchodźcami w Europie podczas badania. Prawdopodobnie respondenci prywatnie mogą prezentować zdecydowanie bardziej skrajne opinie. W przypadku obu grup pytań wśród badanych widać pewną przewagę osób zdecydowanie gorzej oceniających zarówno przydatność, jak i pesymistycznie nastawionych do zagrożeń identyfikowanych z uchodźcami. To

dość negatywne nastawienie będzie stanowić problem dla instytucji i organizacji zajmujących się integracją uchodźców. Istnieje ogromne prawdopodobieństwo, że ich inicjatywy natrafią na swego rodzaju mur, barierę negatywnych ideologicznych nastawień Polaków. Co ciekawe, o ile w przypadku Grupy i Podkowy respondenci mają możliwość kontaktu z mieszkańcami ośrodka, to w przypadku Słupska takiej możliwości w chwili realizacji badania nie było. Oznacza to, że te negatywne nastawienia budowane są „na odległość”, bez styczności z uchodźcami. Negatywne podejście umacniane jest przez media, sąsiadów, rodzinę, instytucje. Uchodźcy stają się „wyobrażonym niebezpieczeństwem”, przerażającym, ale w końcu jednak niezbyt realnym. Bardzo ryzykownym momentem w procesie lokalizacji ośrodków lub rodzin uchodźców będzie chwila ogłoszenia decyzji. Będzie to czas, w którym uruchamiane będą wszystkie negatywne, ideologicznie warunkowane skojarzenia związane z uchodźcami. Obserwowaliśmy takie reakcje często przy okazji ośrodków dla byłych więźniów, osób chorych na HIV, niektórych ośrodków dla uchodźców. Pomimo braku doświadczeń mieszkańcy przerażeni fantazjami, automatycznie wiążący obcego z zestawem negatywnych cech, będą gwałtownie reagować. **Dlatego negatywnie należy ocenić tradycję lokowania ośrodków bez wcześniejszego, porządnego przygotowania, oswojenia społeczności z nową sytuacją.**

Opowiadając o ideologicznym postrzeganiu uchodźców trzeba podkreślić, że badane miejscowości różnią się nieco od siebie. Nieco wyższe, średnie wartości odpowiedzi prezentowali przebadani mieszkańcy Podkowy Leśnej. To pozytywne wahnięcie w mniejszym stopniu dotyczyło pytań oceniających racjonalny potencjał uchodźców, a w większym dotyczących lęków przed obcokrajowcami. Czy to w praktyce oznacza, że udało nam się znaleźć idealne miejsce dla uchodźców? Wydaje się, że nie do końca.

Mieszkańcy Podkowy wyróżniali się spośród pozostałych badanych wyższym poziomem wykształcenia, wiekiem oraz lepszą oceną swojej sytuacji finansowej. Wyniki naszego badania pokazują, że istnieje wyraźny związek między osłabieniem ideologicznie motywowanych lęków przed uchodźcami, lub przynajmniej niechęci do przyznawania się do nich, a kapitałem kulturowym osoby. Nasi rozmówcy wyraźnie dzielą się w zależności od wykształcenia. Osoby z wykształceniem zawodowym oraz średnim wyraźnie gorzej, w porównaniu do najlepiej wykształconych, oceniają potencjał uchodźców. W przypadku lęków uchodźczych wspólną grupę stanowią najlepiej i średnio wykształceni, w mniejszym stopniu przejmując się zagrożeniami związanymi z uchodźcami niż osoby najgorzej wykształcone. W przypadku oceny praktycznego potencjału wydaje się, że można mówić o swoistej konkurencji. Uchodźcy najczęściej zabiegają o zawody wymagające niższych kwalifikacji i w tym sensie mogą stanowić konkurencję dla pracujących osób. Jednocześnie wraz z wykształceniem zmniejsza się siła ideologii, stajemy się nieco bardziej otwarci, mniej podatni na sugestię, bardziej krytyczni. Powracając do różnic między miejscowościami – to elitarny charakter Podkowy i jej mieszkańców: dobrze sytuowanej klasy średniej i inteligencji, powoduje, że na poziomie deklaracji wydaje się być ona miejscem bardziej otwartym. Jednocześnie ta „deklaratywna otwartość” wcale nie musi przekładać się na mniejszą liczbę realnych konfliktów pomiędzy społecznością a mieszkańcami ośrodków. Nieco inaczej wygląda to w przypadku Grupy i Słupska. Pomimo obecności obcokrajowców i braku problemów w pierwszej miejscowości oraz praktycznej nieobecności w przypadku Słupska, wartości pytań dotyczących oceny potencjału oraz lęku wskazują na poważne problemy w postrzeganiu uchodźców. Brak istotnych różnic pokazuje też, że ideologiczne tło postaw, poza elitarnymi wyjątkami, może mieć w Polsce ujednolicony charakter. Pokazuje też na rozmijanie się ideologii i codziennych doświadczeń. Możemy

na co dzień mieć kontakt z uchodźcami, mijać ich na ulicy, przyjaźnić się z nimi, robić interesy i pomimo braku większych napięć wciąż nisko oceniać ich obecność w Polsce.

Kolejnym elementem różnicującym podejście badanych do zjawiska uchodźstwa jest wiek. Pojawia się w tym miejscu zależność, która będzie wielokrotnie widoczna w tym badaniu. Osoby najmłodsze (do 25. roku życia) są jednocześnie najmniej tolerancyjne, najniżej oceniają potencjał uchodźców i wyrażają najwięcej obaw w związku z ich obecnością. Im rozmówca jest starszy, tym ma lepszy stosunek do badanego zjawiska. Mamy tu do czynienia z prawdziwym paradoksem – pozornie wydawałoby się, że zależność ta powinna mieć odwrotny charakter, że osoby młodsze powinny być bardziej otwarte. Niezależnie od miejscowości wraz z wiekiem poziom tolerancji dla uchodźców rośnie. W tym sensie można powiedzieć, że empatii badanych przybywa wraz z kolejnymi urodzinami, a osoby starsze mogą odegrać istotną rolę w procesie integracji ośrodków ze społecznością lokalną.

Ciekawe różnice w postrzeganiu uchodźców można zauważyć analizując czas mieszkania rozmówcy w danej miejscowości. Osoby zakorzenione, mieszkające w miejscowości dłużej niż 5 lat, lepiej oceniały potencjał uchodźców i w mniejszym stopniu wyrażały obawy przed ich obecnością w Polsce. Wiązałibyśmy to z lokalną tożsamością. W przypadku osób krócej mieszkających jest ona słabsza, w trakcie konstrukcji. W tym sensie lokalność jest czymś wyobrażonym, wyśnionym. Dlatego łatwiej o nerwową reakcję respondenta, gdy jakiś element do tego wyobrażenia nie pasuje. Tymczasem osoby zasiedziałe, których lokalna tożsamość jest ugruntowana, pewna, mniej wyidealizowana mogą z większym spokojem podchodzić do nowych zjawisk. Można w tym przypadku pokazać jednak wyjątek: osoby, które urodziły się w miejscu

przeprowadzenia wywiadu nieco gorzej oceniają potencjał uchodźców i możliwość jego ewentualnego wykorzystania. W tym sensie, ocena badanych jest dość chłodna, w mniejszym stopniu boją się oni obecności tej grupy w Polsce, natomiast sceptyczniej spoglądają na potencjał uchodźców i ich ewentualny wpływ na gospodarkę, lokalny rynek pracy, kulturę.

Poza miejscowością, wykształceniem i wiekiem, badania pozwoliły wskazać jeszcze dwie cechy. Pierwszą z nich jest subiektywna ocena sytuacji finansowej respondenta. W jednym z pytań badani zostali poproszeni o ocenę swojego położenia ekonomicznego. Okazało się, że trzy grupy (niezadowolonych, przeciętnych i zadowolonych) także różni podejście do uchodźców. Osoby gorzej oceniające swoją sytuację ekonomiczną cechuje zamknięta postawa. W większym stopniu boją się one uchodźców i nie potrafią wskazać na ich racjonalny potencjał. Może to być przejaw lęku o ograniczone zasoby i konkurencję o nie. Taki związek obserwowaliśmy w innych badaniach, w których to właśnie najgorzej wykształceni i ci uznający się za najbiedniejszych uważali, że uchodźcy mogą stanowić dla nich ekonomiczne zagrożenie. Wraz ze wzrostem oceny domowych finansów, liniowo rośnie poziom tolerancji. Należy więc rozważyć jaki jest sens lokowania ośrodków dla uchodźców w miejscowościach peryferyjnych, z własnymi problemami ekonomicznymi, po prostu biednych. Oczywiście niski społeczny potencjał ich mieszkańców raczej nie pozwoli na zbyt silne protesty, nie oznacza to jednak, że ten utajony konflikt, lęk przed uchodźcami nie zaowocuje problemami. Chcemy to w tym momencie bardzo mocno sformułować – lęk przed uchodźcami może być w przypadku takich społeczności wskaźnikiem, objawem lęku o własną egzystencję oraz przyszłość. Alternatywne, nieco brutalne tłumaczenie wskazuje na niższy kapitał kulturowy najgorzej oceniających swoją sytuację. Są to w dużej mierze osoby z wykształceniem zawodowym lub średnim,

mające ograniczone możliwości funkcjonowania na współczesnym rynku pracy.

Ostatni, nieco kontrowersyjny element dzielący badanych dotyczył postaw. Seria pytań sprawdzających religijność, stosunek do opiekuńczej roli państwa i do legalności związków homoseksualnych posłużyła nam do wyodrębnienia następujących typów respondentów.

- 1.** Religijny, socjalny, konserwatysta – typ osoby, dla której religia jest istotną wartością, oczekująca wsparcia od państwa i sprzeciwiająca się liberalizmowi obyczajowemu.
- 2.** Niereligijny, socjalny, konserwatysta – postawa charakteryzująca się społecznym konserwatyzmem, oczekiwaniem wsparcia ze strony państwa, ale jednocześnie brakiem religijności.
- 3.** Religijny, socjalny, liberał – osoba wierząca i jednocześnie opowiadająca się za obyczajową swobodą.
- 4.** Niereligijny, socjalny, liberał – niewierzący, ceniący państwo opiekuńcze, światopoglądowy liberał.

Typ postawy bardzo wyraźnie zróżnicował podejście respondentów do kwestii uchodźców. Zdecydowanie najgorzej oceniały ich osoby, które można zakwalifikować do grupy niereligijnych, socjalnych konserwatystów. Nieco (choć nie była to wyraźna różnica) bardziej otwarci byli religijni, socjalni konserwatyści. Trzeba jednak zaznaczyć, że grupa ta naprawdę niedużo różniła się od pierwszej kategorii. Wyraźne różnice zauważyliśmy dopiero w przypadku osób o liberalnym podejściu do obyczajowości. W tym wypadku religijni liberałowie byli nieco mniej tolerancyjni od liberałów niereligijnych. Z pewnym prawdopodobieństwem można przyjąć, że to właśnie liberalizm światopoglądowy jest czynnikiem osłabiającym oddziaływanie ideologii antyuchodźczych. Im bardziej otwarci jesteśmy w codziennym życiu, tym większe prawdopodobieństwo, że na

poziomie deklaracji nie będziemy mieli problemów z przyjęciem tej grupy ludzi.

Respondenci w pigułce

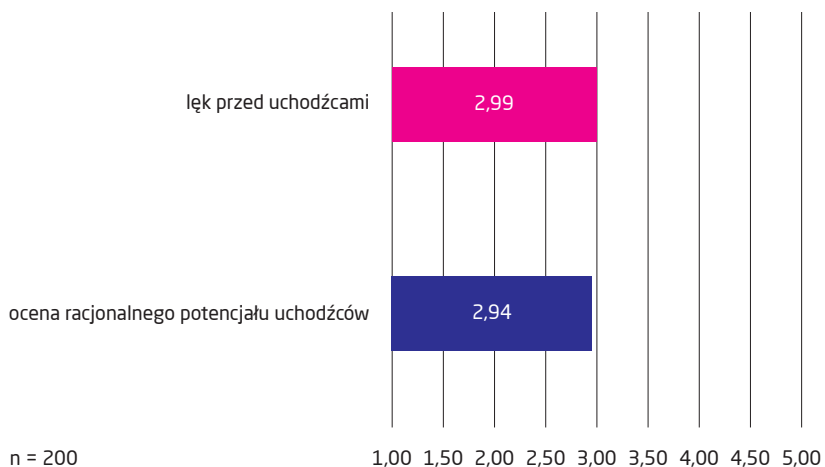
Podsumowując ten fragment trzeba podkreślić negatywny wpływ ideologii na postrzeganie uchodźców przez badanych. Nasi rozmówcy nie chcieli sąsiedztwa uchodźców, bali się, nie potrafili wskazać korzyści płynących z ich obecności w Polsce. Ujmując wnioski w punktach:

- Odpowiedzi na pytania wskazują na lęk badanych przed ewentualnymi zagrożeniami generowanymi przez uchodźców.
- Badani nie potrafili wskazać wartości związanych z obecnością uchodźców w Polsce.
- Obecność uchodźców w danej miejscowości nie wpływa na ocenę zjawiska uchodźstwa.
- Osoby lepiej wykształcone, lepiej oceniające swoją sytuację ekonomiczną, bardziej liberalne światopoglądowo w mniejszym stopniu obawiają się uchodźców.
- Tolerancja w stosunku do uchodźców rośnie wraz z wiekiem. Im osoba młodsza, tym większa szansa, że źle będzie oceniać zjawisko uchodźstwa.
- Osoby zakorzenione, związane z miejscowością nieco tolerancyjniej podchodzą do uchodźców.

Istnieje poważne ryzyko, że negatywny kontekst, dyskusja wokół uchodźców będzie rzutować na postrzeganie ich obecności w społecznościach lokalnych. Bez efektywnych działań przygotowujących społeczności możemy się liczyć z zagrożeniem pojawiania się gwałtownych, pełnych emocji protestów dotyczących lokalizacji ośrodków.

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 49. Stosunek do uchodźców (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

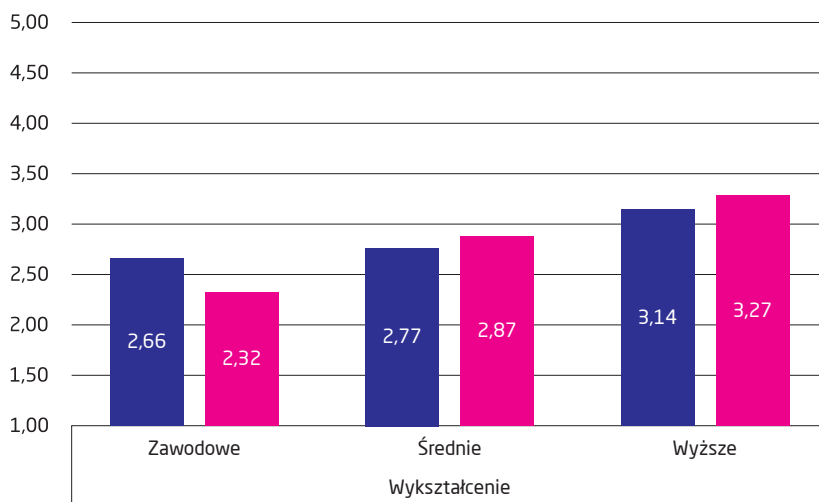

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 50. Stosunek do uchodźców a wykształcenie respondenta (n = 196, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

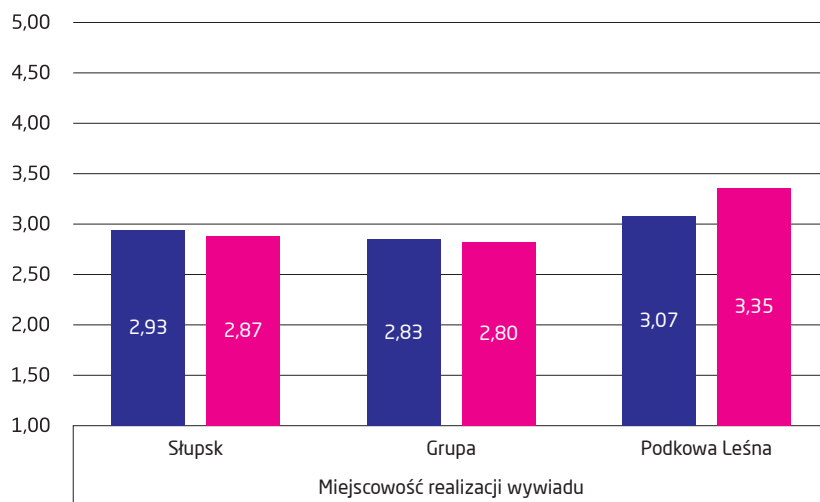

n = 196 ■ ocena racjonalnego potencjału uchodźców ■ lęk przed uchodźcami

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wykres 51. Stosunek do uchodźców a badana miejscowość
(n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

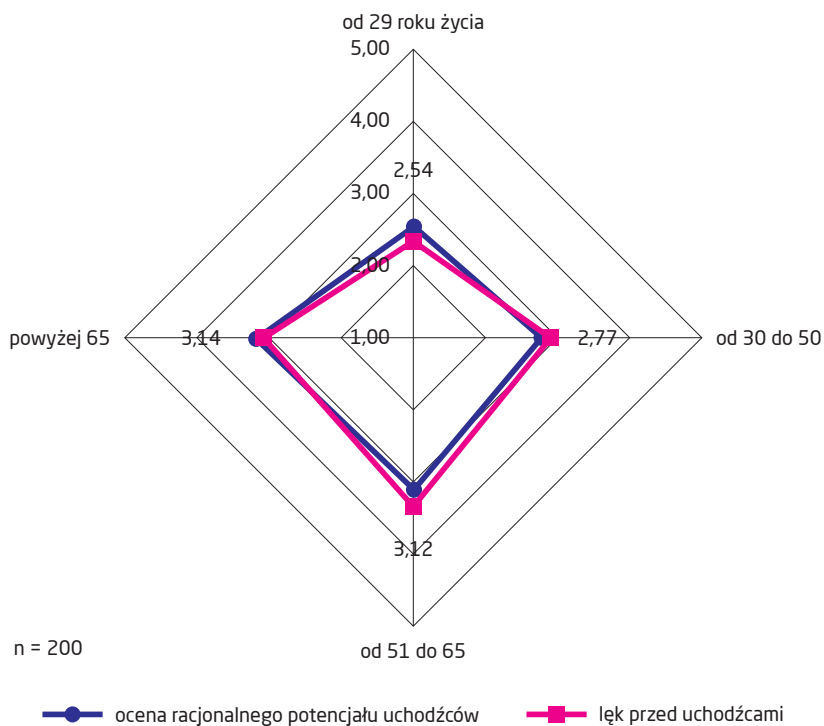
n = 200 ■ ocena racjonalnego potencjału uchodźców ■ lęk przed uchodźcami

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

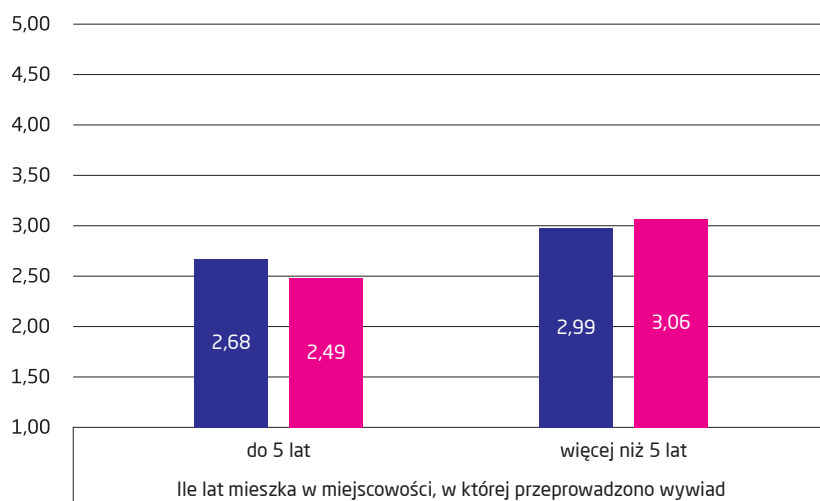
Wykres 52. Stosunek do uchodźców a kategoria wiekowa respondenta (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wykres 53. Stosunek do uchodźców a okres zamieszkania respondenta w danej miejscowości (n = 199, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

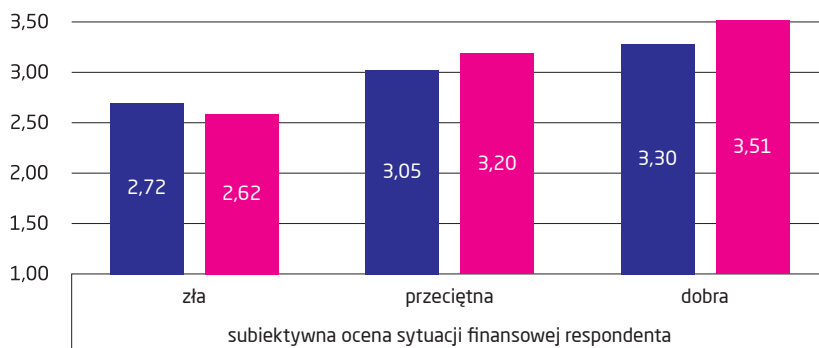
n = 199 ■ ocena racjonalnego potencjału uchodźców ■ lęk przed uchodźcami

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

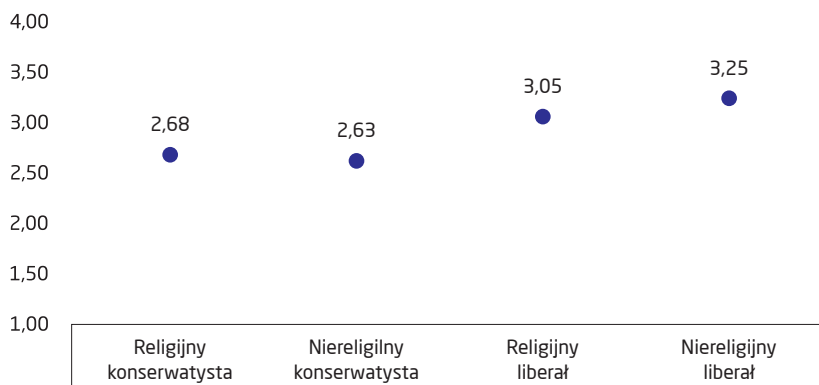
Wykres 54. Stosunek do uchodźców a sytuacja finansowa respondenta (n = 196, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

n = 196 ■ ocena racjonalnego potencjału uchodźców ■ lęk przed uchodźcami

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wykres 55. Stosunek do uchodźców a światopogląd respondenta (n = 197, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Od postawy do przyczyn – uchodźstwo w opinii badanych

Zostawiając na chwilę syntetyczne, złożone miary postaw w stosunku do uchodźstwa, przyjrzyjmy się odpowiedziom badanych na kluczowe, wskaźnikowe pytania dotyczące ideologicznych podstaw postrzegania przez respondentów tego zjawiska.

Pierwsze z zadanych przez nas w tym module pytań dotyczyło oceny decyzji rządu Ewy Kopacz o przyjęciu, w ramach mechanizmu relokacji, 7000 uchodźców. Analizując je pamiętajmy, że do samego przemieszczenia nie doszło. Badani oceniali pewien konstrukt, fakt polityczny, który nie miał jednak żadnych praktycznych reperkusji. Wielkość grup źle i dobrze oceniających decyzję o przyjęciu jest podobna, z lekkim przechyleniem ku deklaracjom negatywnym. Dość liczna jest także grupa osób niepotrafiących się określić. W praktyce można uznać, że badani jako całość prezentowali neutralnie-negatywne podejście do wspomnianej decyzji. Podobnie jak w przypadku grupy pytań dotyczących lęków i racjonalnej oceny potencjału uchodźców, badanych różnicowały: miejsce zamieszkania, wykształcenie, wiek, związek ze społecznością, subiektywna ocena swojej sytuacji finansowej, postawa. Osoby gorzej wykształcone, oceniające się jako biedniejsze, młodsze i konserwatywne w mniejszym stopniu akceptowały decyzję o przyjęciu uchodźców. Nie były to może zależności bardzo silne. Używając języka badań społecznych, od 20% do 40% różnic pomiędzy oceną relokacji dało się wytłumaczyć kategoriami metryczkowymi. W przypadku tego pytania pojawiała się jednak jeszcze jedna, niewystępująca wcześniej, zależność. Zdecydowanie częściej negatywną ocenę relokacji wyrażały osoby mające dzieci w wieku szkolnym. Jakże mogą być tego przyczyny? Po pierwsze, były to osoby młodsze, a całe badanie

pokazuje, że są one mniej tolerancyjne. Po drugie, szkoły są zapalnymi punktami, miejscami styku lokalnej społeczności i mieszkających w niej obcokrajowców. Prawdopodobnie respondenci obawiają się kontaktu pomiędzy dziećmi. Pytanie o relokację może pokazywać na przeniesienie lęków, konfliktów występujących niekiedy w szkołach na całą grupę uchodźców.

Zależność między wiekiem a poziomem akceptacji uchodźców była tym razem jeszcze silniejsza. Badani dzielili się na dwie wyraźne grupy: osoby do 50. roku życia – skrajnie negatywnie nastawione do relokacji, oraz osoby po 50. roku życia, które charakteryzowała bardziej otwarta postawa.

Naszych rozmówców można też podzielić ze względu na poziom konserwatyzmu. Z trzech światopoglądowych zmiennych, które testowaliśmy (religijności, podejścia do roli państwa, kwestii obyczajowej) to właśnie linia dzieląca liberałów i konserwatystów światopoglądowych oddzielała też osoby negatywnie i pozytywnie nastawione do uchodźców. Nie jest to może zależność liniowa – bycie światopoglądowym liberałem nie oznaczało automatycznej akceptacji relokacji, jednak tego związku nie można pominąć. Ta zmienna tłumaczy około 40% różnic w badanej grupie.

Kolejną, niewystępującą wcześniej zależnością, był związek między poziomem akceptacji decyzji o przyjęciu 7000 uchodźców a indeksem (grupą pytań) sprawdzającym na ile uczestniczący w badaniu akceptują przyczyny uchodźstwa. Im wyższy poziom akceptacji przyczyn, tym pozytywniejsza ocena relokacji. Wbrew pozorom nie jest to jednak zależność trywialna. Podkreśla ona bowiem związek między oceną uchodźców a empatią i wiedzą na temat przyczyn uchodźstwa. Wydaje się, że bazując na mieszance emocji i informacji można budować strategię zmiany postaw Polaków w stosunku

do migrantów. Oczywiście nie będzie to proste – siła związku pomiędzy afektywnymi i racjonalnymi komponentami naszego postrzegania może w pewnym sensie „szczepić” negatywnie nastawionych. Wychodząc poza decyzję o relokacji zadaliśmy badanym szereg pytań dotyczących wpływu uchodźców na Polskę i Polaków:

- **Praca:** badani, z pewnymi wyjątkami, raczej nie boją się o to, że uchodźcy zabiorą Polakom miejsca pracy. Trzeba jednak zauważyć, że badana grupa nie była w tym wypadku jednorodna. Dominowali w niej respondenci nieobawiający się o swoje miejsca pracy, natomiast średnia wartość odpowiedzi była obniżana przez małą grupę badanych, bardzo nisko oceniających ten aspekt.
- **Świadczenia socjalne:** badani uznali, że uchodźcy będą nadużywać pomocy ze strony państwa. W tym wypadku nie ma większych różnic między naszymi rozmówcami. Większość z nich uznała, że ta grupa może wykorzystywać swój status i uzyskać nadmierne korzyści od państwa. Jest to niepokojący objaw – uchodźcy przez badanych traktowani są jako obciążenie i konkurencja w walce o zasoby.
- **Gospodarka:** respondenci byli raczej sceptycznie nastawieni jeśli chodzi o ekonomiczny potencjał uchodźców i ich przydatność dla Polskiej gospodarki. W tej kwestii widać jednak pewne pęknięcie w odpowiedziach respondentów. Nieco pozytywniejsze odpowiedzi tłumie nieliczna grupa bardzo negatywnie nastawionych jednostek. Podsumowując, badani dość chłodno, ale bez radykalnych ocen, podchodzą do wartości uchodźców dla polskiej ekonomii.
- **Bezpieczeństwo:** nasi rozmówcy wykazali się niezdecydowaniem jeśli chodzi o ocenę zagrożenia ze strony uchodźców. Dominowały odpowiedzi neutralne, widoczna była także niewielka nadreprezentacja postaw negatywnych. Badani na pewno nie czują się bezpiecznie, nie do końca jednak potrafią określić swoją postawę. Musimy jednak zauważyć, że odpowiedzi na to pytanie mogą być uzależnione od sytuacji oraz wydarzeń związanych

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

z uchodźcami podczas przeprowadzania badania. Istnieje ryzyko, że po zamachach w Brukseli te oceny byłyby niższe (badanie zostało zrealizowane przed zamachami).

- **Kultura:** respondenci uznali, że uchodźcy nie będą mieli pozytywnego wpływu na kulturę. W przypadku tych dwóch pytań było widać segmentację badanych. Przeważały odpowiedzi negatywne, natomiast niewielka grupa pozytywnie nastawionych osób podniosła nieco średnie oceny.

Ideologiczny dystans pomiędzy badanymi a uchodźcami podkreśla jedno z nieco kontrowersyjnych pytań, które wykorzystaliśmy w badaniu. Poprosiliśmy w nim o ocenę na ile uchodźcy stanowią zagrożenie dla wartości europejskich. Zdawaliśmy sobie sprawę z wszystkich technicznych problemów z precyzją określenia czym są te wartości. Zależało nam jednak na wywołaniu ideologicznych skojarzeń wśród respondentów. Nasi rozmówcy bardzo wyraźnie wskazali, że uchodźcy stanowią zagrożenie dla norm i zasad obowiązujących w Europie (57% badanych). To wskaźnikowe pytanie ukazało dystans ideologiczny dzielący badanych i fantazmat uchodźczy. Można zaryzykować, że uchodźca konstruowany jest w głowach badanych jako obcy, odmieniec nieznający zasad rządzących „europejską cywilizacją”. Łatwo w ten sposób ustawić go w opozycji do grupy dominującej.

Respondenci w pigułce

Domykając ten fragment, trzeba zwrócić uwagę na pewien chłód w postawach badanych. Nie widzą oni żadnych wartości związanych z ewentualną obecnością uchodźców w Polsce. Dla organizacji zajmujących się integracją może być to poważny problem. Wśród badanych brakuje bowiem przekonania o racjonalnej wartości uchodźców. Wydaje się, że decyzja o akceptacji, bądź jej braku, dla

respondentów wiąże się z emocjami i światopoglądem. Może być trudno przekonać przerażonych, motywowanych politycznie respondentów do akceptacji tej grupy. Warto to skrzyżować z oceną przyczyn zaistnienia zjawiska uchodźstwa. Co prawda, badani raczej nie odrzucają czynników politycznych i związanych z bezpieczeństwem, jednak największą akceptację zdobył w badaniu pogląd, że uchodźcy chcą przede wszystkim poprawić swoją sytuację materialną. W przypadku istotnej części badanych uchodźca jest więc osobą motywowaną ekonomicznie, myślącą przede wszystkim o poprawie jakości życia, niebędącą jednocześnie w stanie dostarczyć nic wartościowego dla kraju, społeczeństwa go przyjmującego. Analizy pozwoliły nam podzielić respondentów w zależności od ich stosunku do zjawiska uchodźstwa. Niestety zdecydowaną większość możemy przypisać do kategorii osób przerażonych (40%), nieco mniej jest osób neutralnych (32%), natomiast respondentów akceptujących jest zdecydowanie mniej (27%).

Odwroćcie takiej perspektywy będzie niezmiernie trudne. Wymaga działania różnych osób i instytucji, pracujących na różnych poziomach: polityk, emocji, racjonalnych wyborów. Tylko poprzez działania „multisensoryczne” nakierowane na zmianę indywidualnych i grupowych przekonań możemy zmienić nastawienie badanych. Takie działania muszą bazować jednocześnie na racjonalnym i afektywnym przekazy. Muszą bazować na „chłodnych” i „gorących” komunikatach.

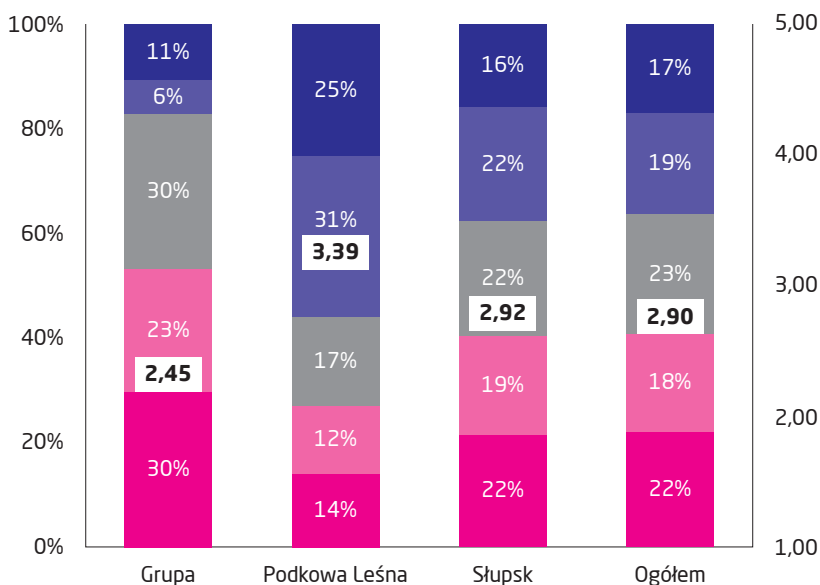
Wykres 56. Postawa w stosunku do uchodźców (n = 200).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

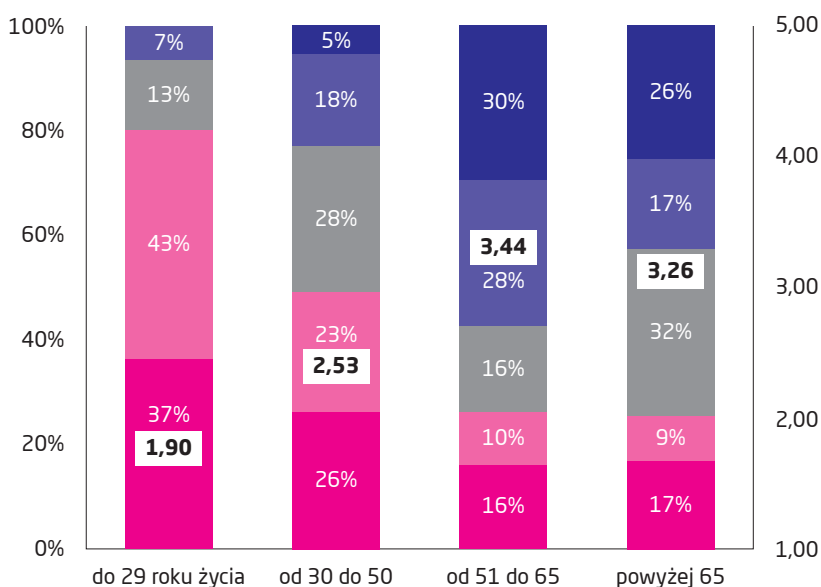
Wykres 57. Ocena decyzji o relokacji uchodźców na teren Polski (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADAŃIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keuls) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wykres 58. Ocena decyzji o relokacji uchodźców na teren Polski a kategoria wieku respondenta (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

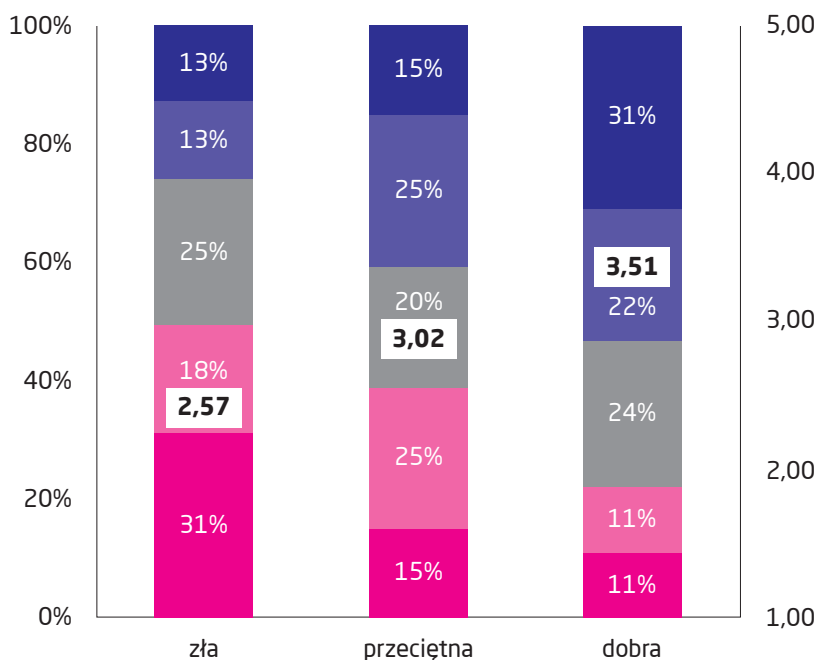

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbową (białą) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 59. Ocena decyzji o relokacji uchodźców na teren Polski a ocena sytuacji finansowej respondenta (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

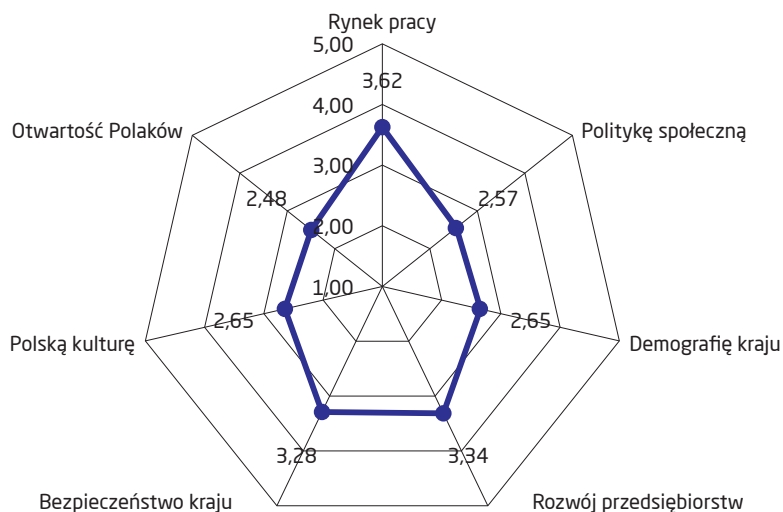

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Kolory niebieskie – odpowiedzi pozytywne, kolor szary – neutralne, kolory magentowe – negatywne. Procenty oznaczają odsetek respondentów udzielających danej odpowiedzi, wartość liczbowa (biała) w przedziale 1-5 oznacza średnią ocenę danego pytania. Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya).

Lokalne systemy integracji uchodźców – badania

Wykres 60. Ocena wpływu uchodźców na wybrane obszary funkcjonowania kraju (n = 200, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

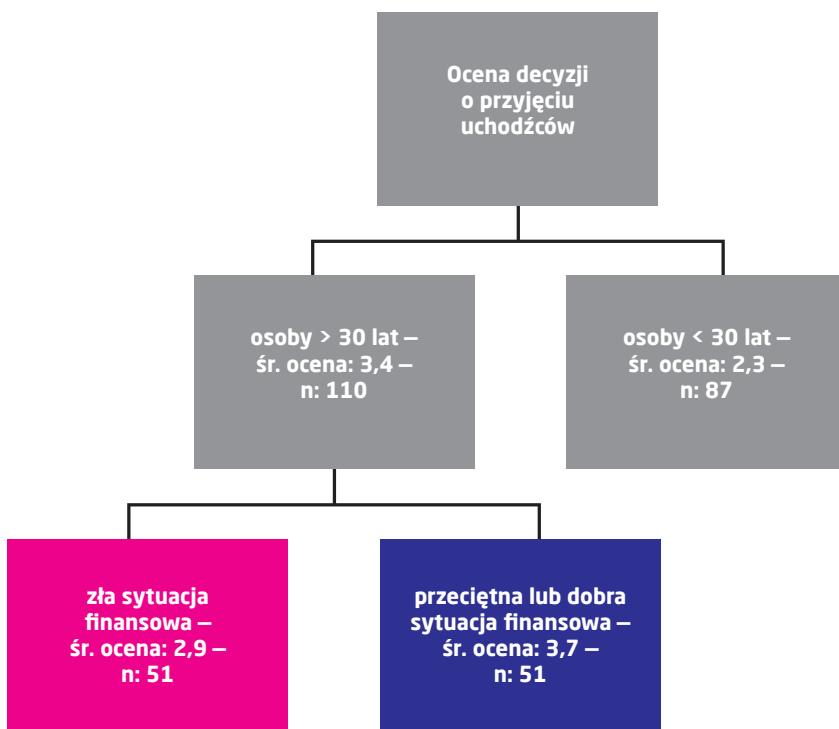
Wykres 61. Ocena czy zachowania uchodźców są sprzeczne z „wartościami cywilizacji europejskiej” (n = 192).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Schemat 14. Różnice w ocenie respondentów decyzji o przyjęciu uchodźców w zależności od kluczowych cech (skala ocen od 1 – skrajnie negatywnej do 5 – skrajnie pozytywnej, n – wielkość grupy).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Podział został wykonany techniką analizy klasyfikacyjnej przy wykorzystaniu algorytmu CHAID. Należy zwrócić uwagę na duże ryzyko błędnego oszacowania, a dane traktować poglądowo.

Na sam koniec tego fragmentu raportu zdecydowaliśmy się pokazać jakie cechy respondentów najsilniej wpływają na ocenę uchodźców. Wybraliśmy do tego pytanie wskaźnikowe dotyczące oceny mechanizmu relokacji. Choć nie są to silne analizy i ryzyko nadinterpretacji jest duże – to technika klasyfikacji pozwoliła nam wyodrębnić trzy istotne grupy respondentów. Są to odpowiednio osoby poniżej 30.

roku życia, które bardzo nisko oceniły tę decyzję, osoby po 30. roku życia, mające jednak problemy finansowe – w ich wypadku podejście do relokacji też było negatywne, choć w mniejszym stopniu niż wśród najmłodszych, i respondenci po 30. roku życia o przeciętnej lub dobrej sytuacji finansowej – ich ocena przyjęcia uchodźców była zdecydowanie wyższa. Uogólniając oznacza to, że najsilniej na podejście do uchodźców wpływa wiek, nieco słabiej ocena sytuacji finansowej. Pozostałe cechy badanych słabiej oddziałują na wyniki.

Skala dystansu społecznego

Ostatnim komponentem wykorzystanym przez nas w badaniu była seria pytań luźno bazujących na słynnej skali Emorego Bogardusa. Jest to narzędzie analityczne często wykorzystywane w badaniach społecznej odległości dzielącej grupę dominującą i obcych. W praktyce polega ona na tym, że respondentowi zadajemy szereg pytań badających zdolność wchodzenia w coraz głębsze relacje. Na potrzeby naszego pytania mieszkańcy Grupy, Podkowy i Słupska zostali zapytani o to czy nie mają nic przeciwko temu, żeby uchodźcy żyli w: Unii Europejskiej, Polsce, danej gminie, miejscowości, w bezpośrednim sąsiedztwie. Idea tej skali polega na analizie trendu, szukaniu załamań odpowiedzi.

Jak więc prezentowali się nasi badani? Analizując wszystkie odpowiedzi bez podziału na respondentów musimy zwrócić uwagę na liniową, negatywną zależność. Wraz z wchodzeniem pytania głębiej, zbliżaniem się do respondenta, spada akceptacja dla uchodźców. Chcemy w tym miejscu przypomnieć, że większość badanych pochodziła z miejscowości, w których uchodźcy już są. Jednocześnie wyraźnie widać, że im bliżej respondenta mieliby się oni znaleźć, tym mniej entuzjazmu wzbudza idea osiedlenia tej grupy. Analizując odpowiedzi różnych kategorii respondentów, powtarzają się

zależności, które obserwowaliśmy wcześniej. Im badani są młodsi, gorzej wykształceni, krócej mieszkający w danej miejscowości i gorzej sytuowani tym niższy punkt wyjścia i tym większe spadki.

W przypadku skali dystansu wykorzystaliśmy też pogrupowane pytania z części narzędzia poświęconej doświadczeniom mieszkańców z ośrodkami dla uchodźców. Widać w tym przypadku wyraźne związki. Im badania gorzej oceniają wpływ uchodźców na miejscowości i im gorszy jest wizerunek osób przebywających w danym ośrodku tym dystans społeczny jest większy i szybciej narasta.

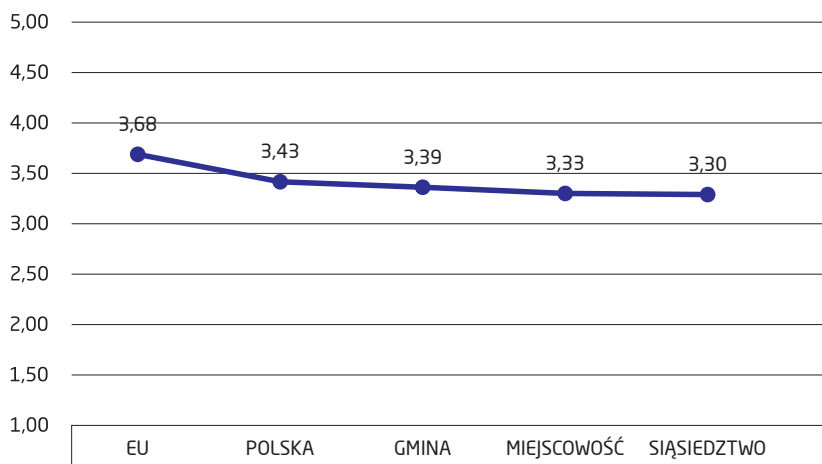
Respondenci w pigułce

Pytania wchodzące w skład skali dystansu społecznego wskazały na znaczącą separację pomiędzy członkami społeczności lokalnych a uchodźcami. Chcemy podkreślić jeszcze raz: w większości zjawisko to dotyczy osób, które z uchodźcami mają do czynienia, choćby przez bezpośrednie kontakty na ulicach swoich miejscowości. Tymczasem brakuje społecznych pomostów, sieci, więzi łączących te dwie kategorie ludzi. Dryfują oni obok siebie, niespecjalnie zwracając na siebie uwagę. Brakuje funkcjonalnych, istotnych więzi, emocji, które pozwoliłyby im się zbliżyć. Istnieje wiele barier: mentalnych, ideologicznych, kulturowych, językowych, społecznych separujących od siebie ludzi. Jeszcze raz podkreślimy – uchodźca dla badanych jest tylko negatywną bądź rzadziej neutralną fantazją. Jego obraz nie jest budowany w codziennych relacjach, kontaktach, ale na bazie motywowanych ideologicznie lęków i pragnień, wizji, schematów i stereotypów. Dlatego właśnie musimy uznać dystans społeczny dzielący mieszkańców tych trzech miejscowości i uchodźców za naprawdę znaczny.

Społeczna separacja i brak bliższych relacji muszą znacznie utrudniać relacje pomiędzy uchodźcami a społecznością lokalną. Jednocześnie dryfowanie tych dwóch grup będzie ogromnym wyzwaniem dla instytucji i organizacji zajmujących się integracją imigrantów. Tutaj nie wystarczy szkolenia, przedstawienia, wieczorki filmowe i strony internetowe. Potrzebne są organiczne, oddolne i intensywne działania więziotwórcze, nakierowane na budowanie relacji pomiędzy poszczególnymi osobami, rodzinami, grupami. Nawet najlepiej skonstruowane, odgórne polityki integracji skazane są na niepowodzenie, jeśli będą funkcjonować w społecznej i kulturowej próżni wywołanej brakiem więzi. W tym sensie warto rozważyć skupienie się na budowie lokalnych mikrorelacji pomiędzy uchodźcami a członkami społeczności lokalnych, jej liderami, instytucjami ją reprezentującymi. Naszym zdaniem sukces programów integracyjnych rozstrzygnie się na ulicach Grupy, Podkowy, Targówka, Słupska. To od tego czy mijający się będą mieli chociaż rudymenty wspólnej, lokalnej tożsamości, czy będzie ich łączyć coś poza fizyczną stycznością zależy rzeczywista skuteczność mechanizmów integracji. Wymaga to jednak katorżniczej pracy od wszystkich zainteresowanych. Nie da się tego osiągnąć, nie angażując w to lokalnych organizacji, samorządu, samych mieszkańców, ale też uchodźców.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

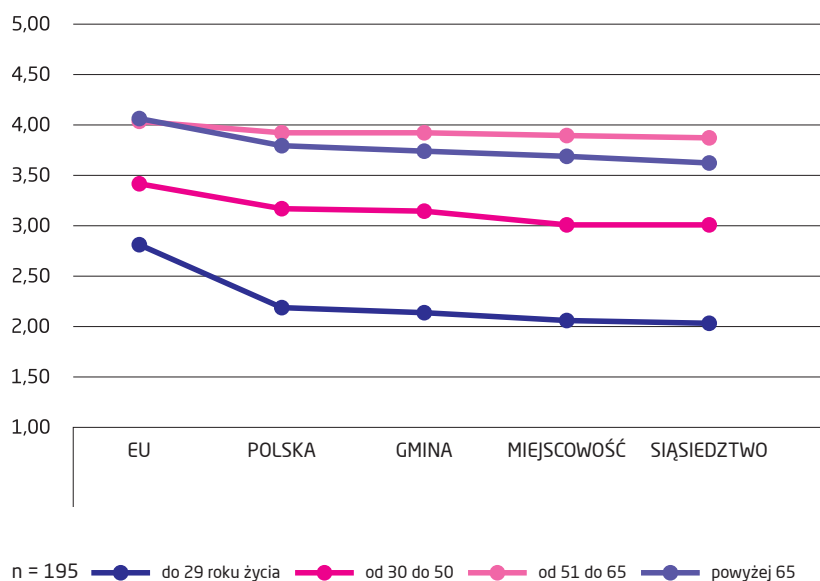
Wykres 62. Skala dystansu społecznego – akceptacja obecności uchodźców w: (n = 197, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wykres 63. Skala dystansu społecznego – kategoria wieku respondenta a akceptacja obecności uchodźców w: (n = 195, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

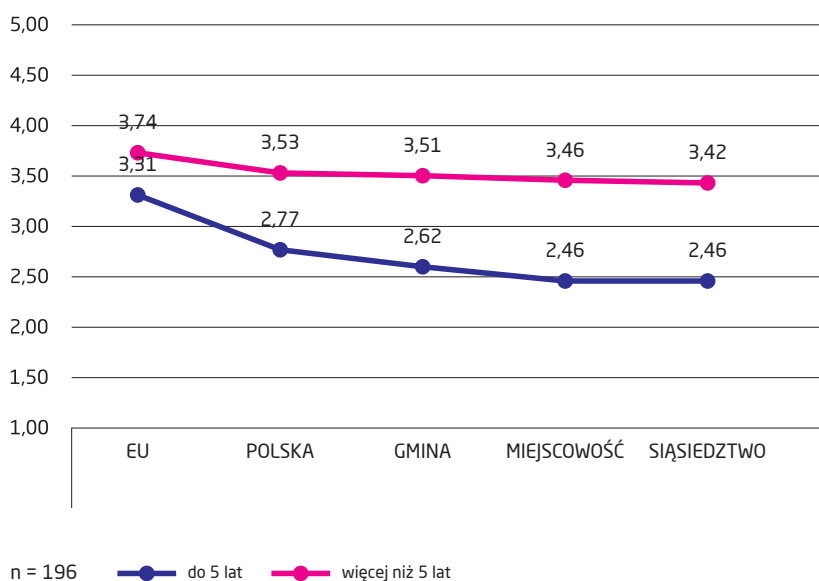

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

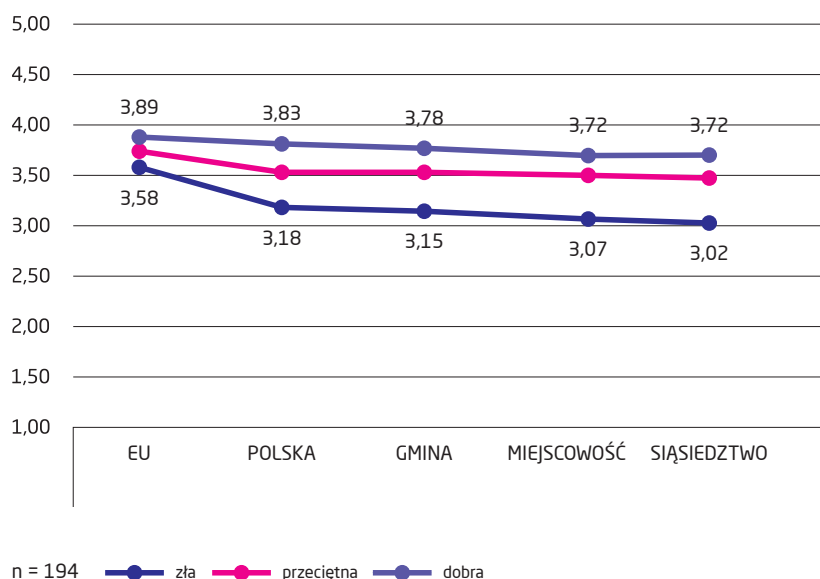
Wykres 64. Skala dystansu społecznego – okres zamieszkania respondenta w miejscowości, w której przeprowadzono badanie a akceptacja obecności uchodźców w: (n = 196, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wykres 65. Skala dystansu społecznego – ocena sytuacji finansowej respondenta a akceptacja obecności uchodźców w: (n = 194, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

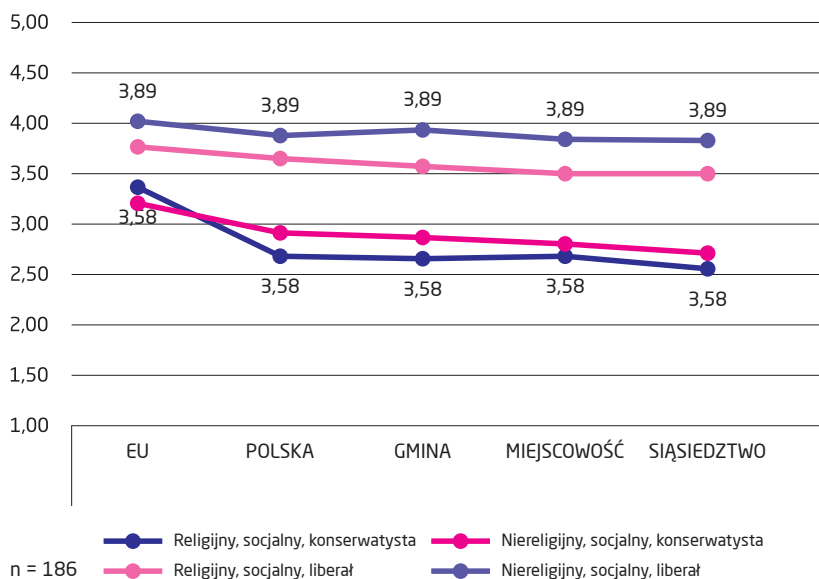

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

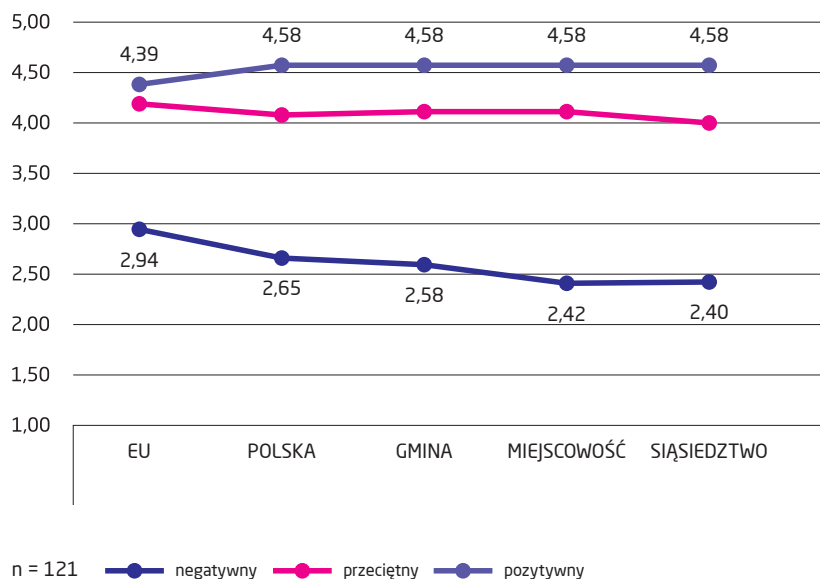
Wykres 66. Skala dystansu społecznego – typ respondenta a akceptacja obecności uchodźców (n = 186, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

Wykres 67. Skala dystansu społecznego – wizerunek mieszkańców ośrodków dla uchodźców a akceptacja obecności uchodźców (n = 121, skala 1 – skrajnie negatywne do 5 – skrajnie pozytywne).

ŹRÓDŁO: BADANIA WŁASNE

Zaprezentowane zależności są istotne statystycznie (min. $p < 0,05$). Związki zostały wyliczone przy wykorzystaniu odpowiednich testów parametrycznych (ANOVA, test Scheffe, test Studenta-Newmana-Keulsa) lub nieparametrycznych (test Kruskala-Wallisa, test U Manna-Whitneya)

10. Mapowanie społeczności lokalnych

W założeniu badanie miało m.in. przetestować na ile wpływ na uchodźców mają doświadczenia z mieszkańcami ośrodków, a na ile specyficzna konstrukcja lokalności, układ ponadjednostkowych cech kształtujących daną miejscowość. Dlatego w próbie znalazły się dwie skrajnie od siebie różne miejscowości. Peryferyjna Grupa i podmiejska, elitarna Podkowa Leśna. Część narzędzia zostało podzielone na cztery grupy pytań mierzących: zdolność społeczności do działania, relacje z instytucjami publicznymi, efektywność działań społeczności oraz relacje z instytucjami obywatelskimi i okolicznymi społecznościami. Na przecięciu tych czterech indeksów chcieliśmy przedstawić specyfikę tych społeczności. Przede wszystkim widać wyraźnie lepszą organizację, siłę powiązań wśród mieszkańców Podkowy. Elitarny charakter, tradycje miejscowości, lokalna tożsamość wpływają w przypadku tej miejscowości na siłę relacji pomiędzy mieszkańcami. Grupa reprezentuje raczej odmienny, raczej zatowiszony charakter. Peryferyjny charakter, problemy ekonomiczne, specyficzna historia nie premiuje współdziałania pomiędzy mieszkańcami. Przekłada się to na ocenę efektywności mieszkańców. W przypadku miejscowości ulokowanej pod

Warszawą respondenci, co rzadko się zdarza w Polsce, są raczej przekonani o efektywności, skuteczności działań mieszkańców na rzecz społeczności. W Grupie badani byli nieco bardziej sceptyczni co do skuteczności działań mieszkańców na rzecz społeczności. Czy to oznacza, że Podkowa jest miejscem otwartym? Wymarzoną lokalizacją ośrodka dla uchodźców? Niestety nie do końca. Grupy pytań badających otwartość społeczności na świat zewnętrzny, innych ludzi, organizacje pozarządowe w przypadku obu miejscowości wyglądają bardzo podobnie. Tak samo, niewielkie różnice można odkryć w przypadku analizy relacji z instytucjami państwa. W praktyce oznacza to, że społeczność Podkowy ma bardziej klanowy charakter. Zapatrzona w głąb siebie, skupiona na swojej tożsamości może negatywnie reagować na tych, którzy do tej wizji nie pasują. Intuicyjnie odnosimy wrażenie, że otwartość tej miejscowości ma nieco życzeniowy charakter. Jednocześnie mieszkańcy Podkowy mają kompetencje i zasoby, żeby skutecznie się sprzeciwiać wszelkim zmianom. Jeśli będą się buntować przeciwko uchodźcom, to zrobią to skutecznie. Paradoksalnie to w położonej na uboczu Grupie, wyobrażamy sobie rzeczywiste procesy integracji. Integracji jako trudnego, niekiedy bolesnego i generującego konflikty, procesu.

Na zakończenie proponujemy czytelnikowi proste narzędzie, które można wykorzystać do próby przewidywania reakcji społeczności na uchodźców. Jednocześnie prosimy, by nie traktować go w mechaniczny sposób. Nie do końca bowiem udało się w badaniu powiązać charakter społeczności lokalnej ze stosunkiem do uchodźców. W praktyce okazało się, że za reakcją na tę specyficzną grupę obcokrajowców ma wpływ szereg czynników strukturalnych, takich jak dominująca narracja polityczna, ideologiczne motywowane lęki, polityka państwa, możliwości finansowe, charakter kultury; instytucjonalnych – związanych z efektywnością i przygotowaniem instytucji odpowiedzialnych za pracę z uchodźcami i społecznością;

lokalnych – odwołujących się do charakteru społeczności, jej związku z instytucjami państwa, samorządu i organizacji pozarządowych, zdolności do działania, sytuacji, w jakiej społeczność się znajduje czy wreszcie indywidualnych – odnoszących się do wykształcenia, światopoglądu, wieku, sytuacji finansowej, psychologicznej otwartości osób, które z uchodźcami będą spotykać się na co dzień; przestrzennych – wskazujących na związek między fizyczną przestrzenią, sposobem lokalizacji ośrodków a jakością więzi społecznych z mieszkańcami. Proponowane poniżej narzędzie ma więc tylko pomóc uwrażliwić na aspekty, które trzeba „kontrolować”, projektując i prowadząc projekty mające na celu integrację uchodźców w społecznościach lokalnych. Jak korzystać z mapy:

- 1.** Podstawą mapy są punkty ryzyka. Należy ocenić, który z opisów w danej kategorii w największym stopniu pasuje do danej miejscowości i w komórce z punktami dopisać odpowiednią liczbę punktów ryzyka.
- 2.** Łącznie oceniamy społeczność w 17 kategoriach: każdą kategorię oceniamy tylko raz, przypisujemy jej punkt tylko dla odpowiedzi, która najlepiej odpowiada społeczności.
- 3.** Punkty ryzyka sumujemy: społeczności mogą uzyskać od 0 (sytuacja idealna – duże prawdopodobieństwo udanej integracji) do -52 (sytuacja skrajnie negatywna – duże prawdopodobieństwo niepowodzenia integracji).
- 4.** Oceny dokonujemy w przybliżeniu: po dłuższym okresie obserwacji życia społeczności i jej mieszkańców.
- 5.** Mapa pokazuje obszary problemowe: otrzymujemy dzięki niej podstawowe informacje o obszarach wymagających szczególnej uwagi.

Należy pamiętać, że mapa ma nam pomóc w diagnozie sytuacji i wyzwaniach. Nie może być traktowana mechanicznie; narzędzie tylko wskazuje na prawdopodobieństwo wystąpienia problemów z integracją uchodźców.

Kategoria		Możliwości
Strukturalny	1. Polityka państwa	nieprzyjazna obojętna przyjazna
	2. Mechanizmy finansowania integracji przez państwo	brak podstawowa polityka społeczna podstawowa polityka i granice strukturalne finansowanie
	3. Co się mówi o uchodźcach w mediach (dominująca narracja)	Wizja apokalipsy Uchodźcy jako problem społeczny Wyzwanie i szansa
	4. Charakter społeczeństwa przyjmującego	w kryzysie transformujące się rozwinęte
Institutionalny	5. Przygotowanie szkoły	brak bazujące na doświadczeniach rozwinęte (asystent + szkolenie)
	6. Przygotowanie innych lokalnych instytucji (GOPS/MOPS, MCPR, PUP, Policja, służba zdrowia)	brak bazujące na doświadczeniach rozwinęte (szkolenia, własne zasoby)
	7. Zaangażowanie lokalnych organizacji pozarządowych	brak bazujące na doświadczeniach rozwinęte (szkolenia, własne zasoby)
Lokalny	8. Charakter społeczności	klanowy zatomizowany (brak więzi) otwarty
	9. Efektywność działań społeczności	klanowa - efektywna klanowa nieefektywna nieefektywna otwarta – nieefektywna otwarta efektywna
	10. Relacje z instytucjami państwa i organizacjami pozarządowymi	złe brak relacji dobre relacje
	11. Poziom rozwoju społeczności (subiektywny)	Zapaść Rozwój Zastój
Indywidualny	13. Dominująca grupa wiekowa (kto ma prawo do definiowania sytuacji w społeczności)	do 30 lat między 30 a 50 powyżej 50 roku życia
	14. Dominująca, dobra sytuacja finansowa (kto ma prawo do definiowania sytuacji w społeczności)	zła przeciętna dobra
	15. Dominujący światopogląd	konserwatywny liberalny
Przestrzenny	16. Lokalizacja ośrodka	oddzielony od społeczności na peryferiach społeczności w centrum społeczności
	17. Czy istnieje przestrzeń kontaktów społeczności i uchodźców	nie ograniczona (np. przystanki) tak (na co dzień stykają się)

Wpływ na integrację uchodźców w społecznościach lokalnych		Punkty ryzyka	Punkty społeczności
	brak mechanizmów integracji + ryzyko konfliktów	-3	
	samoistne, nieefektywne mechanizmy integracji + ryzyko konfliktów	-1	
	polityka integracji + ograniczone ryzyko konfliktów	0	
	brak mechanizmów integracji, alienacja uchodźców	-3	
czynny i pomoc socjal	proste mechanizmy integracji, alienacja uchodźców	-2	
nty	proste mechanizmy publiczne, integracja zależy od III sektora	-1	
integracji	złożone mechanizmy integracji	0	
	poważne ryzyko konfliktów i alienacji uchodźców	-4	
teczny	brak pewności co do roli uchodźców, ryzyko konfliktów społecznych	-2	
	pożycie odpowiedzialności, ograniczone ryzyko konfliktów społecznych	0	
	uchodźcy jako konkurencja w walce o zasoby	-3	
	dla części uchodźcy jako konkurencja w walce o zasoby, zderzenia kultur	-1	
	szansa na integrację	0	
Suma punktów ryzyka dla poziomu STRUKTURALNY (od 0 do -13 punktów ryzyka)			
	konflikty w szkole, alienacja dzieci, nawarstwiający się problemy	-4	
	proste, mało skuteczne mechanizmy integracji uchodźców	-1	
olenia)	rozwinęte, długofalowe działania na rzecz uchodźców	0	
	alienacja uchodźców	-2	
	proste, mało skuteczne mechanizmy pracy z uchodźcami	-1	
ne metody działań)	skuteczne, indywidualne podejście do pracy z uchodźcami	0	
	wyłączenie uchodźców z procesów organizowania się społeczności	-2	
	organiczne, proste sposoby włączania uchodźców w społeczność	-1	
ne metody działań)	skuteczne, długofalowe, nowatorskie podejście do pracy z uchodźcami	0	
Suma punktów ryzyka dla poziomu INSTYTUCJONALNY (od 0 do -8 punktów ryzyka)			
	ryzyko silnych konfliktów między społecznością a uchodźcami	-3	
	niechęć do uchodźców, ograniczone ryzyko konfliktów, szansa na integrację	-1	
	szansa na integrację	0	
	wrogość do uchodźców, poważne ryzyko silnych konfliktów	-4	
	wrogość do uchodźców, ograniczone szanse na poważne konflikty	-3	
	niechęć do uchodźców, małe szanse na poważne konflikty	-2	
	akceptacja uchodźców, mała szansa na integrację	-1	
	akceptacja uchodźców, oddolne procesy integracji	0	
	wrogość w stosunku do instytucji i organizacji zajmujących się integracją uchodźców	-2	
	obojętność w stosunku do instytucji i organizacji zajmujących się integracją uchodźców	-1	
	wsparcie instytucji i organizacji zajmujących się integracją uchodźców	0	
	wrogość w stosunku do uchodźców, walka o zasoby	-3	
	obojętny stosunek do uchodźców, pewne ryzyko dla społeczności	-1	
	niezdecydowanie w stosunku do uchodźców, szansa dla społeczności	0	
Suma punktów ryzyka dla poziomu LOKALNY (od 0 do -12 punktów ryzyka)			
	niechęć do uchodźców	-3	
	ostrożny stosunek do uchodźców	-1	
	bardziej otwarty stosunek do uchodźców	0	
	niechęć do uchodźców	-3	
	ostrożny stosunek do uchodźców	-1	
	bardziej otwarty stosunek do uchodźców	0	
	wrogość do uchodźców	-4	
	otwartość na uchodźców	0	
Suma punktów ryzyka dla poziomu INDYWIDUALNY (od 0 do -10 punktów ryzyka)			
(poza granicami)	brak możliwości kontaktu, ryzyko pojawienia się zachowań wrogich	-5	
i	spychanie uchodźców na przestrzenne i społeczne obrzeża miejscowości - ryzyko ali	-2	
	możliwość kontaktów z uchodźcami, uchodźcy jako część społeczności	0	
	brak możliwości kontaktu, ryzyko pojawienia się zachowań wrogich	-4	
i)	spychanie uchodźców na przestrzenne i społeczne obrzeża miejscowości - ryzyko ali	-3	
ze sobą)	możliwość kontaktów z uchodźcami, uchodźcy jako część społeczności	0	
Suma punktów ryzyka dla poziomu PRZESTRZENNY (od 0 do -9 punktów ryzyka)			

Literatura

- Budyta-Budzyńska M., 2011, Integracja czy asymilacja? Polscy imigranci w Islandii, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Chrzanowska A., Klaus W., Kosowicz A., 2011, Polityka wyboru i lokalizacji ośrodków dla uchodźców. Analiza i rekomendacje, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Fundacja Polskie Forum Migracyjne, Warszawa.
- Informacja o wynikach kontroli. Pomoc Społeczna dla Uchodźców. 2015, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny, Warszawa.
- Komentarz do danych liczbowych za pierwsze półrocze 2015 roku. 2015, Urząd do Spraw Cudzoziemców, Warszawa.
- Matusz-Protasiewicz P., 2007, Wstęp, [w:] Europa – ziemia obiecana? Doświadczenia krajów europejskich w integracji imigrantów, Matusz-Protasiewicz P., Stadtmüller E. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne, 2013, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania, 2012, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa.
- Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania, 2013, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Departament Polityki Migracyjnej, Warszawa.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich,

którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia, Dz.U. 2015 poz. 1202.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 grudnia 2015 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2016, Dz.U. 2015 Nr 0 poz. 2294.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2003 Nr 128 poz. 1176.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593.

Źródła internetowe

- Informator: Więcej wiedzy, mniej strachu. Uchodźcy w Polsce, <http://goo.gl/MdOmDp> [dostęp: 01.05.2016].
- Wysieńska K., Rybińska N., Bezdomność uchodźców w Polsce – wyniki badania pilotażowego, <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/246292626.pdf> [dostęp: 01.05.2016].
- <http://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-programow-i-inne/olskapolitykaintegracjicudzoziemcw-zaoeniaiwytyczne/> [dostęp: 01.05.2016].
- <http://bip.udsc.gov.pl/aktualne-postepowania/swiadczenie-uslug-edukacyjnych-na-potrzeby-urzedu-do-spraw-cudzoziemcow> [dostęp: 01.05.2016].
- <http://www.dzienniklodzki.pl/wiadomosci/a/mieszkanicy-grot-nik-domagaja-sie-likwidacji-osrodka-dla-uchodzcow-zdjecia,9410451/> [dostęp: 01.05.2016].

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- <http://express.bydgoski.pl/201881,Lekki-powiew- optymizmu.html> [dostęp: 05.05.2016].
- <http://www.gp24.pl/wiadomosci/slupsk/art/8016147,robert-biedron-jestesmy-gotowi-aby-przyjac- uchodzcow,id,t.html> [dostęp: 05.05.2016].

Level hard: język polski

ŻANETA KOPCZYŃSKA

Kluczowa w rozpoczęciu samodzielnego życia w nowym kraju jest znajomość języka. Od niego, w ogromnej mierze, zależy nawiązanie mniej lub bardziej formalnych kontaktów, otrzymanie pracy, postępy w szkole. – Nauka musi stać się hobby. To jak z graniem na instrumencie lub uprawianiem sportu – twierdzi Abdou, któremu motywacji do opanowania języka polskiego nie brakuje.

Niektórzy obcokrajowcy porównują jego dźwięk do odgłosów wrzącej wody w czajniku, innym przypomina szumy przy zmianie stacji radiowych. Japończycy znaleźli bardziej poetyckie porównanie, nazywając naszą mowę ojczystą „językiem szeleszczących liści”. Trudno zaprzeczyć, że nauka języka polskiego nie należy do najłatwiejszych. Może nie jest to najtrudniejszy język świata, jak chcieliby myśleć niektórzy rodacy, ale zawiłości gramatyki i ortografii nierzadko przysparzają zagranicznym kursantom wielu trudności.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Poznanie solidnych podstaw jest jednak kluczowe, gdy chodzi o próby odnalezienia się polskich realiach i poradzenia sobie w nowej sytuacji. Brak możliwości porozumienia jest jedną z najpoważniejszych barier integracyjnych.

Świadomy jest tego Abdou, aktor sceniczny i nauczyciel języka angielskiego, który od ponad roku mieszka z rodziną w kraju nad Wisłą. Pochodzą z Syrii, ale ostatnie 23 lata spędzili w Kuwejcie, gdzie Abdou pracował.

– Kiedy mój kontrakt się skończył i wiza pobytowa wygasła nie mogłem oczywiście wrócić do Syrii z powodu tamtejszego reżimu. Bałem się, że będę aresztowany i będę znowu siedział w więzieniu, bo wcześniej już dwa razy mnie aresztowano. To była nasza tragedia – człowiek czuł się jak bezdomny – opowiada. – Dlatego przyjechaliśmy tutaj. Mój brat ma żonę Polkę, są małżeństwem od 6 lat i to on doradził mi, że to jest bardzo piękny kraj. Kraj nam się spodobał. Ludzie, miejsca, natura. Mówię poważnie. Tu jest wolność.

O tym jak ważna jest znajomość choćby podstaw języka używanego w kraju, w którym przyszło mieszkać, nie trzeba było tłumaczyć rodzinie Abdou - nauczyciel języka angielskiego zdawał sobie z tego sprawę od samego początku. Przyznaje, że jest w lepszej sytuacji niż wielu innym obcokrajowcom w Polsce. Doskonała znajomość angielskiego ułatwia mu porozumiewanie się w wielu sytuacjach.

– Dużo tutaj w naszej okolicy jest starszych osób, na przykład nasi sąsiedzi mają po około 70 lat. Są bardzo mili i chcą z nami nawiązać kontakt. Komunikujemy się na migi lub z Google Translate – mówi. – To jest poważny problem. Ludzie powinni się bardziej starać, bo język jest kluczem do społeczności.

Sam również postanowił zrobić co w jego mocy, by opanować język polski.

– Zajęcia dwa razy w tygodniu nie wystarczą żeby nauczyć się języka. Lekcje co drugi dzień przynoszą dobre efekty. No i korzystanie z nowoczesnych metod nauczania także daje większe korzyści. Lekcje powinny być bardziej interaktywne – tłumaczy. – Ja i moja rodzina mamy silną motywację, żeby się nauczyć polskiego i dlatego dużo ćwiczymy w domu.

Nie wszyscy mają takie podejście. Abdou przypuszcza, że być może niektórzy jego rodacy mają nadzieję, że kryzys w Syrii niedługo się skończy i będą mogli wrócić do swojej ojczyzny. Nie widzą więc sensu nauki nowego obcego języka. Inni się zniechęcają, zwłaszcza dorośli, bo nauka sprawia im problemy i mogą się przez to zniechęcić. Bywa, że kursy są dość drogie, a na zajęcia trzeba dojeżdżać do innych miejscowości.

– Nauka języka musi stać się hobby. Naprawdę – zapewnia. – To jest jak z graniem na instrumencie albo uprawianiem sportu. Osoby leniwe nie chcą podejmować wysiłku nauki nowego języka, powrotu do nauki pisania, zapamiętywania. Ja się bardzo cieszę, że się uczę tego języka.

Lokalne
systemy
integracji
uchodźców
w praktyce

1. Wstęp

KRZYSZTOF ŚLEBIODA • JOANNA SUCHOMSKA

Działania wzmacniające systemowe rozwiązania dotyczące integracji cudzoziemców i uchodźców w Polsce coraz częściej pojawiają się na poziomie lokalnym. Wydaje się, że to najbardziej zasadne rozwiązanie, ponieważ to właśnie na poziomie wspólnot lokalnych, relacji między mieszkańcami, ma szansę zajść realna integracja, która wymaga zaangażowania obu stron – społeczności przyjmującej i samych cudzoziemców lub uchodźców. Rozwiązania systemowe mogą sprzyjać lub utrudniać podejmowanie działań integracyjnych, jednak dbałość o spójność społeczną jest w istotnej części zadaniem lokalnego samorządu.

W miastach, w których cudzoziemcy stanowią coraz liczniejszą grupę mieszkańców lokalne instytucje coraz częściej podejmują inicjatywy mające na celu ułatwienie tym osobom odnalezienie się w nowej sytuacji i nawiązanie dobrych relacji z lokalną społecznością. W Warszawie, Lublinie, Krakowie czy Białymstoku od kilku lat działają zespoły robocze pracujące na rzecz integracji cudzoziemców, opracowywane są lokalne strategie integracji cudzoziemców

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

oraz podejmowane są konkretne działania ułatwiające im funkcjonowanie w lokalnym systemie, np. tłumaczenie najważniejszych komunikatów w instytucjach publicznych, tworzenie broszur informacyjnych lub części stron internetowych w obcych językach pod kątem ich użyteczności dla mieszkańców cudzoziemców. Coraz częściej pojawiają się także działania samorządów, które w uchodźcach i cudzoziemcach dostrzegają potencjał do rozwoju miast (demografia, rynek pracy). Jednym z ostatnich takich działań jest współpraca blisko osiemdziesięciu podmiotów z Gdańska nad lokalnym systemem przyjmowania i integracji uchodźców i cudzoziemców. Gdański Model Integracji Imigrantów został przyjęty przez radnych w czerwcu 2016 roku.

Wypracowane w projekcie Lokalne Systemy Integracji Cudzoziemców i Uchodźców (LSICU) również pełnią funkcję strategicznego i systemowego podejścia do zarządzania procesem przyjmowania i integracji obcych kulturowo mieszkańców. Oparte na współpracy wielu instytucji i organizacji LSICU powstały w dwóch polskich gminach, które mają odmienne doświadczenia z obecnością cudzoziemców. W dalszej części podsumowania wskazujemy na lokalne warunki tworzenia tych systemów, metodologię pracy oraz prezentujemy opisy LSICU wraz ze szczegółowymi zadaniami i rozwiązaniami przypisanymi do instytucji działających w systemie.

2. Słowniczek

- **Cudzoziemiec** – osoba nieposiadająca obywatelstwa państwa, w którym przebywa; szczegółowiej każdy kto nie posiada obywatelstwa polskiego.
- **Integracja** – proces i stan wymagający zaangażowania po stronie cudzoziemca oraz społeczności przyjmującej, w którym jednostki i grupy imigranckie nawiązują relatywnie trwałe związki z członkami społeczeństwa przyjmującego; poziom włączenia w społeczeństwo przyjmujące zakłada uczestnictwo w różnych obszarach życia społecznego; wymaga przyswojenia kompetencji językowo-kulturowych oraz zmiany w sposobie budowania własnej tożsamości. Niezbędne jest wykształcenie przez cudzoziemca chęci stania się częścią społeczeństwa przyjmującego, natomiast ze strony społeczeństwa przyjmującego warunkiem koniecznym osiągnięcia poziomu zintegrowania jest zgoda na włączenie cudzoziemców do społeczeństwa oraz wytworzenie mechanizmów włączających.
- **IPI** – Indywidualny Program Integracji, którego celem jest wsparcie procesu integracji cudzoziemca w Polsce. Pomoc udzielana jest na wniosek cudzoziemca złożony do starosty za pośrednictwem PCPR w terminie 60 dni od dnia uzyskania przez niego statusu

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

uchodźcy. IPI zakłada wsparcie finansowe, ubezpieczenie zdrowotne, dostęp do nauki języka polskiego oraz pomoc pracownika socjalnego, polegające m.in. na pomocy w znalezieniu zakwaterowania lub podjęciu zatrudnienia. Program trwa 12 miesięcy.

- **Lider obszaru integracji** – podmiot/institucja odpowiedzialna za koordynację i logistykę działań w danym obszarze integracji LSICU; instytucja koordynująca.
- **LSICU – Lokalny System Integracji Cudzoziemców i Uchodźców** – wewnętrzny system przyjmowania, udzielania pomocy i działań integracyjnych skierowanych do cudzoziemców i uchodźców mieszkających w gminach, w który zaangażowane są instytucje gminne i inne podmioty (np. organizacje pozarządowe) z różnych obszarów funkcjonowania gminy/miasta, z którymi cudzoziemiec może/będzie miał styczność, np. edukacja, pomoc społeczna, kultura, rynek pracy. Założenia systemu stanowią wewnętrzne procedury wypracowane przez podmioty zaangażowane w system zgodne z prawodawstwem i normami dotyczącymi przyjmowania i integracji cudzoziemców i uchodźców w Polsce.
- **Międzyinstytucjonalny asystent międzykulturowy** – osoba przeszkolona w obszarze wielokulturowości i znająca języki obce bądź cudzoziemiec dobrze znający język i kulturę polską pełniący rolę tłumacza, a także łącznika międzykulturowego pomiędzy cudzoziemcami a przedstawicielami instytucji. Wpiera cudzoziemców i uchodźców w pokonywaniu bariery językowej i kulturowej, w sprawach formalnych i kontaktach z instytucjami. Asystent nie działa jako rzecznik cudzoziemców, lecz jako bezstronny pośrednik.
- **Obszar integracji** – obszar tematyczny LSICU realizujący cele szczegółowe integracji; każdy obszar obejmuje inny zakres spraw, w których cudzoziemiec lub uchodźca może się poruszać lub potrzebować pomocy, np. polityka społeczna, edukacja, kultura, bezpieczeństwo, praca.

- **Ochrona uzupełniająca** – druga forma ochrony międzynarodowej cudzoziemców na terytorium Polski, udzielana cudzoziemcom, którzy nie spełniają przesłanek dla statusu uchodźcy, ale nie mogą zostać wydaleny do kraju ich pochodzenia bez ryzyka naruszenia ich praw; ochrona uzupełniająca udzielana jest, gdy powrót cudzoziemca do kraju pochodzenia mógłby narazić go na ryzyko doznania poważnej krzywdy.
- **Przewodniczący Zespołu Koordynującego** – osoba odpowiedzialna za koordynację prac Zespołu Koordynującego LSICU przy Urzędzie Miasta Słupsk; obecnie dyrektor Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych UM w Słupsku.
- **Status uchodźcy** – forma ochrony międzynarodowej; status uchodźcy nadawany jest cudzoziemcowi, który ze względu na obawę przed prześladowaniem (z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej) nie może powrócić do kraju swojego pochodzenia i nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju.
- **System** – struktura powiązań, zależności i zadań przypisanych do konkretnych instytucji w ramach LSICU.
- **Szkolny asystent międzykulturowy** – osoba przeszkolona w obszarze wielokulturowości i pedagogiki, znająca języki obce bądź cudzoziemiec dobrze znający język i kulturę polską pełniący rolę tłumacza, a także łącznika międzykulturowego pomiędzy uczniami cudzoziemcami i uczniami polskim, a także rodzicami dzieci cudzoziemskich i uchodźczych a pedagogami. Zatrudniani w szkołach pomaga w prowadzeniu lekcji i w nauce języka polskiego.
- **Uchodźca** – [potocznie] osoba zmuszona do opuszczenia swojego miejsca zamieszkania i poszukująca ochrony; Konwencja Genewska z 1951 r. definiuje uchodźcę jako osobę, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy

społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce, z powodu tych obaw, korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa.

- **Zespół Koordynujący** – Zespół ds. Integracji Uchodźców powołany w grudniu 2015 roku przy Urzędzie Miasta Słupsk; na czele zespołu stoi Przewodnicząca – Dyrektorka Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych, złożony z przedstawicieli najważniejszych instytucji wchodzących w LSICU, ma na celu zarządzanie wszystkimi działaniami i kierunkami rozwoju osób i instytucji pracujących w poszczególnych obszarach integracji, planowanie harmonogramów, monitoring i ewaluację działań LSICU.

3. Przyczyny powstawania LSICU

Lokalne Systemy Integracji Cudzoziemców i Uchodźców dla Gminy Słupsk i Dragacz są próbą odpowiedzi na kilka kluczowych problemów dotyczących integracji cudzoziemców na poziomie lokalnym.

Brak dostatecznego doświadczenia w pracy z cudzoziemcami i procedurą przyjmowania oraz integracji cudzoziemców, w tym uchodźców, to jedna z głównych barier wskazywanych przez instytucje w realizowanym w ramach projektu badaniu. Brak doświadczenia wiąże się z kolei, bardzo często, z nieprzygotowaniem instytucji do pracy z osobami odmiennymi kulturowo. Organy, które nie mają styczności z tą kwestią w swojej codziennej pracy, często wychodzą z założenia, że nie muszą podejmować działań przygotowujących. Panuje przekonanie, że gdy trzeba będzie zmierzyć się z problemem, to „jakoś sobie poradzą”.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Jednocześnie przedstawiciele badanych instytucji wskazują na kilka kluczowych kwestii, które utrudniają, bądź mogłyby utrudniać, pracę z cudzoziemcami:

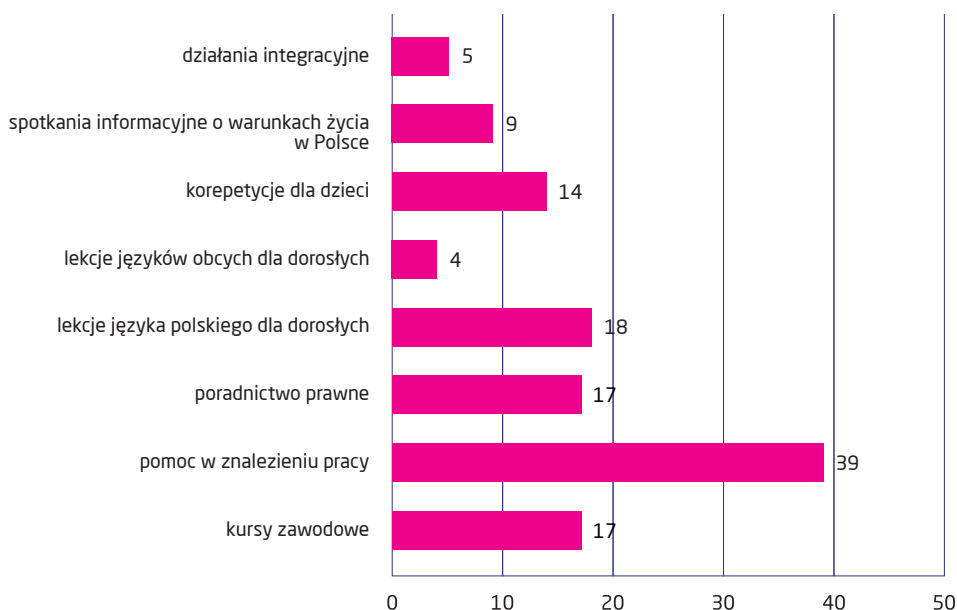
- bariera komunikacyjna;
- brak przygotowania merytorycznego (nieznajomość kodu kulturowego i norm zachowań);
- niedostateczny przepływ informacji i niski poziom współpracy między instytucjami w obszarze przyjmowania oraz integracji cudzoziemców, szczególnie uchodźców;
- brak wsparcia systemowego (z poziomu centralnego) w zakresie finansowania działań związanych z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców i uchodźców, niedostateczne zasoby kadrowe oraz nieprzygotowanie merytoryczne pracowników instytucji;
- nieadekwatność przepisów do zadań i możliwości poszczególnych instytucji;
- obawy związane z przyjmowaniem i integracją uchodźców oraz stereotypowe pojmowanie problemu uchodźstwa.

Uczestniczący w badaniu uchodźcy oraz osoby starające się o taki status (mieszkające w ośrodku dla cudzoziemców w Grupie) potwierdzili niski poziom przygotowania instytucji do pracy z cudzoziemcami i wskazali częstą nieumiejętność udzielenia pomocy. Jedną z największych trudności dla cudzoziemców i uchodźców jest bariera językowa oraz nieznajomość lokalnego systemu instytucjonalnego. Osoby biorące udział w badaniu często wskazywały, że nie wiedzą gdzie znajdują się poszczególne instytucje i za co są odpowiedzialne. Niejednokrotnie bez pomocy innych cudzoziemców (np. rodziny) lub organizacji pozarządowych sami nie poradziłiby sobie w załatwieniu prostych spraw. Uczestniczący w badaniu cudzoziemcy i uchodźcy wskazywali, że potrzebują informacji o swoich prawach i obowiązkach, podstawowej wiedzy o lokalnym systemie instytucji, procedurach i przepisach.

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

Kolejne bardzo ważne kwestie, szczególnie istotne z poziomu samodzielnego funkcjonowania cudzoziemców i uchodźców, to nauka języka polskiego, pomoc w znalezieniu mieszkania oraz otrzymaniu pracy. Pomoc ukierunkowana na te obszary jest ważna zarówno dla osób, które już mają status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, jak i dla osób, które czekają na nadanie takiego statusu, a chcą zostać w Polsce.

Wykres 1. Co Pana/Pani zdaniem może najbardziej pomóc uchodźcom w życiu poza ośrodkiem? – badani mieszkańcy ośrodka pobytowego dla cudzoziemców w Grupie (n = 45, wielokrotne odpowiedzi).

ŹRÓDŁO: BADANIE WŁASNE

Lokalne Systemy Integracji Cudzoziemców i Uchodźców wypracowane przez przedstawicieli instytucji w Słupsku i Dragaczu, choć mają trochę inną konstrukcję, są próbą uwzględnienia zdiagnozowanych

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

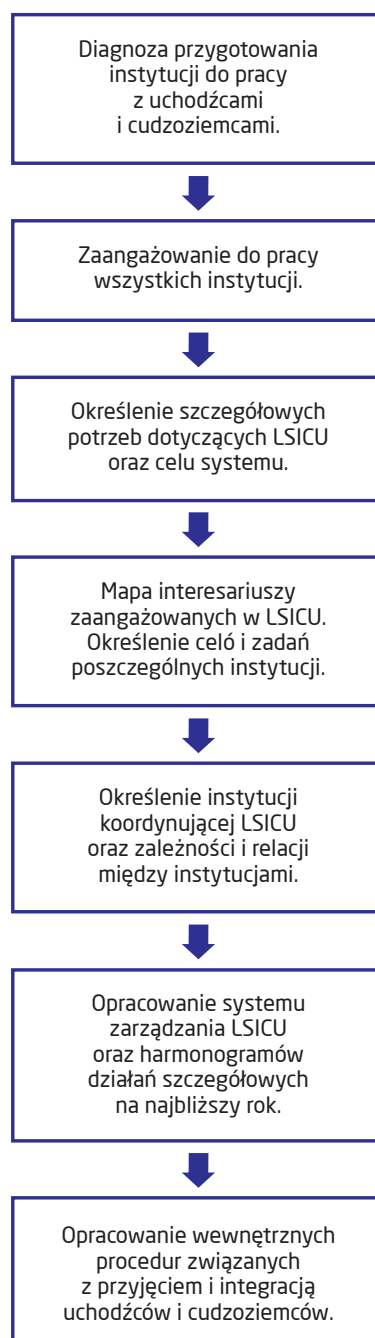
potrzeb i zareagowania na bariery napotymane w pracy z uchodźcami i cudzoziemcami, zarówno po stronie cudzoziemców i uchodźców, jak i przedstawicieli instytucji.

W przypadku Słupska nie można mówić o barierach wynikających z wzajemnego funkcjonowania i współpracy obu stron, ponieważ obecnie w mieście nie ma uchodźców ani wielu cudzoziemców oczekujących wsparcia. Przygotowane założenia systemu z pewnością pomogą w przygotowaniu instytucji i zapobiegną ewentualnym barierom w przyszłości.

4. Metodologia pracy nad LSICU

Praca z instytucjami i organizacjami nad Lokalnymi Systemami Integracji Cudzoziemców i Uchodźców w Słupsku i Dragaczu przebiegała według widocznego obok schematu.

Pierwszym działaniem podjętym w pracy nad LSICU było przeprowadzenie diagnozy, która pozwoliła określić stan wiedzy, doświadczenia i przygotowania instytucji do działań związanych z integracją uchodźców i cudzoziemców. Realizując projekt, przeprowadziliśmy badania na szeroką skalę, rozmawiając z pracownikami instytucji i członkami organizacji zaangażowanymi w działania związane z integracją, mieszkańcami oraz z samymi uchodźcami i osobami starającymi się o uzyskanie takiego statusu. Szczegóły dotyczące metodologii i wyników badań zostały opisane w pierwszej części raportu.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Jednym z wyników diagnozy jest opracowanie mapy interesariuszy (podmiotów i grup, których dotyczy podejmowana kwestia) i ich interesów, czyli zebranie potrzeb, oczekiwań i problemów związanych z funkcjonowaniem uchodźców i cudzoziemców w lokalnych społecznościach.

Przeprowadzenie diagnozy i dotarcie do przedstawicieli wszystkich interesariuszy, nawet w niewielkiej skali, jest kluczowe dla dobrego postawienia problemu i trafnego poprowadzenia dalszego procesu pracy nad Lokalnym Systemem Integracji Cudzoziemców i Uchodźców.

Kolejnym krokiem było zaangażowanie do pracy potencjalnie wszystkich instytucji i organizacji, które odgrywają, bądź mogą odgrywać, jakąś rolę w działaniach pomocowych i integracyjnych skierowanych do uchodźców i cudzoziemców. Zapraszając poszczególne podmioty do pracy kierowaliśmy się zapisami ustawowymi, które określają jakie instytucje są zaangażowane w procedurę przyjęcia i integracji uchodźców, a także wynikami przeprowadzonej diagnozy. Kluczowe w doborze instytucji było zebranie przedstawicieli możliwie każdego obszaru, w którym cudzoziemiec lub uchodźca może się poruszać albo potrzebować wsparcia, tj. zabezpieczenie socjalne, bezpieczeństwo, praca, edukacja, zdrowie, kultura.

W Dragaczu pracowali z nami: Ewa Dłużyńska, Piotr Kowalski, Katarzyna Młynek, Jolanta Perzak, Dorota Pikuła, Jerzy Pomagiel, Czesław Słupski, Karina Rzepka, Alina Talarowska i Ewa Wójcik – przedstawiciele Urzędu Gminy, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnego Ośrodka Kultury, Rekreacji i Sportu, Gminnego Urzędu Stanu Cywilnego, ośrodka pobytowego dla cudzoziemców, szkoły podstawowej, Fundacji Emic, która podejmuje liczne działania

integrujące i wspomagające cudzoziemców w gminie, sołtysi i przedstawicielka Rady Gminy.

W Słupsku w prace zaangażowani byli między innymi Violetta Karwalska i Magdalena Prusinowska (koordynatorki grupy), Paweł Dyjas, Anna Buczkowska-Pawlik, Małgorzata Kiernicka, Mirosława Mazurkiewicz, Ewa Niewiarowska, Beata Pawlicka, Daniel Pypczyński i Magdalena Walkowiak, reprezentanci Urzędu Miejskiego w Słupsku, w tym Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych, Wydziału Edukacji, Wydziału Polityki Mieszkaniowej, Wydziału Centrum Obsługi Mieszkańców, Straży Miejskiej, Samodzielnego Referatu Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, Miejskiej Biblioteki Publicznej, organizacja pozarządowa – Centrum Inicjatyw Obywatelskich oraz przedstawiciele i przedstawicielki słupskich przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów.

Dalszy etap pracy z przedstawicielami obu gmin polegała na warsztatowym wypracowaniu struktury LSICU oraz celu, funkcji i zadań jakie mają w nim pełnić poszczególne podmioty. Jednym z pierwszych zadań grup było określenie mapy interesariuszy (zaangażowanych podmiotów) niezbędnych do efektywnego udzielania pomocy uchodźcom i cudzoziemcom i wspierających proces ich integracji oraz określenie szczegółowych celów i zadań dla podmiotów tworzących system. W obu systemach znalazły się instytucje i organizacje, które pracowały nad LSICU oraz pozostałe ważne podmioty, nieuczestniczące bezpośrednio w pracach nad założeniami systemu. Przedstawiciele zaangażowanych instytucji i organizacji pracowali na przygotowanych fiszkach. Ich zadaniem było wyjście poza zakres obowiązków nadanych poszczególnym podmiotom na mocy ustaw (ustawa na poziomie lokalnych instytucji nakłada obowiązki związane z integracją uchodźców jedynie na powiatowe centra pomocy rodzinie lub miejskie ośrodki pomocy

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

rodzinie) i przygotowanie założeń celów i zadań w zakresie pomocy osobom obcym kulturowo i ich integracji, które mogą znaleźć się w obowiązkach danego podmiotu i są możliwe do realizacji.

Kolejnym etapem było opracowanie systemu zarządzania LSICU, określenie instytucji koordynującej oraz zależności i relacji między nimi. Kluczowe w funkcjonowaniu tego i podobnych systemów jest wyznaczenie podmiotu, bądź osoby, koordynującej pracę systemu jako całości i zaangażowanych w niego instytucji. Jednostki, która będzie czuwać nad realizacją założonych celów i działań, koordynować bieżącą pracę.

W Słupsku założyliśmy, że za koordynację systemu odpowiadać będzie Interdyscyplinarny Zespół ds. Uchodźców (w LSICU zaangażowanych jest więcej instytucji niż w samym Zespole). Ponadto wyznaczaliśmy kilka obszarów integracji, w których działać będzie system: kultura, edukacja, bezpieczeństwo, polityka społeczna, praca, komunikacja oraz dodatkowo: organizacje pozarządowe i inne podmioty, które nie są zaangażowane w bezpośrednie działania. W każdym z obszarów wyznaczona została instytucja Lidera Obszaru koordynująca prace podmiotów zaangażowanych w LSICU wewnątrz obszaru.

W Dragaczu, ze względu na zdecydowanie mniejszą liczbę podmiotów zaangażowanych w LSICU, struktura zależności między poszczególnymi podmiotami nie jest rozbudowana. Podmiotem koordynującym systemem w gminie została Fundacja Emic, doświadczona w działaniach na rzecz uchodźców i osób starających się o uzyskanie takiego statusu na poziomie gminy. Osoby z Fundacji Emic (wcześniej PAH) pełniły dotąd (nienazwaną) funkcję łączników między instytucjami i były inicjatorami wielu działań.

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

Ta decyzja jest więc naturalną konsekwencją wcześniejszych prac i dotychczasowej współpracy między instytucjami.

Ostatnim zadaniem instytucji i organizacji było wypracowanie harmonogramu działań na najbliższy rok w poszczególnych obszarach LSICU. Przedstawiciele pracujący nad systemem podmiotów dokonali wyboru poszczególnych działań z zakresu każdej instytucji i określili ich ważność pod kątem możliwości i realności rozpoczęcia działań w ramach LSICU – wybrali zadania, które muszą być zrealizowane w pierwszej kolejności, aby system pomocy i integracji uchodźców i cudzoziemców mógł zacząć działać.

Dodatkowo w Słupsku ustalono wewnętrzne procedury związane z udzielaniem pomocy uchodźcom i cudzoziemcom i ich integracją, mające ułatwić pracę przedstawicielom instytucji i organizacji w nowej dla nich sytuacji. Powstała swego rodzaju instrukcja dotycząca postępowania z cudzoziemcami i z osobami o odmiennym statusie pobytu w Polsce.

Poniżej prezentujemy założenia systemu dla obu gmin wraz z opisem instytucji, zadań i harmonogramem prac na najbliższe miesiące.

5. Lokalne uwarunkowania dla LSICU w Słupsku

Słupsk jest miastem powiatowym, położonym w województwie pomorskim, liczącym 89 240 mieszkańców, z czego około 250 osób to obcokrajowcy. Mieszkańcy Słupska, podobnie jak całe Pomorze, podkreślają jego wielokulturowe tradycje i historię. Dawniej w Słupsku mieszkali przedstawiciele wielu nacji i grup etnicznych: Niemcy, Ukraińcy, Litwini, Białorusini, Kaszubi, Żydzi oraz mieszkańcy różnych regionów Polski, np. Wielkopolski. Wyrazem tych wielokulturowych tradycji i chęci ich podtrzymywania jest organizowane od kilku lat Forum Edukacji Regionalnej Wielokulturowe Pomorze i inne inicjatywy podejmowane przez biblioteki, szkoły i centra kultury w formie spotkań, wystaw, koncertów oraz debat na temat różnych kultur. Wydaje się, że działania te nakierowane są raczej na edukację mieszkańców, osvajanie ich z innymi kulturami niż na rzeczywistą integrację mieszkańców Słupska z obcokrajowcami. Przedstawiciele słupskich organów nie mają doświadczenia w instytucjonalnych (formalnych) kontaktach z cudzoziemcami,

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

w tym szczególnie z procedurą integracji uchodźców (realizacja Indywidualnych Programów Integracji), są natomiast gotowi przyjąć uchodźców i cudzoziemców oraz integrować ich z lokalną społecznością, co obecnie, w kontekście podejmowanego problemu, jest bardzo istotne.

W grudniu 2015 roku na mocy Zarządzenia Prezydenta Miasta Słupska został powołany Interdyscyplinarny Zespół ds. Uchodźców, którego pierwszym działaniem była de facto praca nad LSICU. Przedstawiciele i przedstawicielki instytucji pracujących nad LSICU dzielą się zdiagnozowanymi i opisanymi wyżej potrzebami i problemami związanymi z przyjmowaniem, integracją i pracą z cudzoziemcami i uchodźcami. Podkreślali konieczność zdobycia wiedzy w zakresie prawa, różnorodności kulturowej, możliwości pomocy uchodźcom i cudzoziemcom oraz samej integracji. Zwrócili także uwagę na uwzględnienie w projektowanym systemie podmiotu koordynującego, zapewnienie przepływu informacji i współpracy między instytucjami, a także zastosowanie sprawdzonych praktyk i rozwiązań z uwzględnieniem lokalnych możliwości i uwarunkowań.

Kontakty mieszkańców Słupska z cudzoziemcami są takie same jak przeciętnego mieszkańca dużego miasta Polski. Zazwyczaj nie są to kontakty regularne, codzienne, raczej sporadyczne. Jeszcze trudniej mówić o kontaktach słupszczan z uchodźcami. Jeżeli myślimy o integracji tej szczególnej grupy cudzoziemców warto zwrócić uwagę na wyniki przeprowadzonych badań wśród mieszkańców Słupska. Ponad 40% ankietowanych osób wskazało, że uchodźcy nie mogą stać się częścią społeczności, a prawie 60% pytanych wskazało, że uchodźcy będą stanowić zagrożenie dla obywateli.

Celem powstałego w Słupsku LSICU jest przygotowanie samorządu do przyjęcia, udzielenia podstawowej pomocy oraz, w dłuższej

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

perspektywie, integracji uchodźców i cudzoziemców w mieście. System zakłada działania przygotowujące merytorycznie przedstawicieli słupskich instytucji i organizacji do pracy z uchodźcami i cudzoziemcami, dostosowanie lokalnego prawa, a także opracowanie wewnętrznych procedur udzielania wsparcia takim osobom oraz podział i harmonogram działań poszczególnych instytucji i organizacji.

6. LSICU dla miasta Słupska. Ogólny zarys systemu

Struktura systemu dla Miasta Słupska została wypracowana w okresie od lutego do końca kwietnia 2016 roku podczas czterech dni spotkań warsztatowych. W tworzeniu systemu udział brała grupa składająca się z przedstawicieli Urzędu Miejskiego w Słupsku, jednostek mu podległych i organizacji pozarządowych wypracowując kolejne elementy Lokalnego Systemu Integracji Cudzoziemców i Uchodźców.

Schemat systemu zbudowany został przy udziale instytucji zidentyfikowanych przez uczestników warsztatów jako istotne z punktu widzenia wsparcia i integracji cudzoziemców.

Kluczową rolę w systemie odgrywa zespół koordynujący oraz przewodnicząca. Zespół ten, w minimalnym zakresie, powinien być złożony z przedstawicieli instytucji i podmiotów zaangażowanych w działanie systemu.

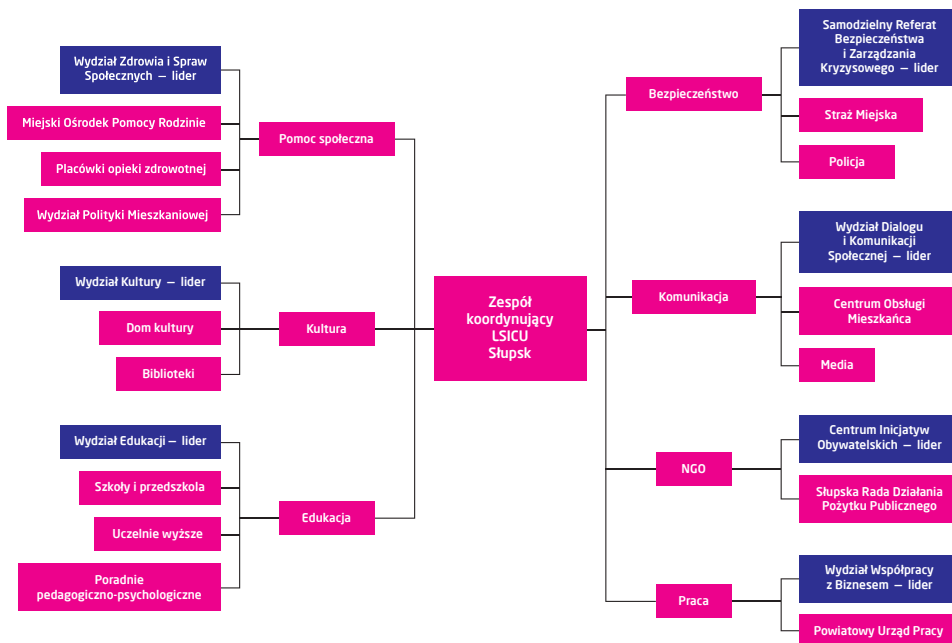
Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

W celu powołania zespołu koordynującego konieczna była reorganizacja Zespołu ds. Integracji Uchodźców powołanego zarządzeniem Prezydenta Roberta Biedronia (Zarządzenie Nr 893/ZiSS/2015 Prezydenta Miasta Słupska z dnia 4 grudnia 2015 r. w sprawie powołania Interdyscyplinarnego Zespołu do Spraw Uchodźców), włączenie w skład zespołu przedstawicieli kluczowych podmiotów (liderów obszarów integracji) i nadanie zespołowi niezbędnych kompetencji formalnych. Istotne było, aby skład zespołu mógł być rozszerzany w przyszłości (zależnie od potrzeb).

Prawidłowe funkcjonowanie systemu opierać się powinno na sprawnym lokalnym systemie prawnym. W pierwszej fazie działania niezbędna będzie analiza prawa lokalnego i dokonanie w nim zmian umożliwiających działania integracyjne w instytucjach i w całym systemie gminnym, także na poziomie uregulowań i procedur w samych instytucjach (zob. np. MOPR <http://www.mopr.slupsk.pl/index.php/struktura-organizacyjna-mopr/18-struktura-mopr-aktualna/154-zadania-zespołu-ds-osob-bezdomnych-i-uchodzców-zakres-2015>).

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

Schemat 1. Struktura organizacyjna LSICU Słupsk.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Obszary integracji

Do realizacji celów integracyjnych konieczne są działania na wielu różnych płaszczyznach życia społecznego. Od działań *stricte* pomocowych, doraźnych związanych z wsparciem socjalnym cudzoziemców w zakresie pomocy społecznej, bezpieczeństwa czy zapewnienia podstawowych potrzeb życiowych do działań miękkich, wykraczających poza opiekę podstawową, lecz odgrywających niezwykle ważną rolę w procesie integracji. Z uwagi na złożoność procesu integracji i różne drogi jej realizacji, zdecydowano o wyodrębnieniu kilku obszarów tematycznych – obszarów integracji realizujących szczegółowe cele różnorodnymi metodami i narzędziami.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Podczas tworzenia struktury systemu w Słupsku wyodrębniono sześć obszarów integracji. W obszary te wpisane są poszczególne instytucje zaangażowane w LSICU. Wyłonione obszary nie są przypadkowe, dotyczą spraw, w których cudzoziemiec lub uchodźca może się poruszać lub potrzebować pomocy. Wyznaczone obszary integracji to:

- Polityka społeczna;
- Kultura;
- Edukacja;
- Bezpieczeństwo;
- Komunikacja;
- Praca;
- Organizacje pozarządowe.

W każdym z nich określono kluczowe instytucje (lub grupy instytucji, np. biblioteki, szkoły) odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań oraz lidera obszaru (instytucję koordynującą obszar integracji).

W dalszej części raportu omówione zostaną cele i zadania ogólne przypisane obszarom integracji oraz harmonogram prac w pierwszym okresie działania LSICU. W każdym rolę wiodącą odgrywa lider obszaru – podmiot wyznaczony na koordynatora obszaru.

Liderzy obszarów integracji

Liderzy obszarów integracji to podmioty odpowiedzialne za koordynację i logistykę działań w obszarach integracji LSICU. Zadania wspólne liderów obszarów:

- Wytypowanie instytucji współpracujących w ramach obszaru i budowa zespołu roboczego z określeniem osób odpowiedzialnych za

reprezentację instytucji (np. Biblioteka nr ..., Szkoła Podstawowa nr ...).

- Zdiagnozowanie potrzeb, deficytów i możliwości poszczególnych instytucji pod kątem prowadzenia działań integracyjnych z cudzoziemcami i uchodźcami.
- Zdiagnozowanie potrzebnych zasobów osobowych i finansowych związanych z realizacją działań w obszarze integracji cudzoziemców i uchodźców oraz zgłoszenie ich Radzie Miasta przez Przewodniczącą/Przewodniczącego LSICU.
- Ustalenie kanałów komunikacji i zarządzanie komunikacją wewnątrz obszaru integracji.
- Opracowanie szczegółowych zadań dla obszarów integracji LSICU i poszczególnych instytucji.
- Zaplanowanie i nadzór nad realizacją harmonogramu działań obszarów integracji i poszczególnych instytucji.
- Ewaluacja (badanie i reagowanie) działań na poziomie obszaru integracji.
- Komunikacja z Przewodniczącą LSICU.
- Rozwój kompetencji przedstawicieli/lek instytucji wchodzących w obszar integracji – diagnozowanie i nadzór nad realizacją potrzeb rozwojowych członków obszaru.
- Włączenie organizacji pozarządowych w realizowane działania na rzecz integracji i pomocy cudzoziemcom i uchodźcom.

Koordinacja

Za koordynację działań w obszarze LSICU odpowiada Zespół ds. Integracji Uchodźców powołany w grudniu 2015 roku. Na czele zespołu stoi Przewodnicząca – dyrektor Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Zespół koordynujący zarządza wszystkimi działaniami i kierunkami rozwoju osób i instytucji pracujących w poszczególnych obszarach integracji, ustala harmonogram, monitoruje działania i ewaluację.

Należy podjąć niezbędne działania przygotowawcze w postaci umocowania prawnego Przewodniczącej i Zespołu ds. Integracji Uchodźców oraz rozpoczęcia pozyskiwania niezbędnych zasobów osobowych i środków finansowych na realizację działań związanych z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców i uchodźców z budżetu Miasta Słupska lub ze środków zewnętrznych.

Poniżej przedstawiono szczegółowe zadania zespołu koordynującego.

Działania w obszarach integracji

- Nadzór nad obszarami integracji.
- Bezpośredni kontakt z liderami obszarów.
- Nadzór nad realizacją działań w obszarach integracji.
- Organizacja i prowadzenie spotkań zespołu koordynującego.
- Stała współpraca z instytucjami (także spoza LSICU) istotnymi w procesie integracji cudzoziemców i realizacji procedury nadania statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej.
- Tworzenie baz danych: wolontariuszy (we współpracy z Regionalnym Centrum Wolontariatu, baza także wśród cudzoziemców), instytucji na poziomie samorządowym w innych częściach Polski, organizacji pozarządowych zajmujących się cudzoziemcami/ uchodźcami i ich integracją.
- Wyszukiwanie i przekazywanie informacji o szkoleniach na temat wielokulturowości, pracy integracyjnej itp. dla pracowników gmin.
- Zabezpieczenie i przekazanie niezbędnych środków do poszczególnych wydziałów, instytucji czy organizacji pozarządowych

z budżetu Miasta Słupska na realizację zaplanowanych działań w obszarach integracji.

- Zapewnienie międzyinstytucjonalnego oraz szkolnego asystenta międzykulturowego w zależności od potrzeb instytucji i cudzoziemców i uchodźców.
- Zorganizowanie wizyty studyjnej instytucji i organizacji zaangażowanych w LSICU do kraju, w którym rozwinięta jest polityka integracyjna.

Komunikacja wewnętrzna

- Budowa i aktualizacja bazy danych osób wchodzących w skład LSICU oraz podmiotów zewnętrznych (tłumacze, asystenci międzykulturowi, samorządy realizujące polityki integracyjne, organizacje pozarządowe itp.).
- Ustalenie wewnętrznych kanałów komunikacji.
- Przekazywanie bieżących informacji i komunikatów do wszystkich podmiotów w LSICU.
- Nadzór lub przygotowanie bazy danych wewnętrznych o charakterze informacyjnym i edukacyjnym dla członków LSICU zawierającą: dane prawne, podręczniki, procedury, broszury, materiały edukacyjne, raporty, kontakty do ekspertów w zakresie integracji cudzoziemców.
- Organizacja spotkań zespołu LSICU (ustalenie częstotliwości spotkań, zakres spraw poruszanych na spotkaniach, formy spotkań itp.).

Komunikacja zewnętrzna

- Określenie celów i standardów komunikacji.
- Nadzór nad rzetelnością i językiem komunikatów.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Planowanie działań edukacyjnych i informacyjnych dla społeczności Słupska, w tym cudzoziemców.
- Współpraca z mediami.
- Współpraca z Wydziałem Dialogu i Komunikacji Społecznej.
- Nadzór nad budową bazy edukacyjnej i informacyjnej dla mieszkańców i cudzoziemców (np. w formie portalu informacyjnego, materiałów drukowanych, kampanii społecznych itp.).

Rozwój kompetencji

- Diagnozowanie potrzeb rozwojowych członków LSICU.
- Wyszukiwanie i kierowanie na szkolenia członków LSICU.
- Organizacja wizyt studyjnych.
- Przygotowanie sugestii dla Wydziału Zarządzania Kadrami dotyczących planowania i rozwoju zasobów kadrowych.

Ewaluacja

- Stworzenie planu badań ewaluacyjnych.
- Zbudowanie narzędzi ewaluacji.
- Wykonanie lub zlecenie ewaluacji.
- Wprowadzanie niezbędnych zmian wynikających z ewaluacji.

7. Instytucje LSICU dla miasta Słupska

Poniżej przedstawiono opis kluczowych instytucji (lub grup instytucji, np. szkoły, organizacje pozarządowe) zaangażowanych w działania na rzecz integracji cudzoziemców w Słupsku. Podmioty uporządkowane zostały według obszarów integracji, do których przynależą. Cele, zadania a także konkretne działania zostały wypracowane przez grupę uczestników warsztatów i są uznane za najistotniejsze dla działań integracyjnych skierowanych do cudzoziemców, uchodźców i lokalnej społeczności Słupska. Lista zadań jest otwarta, powinna być modyfikowana i aktualizowana zależnie od potrzeb. W kartach instytucji zanotowane zostały także szczególne potrzeby dotyczące niezbędnych zasobów oraz instytucji, z którymi powinna zostać podjęta współpraca.

Polityka społeczna

Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych (lider obszaru)

Cel: nadzór i koordynacja działań w zakresie wsparcia i pomocy społecznej świadczonej cudzoziemcom i uchodźcom.

Zadania:

- Nadzór nad gminnymi jednostkami pomocy społecznej i koordynacja ich działań w zakresie pomocy cudzoziemcom i uchodźcom.
- Udzielanie informacji o sposobach wsparcia na poziomie gminy dla cudzoziemców i uchodźców.
- Organizacja kampanii informacyjnych i działań integracyjnych we współpracy z Wydziałem Dialogu i Komunikacji.
- Działania na rzecz uruchomienia wsparcia UM w Słupsku w postaci pomocy finansowej (poprzez zlecenie zadań publicznych) i pozafinansowej dla organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy społecznej dla cudzoziemców.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie

Cel: zabezpieczenie niezbędnych potrzeb życiowych cudzoziemców, działania związane z obsługą Indywidualnych Programów Integracji.

Zadania:

- Opracowanie i realizacja Indywidualnych Programów Integracji (IPI).
- Udzielanie pomocy finansowej/rzeczowej.
- Współpraca z instytucjami wspierającymi (PUP, NGO).
- Monitorowanie realizacji IPI na poziomie gminy.

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

- Prowadzenie poradnictwa specjalistycznego (prawnik, psycholog).
- Zapewnienie asystenta rodziny, który będzie posługiwał się chociaż w podstawowym stopniu językiem komunikatywnym dla mieszkających w gminie cudzoziemców/uchodźców i będzie przeszkolony w zakresie wielokulturowości lub ściśle współpracował z międzyinstytucjonalnym asystentem międzykulturowym.
- Zapewnienie pomocy rzeczowej i finansowej cudzoziemcom i uchodźcom (w razie konieczności i w zależności od potrzeb).
- Informowanie o obowiązujących zasadach przyznawania pomocy i ubiegania się o ubezpieczenie zdrowotne, np. w formie broszur informacyjnych.
- Pomoc w znalezieniu lokalu tymczasowego/schroniska (w przypadku braku możliwości otrzymania mieszkania z zasobów komunalnych lub problemów ze znalezieniem mieszkania z innych zasobów).
- Diagnoza potrzeb cudzoziemców.
- Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na działania skierowane do cudzoziemców i uchodźców.
- Pomoc w wypełnianiu wniosków i formularzy.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Placówki opieki zdrowotnej

Cel: zapewnienie opieki zdrowotnej cudzoziemcom i uchodźcom.

Zadania:

- Zadbanie o dostępność usług medycznych – tłumaczenie, wrażliwość międzykulturowa pracowników.
- Udzielanie informacji o sposobach pomocy i wsparcia.
- Działania związane z profilaktyką zdrowia – informacja o badaniach, prawach pacjenta, higienie (np. broszury w języku obcym, spotkania z uczniami w szkołach).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Szkolenia pracowników.
- Dystrybucja materiałów informacyjnych dotyczących ubiegania się o ubezpieczenie zdrowotne

Wydział Polityki Mieszkaniowej

Cel: zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych cudzoziemców i uchodźców.

Zadania:

- Dostosowanie prawa miejscowego tak, aby Prezydent Miasta Słupska, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, mógł wynająć lokal komunalny z pominięciem warunków określonych w uchwale w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta Słupska, cudzoziemcom przybyłym do Słupska, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy.
- Stworzenie i aktualizacja bazy dostępnych mieszkań na wolnym rynku.
- Zapewnienie mieszkania komunalnego (w wyjątkowych sytuacjach) cudzoziemcom posiadającym status uchodźcy.
- Wskazanie lokalu komunalnego pod wynajem i pomoc w zawarciu umowy.
- Informowanie o zasadach korzystania z mieszkania komunalnego (ponoszenie kosztów zużycia wody, prądu, oszczędzanie energii itp.) – np. w formie broszury informacyjnej (w różnych językach).
- Informowanie o możliwościach prawnych korzystania z pomocy w utrzymaniu mieszkania.

Edukacja

Wydział Edukacji (lider obszaru)

Cel: nadzór nad jednostkami edukacyjnymi oraz wsparcie w przygotowaniu skutecznych mechanizmów edukacyjnych i integracyjnych dla dzieci i młodzieży z różnorodnym zapleczem kulturowym.

Zadania:

- Monitoring szkół w zakresie rozlokowania, integracji i nauczania dzieci cudzoziemskich.
- Budowa bazy szkół/przedszkoli, mających doświadczenie w pracy z dziećmi cudzoziemskimi i nawiązanie z nimi współpracy.
- Poszukiwanie i organizacja szkoleń dla nauczycieli na temat wielokulturowości i zasad pracy z dziećmi cudzoziemskimi.
- Obejmowanie patronatem imprez i projektów skierowanych do szkół lub organizowanych przez placówki oświatowe mających na celu integrację z cudzoziemcami lub promowanie wielokulturowości.
- Działania na rzecz uruchomienia wsparcia UM w Słupsku w postaci pomocy finansowej (poprzez zlecenie zadań publicznych) i pozafinansowej dla organizacji pozarządowych działających w obszarze integracji cudzoziemców poprzez edukację.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Szkoły i przedszkola

Cel: edukacja i integracja dzieci cudzoziemskich i uchodźczych objętych obowiązkiem szkolnym.

Zadania:

- Diagnoza potrzeb uczniów cudzoziemskich i ich rodzin.
- Zapewnienie, w ramach dostępnych zasobów i środków finansowych dodatkowej nauki języka polskiego poza planowymi godzinami lekcyjnymi, np. w formie lekcji wyrównawczych, na zasadzie wolontariatu lub we współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- Organizacja lekcji wyrównawczych.
- Zapoznanie rodziców i uczniów cudzoziemskich z regułami szkoły, prawami i obowiązkami ucznia oraz rodzica – np. broszura w obcym języku.
- Przygotowanie kalendarza wydarzeń szkolnych w obcych językach.
- Organizacja działań integrujących środowisko rodzin polskich i cudzoziemskich/uchodźczych.
- Wymiana doświadczeń ze szkołami, mającymi doświadczenie w pracy z cudzoziemcami.
- Przygotowanie sekcji uczniów-wolontariuszy, którzy byliby przewodnikami i opiekunami dzieci cudzoziemskich/uchodźczych.
- Organizacja zajęć tematycznie związanych z krajami, z których pochodzą cudzoziemcy/uchodźcy.
- Nauczenie uczniów i kadry podstawowych zwrotów w języku krajów, z których pochodzą cudzoziemcy/uchodźcy.
- Zaangażowanie chętnego rodzica z rodziny polskiej i cudzoziemskiej w charakterze „łącznika” między szkołą, rodzicami cudzoziemskimi a rodzicami polskimi.
- Działania informacyjne i edukacyjne pokazujące różnorodność kulturową jako atut wewnątrz szkoły.

Wyższe uczelnie

Cel: kształcenie na poziomie wyższym cudzoziemców i uchodźców.

Zadania:

- Organizacja praktyk/wolontariatu studentom cudzoziemcom w szkołach, domach kultury np. poprzez naukę języka polskiego jako obcego dla dzieci i dorosłych, organizacja czasu wolnego dzieci itp.
- Współpraca z biurami karier działającymi przy uczelniach w zakresie organizacji szkoleń i poszukiwania miejsc pracy dla cudzoziemców/uchodźców.
- Realizacja zadań statutowych instytucji.

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne

Cel: udzielanie pomocy pedagogiczno-psychologicznej odpowiadającej potrzebom cudzoziemców/uchodźców.

Zadania:

- Analiza potrzeb dzieci w zakresie potrzeb edukacyjnych i rozwojowych.
- Opieka nad dziećmi cudzoziemskimi w szkole (we współpracy z pedagogiem szkolnym).
- Przeprowadzanie wywiadów rozpoznawczych z dzieckiem, kiedy pojawia się w szkole.
- Obserwacja zachowań dzieci.
- Szkolenia dla nauczycieli dotyczące pracy w jednostkach, w których uczą się cudzoziemcy, radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i mową nienawiści.

Praca

Wydział Współpracy z Biznesem (lider obszaru)

Cel: kreowanie lokalnego rynku biznesu i jego rozwoju oraz współpraca z lokalnym biznesem i PUP w celu zatrudnienia cudzoziemców.

Zadania:

- Współpraca z przedsiębiorcami zachęcająca do zatrudniania cudzoziemców.
- Działania informacyjne skierowane do przedsiębiorców i cudzoziemców.
- Wsparcie cudzoziemców w zakładaniu własnej działalności, m.in. przygotowanie informatora dotyczącego zakładania własnego biznesu dla cudzoziemców.
- Konferencje, sympozja, spotkania informacyjne dotyczące wykorzystania potencjału cudzoziemców na rynku pracy, z uwzględnieniem promocji przepisów prawa pracy i rozwiązań zapewniających ochronę na rynku pracy.
- Organizacja targów pracy i informowanie o nich cudzoziemców.
- Zbieranie danych o cudzoziemcach poszukujących pracy i ich wymiana z PUP.
- Przeszkolenie pracowników w pracy z osobami różnymi kulturowo.
- Udzielenie wsparcia prawnego i informacyjnego dla cudzoziemców poszukujących pracy lub chcących założyć działalność gospodarczą.

Powiatowy Urząd Pracy

Cel: aktywna pomoc w znalezieniu pracy dla cudzoziemców.

Zadania:

- Przedstawienie cudzoziemcom/uchodźcom ofert pracy, które mogłyby ich zainteresować.
- Pomoc cudzoziemcom/uchodźcom w przygotowaniu i przekwalifikowaniu zawodowym (oferta kursów, szkoleń skierowanych do cudzoziemców).
- Współpraca z pracodawcami z regionu, w celu szybszego znalezienia pracy dla cudzoziemców/uchodźców.
- Działania informacyjne (uświadamiające) o możliwości i wartości pracownika cudzoziemca/uchodźcy.
- Stworzenie broszury informacyjnej o lokalnym rynku pracy dla cudzoziemców.
- Pomoc pracodawcom w przyjmowaniu cudzoziemców, np. szkolenia, doradztwo (w tym w zakresie prawa pracy).
- Udzielanie informacji o zakładaniu działalności gospodarczej przez cudzoziemców.
- Przeszkolenie pracowników PUP do pracy z cudzoziemcami.

Kultura

Wydział Kultury (lider obszaru)

Cel: nadzór i wsparcie jednostek kultury w skutecznej integracji międzykulturowej.

Zadania:

- Zapewnienie dostępu do kultury cudzoziemcom/uchodźcom, a także społeczności polskiej do kultury cudzoziemców.
- Rozwój kadr instytucji kultury w zakresie pracy z cudzoziemcami/uchodźcami poprzez kursy, szkolenia i wizyty studyjne.
- Poszukiwanie i pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na działania integracyjne w obszarze kultury.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Działania na rzecz uruchomienia wsparcia UM w Słupsku w postaci pomocy finansowej (poprzez zlecenie zadań publicznych) i pozafinansowej dla organizacji pozarządowych działających w obszarze integracji cudzoziemców poprzez kulturę.
- Współpraca z innymi jednostkami kultury (lokalnymi i krajowymi) zajmującymi się integracją międzykulturową.
- Organizacja wydarzeń kulturalnych (np. wystaw, przedstawień, pikników) integrujących społeczność cudzoziemców i społeczność przyjmującą).
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Domy kultury

Cel: zapewnienie dostępu do bezpłatnych zajęć kulturalnych; integracja cudzoziemców z lokalną społecznością przez kulturę.

Zadania:

- Diagnoza potrzeb i oczekiwań cudzoziemców w zakresie oferty domów kultury.
- Organizacja czasu wolnego, imprez kulturalnych, prelekcji tematycznych oraz integracyjnych zajęć i wydarzeń związanych z prezentacją różnorodności kulturowej.
- Zapoznanie cudzoziemców i uchodźców z najbliższą okolicą i regionem.
- Zadbanie o czynny udział cudzoziemców/uchodźców w zajęciach.
- Współdziałanie z cudzoziemcami/uchodźcami przy planowaniu programu domów kultury.
- Udostępnianie sal do nauki języka polskiego dla cudzoziemców.
- Działania informacyjne dotyczące oferty organizacji i instytucji kultury, np. broszury informacyjne.
- Pozyskiwanie środków zewnętrznych na projekty kulturalne.

- Organizacja wzajemnej pomocy cudzoziemcy–mieszkańcy w formie banków czasu, np. w nauce języków.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Biblioteki

Cel: zapewnienie cudzoziemcom i uchodźcom możliwości korzystania z zasobów biblioteki i źródeł informacji oraz propagowanie czytelnictwa i wsparcie nauki języka polskiego.

Zadania:

- Diagnozowanie potrzeb w zakresie potrzebnej literatury, prasy i usług świadczonych przez biblioteki.
- Działania informacyjne dotyczące oferty różnych organizacji i instytucji, tworzenie i udostępnianie wielojęzycznych broszur informacyjnych.
- Zapewnienie korzystania z zasobów biblioteki i źródeł informacji, m.in. dostęp do obcojęzycznych przeglądarek internetowych.
- Gromadzenie literatury w obcych językach.
- Podejmowanie działań integracyjnych.
- Organizacja spotkań z osobami z różnych kultur.
- Organizacja zajęć edukacyjnych dotyczących stereotypów wielokulturowości.
- Organizacja akcji „Narodowe czytanie” w kilku językach, w tym m.in. inicjatywa czytania bajek dzieciom w obcych językach.
- Zakup prasy obcojęzycznej.
- Przeszkolenie pracownika „Informatorium” i stworzenie ulotki informacyjnej w wielu językach
- Organizacja wspólnych działań z Centrum Kultury i Języka Rosyjskiego (CKiJR) (np. Festiwal Piosenki Rosyjskiej).
- Realizacja projektów wielokulturowych.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostek.

Bezpieczeństwo

Samodzielny Referat Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego (lider obszaru)

Cele: zapewnienie bezpieczeństwa na terenie miasta; podniesienie kompetencji pracowników służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w zakresie współpracy z cudzoziemcami i uchodźcami.

Zadania:

- Stworzenie zespołu roboczego w obszarze integracji cudzoziemców i uchodźców złożonego m.in. z przedstawicieli Samodzielnego Referatu Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, Policji, Straży Miejskiej, Straży Pożarnej, Sanepidu.
- Szkolenia z zakresu samoobrony dla mieszkańców i cudzoziemców.
- Udzielanie informacji cudzoziemcom na temat bezpiecznego funkcjonowania w społeczności lokalnej (prawo, obowiązki, normy).
- Monitorowanie i reagowanie na mowę nienawiści.
- Szkolenia z zakresu ogólnego bezpieczeństwa dla przedstawicieli instytucji.
- Przygotowanie materiałów informacyjnych dla cudzoziemców o służbach zapewniających bezpieczeństwo, systemach kryzysowych, numerach alarmowych itp.
- Przetłumaczenie komunikatów kryzysowych.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Komunikacja

Wydział Dialogu i Komunikacji Społecznej (lider obszaru)

Cel: kreowanie dialogu społecznego w zakresie integracji międzykulturowej, udzielanie rzetelnej informacji mieszkańcom, w tym cudzoziemcom i uchodźcom.

Zadania:

- Współpraca z lokalnymi mediami i organizacjami pozarządowymi.
- Przygotowanie i tłumaczenie materiałów informacyjnych dla cudzoziemców na podstawie danych zebranych od instytucji funkcjonujących w poszczególnych obszarach integracji.
- Organizacja kampanii informacyjnej skierowanej do mieszkańców (np. poprzez wykorzystanie historii cudzoziemców).
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki.

Wydział Centrum Obsługi Mieszkańców (COM)

Cel: informowanie cudzoziemców/uchodźców o podstawowych regułach dotyczących funkcjonowania gminy, systemu LSICU, ich prawach i obowiązkach oraz ich obsługa (jako petentów) w urzędzie.

Zadania:

- Kierowanie cudzoziemców/uchodźców do odpowiednich instytucji/osób.
- Udzielanie podstawowych informacji oraz przygotowanie i kolportaż broszur informacyjnych.
- Zbieranie pytań i uwag od cudzoziemców/uchodźców.
- Przygotowanie formularzy wielojęzycznych albo ich wersji w innych językach.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Przeszkolenie pracowników w zakresie obsługi cudzoziemców.
- Stworzenie bazy danych kontaktów do tłumaczy i organizacji pomocowych we współpracy z instytucjami z pozostałych obszarów integracji.
- Prezentowanie informacji dla cudzoziemców i mieszkańców na tablicach w COM.
- Inne działania wynikające z realizacji zadań własnych jednostki

Media lokalne

Cel: współpraca z instytucjami i podmiotami LSICU w przekazywaniu rzetelnych informacji nt. cudzoziemców/uchodźców. Kształtowanie pozytywnego wizerunku Słupska jako gminy otwartej na przyjmowanie osób odmiennych kulturowo, walka ze stereotypami.

Zadania:

- Informowanie o działaniach integracyjnych i relacjonowanie tych wydarzeń.
- Informowanie o działaniach podejmowanych przez różne jednostki gminne na rzecz integracji cudzoziemców, w tym promowanie działań LSICU.
- Bazowanie na rzetelnych informacjach i szczególna dbałość o rzetelne komunikaty.
- Włączanie się w akcje i kampanie społeczne dotyczące działań integracyjnych i obejmowanie patronatem medialnym tych działań.
- Cykl artykułów i programów o integracji uchodźców i wielokulturowości w Słupsku.
- Podejmowanie tematów dotyczących integracji międzykulturowej poprzez np. artykuły i programy o integracji cudzoziemców/uchodźców i wielokulturowości Słupska, relacjonowanie happeningów/spotkań dotyczących mniejszości i wielokulturowości,

informowanie cudzoziemców o tym, jak korzystać z oferty Miasta Słupska itp.

Podmioty, które nie zostały przypisane do żadnego z wydzielonych obszarów integracji, a często pełnią w procesach integracji cudzoziemców i uchodźców bardzo ważną rolę, to organizacje pozarządowe.

Organizacje pozarządowe i ich zasoby zostały przypisane jako podmioty współpracujące do każdej z instytucji wchodzących w skład LSICU. Ich głównym zadaniem jest pomoc jednostkom gminnym w działaniach skierowanych do cudzoziemców/uchodźców i ich włączaniu do społeczności oraz uzupełnienie działań podejmowanych przez instytucje gminne we wszystkich obszarach integracji.

Konieczne jest także włączenie przedstawiciela słupskich organizacji pozarządowych do prac Zespołu Koordynującego pracę LSICU.

Organizacje pozarządowe

Cele: włączenie cudzoziemców/uchodźców w działalność gminnych organizacji pozarządowych, podejmowanie działań integracyjnych i aktywizacyjnych na rzecz mieszkańców i cudzoziemców/uchodźców oraz pomoc jednostkom gminnym w działaniach skierowanych do cudzoziemców/uchodźców.

Zadania:

- Zapewnienie udziału cudzoziemców/uchodźców i pozostałych mieszkańców w projektach organizacji.
- Współpraca z instytucjami gminnymi w działaniach skierowanych do cudzoziemców/uchodźców.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Pomoc cudzoziemcom/uchodźcom w różnym zakresie przez realizowane projekty.
- Informacje o działalności organizacji na terenie gminy i przekazanie ich cudzoziemcom.
- Organizacja wydarzeń integracyjnych.
- Zapoznanie cudzoziemców z lokalną kulturą, kuchnią i tradycjami oraz zapozdawanie mieszkańców Słupska z kulturami innych narodowości.
- Organizowanie nauki języków potrzebnych do podstawowej komunikacji dla cudzoziemców/uchodźców i pracowników instytucji.
- Realizacja projektów integracyjnych.
- Angażowanie cudzoziemców do realizacji projektów.
- Pozyskiwanie środków na realizację projektów.
- Współdziałanie w tworzeniu lokalnej polityki integracji.

8. Harmonogram pracy LSICU miasta Słupska na pierwszy rok działania

Sprawny system integracji wymagać będzie od zespołu koordynującego oraz liderów obszarów integracji realizacji wielu, często nowych i trudnych zadań. Istotnym elementem systemu będzie postępowanie zgodnie z zaplanowanym i zaakceptowanym przez wszystkie podmioty harmonogramem prac. Założono, iż harmonogram prac dla całego systemu, złożony z działań dla poszczególnych obszarów integracji, będzie przygotowywany na każdy kolejny rok działania. W pierwszym roku działania LSICU harmonogram prac ustalony został do grudnia 2016 roku.

Do pierwszych zadań instytucji w każdym z obszarów należy:

1. Spotkanie robocze jednostek z obszaru integracji.
2. Ustalenie harmonogramu i podziału zadań między instytucjami, wyłonienie koordynatorów tych zadań.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

3. Ustalenie zasad i kanałów informacyjnych (wyznaczenie osób i sposobu komunikowania się).
4. Diagnoza potrzeb, oczekiwań i potencjału instytucji z obszarów integracji pod kątem prowadzenia działań integracyjnych.
5. Oszacowanie niezbędnych zasobów osobowych i potrzeb finansowych koniecznych do realizacji zadań.

Poniżej przedstawiono działania zaplanowane na kolejne miesiące dla poszczególnych obszarów integracji. Jest to lista zadań jakie należy wykonać, by uruchomić system. Działania ułożono w kolejności od najistotniejszych i koniecznych do realizacji w pierwszym etapie poprzez ważne, lecz bez konieczności realizacji w pierwszym roku działania systemu.

Obszar integracji „Polityka społeczna”

1. Opracowanie planu postępowania w sytuacji kontaktu z cudzoziemcem/uchodźcą.
2. Szkolenie dla pracowników najbardziej zaangażowanych w proces przyjmowania oraz integracji cudzoziemców i uchodźców (wyznaczonych do kontaktów, pierwszych działań).
3. Podjęcie działań zmierzających do zmiany prawa miejscowego w zakresie udostępnienia mieszkań.
4. Nawiązanie współpracy z organizacjami pozarządowymi, placówkami ochrony zdrowia.
5. Przygotowanie danych i informacji do materiałów informacyjnych i kampanii informacyjnej.
6. Realizacja projektów aktywizacyjnych.

Obszar integracji „Praca”

1. Diagnoza rynku pracodawców z określeniem ich potencjału, potrzeb i gotowości zatrudnienia cudzoziemców w ujęciu krótko- i długoterminowym.
2. Organizacja szkoleń dla pośredników pracy w zakresie współpracy z cudzoziemcami w środowisku wielokulturowym.
3. Budowa i aktualizacja bazy pracowników cudzoziemskich z określeniem ich potencjału i potrzeb.
4. Włączenie związków zawodowych w monitorowanie warunków pracy cudzoziemców i udzielenie wsparcia w rozwiązywaniu problemów.
5. Organizacja dodatkowych kursów języka polskiego dla cudzoziemców aktywnie poszukujących pracy (podmiot odpowiedzialny – PUP).
6. Przygotowanie bazy tłumaczy i instytucji wspierających cudzoziemców w przygotowaniu dokumentów przedstawiających kwalifikacje zawodowe (wykorzystanie bazy tłumaczy przygotowanej przez instytucję z obszaru „Komunikacja”).
7. Zebranie podstawowych materiałów i danych z zakresu prawa pracy, zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców w celu przygotowania materiałów informacyjnych.

Obszar integracji „Edukacja”

1. Opracowanie szczegółowej procedury postępowania w przypadku pojawienia się dzieci cudzoziemskich w instytucjach edukacyjnych.
2. Szkolenie dla pracowników najbardziej zaangażowanych (wyznaczonych do kontaktów, pierwszych działań).

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

3. Przygotowanie materiałów informacyjnych i edukacyjnych dla uczniów cudzoziemskich, ich rodzin i społeczności lokalnej, kolportaż materiałów w szkołach.
4. Monitorowanie działań szkół w zakresie problemów, potrzeb i dobrych praktyk.
5. Nawiązanie współpracy z uczelniami.
6. Współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi z, i na rzecz, cudzoziemców.
7. Budowa bazy kontaktów cudzoziemców i uchodźców mieszkających na terenie gminy.
8. Poszukiwanie funduszy na projekty edukacyjne.

Obszar integracji „Kultura”

1. Szkolenie dla pracowników najbardziej zaangażowanych (wyznaczonych do kontaktów, pierwszych działań).
2. Przygotowanie danych i informacji do materiałów informacyjnych w zakresie działania instytucji kultury w Słupsku.
3. Monitorowanie działań instytucji kultury pod kątem pracy z cudzoziemcami.
4. Nawiązanie współpracy ze stowarzyszeniami zrzeszającymi cudzoziemców.
5. Zaangażowanie rodzin w organizację „Dnia cudzoziemców/uchodźców”.

Obszar integracji „Komunikacja”

1. Przeszkolenie osób odpowiedzialnych za komunikację z zakresu komunikacji z mediami i społecznością lokalną w obszarze związanym z cudzoziemcami i uchodźstwem.
2. Przygotowanie i realizacja kampanii edukacyjno-informacyjnej:

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

- a) przygotowanie materiałów informacyjnych i edukacyjnych dla cudzoziemców na temat lokalnego systemu instytucjonalnego, form pomocy, oferty instytucji i organizacji pozarządowych, prawa miejscowego i norm kulturowych;
 - b) przygotowanie materiałów edukacyjnych i informacyjnych dla społeczności polskiej na temat integracji cudzoziemców i uchodźstwa;
 - c) przygotowanie „broszury pierwszego kontaktu” dla podmiotów zaangażowanych w LSICU oraz cudzoziemców zawierającej podstawowe zwroty i kluczowe informacje dotyczące procedur i pomocy, podstawowe komunikaty, najważniejsze informacje o prawach i obowiązkach;
 - d) nawiązanie współpracy z lokalnymi mediami w zakresie realizacji kampanii informacyjnej i edukacyjnej na temat integracji cudzoziemców i uchodźstwa.
3. Opracowanie bazy tłumaczy i udostępnienie jej instytucjom zaangażowanym w LSICU.
 4. Budowa bazy mediatorów (wielojęzycznych) wyspecjalizowanych w konfliktach na tle narodowościowym, wyznaniowym, kulturowym.

Obszar „Bezpieczeństwo”

1. Szkolenie dla pracowników służb i inspekcji z zakresu pracy z osobami odmiennymi kulturowo, prawa związanego z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców i uchodźców.
2. Kolportaż materiałów informacyjnych dotyczących podstawowych praw i obowiązków na terenie Polski i Słupska, zagrożeń i komunikatów kryzysowych (materiały przygotowane we współpracy z Wydz. Komunikacji i Dialogu)
3. Nawiązanie współpracy z innymi służbami (Policja, Straż Pożarna, ABW, Sanepid, Straż Miejska, Straż Graniczna).

4. Językowe opracowanie komunikatów kryzysowych.
5. Szkolenie językowe dla służb i inspekcji.

Obszar „Organizacje pozarządowe”

1. Stworzenie bazy, folderu informacyjnego oraz sieci organizacji wspierających cudzoziemców i chcących pracować w tym obszarze lub mogących świadczyć pojedyncze usługi na rzecz cudzoziemców (baza ma służyć zarówno cudzoziemcom jak i instytucjom, które będą chciały skorzystać z konkretnej pomocy lub pokierować cudzoziemca do konkretnej organizacji).
2. Nawiązanie współpracy z Wydziałem Dialogu i Komunikacji Społecznej w zakresie edukacji antydyskryminacyjnej – organizacja kampanii społecznej.
3. Stworzenie bazy związków wyznaniowych w Słupsku.
4. Nawiązanie współpracy z organizacjami pozarządowymi z kraju i zagranicy działających w obszarze integracji z cudzoziemcami.
5. Wsparcie dla organizacji prowadzących pomoc prawną.
6. Włączenie w działania organizacji zajmujących się mediacjami.
7. Organizacja wolontariatu i banku czasu (forma udzielania wzajemnej pomocy) wśród cudzoziemców i na rzecz cudzoziemców.

9. Procedury

Poniżej zamieszczamy procedury postępowania z cudzoziemcami i uchodźcami na różnych etapach preintegracji i integracji. Fragment ten opisuje:

- formalną procedurę złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej;
- nieformalną (wewnętrzną) procedurę doraźną w pierwszym kontakcie z cudzoziemcem;
- nieformalną (wewnętrzną) procedurę integracyjną;
- nieformalną (wewnętrzną) procedurę integracji w szkole.

Procedury zostały wypracowane na podstawie dokumentów formalnych, doświadczeń innych krajów, wyników, przeprowadzonej w ramach projektu, diagnozy oraz warsztatowej pracy z przedstawicielami instytucji nad Lokalnymi Systemami Integracji Cudzoziemców i Uchodźców. Stanowią pewną propozycję postępowania i podejmowania działań integracyjnych skierowanych na cudzoziemców i uchodźców, każdorazowo jednak muszą być dostosowane do lokalnych potrzeb.

Formalna procedura złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej

Przekroczenie granicy państwa

Przekroczenie granicy państwowej po wyraźnym zakomunikowaniu służbom granicznym celu przekroczenia – ubiegania się o status uchodźcy.

Złożenie wniosku o status uchodźcy

Złożenie osobiste wniosku o status uchodźcy do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców:

- w sytuacji, gdy cudzoziemiec nie posiada prawa wjazdu na terytorium Polski wniosek jest składany w czasie kontroli granicznej przy wjeździe na terytorium Polski do komendanta granicznej placówki kontrolnej Straży Granicznej;
- w sytuacji, gdy cudzoziemiec przebywając na terytorium Polski podejmie decyzję o wnioskowaniu o status uchodźcy, wniosek składa za pośrednictwem dowolnego oddziału lub placówki Straży Granicznej;
- w przypadku, gdy osoba aplikująca o udzielenie ochrony międzynarodowej przebywa w miejscach detencji (ośrodek strzeżony, areszt dla cudzoziemców, areszt śledczy lub zakład karny) składa wniosek za pośrednictwem komendanta oddziału lub komendanta placówki Straży Granicznej, obejmującego terytorialnym zasięgiem działania siedzibę strzeżonego.

Złożenie wniosku obejmuje następujące procedury:

- fotografowanie (obowiązkowe);

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

- pobieranie odcisków palców (obowiązkowe dla osób powyżej 14. roku życia);
- badania lekarskie i zabiegi sanitarne (obowiązkowe);
- szczegółowe sprawdzenie osoby (tylko w przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa porządku);
- indywidualną rozmowę dotyczącą okoliczności wskazujących, które państwo będzie odpowiedzialne za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Wnioskodawca jest na piśmie i w języku dla niego zrozumiałym informowany o:

- zasadach i trybie postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej;
- prawach i obowiązkach wynikających z faktu złożenia wniosku;
- pomocy socjalnej i medycznej;
- nieodpłatnej pomocy prawnej.

Wydanie dokumentu tożsamości

Dokument Tymczasowe Zaświadczenie Tożsamości Cudzoziemca w okresie swojej ważności, potwierdza tożsamość osoby i uprawnia osobę oraz małoletnie dzieci, których dane zostały tam wpisane, do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Potwierdza prawo do pobytu cudzoziemca na terytorium Polski wynikające z toczącej się procedury uzyskania ochrony międzynarodowej.

Skierowanie do ośrodka recepcyjnego

Cudzoziemiec zobowiązany jest w ciągu dwóch dni po złożeniu wniosku zgłosić się w celu rejestracji do jednego z dwóch ośrodków recepcyjnych Departamentu Pomocy Socjalnej:

1. ośrodek recepcyjny w Białej Podlaskiej – jeśli wniosek składany jest po raz pierwszy;
2. ośrodek Dębak k. Podkowy Leśnej w przypadku cudzoziemców, którzy rozpoczynają drugą procedurę lub powrócili w ramach procedury dublińskiej.

Pobyty w ośrodku recepcyjnym

1. kontrola stanu zdrowia cudzoziemca w filtrze epidemiologicznym;
2. kurs orientacyjny;
3. skierowanie do ośrodka pobytowego.

Pobyty cudzoziemca w ośrodku pobytowym obejmuje dwa równoległe procesy: okres preintegracji cudzoziemców oraz rozpatrywania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Procedura rozpatrzenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej

Sprawdzenie zasadności złożonego wniosku

Procedura rozpatrywania wniosku o nadanie ochrony na terytorium Polski:

- 1.** Sprawdzenie kompletności danych zawartych we wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej; wniosek, który nie zawiera imienia i nazwiska wnioskodawcy lub określenia kraju pochodzenia i braków tych nie można było usunąć w wyniku czynności podejmowanych przez organ przyjmujący wniosek, zostanie przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców pozostawiony bez rozpoznania;
- 2.** Sprawdzenie czy Rzeczpospolita Polska jest państwem odpowiedzialnym za rozpatrzenie wniosku; odpowiedzialność państwa jest ustalana na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 604/2013 (tzw. rozporządzenie Dublin III); jeżeli na Polsce odpowiedzialność taka nie ciąży, Szef Urzędu:
 - a)** wyda decyzję o przekazaniu osoby do państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie jej wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, oraz
 - b)** wyda decyzję o umorzeniu postępowania prowadzonego w Polsce.

Cudzoziemiec podlegający przekazaniu może być doprowadzony do granicy albo do portu lotniczego lub morskiego państwa, do którego następuje przekazanie.

Badanie dopuszczalności wniosku

Wniosek jest niedopuszczalny, gdy:

1. inne państwo członkowskie udzieliło już wnioskodawcy ochrony międzynarodowej;
2. państwo niebędące państwem członkowskim jest uważane za kraj pierwszego azylu w odniesieniu do wnioskodawcy;
3. jest kolejnym wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej i nie zaistniały, ani nie zostały przedstawione przez wnioskodawcę, nowe dowody, ani okoliczności faktyczne lub prawne, znacząco zwiększające prawdopodobieństwo udzielenia ochrony międzynarodowej;
4. małżonek, który uprzednio wyraził zgodę na złożenie wniosku przez wnioskodawcę w jego imieniu, złożył odrębny wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej i nie zachodzą okoliczności faktyczne dotyczące tego małżonka, uzasadniające złożenie odrębnego wniosku.

Badanie podstaw wnioskowania o udzielenie ochrony międzynarodowej

Postępowanie będzie przeprowadzone w trybie przyspieszonym (decyzja zostanie wydana w ciągu 30 dni od momentu złożenia wniosku) jeżeli wnioskodawca:

1. podał inne przyczyny złożenia wniosku niż obawa przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej lub ryzyko doznania poważnej krzywdy albo nie podał żadnych informacji o okolicznościach związanych z obawą przed prześladowaniem lub ryzykiem doznania poważnej krzywdy;
2. wprowadził organ rozpatrujący wniosek w błąd przez zatajenie informacji lub dokumentów albo przedstawienie fałszywych

informacji lub dokumentów dotyczących jego tożsamości lub obywatelstwa o istotnym znaczeniu dla nadania statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej;

3. przedstawił wyraźnie niespójne, sprzeczne lub nieprawdopodobne wyjaśnienia na potwierdzenie faktu prześladowania lub ryzyka doznania poważnej krzywdy, które są sprzeczne ze sprawdzonymi informacjami dotyczącymi kraju pochodzenia;
4. złożył wniosek jedynie w celu opóźnienia lub zakłócenia wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu;
5. stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego lub był z tego powodu w przeszłości wydalony z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Wywiad statusowy

Przesłuchanie cudzoziemca ma na celu wyjaśnienia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jak również złożenie dodatkowych wyjaśnień dotyczących niespójności lub sprzeczności w oświadczeniach wnioskodawcy. Pytania dotyczą przede wszystkim spraw związanych z obawą przed prześladowaniem, ale mogą być też zadawane pytania, które mają na celu ustalenie wiarygodności cudzoziemca – takie, jak wygląd głównej ulicy w miejscowości, w której mieszkał, lokalne zwyczaje itp. Ważne jest precyzyjne odpowiadanie na pytania. Wywiad statusowy zwykle odbywa się dwukrotnie, odpowiedzi na pytania są porównywane, a rozbieżności w praktyce interpretowane na niekorzyść strony.

Po przesłuchaniu cudzoziemiec otrzymuje kopię protokołu przesłuchania.

Wydanie decyzji

Decyzja jest wydawana w terminie 30 dni (jeżeli wniosek był rozpatrywany w trybie przyspieszonym) lub 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku (termin ten może zostać przedłużony do 15 miesięcy).

Decyzja negatywna

Jeżeli cudzoziemcowi odmówiono nadania statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej, od decyzji Szefa Urzędu możliwe jest odwołanie do Rady do Spraw Uchodźców (odwołanie merytoryczne) lub w kolejnej instancji do Naczelnego Sądu Administracyjnego (odwołanie proceduralne).

Decyzja pozytywna

Jeżeli cudzoziemcowi został nadany status uchodźcy lub udzielona ochrona uzupełniająca oznacza to, że uzyskał on prawo pobytu w Polsce. Zasadą jest, że ww. tytuły pobytowe są bezterminowe. Termin wiąże się natomiast z okresem ważności wydawanych dokumentów. Uznaniem uchodźcy wydawana jest karta pobytu ważna przez 3 lata oraz genewski dokument podróży, którego okres ważności wynosi 2 lata. Osoba posiadająca ochronę uzupełniającą otrzymuje kartę pobytu ważną przez 2 lata.

Okres preintegracji

Oczekiwanie na wydanie decyzji o udzieleniu ochrony międzynarodowej

Decyzja o udzieleniu ochrony międzynarodowej na terytorium Polski wydawana jest w terminie 30 dni (jeżeli wniosek był rozpatrywany

w trybie przyspieszonym) lub 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku (termin ten może zostać przedłużony do 15 miesięcy). W tym czasie pobyt cudzoziemca w Polsce może przybrać dwie formy:

- 1.** pobyt w ośrodku pobytowym; w ramach otrzymywanych świadczeń socjalnych cudzoziemiec otrzymuje:
 - a)** zakwaterowanie;
 - b)** wyżywienie;
 - c)** zwrot kosztów za przejazdy środkami komunikacji publicznej w określonych przypadkach, tj. związanych z postępowaniem o nadanie statusu uchodźcy, stawieniem się na badania lekarskie lub szczepienia ochronne lub w innych uzasadnionych przypadkach;
 - d)** stałą pomoc pieniężną na zakup środków higieny osobistej – 20 zł miesięcznie oraz tzw. „kieszonkowe” – 50 zł miesięcznie;
 - e)** zapewnienie jednorazowej pomocy pieniężnej na zakup odzieży i obuwia – 140 zł;
 - f)** zapewnienie ekwiwalentu pieniężnego w zamian za wyżywienie dla dzieci do 6. roku życia oraz dzieci realizujących obowiązki szkolny – 9 zł dziennie;
- 2.** pobyt na świadczeniach pozaośrodkowych: cudzoziemiec poza ośrodkiem otrzymuje świadczenie pieniężne na pokrycie we własnym zakresie kosztów pobytu na terytorium Polski.

Ponadto wszystkim cudzoziemcom, niezależnie od formy pomocy, przysługuje:

- 1.** zapewnienie dostępu do szkół publicznych oraz niezbędnych pomocy dydaktycznych (podręczniki oraz wyprawki) dla nieletnich objętych obowiązkiem szkolnym do 18. roku życia;
- 2.** możliwość bezpłatnej nauki języka polskiego w każdym ośrodku;
- 3.** opieka medyczna, która obejmuje:
 - a)** opiekę lekarzy w ośrodku – ambulatorium, w których pomocy medycznej udzielają lekarze oraz pielęgniarki;

- b)** leczenie specjalistyczne;
 - c)** opiekę psychologiczną – w ośrodkach dla cudzoziemców dostępny jest psycholog, z którego pomocy mogą skorzystać również osoby, które wybrały formę świadczeń poza ośrodkiem.
 - d)** opiekę stomatologiczną – cudzoziemcy korzystają z opieki dentystycznej w gabinetach stomatologicznych, z którymi Urząd do Spraw Cudzoziemców podpisał umowy na wykonywanie ww. usług.
- 4.** pomoc w dobrowolnym powrocie.

Podjęcie zatrudnienia

W przypadku braku zachowania terminów wydania decyzji dotyczącej nadania ochrony międzynarodowej ze strony UdSC cudzoziemiec ma prawo złożenia wniosku o pozwolenie na pracę.

Okres integracji

Opuszczenie ośrodka pobytowego

Cudzoziemiec po otrzymaniu pozytywnej decyzji i udzieleniu ochrony międzynarodowej ma obowiązek opuścić ośrodek pobytowy w ciągu 60 dni.

Wynajęcie mieszkania

Po opuszczeniu ośrodka pobytowego cudzoziemiec powinien wynająć lokal mieszkalny i zameldować się na pobyt czasowy.

Kontakt z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR) bądź Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w przypadku miast powiatowych

Pomocy integracyjnej udziela się na wniosek cudzoziemca, któremu nadano status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Wniosek powinien zostać złożony w terminie 60 dni od dnia uzyskania ochrony. Wniosek powinien zawierać:

1. pisemną deklarację uchodźcy o zamiarze zamieszkania na terenie określonego województwa;
2. pisemne oświadczenie, że z podobnym wnioskiem uchodźca nie zwrócił się na terenie innego województwa;
3. pisemne oświadczenie o gotowości przystąpienia do uzgodnionego programu integracji.

Do wniosku należy dołączyć kopie:

1. decyzji Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców lub decyzji Rady do Spraw Uchodźców o nadaniu statusu uchodźcy lub udzieleniu ochrony uzupełniającej;
2. Genewskiego Dokumentu Podróży wydanego przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców (dotyczy osób ze statusem uchodźcy);
3. karty pobytu wydanej w związku z nadaniem statusu uchodźcy/ochrony uzupełniającej na terytorium RP;
4. innych dokumentów, którymi dysponuje cudzoziemiec, mogących pomóc w opracowaniu programu integracji.

Indywidualny Program Integracji

Pomoc integracyjna jest realizowana w ramach Indywidualnego Programu Integracji, uzgodnionego między powiatowym centrum pomocy rodzinie a cudzoziemcem. Pracownik socjalny PCPR

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

przeprowadza tzw. wywiad środowiskowy z cudzoziemcem i jego rodziną, a następnie wspólnie z nim konstruuje IPI. Program określa wysokość, zakres i formy pomocy integracyjnej oraz wzajemne zobowiązania cudzoziemca i PCPR.

Cudzoziemiec jest zobowiązany do:

1. zameldowania się w miejscu zamieszkania;
2. zarejestrowania się w powiatowym urzędzie pracy w terminie ustalonym w programie oraz aktywnego poszukiwania pracy;
3. obowiązkowego uczestnictwa w kursach języka polskiego, w przypadku, gdy zachodzi taka potrzeba;
4. współdziałania oraz kontaktowania się z realizatorem programu w ustalonych terminach, nie rzadziej jednak niż 2 razy w miesiącu;
5. innych uzgodnionych z realizatorem programu działań wynikających z jego indywidualnej sytuacji życiowej;
6. przestrzegania zobowiązań przyjętych w programie.

Zakończenie IPI

Zakończenie, po 12 miesiącach, programu integracyjnego oznacza ustanie wszystkich działań wspierających cudzoziemca w funkcjonowaniu na terenie Polski, którzy odtąd egzystują na takich samych zasadach jak obywatele polscy (dostęp do świadczeń społecznych, rynku pracy, edukacji).

10. Nieformalna (wewnętrzna) procedura doraźna w pierwszym kontakcie z cudzoziemcem

Jakiej sytuacji dotyczy procedura?

Procedura dotyczy sytuacji, w której po raz pierwszy w urzędzie gminy zjawia się cudzoziemiec wymagający pomocy (przypadkowo, pokierowany przez mieszkańca lub przez organizację pozarządową).

Procedura na tym poziomie nie różnicuje statusu cudzoziemcy (w procedurze o nadanie statusu uchodźcy/ze statusem uchodźcy/cudzoziemca z pobytem tolerowanym lub humanitarnym/

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

cudzoziemca przebywającego nielegalnie na terenie Polski/cudzoziemca z pozwoleniem na pracę).

Jej celem jest ustalenie sytuacji cudzoziemca, zdiagnozowanie jego podstawowych potrzeb oraz udzielenie mu pomocy w najważniejszych obszarach (w ramach możliwości instytucji).

Kluczowe instytucje zaangażowane w strukturze lokalnego systemu integracji cudzoziemców i uchodźców: Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, Wydział Polityki Mieszkaniowej, Policja, Straż Miejska.

- 1.** Pracownik pierwszego kontaktu z cudzoziemcem kontaktuje się z liderem Lokalnego Systemu Integracji Cudzoziemców i Uchodźców (LSICU).
- 2.** Przewodnicząca LSICU deleguje osobę do dalszego kontaktu z cudzoziemcem – koordynatora obszaru pomoc społeczna lub inną osobę z WZiSS lub MOPR (jeżeli cudzoziemiec nie porozumiewa się w języku znanym przedstawicielowi instytucji, koordynator poszukuje tłumacza korzystając ze stworzonej bazy współpracujących tłumaczy).
- 3.** Oddelegowana osoba przeprowadza podstawowy wywiad z cudzoziemcem (przez wyznaczonego pracownika w/bez obecności tłumacza), na podstawie którego ustala podstawowe potrzeby cudzoziemca.
- 4.** Jeżeli cudzoziemiec nie posiada dokumentów określających jego status (decyzję o nadaniu ochrony międzynarodowej, pobytu tolerowanego lub pobytu humanitarnego) Przewodnicząca LSICU kontaktuje się z UdSC, Strażą Graniczną, Urzędem Wojewódzkim oraz MOPR w celu ustalenia jego statusu.
- 5.** Lider obszaru pomocy społecznej organizuje doraźną pomoc: w zależności od potrzeb zabezpiecza cudzoziemca w żywność

(kontakt z Bankiem Żywności), ubrania oraz mieszkanie (skorzystanie z mieszkania będącego w zasobach UM Słupsk, bazy mieszkań na wolnym rynku bądź bazy pomieszczeń tymczasowych udostępnionych przez lokalne organizacje pozarządowe).

6. Lider obszaru pomocy społecznej przekazuje cudzoziemcowi informator (w języku obcym lub zapewnia tłumacza) dotyczący podstawowych informacji o instytucjach oraz numer kontaktowy do pracownika pierwszego kontaktu (wyznaczonej osoby z obszaru pomoc społeczna).
7. Przewodnicząca LSICU informuje pozostałych liderów obszarów w strukturze LSICU o przyjęciu cudzoziemca i jego statusie (w procedurze o nadanie statusu ochrony międzynarodowej/ze statusem ochrony międzynarodowej/cudzoziemiec z pobytem tolerowanym lub humanitarnym/cudzoziemiec przebywający nielegalnie na terenie Polski/cudzoziemiec z pozwoleniem na pracę).
8. Przewodnicząca LSICU organizuje spotkanie robocze koordynatorów obszarów LSICU w celu ustalenia obowiązków instytucji w zakresie pomocy cudzoziemcowi w zależności od jego statusu oraz ewentualnych dalszych działań związanych z pomocą i jego integracją (edukacja, zabezpieczenie mieszkania, poszukiwanie pracy itp.).

Cudzoziemiec będący w procedurze o nadanie statusu uchodźcy

Jakiej sytuacji dotyczy procedura?

Procedura dotyczy cudzoziemca, który znajduje się w procedurze o nadanie statusu uchodźcy. Opisuje kolejne kroki po procedurze doraźnej i określeniu sytuacji cudzoziemca.

- 1.** Opiekę nad cudzoziemcem przejmuje lider obszaru pomoc społeczna, który w porozumieniu z MOPR kontaktuje się z UdSC w celu ustalenia etapu, na którym jest procedura i ewentualnych formalności, które cudzoziemiec musi dopełnić.
- 2.** Pracownik MOPR wraz z pracownikiem Wydziału Polityki Mieszkaniowej przeprowadzają wywiad z cudzoziemcem dotyczący jego potrzeb i możliwości w zakresie utrzymania mieszkania (ustalenie możliwości finansowych wynajmu mieszkania w odniesieniu do kwoty zasiłku otrzymywanego z UdSC).
- 3.** Lider obszaru pomoc społeczna udziela pomocy cudzoziemcowi w zakresie uzyskania pozwolenia na pracę (weryfikacja, czy takie pozwolenie może uzyskać z pomocą prawnika bądź pracownika UdSC) i pomoc w znalezieniu pracy przy współpracy z PUP (kontakt z liderem obszaru praca).
- 4.** Lider obszaru pomoc społeczna kontaktuje się z liderem obszaru edukacja w celu umieszczenia dziecka cudzoziemca w szkole lub przedszkolu.
- 5.** Wyznaczony pracownik MOPR, w porozumieniu z liderem obszaru pomoc społeczna, ustala zasady współpracy z cudzoziemcem (kontakty, wizyty pracownika socjalnego itp.).

Cudzoziemiec ze statusem ochrony międzynarodowej (uchodźca)

Jakiej sytuacji dotyczy procedura?

Procedura dotyczy cudzoziemca, który otrzymał status ochrony międzynarodowej (uchodźcy). Opisuje kolejne kroki po procedurze doraźnej i określeniu sytuacji cudzoziemca.

- 1.** Opiekę nad cudzoziemcem przejmuje lider obszaru pomoc społeczna, który w porozumieniu z MOPR i cudzoziemcem ustala, czy złożył wniosek o Indywidualny Program Integracji bądź czy już realizuje ten program:
 - a)** jeżeli cudzoziemiec nie uczestniczy w IPI uzgadnia się z nim, czy chce skorzystać z IPI i pomocy w złożeniu wniosku wraz z realizacją wszystkich wymogów, m.in. pomocy w znalezieniu mieszkania – zadanie to realizuje pracownik MOPR;
 - b)** jeżeli już uczestniczy – lider kontaktuje się z PCPR/MOPR, z którym cudzoziemiec podpisał IPI i ustala dalsze działania (m.in. przeniesienie realizacji programu do Słupska).
- 2.** Lider obszaru pomoc społeczna kontaktuje się z liderem obszaru edukacja w celu umieszczenia dziecka w szkole/przedszkolu oraz zagwarantowania nauki języka polskiego dorosłym cudzoziemcom realizującym IPI.
- 3.** Lider obszaru pomoc społeczna kontaktuje się z liderem obszaru praca w celu pomocy w znalezieniu pracy cudzoziemcowi.
- 4.** Wyznaczony pracownik MOPR, w porozumieniu z liderem obszaru pomoc społeczna, ustala zasady współpracy z cudzoziemcem (kontakty, wizyty pracownika socjalnego itp.).

Cudzoziemiec przebywający nielegalnie na terenie Polski

Jakiej sytuacji dotyczy procedura?

Procedura dotyczy cudzoziemca, który nielegalnie przebywa na terenie Polski. Opisuje kolejne kroki po procedurze doraźnej i określeniu sytuacji cudzoziemca.

1. Przewodnicząca LSICU kontaktuje się z liderem obszaru bezpieczeństwa, który powiadamia Straż Graniczną – uruchomienie procedury deportacji z kraju.
2. Cudzoziemiec zostaje poinformowany o swoich prawach i przekazany pod opiekę Policji.

Cudzoziemiec posiadający prawo do pracy bądź inny dokument uprawniający go do zamieszkania na terytorium Polski

(pobyt tolerowany, zgoda na pobyt ze względów humanitarnych)

1. Opiekę nad cudzoziemcem przejmuje lider obszaru pomoc społeczna, który, we współpracy z MOPR, przeprowadza wywiad środowiskowy z cudzoziemcem dotyczący m.in. jego potrzeb i możliwości w zakresie utrzymania mieszkania (ustalenie możliwości finansowych).

2. Pracownik WPM pomaga cudzoziemcowi w znalezieniu mieszkania.
3. Lider obszaru pomoc społeczna kontaktuje się z liderem obszaru edukacja w celu umieszczenia dziecka cudzoziemca w szkole lub przedszkolu.
4. Lider obszaru pomoc społeczna kontaktuje się z liderem obszaru praca w celu pomocy w znalezieniu pracy cudzoziemcowi.
5. Lider obszaru pomoc społeczna informuje o możliwościach uzyskania wsparcia ze strony jednostek miejskich i organizacji pozarządowych oraz, jeżeli jest taka potrzeba, ustala zasady współpracy z cudzoziemcem (kontakty, wizyty pracownika socjalnego itp.).

Procedura integracyjna

Kluczowe instytucje: Wydział Kultury, biblioteki, domy kultury, Wydział Edukacji, szkoły i przedszkola, wyższe uczelnie, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe.

1. Przewodnicząca LSICU organizuje spotkanie robocze koordynatorów obszarów LSICU w celu ustalenia działań związanych z integracją cudzoziemców.
2. Lider obszaru pomoc społeczna wyznacza asystenta rodziny cudzoziemca – wolontariusz, wyznaczony pracownik socjalny do opieki bądź inny cudzoziemiec mieszkający w Słupsku.
3. Asystent rodziny cudzoziemca przekazuje informator o lokalnych instytucjach i ich działaniach, zapoznaje rodzinę z kluczowymi instytucjami, włącza rodzinę w lokalne wydarzenia.
4. Wyznaczony pracownik MOPR w porozumieniu z liderem obszaru pomoc społeczna ustala zasady współpracy i kontaktów między asystentem a rodziną cudzoziemską.

Procedura integracji w szkole

- 1.** Dyrektor przeprowadza wywiad z rodzicami dziecka na temat doświadczeń szkolnych: bada poziom kompetencji, zbiera informacje o dotychczasowych doświadczeniach i osiągnięciach dziecka oraz dokumenty poświadczające wcześniejszą edukację. Na tej podstawie podejmuje decyzję o przypisaniu dziecka do odpowiedniej klasy i o indywidualnym programie nauczania.
- 2.** Dyrektor, w porozumieniu z Wydziałem Edukacji, zapewnia dziecku naukę języka polskiego jako języka obcego, pomoc asystenta międzykulturowego w szkole oraz zajęcia wyrównawcze (w wymiarze, na jaki pozwala budżet urzędu oraz zasoby kadrowe).
- 3.** Dyrektor przeprowadza rozpoznanie nawyków żywieniowych związanych z religią i kulturą dziecka cudzoziemskiego oraz rozpatruje możliwość dostosowania posiłków podawanych w szkole/przedszkolu/żłobku do potrzeb ucznia.
- 4.** Pedagog szkolny przeprowadza wywiad diagnozujący sytuację dziecka i prowadzi jego monitoring.
- 5.** Pedagog szkolny organizuje mentoring rówieśniczy – przygotowuje osoby chętne do opieki i pomocy dzieciom cudzoziemcom oraz koordynuje te działania.
- 6.** Rada Rodziców podejmuje działania mające włączyć rodziców cudzoziemców w działania i środowisko szkoły.
- 7.** Dyrektor ustala zasady współpracy i kontaktów z rodzicami dziecka.

11. LSICU dla gminy Dragacz

Lokalne uwarunkowania powstania LSICU w gminie Dragacz

Dragacz to gmina położona w województwie kujawsko-pomorskim, którą zamieszkuje 7204 mieszkańców. W jednej z gminnych miejscowości, w Grupie, od 2008 roku funkcjonuje ośrodek dla cudzoziemców starających się o uzyskanie statusu uchodźcy. W ośrodku mieszkają głównie osoby pochodzące z Kaukazu, przede wszystkim narodowości czeczeńskiej i gruzińskiej, ale również obywatele Ukrainy, Kirgistanu i Syrii. Część osób, która uzyskuje pozwolenie na pobyt stały w Polsce osiedla się w Dragaczu bądź pobliskich gminach. Dzieci cudzoziemskie uczą się w gminnej szkole podstawowej i gimnazjum. Bardzo dużą rolę w codziennej pracy z cudzoziemcami w gminie, również w zakresie integracji z lokalną społecznością, odgrywa Polska Akcja Humanitarna i obecnie Fundacja Emic. Emic, kontynuując wcześniejsze działania, podejmuje liczne inicjatywy

wspierające ośrodek pobytowy dla cudzoziemców, szkołę podstawową oraz inne gminne instytucje pracujące z uchodźcami i cudzoziemcami.

Przedstawiciele instytucji pracujących nad LSICU w Dragaczu, pomimo wielu doświadczeń w pracy z cudzoziemcami, również wskazują na potrzeby edukacyjne w zakresie działań na rzecz uchodźców i pozostałych osób odmiennych kulturowo. Okazuje się bowiem, że przeszkoleni są w tym zakresie przede wszystkim nauczyciele i pracownicy ośrodka dla cudzoziemców. Przedstawiciele pozostałych instytucji często wskazywali natomiast, że nie mieli okazji uczestniczyć w takich szkoleniach i nierzadko nieznaną pewnych zachowań lub norm kulturowych jest dla nich problemem w kontaktach z mieszkańcami cudzoziemcami. Przedstawiciele pracujący nad LSICU wskazali na szczegółowe i konkretne potrzeby, które nie wybrzmiały silnie w przeprowadzonej w ramach projektu diagnozie: oczekują większej samodzielności po stronie cudzoziemców (podstawowej wiedzy na temat procedur, systemu, instytucji), integracji lokalnej społeczności z cudzoziemcami, lepszego przepływu informacji między instytucjami, który umożliwi planowanie działań a także większego wsparcia dla szkół, choćby w formie przyznania asystenta kulturowego w pełnym wymiarze godzin.

Mieszkańcy Grupy (miejscowości, w której znajduje się ośrodek dla cudzoziemców) mają kontakt z mieszkańcami ośrodka w codziennych sytuacjach. Spotykają ich w szkole, sklepie, na ulicy. Aż 74% biorących udział w badaniu mieszkańców Grupy twierdzi, że uchodźcy są częścią ich społeczności. Wydaje się, że przyzwyczaili się do swojej wzajemnej obecności. Jednocześnie mieszkańcy Grupy nie wyrażają potrzeby umacniania więzi z mieszkającymi w gminie cudzoziemcami. Prawie połowa badanych osób (49%) ocenia obecność uchodźców jako neutralną, 24% jako dobrą, 21% jako złą.

Działania integrujące lokalną społeczność z cudzoziemcami opierały się dotąd głównie na inicjatywach kulturalnych polegających na prezentacji zwyczajów kulturowych, wspólnym uczestnictwie w zajęciach dzieci i kobiet. Od kilku lat z inicjatywy PAH organizowane są także dni otwarte ośrodka dla cudzoziemców, podczas których jest on dostępny dla mieszkańców. W Dragaczu, w którym stosunki między cudzoziemcami a lokalną społecznością są unormowane i obowiązują pewne stałe zwyczaje wzajemnego funkcjonowania, form współpracy i spędzania czasu integracja społeczności staje się dużym wyzwaniem dla podmiotów pracujących nad LSICU.

Celem powstałego w Dragaczu LSICU jest usprawnienie i wzmocnienie obecnie podejmowanych działań pomocowych i integracyjnych skierowanych do uchodźców i cudzoziemców, także tych mieszkających poza ośrodkiem oraz wsparcie współpracy między instytucjami pracującymi z uchodźcami oraz cudzoziemcami. System zakłada działania poszerzające wiedzę i doświadczenie przedstawicieli i przedstawicielek gminnych instytucji i organizacji do pracy z uchodźcami i cudzoziemcami oraz podział i harmonogram działań poszczególnych instytucji i organizacji w ramach LSICU.

Ogólny zarys LSICU w gminie Dragacz

Lokalny System Integracji Cudzoziemców i Uchodźców dla gminy Dragacz powstał w odpowiedzi na potrzebę skoordynowania działań jakie należy podjąć, aby integracja cudzoziemców, w tym uchodźców, odbywała się w zgodzie z oczekiwaniami i potrzebami administracji samorządowej, cudzoziemców mieszkających w ośrodku w Grupie, jak i poza nim, oraz społeczności lokalnej Dragacza.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Koncepcja systemu i założone działania zostały wypracowane podczas czterech dni warsztatów, w trakcie których nad strategią integracji cudzoziemców i uchodźców debatowali przedstawiciele Urzędu Gminy, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnego Ośrodka Kultury, Rekreacji i Sportu, Gminnego Urzędu Stanu Cywilnego, Ośrodka Pobyтового dla Cudzoziemców w Grupie, szkoły podstawowej, sołtysi dwóch sołectw oraz Fundacja Emic, która wspiera cudzoziemców mieszkających w Ośrodku dla Cudzoziemców. Grupa wypracowywała, krok po kroku, kolejne elementy lokalnego systemu integracji cudzoziemców i uchodźców. W strukturze systemu integracji znajdują się instytucje kluczowe z perspektywy procedury opieki nad cudzoziemcami oraz takie, które pełnią, lub mogą pełnić, ważne zadania umożliwiające ich integrację.

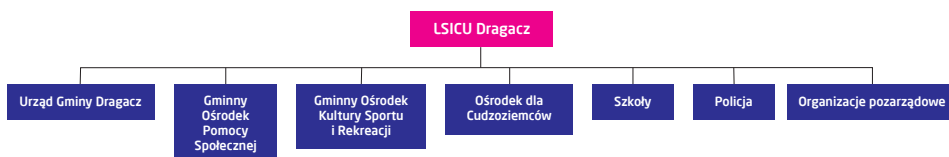
System ma wspierać proces integracji cudzoziemców i ułatwiać administracji samorządowej podejmowanie świadomych i zaplanowanych działań wykraczających poza standardowe procedury pomocy cudzoziemcom.

W ramach LSICU wyodrębniono siedem kluczowych instytucji mających odpowiadać za integrację. Wśród nich – oprócz jednostek gminnych – znalazły się także podmioty prywatne, np. Ośrodek Pobytowy dla Cudzoziemców i organizacja pozarządowa działająca na rzecz cudzoziemców – Fundacja EMIC. Ponadto wyodrębniono i opisano pozostałe podmioty realizujące lub mogące prowadzić działania integracyjne, lecz niepełniące funkcji kluczowych w zarządzaniu systemem.

Dla wszystkich instytucji będących w strukturze LSICU określono cele i konkretne zadania w obszarze integracji cudzoziemców.

Lokalne systemy integracji uchodźców w praktyce

Zaplanowano także harmonogram wdrożeniowy obejmujący pierwsze miesiące działania systemu.

Koordinacja LSICU

Struktura organizacyjna systemu składa się z podmiotów będących organami samorządowymi, którymi są: Urząd Gminy Dragacz, Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, szkoły oraz innych podmiotów, jak: Ośrodek Pobytowy dla Cudzoziemców, policja i organizacje pozarządowe.

Zdecydowano, iż ciężar rozruchu i opieki koordynacyjnej nad systemem (przynajmniej w początkowym okresie) przejmie działająca w gminie i ośrodku dla cudzoziemców w Grupie Fundacja EMIC, kontynuująca wcześniejsze działania Polskiej Akcji Humanitarnej, wspierająca cudzoziemców w gminie Dragacz, działająca na rzecz integracji podmiotów oraz instytucji lokalnych w obszarze działań na rzecz cudzoziemców.

Wyznaczony przez Fundację koordynator odpowiadał będzie za nadzór nad bieżącą realizacją zadań określonych dla instytucji w ramach LSICU, prowadzenie działań monitoringowych, wprowadzanie modyfikacji do systemu, bieżącą komunikację wewnętrzną i zewnętrzną oraz organizację spotkań zespołu LSICU.

Należy przeprowadzić niezbędne działania przygotowawcze oraz rozpoczęcie pozyskiwania niezbędnych zasobów osobowych

i środków finansowych na realizację działań związanych z przyjmowaniem i integracją cudzoziemców i uchodźców z budżetu Gminy Dragacz lub ze środków zewnętrznych.

Podmioty zaangażowane w LSICU wyznaczyły najważniejsze zadania w zakresie organizacji, komunikacji, finansowania działań systemu i rozwoju kompetencji, które zamierzają realizować w najbliższym czasie.

Działania organizacyjne w obszarze integracji:

- budowa i bieżąca rozbudowa bazy osób oraz instytucji eksperckich w zakresie integracji cudzoziemców i uchodźców oraz zapewnienie swobodnego dostępu do bazy dla członków zespołu LSICU;
- zaopatrzenie członków LSICU w materiały informacyjne dotyczące integracji (aspekty prawne, finansowe, działania integracyjne, dobre praktyki itp.);
- wyszukiwanie i zapewnienie dostępu do usług zewnętrznych związanych z obszarem integracji, np. szkoleń;
- organizacja cyklicznych, organizacyjnych spotkań LSICU;
- zapewnienie międzyinstytucjonalnego oraz szkolnego asystenta międzykulturowego w zależności od potrzeb instytucji i cudzoziemców/uchodźców.

Komunikacja wewnętrzna:

- ustalenie zasad komunikacji i kanałów komunikacji wewnętrznej;
- budowa bazy kontaktów (osoby z LSICU oraz kluczowych instytucji i podmiotów spoza struktury, np. PCPR, UdSC, tłumacze);
- ustalenie kolejności działań (procedury) przy przyjmowaniu uchodźców i cudzoziemców oraz reagowania w sytuacjach nieprzewidzianych.

Komunikacja zewnętrzna:

- wyznaczenie osoby reprezentującej LSICU Dragacz na zewnątrz oraz zaplanowanie działań związanych z rozwojem kompetencji osób odpowiedzialnych za komunikację i promocję;
- promocja gminy i podejmowanych działań na rzecz cudzoziemców;
- wymiana doświadczeń z instytucjami spoza LSIC Dragacz;
- nadzór nad przygotowaniem materiałów promocyjnych, informacyjnych i edukacyjnych.

Działania w zakresie rozwoju kompetencji członków LSICU:

- określenie potrzeb szkoleniowych i rozwojowych poszczególnych osób zaangażowanych w LSICU;
- zaplanowanie szkoleń z zakresu języków obcych, integracji międzykulturowej, komunikacji i mediacji oraz radzenia sobie w trudnych sytuacjach, zarządzania i pracy w zespole;
- wymiana doświadczeń: organizacja spotkań i wizyt studyjnych z gminami i poszczególnymi instytucjami z Polski i zagranicy, które mają doświadczenia w pracy z cudzoziemcami;
- nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów oraz relacji z podmiotami działającymi na rzecz cudzoziemców spoza gminy;
- poszukiwanie programów wymiany, np. Erasmus+.

Zapewnienie finansów na działania LSICU:

- określenie potrzeb finansowych niezbędnych dla realizacji działań;
- określenie możliwych źródeł finansowania (gminne, zewnętrzne, przychody ze sprzedaży, zbiórki, darowizny);
- zabezpieczenie i przekazanie niezbędnych środków do poszczególnych wydziałów, instytucji czy organizacji pozarządowych z budżetu Gminy Dragacz bądź innych środków (np. funduszy zewnętrznych) na realizację zaplanowanych działań w obszarach integracji;
- opracowanie harmonogramu wydatków;

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- nadzór nad procesem pozyskiwania środków z funduszy zewnętrznych.

Monitoring i ewaluacja działań LSICU:

- diagnoza stanu wyjściowego;
- określenie celów i zarządzanie celami długo i krótkookresowymi;
- ewaluacja (określenie metod, narzędzi, harmonogramu).

12. Harmonogram prac koordynatora LSICU

Poniżej opisano najpilniejsze zadania w obszarze koordynacji na okres pierwszego roku działania systemu.

1. Organizacja pierwszego spotkania roboczego inauguracyjnego LSICU w Dragaczu.
2. Organizacja spotkania publicznego dla LSICU, społeczności lokalnej i cudzoziemców w celu prezentacji założeń systemu i dyskusji na temat zaplanowanych działań.
3. Budowa bazy kontaktowej członków LSICU i ich zastępców.
4. Ustalenie harmonogramu spotkań zespołu (nie rzadziej niż raz na kwartał). Zaplanowanie szczegółowego harmonogramu prac w okresach kwartalnych z podaniem daty, opisu działań, osób/instytucji odpowiedzialnych za realizację zadań, niezbędnych zasobów i materiałów.
5. Zdiagnozowanie potrzebnych zasobów osobowych i finansowych związanych z realizacją działań w obszarze integracji cudzoziemców i uchodźców dla poszczególnych instytucji LSICU

i koordynacja procesu pozyskiwania środków na realizację zadań przez poszczególne instytucje.

- 6.** Przygotowanie planu rozwoju kompetencji członków LSICU. Planowanie i poszukiwanie szkoleń, warsztatów. Zakres minimalny: przepisy prawne, praca z dziećmi w szkole wielokulturowej, praca socjalna z rodzinami cudzoziemskimi, mediacje, kursy językowe.
- 7.** Raportowanie działań realizowanych przez podmioty LSICU oraz podmioty zewnętrzne działające w obszarze integracji cudzoziemców na terenie gminy.
- 8.** Budowa bazy kontaktów eksperckich (mediatorzy, prawnicy, tłumacze, instytucje działające na rzecz integracji cudzoziemców, instytucje publiczne, ze szczególnym uwzględnieniem tych ujętych w procedurze zgodnie z ustawą).
- 9.** Promocja działań w gminie Dragacz i poza gminą.
- 10.** Koordynacja procesu budowy „biblioteczki”, czyli wewnętrznej bazy danych i informacji z obszaru integracji cudzoziemców. W jej zasobach powinny znaleźć się: przepisy prawne, procedury, materiały edukacyjne, informacyjne, badania, raporty, doniesienia medialne. Udostępnienie materiałów w internetowej bazie danych dla instytucji działających w LSICU lub z wykorzystaniem strony internetowej (np. portalu www fundacji EMIC). Biblioteczka LSICU ma być podręcznym źródłem aktualnych danych i wiedzy dla osób zaangażowanych w procesy integracyjne cudzoziemców na terenie gminy Dragacz.

13. Harmonogram prac LSICU Dragacz na pierwszy rok działania

W harmonogramie zaproponowano listę najważniejszych działań, jakie należy podjąć, by uruchomić system. Są wśród nich działania organizacyjne i logistyczne mające zapewnić uruchomienie systemu, ale także działania bezpośrednie w obszarze integracji cudzoziemców. Realizację prac zaplanowano od najistotniejszych poprzez te, które również powinno się zrealizować, ale nie są priorytetowe.

Ośrodek dla cudzoziemców

1. Organizacja spotkania mieszkańców i pracowników ośrodka dla cudzoziemców oraz cudzoziemców spoza ośrodka z przedstawicielami LSICU. Podczas spotkania przedstawiona zostanie koncepcja systemu i harmonogram najbliższych działań. Zebrane zostaną uwagi i propozycje do planowanych działań oraz opracowana zostanie mapa najważniejszych problemów i potrzeb mieszkańców i pracowników ośrodka. Odbędzie się także

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

dyskusja nad możliwością wprowadzenia zmian. Obszary do dyskusji: pomoc społeczna, integracja przez kulturę, zatrudnienie, bezpieczeństwo, integracja ze społecznością lokalną.

2. Świadczenie usług doradczych i pomocowych dla cudzoziemców mieszkających w ośrodku i na terenie gminy. Obszary wsparcia: prawo, procedury administracyjne.
3. Organizacja dodatkowych zajęć językowych dla cudzoziemców z ośrodka z możliwością uczestnictwa osób spoza ośrodka.
4. Działania mające na celu zapoznanie cudzoziemców (zwłaszcza nowych w ośrodku) z lokalnymi zwyczajami, normami społecznymi, kulturą.

Gminny Ośrodek Pomocy Rodzinie

1. Podjęcie kroków do zapewnienia asystenta międzykulturowego.
2. Świadczenie materialnej pomocy doraźnej finansowej i materialnej w razie konieczności i potrzeb (źródło – darowizny, zbiórki, zakup).
3. Uruchomienie usług pomocy specjalistycznej (poradnictwo psychologiczne, prawne).
4. Zdiagnozowanie potrzebnych zasobów osobowych i finansowych związanych z realizacją działań w obszarze integracji cudzoziemców i uchodźców oraz zgłoszenie ich koordynatorowi LSICU.

Placówki oświatowe

1. Rozszerzenie wywiadu podstawowego przeprowadzonego z rodzicami o rozmowę na temat potrzeb, oczekiwań i możliwości zaangażowania się w życie szkoły.
2. Zatrudnienie asystenta międzykulturowego na pełen etat.

3. Działania integracyjne (dla uczniów i rodziców) ze środowiskiem szkolnym.
4. Opracowanie wielojęzycznych materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących podstawowych zasad, norm społecznych oraz regulaminów szkół.

Urząd gminy

1. Organizacja dnia otwartego w UG dla cudzoziemców. Podczas wydarzenia cudzoziemcy będą mogli poznać strukturę urzędu oraz poznać jego pracowników, rodzaje spraw jakie mogą w nim załatwić, najważniejsze dla nich procedury postępowania administracyjnego.
2. Opracowanie wielojęzycznych materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących procedury załatwiania spraw administracyjnych, struktury organizacyjnej urzędu, podstawowych zasad, norm społecznych. Materiały kolportowane będą przez Ośrodek w Grupie oraz przez wszystkie instytucje zaangażowane w LSICU.

Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji

1. Diagnozowanie potrzeb cudzoziemców w obszarze działań prowadzonych przez Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji (GOKSiR).
2. Włączenie cudzoziemców w proces planowania i realizacji działań jednostki.
3. Dostosowanie oferty (jeśli jest to konieczne) GOKSiR do potrzeb cudzoziemców.
4. Podjęcie działań motywacyjnych do uczestnictwa cudzoziemców w ofercie GOKSiR – działania informacyjne, promocyjne prowadzone w ośrodku dla cudzoziemców i w placówkach oświatowych.

Policja

1. Organizacja spotkania z mieszkańcami ośrodka dla cudzoziemców, którego celem będzie przedstawienie podstawowych praw i obowiązków, zasad bezpieczeństwa, zasad i norm prawnych polskiego społeczeństwa.
2. Przygotowanie informatora/ulotki z podstawowymi zasadami dotyczącymi przestrzegania prawa i norm społecznych wraz z opisem sankcji dla cudzoziemców za ich nieprzestrzeganie. Materiał zawierał będzie także numery kontaktowe niezbędne przy zgłaszaniu interwencji.
3. Nawiązanie współpracy z asystentem międzykulturowym w ośrodku.

Przychodnia zdrowia

1. Przygotowanie wielojęzycznej broszury informacyjnej o funkcjonowaniu ośrodka – zakres usług, specjaliści, dane kontaktowe, najważniejsze zasady korzystania z opieki zdrowotnej.
2. Przeszkolenie personelu medycznego w zakresie obsługi klientów wielokulturowych.
3. Organizacja wizyty pracownika przychodni w ośrodku dla cudzoziemców w celu zapoznania z zakresem wsparcia i procedurami.

Biblioteka

1. Diagnozowanie potrzeb cudzoziemców w zakresie oferty biblioteki.
2. Organizacja spotkań z przedstawicielami różnych kultur.
3. Ułatwienie dostępu do internetu – instalacja wielojęzycznych przeglądark internetowych.

4. Przygotowanie wielojęzycznej broszury dla klientów biblioteki: zasad wypożyczania, opisu oferty biblioteki.
5. Stworzenie mobilnej filii biblioteki w ośrodku pobytowym dla cudzoziemców.

Organizacje pozarządowe

1. Przygotowanie bazy dotyczącej lokalnych organizacji pozarządowych i zakresu ich działalności.
2. Przygotowanie spotkania organizacji pozarządowych z gminy lub działających na terenie gminy w celu zdiagnozowania potencjału i wypracowania możliwych kierunków oraz konkretnych propozycji działań skierowanych do cudzoziemców i uchodźców.
3. Podjęcie partnerskich działań angażujących lokalne organizacje pozarządowe na rzecz integracji cudzoziemców.

Sołectwa

1. Angażowanie cudzoziemców/uchodźców w organizacji wydarzeń w sołectwach.
2. Udział sołtysów i/lub rad sołeckich w spotkaniach LSICU – nie rzadziej niż raz na dwa kwartały.

Pracodawcy

1. Organizacja spotkania z pracodawcami w gminie (powiecie) na temat diagnozy potrzeb i oczekiwań w obszarze zatrudnienia cudzoziemców.
2. Organizacja spotkania z przedstawicielami PUP, diagnoza możliwych form współpracy i wsparcia LSICU.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

3. Przekazywanie aktualnych informacji dotyczących programów rozwojowych na temat przeciwdziałania bezrobociu, rynku pracy, ofert pracy, szkoleń, kursów.

Kościół

1. Spotkania informacyjne/dyskusyjne na temat innych wyznań.
2. Kwesty i zbiórki na rzecz obywateli państw potrzebujących wsparcia (środki pieniężne, zbiórka rzeczy).

14. Podmioty LSICU Dragacz

Poniżej przedstawiono opis kluczowych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz integracji cudzoziemców w Gminie Dragacz.

Cele, zadania, a także konkretne działania zostały wypracowane przez grupę uczestników warsztatów, jako najistotniejsze z punktu widzenia działań integracyjnych skierowanych do cudzoziemców mieszkających w Ośrodku dla cudzoziemców, osób ze statusem ochrony międzynarodowej mieszkających w gminie i lokalnej społeczności Dragacza. Lista zadań jest otwarta i powinna być modyfikowana i aktualizowana zależnie od potrzeb. W kartach instytucji zanotowane zostały także szczególne potrzeby dotyczące niezbędnych zasobów oraz instytucji, z którymi powinna zostać podjęta współpraca.

Lista instytucji zawiera także instytucje i przypisane im zadania, które nie są bezpośrednio zaangażowane w system na poziomie gminy, ale pełnią w nim istotną rolę: Policja, przychodnia zdrowia. Za

włączenie tych instytucji do działań integracyjnych odpowiedzialny będzie koordynator systemu.

Urząd Gminy w Dragaczu

Cel: zaspokajanie zbiorowych potrzeb cudzoziemców i uchodźców oraz tworzenie warunków dla ich pełnego uczestnictwa w życiu Gminy.

Zadania:

- 1.** Wprowadzenie asystenta międzykulturowego na poziomie instytucji gminnych.
- 2.** Działania informacyjno-edukacyjne mające na celu zapoznanie cudzoziemców ze strukturą organizacyjną Urzędu Gminy i procedurami spraw administracyjnych, np. organizacja dni otwartych Urzędu Gminy dla cudzoziemców i uchodźców, opracowanie broszur informacyjnych.
- 3.** Tłumaczenie wzorów wniosku o meldunek, wydanie aktu urodzenia, aktu małżeństwa, aktu zgonu oraz opłat skarbowych itp.
- 4.** Określenie warunków ubiegania się o przydział lokalu mieszkalnego.
- 5.** Określenie warunków otrzymania pomocy finansowej na utrzymanie mieszkania (dodatek mieszkaniowy i energetyczny).
- 6.** Zapoznanie cudzoziemców z obowiązującą polityką podatkową oraz opłatami lokalnymi.
- 7.** Wypracowanie procedur udzielania wsparcia uchodźcom i cudzoziemcom.
- 8.** Współpraca z instytucjami samorządowymi i innymi podmiotami w zakresie integracji cudzoziemców ze społecznością przyjmującą.

9. Zapewnienie nauki języka mieszkających na terenie gminy cudzoziemców dla pracowników instytucji, którzy mają najczęstszy kontakt z cudzoziemcami.
10. Przeszkolenie pracowników Urzędu Gminy z zakresu wielokulturowości.

Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji

Cel: włączanie społeczności cudzoziemców i uchodźców w aktywne uczestnictwo w życie kulturalne gminy oraz podejmowanie różnorodnych form edukacji kulturalnej; koordynacja przedsięwzięć kulturalnych skierowanych do cudzoziemców.

Zadania:

1. Diagnozowanie potrzeb społeczności cudzoziemskiej w obszarze kultury.
2. Organizacja imprez kulturalnych i integracyjnych (np. festyny, wycieczki, prelekcje tematyczne dotyczące kultury polskiej i kultur społeczności cudzoziemskiej).
3. Organizacja czasu wolnego, motywowanie cudzoziemców i uchodźców do udziału w zajęciach i imprezach kulturalnych GOKSiR.
4. Działania na rzecz zwiększenia udziału społeczności cudzoziemskiej w procesie planowania programu dla GOKSiR.
5. Udostępnianie sal do nauki języka polskiego dla cudzoziemców.
6. Działania informacyjne dotyczące oferty różnych organizacji i instytucji, udostępnianie broszur informacyjnych.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Cel: pomoc osobom i rodzinom cudzoziemskim w przewyciężaniu trudnych sytuacji życiowych, wsparcie ich w wysiłkach

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb życiowych, realizacja działań prowadzących do usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem.

Zadania:

- 1.** Zaspokojenie niezbędnych potrzeb bytowych, świadczenie pomocy społecznej cudzoziemcom, którzy z mocy ustawy mają do niej prawo, czyli np. osoby ze statusem uchodźcy i ochroną uzupełniającą korzystający z pomocy na takich samych zasadach jak obywatele polscy.
- 2.** Przyznawanie świadczeń pieniężnych i niefinansowych w zależności od potrzeb cudzoziemca/uchodźcy.
- 3.** Pomoc w poszukiwaniu mieszkania.
- 4.** Realizacja pozostałych działań wynikających z zakresu obowiązków instytucji.
- 5.** Współpraca z PCPR w zakresie realizacji IPI przez cudzoziemców.
- 6.** Prowadzenie poradnictwa specjalistycznego w obszarze prawnym i psychologicznym.
- 7.** Informowanie o obowiązujących zasadach przyznawania pomocy.
- 8.** Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na działania związane z integracją cudzoziemców.
- 9.** Pomoc w wypełnianiu wniosków i formularzy.

Kościół

Cel: promowanie pozytywnych zachowań wobec innych kultur.

Zadania:

- 1.** Pokazywanie różnorodności wiary i nauka tolerancji wobec innych wyznań.
- 2.** Integracja ze społeczeństwem.

3. Nauczanie jak powinien zachować się katolik wobec bliźniego w potrzebie, wskazanie zalet wielokulturowości.
4. Spotkania informacyjne z reprezentantami innych kultur (również na lekcjach religii).
5. Festyny rodzinne organizowane przez parafie z udziałem obcokrajowców.
6. Animowanie działań na rzecz cudzoziemców, np. kwesty.

Organizacje pozarządowe

Cel: włączenie cudzoziemców/uchodźców w działalność gminnych organizacji pozarządowych oraz prowadzenie działań integracyjnych i aktywizacyjnych.

Zadania:

1. Informowanie o działalności organizacji i instytucji oferujących działania i pomoc dla dzieci i dorosłych.
2. Pomoc uchodźcom i cudzoziemcom w różnym zakresie przez realizowane projekty.
3. Organizacja oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców ośrodka dla cudzoziemców.
4. Organizacja działań integracyjnych, np. pikników, inicjatyw zapoznających cudzoziemców z lokalną kulturą, kuchnią oraz tradycjami innych narodowości.
5. Organizacja nauki języka dla uchodźców i pracowników instytucji.
6. Podjęcie wspólnych działań z lokalnymi organizacjami pozarządowymi (np. Stowarzyszenie Nasza Gmina Dragacz, Ludowe Zespoły Sportowe, Koło Gospodyń Wiejskich, OSP).

Ośrodek dla cudzoziemców

Cel: stworzenie warunków bytowych cudzoziemcom będącym w procedurze o przyznanie statusu uchodźcy.

Zadania:

- 1.** Zapewnienie zakwaterowania, wyżywienia, opieki medycznej i dostępu do edukacji dzieci.
- 2.** Prowadzenie działań preintegracyjnych mających przygotować cudzoziemców do życia poza ośrodkiem (np. nauka języka polskiego, kursy zawodowe, informowanie o lokalnym rynku pracy, o systemie administracyjnym).
- 3.** Zapewnienie pomocy prawnej.
- 4.** Zapewnienie asystenta międzykulturowego (tłumacza z doświadczeniem prawniczym) w kontaktach z sądami.
- 5.** Dbanie o dobre relacje i komunikację wewnątrz ośrodka.
- 6.** Dbanie o dobry wizerunek przyjaznego urzędu i pracowników.

Policja

Cel: dbałość o ład, porządek i bezpieczeństwo mieszkańców poprzez działania interwencyjne i prewencyjne. Budowanie poczucia bezpieczeństwa i zaufania do policji oraz cudzoziemców.

Zadania:

- 1.** Organizacja spotkań z mieszkańcami ośrodka dla cudzoziemców na temat obowiązujących praw, przepisów i norm.
- 2.** Działania informacyjne – udostępnianie informacji na temat działań instytucji, wielojęzycznych broszur informacyjnych itp.
- 3.** Organizacja wspólnych zajęć samoobrony dla mieszkańców Grupy i cudzoziemców.

4. Rozwój kadr policji w obszarze wiedzy na temat kultury i obyczajów cudzoziemców mogących stwarzać sytuacje konfliktowe.
5. Realizacja zadań wynikających z obowiązków instytucji, tj. interwencje, przyjmowanie zgłoszeń, patrole, działania prewencyjne,

Pracodawcy

Cel: stwarzanie dogodnych warunków dla zatrudniania cudzoziemców i uchodźców.

Zadania:

1. Informowanie o dostępnych miejscach pracy dla cudzoziemców/uchodźców.
2. Tworzenie i organizacja miejsc pracy.
3. Kursy i szkolenia podnoszące kwalifikacje dla cudzoziemców i uchodźców.
4. Dbanie o integrację w miejscu pracy (animacja pracowników poza godzinami pracy).
5. Zapewnienie niezbędnych warunków pracy (odzież, zaplecze socjalne, przeszkolenie zgodnie ze stanowiskiem pracy).
6. Pomoc cudzoziemcom/uchodźcom w rozliczeniu PIT.

Gminna przychodnia zdrowia

Cel: świadczenie usług zdrowotnych, zapewnienie opieki zdrowotnej i umożliwienie korzystania z usług zdrowotnych cudzoziemcom na takich samych zasadach jak obywatele polscy.

Zadania:

1. Realizacja działań wynikających z obowiązków instytucji: zapewnienie opieki lekarskiej i pielęgniarskiej w zakresie podstawowym,

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

przyjmowanie pacjentów, kierowanie do specjalistów, wizyty domowe, prowadzenie programów profilaktycznych itp.

2. Szkolenie personelu medycznego w zakresie różnic kulturowych i pracy z cudzoziemcami/uchodźcami.
3. Informowanie cudzoziemców o procedurach medyczno-administracyjnych.
4. Organizacja spotkań z cudzoziemcami/uchodźcami na temat zdrowego trybu życia.

Sołectwa

Cel: angażowanie cudzoziemców w stałe zadania sołtysów oraz integracja społeczności lokalnej z cudzoziemcami/uchodźcami.

Zadania:

1. Angażowanie cudzoziemców/uchodźców w życie sołectw i włączanie cudzoziemców/uchodźców w prace rady sołeckiej i sołtysów.
2. Udział cudzoziemców/uchodźców w zebraniach sołeckich i zgłaszanie sugestii.
3. Zapraszanie przedstawicieli cudzoziemców/uchodźców przez radę sołecką na zebrania.
4. Współpraca cudzoziemców/uchodźców przy organizacji imprez sołeckich.
5. Pozyskiwanie funduszy przez pisanie projektów na działania integracyjne.
6. Organizacja działań integracyjnych (turnieje sportowe, rajdy rowerowe, rękodzieło, kulinaria).

Placówki oświatowe

Cel: edukacja i integracja dzieci cudzoziemskich i uchodźczych objętych obowiązkiem szkolnym.

Zadania:

1. Nauczanie.
2. Wychowywanie.
3. Integracja ze społecznością polską uczniów i rodziców.
4. Zapewnienie opieki w czasie wolnym (zajęcia świetlicowe).
5. Wywiad z rodzicami na temat wcześniejszej historii edukacji i zapisanie do właściwej klasy.
6. Przygotowanie niezbędnika informacyjnego w języku obcym (zasady działania szkoły, regulamin, prawa dziecka i rodzica, obowiązki itp.).
7. Dostosowanie podstawy programowej do możliwości ucznia (zmiana zapisów w prawie).
8. Organizacja zajęć dydaktyczno-wyrównawczych: język polski jako język obcy, pomoc nauczyciela.
9. Zapewnienie podręczników, ubezpieczenia, posiłków.
10. Zapoznanie z obowiązującymi w szkole zasadami. Uzyskanie informacji, czy jakieś zasady są trudne do spełnienia z powodów kulturowych/religijnych – wprowadzenie środków zaradczych.
11. Dbanie o równe traktowanie wszystkich uczniów.
12. Działania wychowawcze na rzecz zintegrowania społeczności klasowej: festyny rodzinne, zajęcia sportowe, wycieczki, kino itp.
13. Działania informacyjne i edukacyjne pokazujące różnorodność kulturową jako atut.
14. Umożliwienie kultywowania tradycji przez dzieci cudzoziemskie i pokazywanie jej społeczności.
15. Zaangażowanie rodziców dzieci cudzoziemskich w życie szkoły.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- 16.** Prowadzenie zajęć dotyczących różnych kultur w ramach zajęć lekcyjnych.
- 17.** Wprowadzenie opiekuna szkolnego dla dzieci uchodźczych (nauczyciel, pedagog, rodzic, starszy uczeń) – pomoc w nauce, kontaktach z innymi dziećmi i rodzicami.
- 18.** Organizacja lekcji dotyczących uchodźców, uczące tolerancji.
- 19.** Wypracowanie procedur współpracy z dziećmi cudzoziemskimi i zasad współpracy.
- 20.** Tworzenie bazy osób/institucji zajmujących się pracą edukacyjną z „rzadkimi” kulturami.
- 21.** Przeszkolenie grona pedagogicznego do pracy w klasie wielokulturowej w obszarze realizacji podstaw programowych oraz pracy z trudnymi sytuacjami.
- 22.** Zapewnienie bazy lokalowej i wyposażenia, materiały edukacyjne.
- 23.** Szkolenia.
- 24.** Współpraca z organizacjami pozarządowymi.
- 25.** Dostęp do materiałów na temat kultur krajów dzieci uchodźczych w celu zapoznania z nimi uczniów polskich.

15. Procedury

Procedura doraźna

- 1.** Przedstawiciel/kierownik Ośrodka dla Cudzoziemców informuje wszystkich przedstawicieli instytucji w strukturze LSICU o przyjeździe/planowanym przyjeździe nowej grupy cudzoziemców do ośrodka.
- 2.** Koordynator LSICU we współpracy z przedstawicielem/kierownikiem Ośrodka dla Cudzoziemców organizuje spotkanie z nowo przybyłymi do ośrodka cudzoziemcami. Celem spotkania jest przekazanie podstawowych informacji o obowiązujących cudzoziemca obowiązkach i przysługujących mu prawach, uwarunkowaniach kulturowych, lokalnym systemie instytucjonalnym. Cudzoziemcy otrzymują przygotowane materiały informacyjne.
- 3.** Kierownik/przedstawiciel Ośrodka dla Cudzoziemców przekazuje informację do szkół o liczbie dzieci, które pojawią się w placówce oraz informację do ośrodka zdrowia o liczbie nowych podopiecznych.
- 4.** Kierownik Ośrodka dla Cudzoziemców w porozumieniu z dyrektorami szkół zapewnia uczniom cudzoziemcom podręczniki i wyprawkę szkolną.

5. Koordynator LSICU w porozumieniu z kierownikiem Ośrodka dla Cudzoziemców oraz pozostałymi podmiotami w strukturze wyznacza asystenta międzykulturowego cudzoziemca, który przeprowadza wywiad diagnozujący podstawowe potrzeby i problemy rodziny (w zakresie procedury, zdobycia potrzebnych dokumentów, pomocy prawnej/lekarskiej itp.)
6. Koordynator LSICU w porozumieniu z Kierownikiem Ośrodka dla Cudzoziemców i pozostałymi jednostkami w systemie próbują zabezpieczyć potrzeby cudzoziemca i zorganizować potrzebną pomoc.

Procedura integracyjna

1. Kierownik Ośrodka dla Cudzoziemców/przedstawiciel PCPR informuje koordynatora LSICU o osobach, które uzyskały status ochrony międzynarodowej i zamierzają zamieszkać w gminie Dragacz.
2. Koordynator LSICU w porozumieniu z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej wyznacza międzyinstytucjonalnego asystenta międzykulturowego cudzoziemca, którym jest wolontariusz, wyznaczony pracownik socjalny do opieki, inny cudzoziemca lub uchodźca mieszkający w gminie.
3. Międzyinstytucjonalny asystent międzykulturowy przekazuje cudzoziemcom informator o lokalnych instytucjach i ich działaniach, zapoznaje rodzinę z kluczowymi instytucjami, włącza cudzoziemca w lokalne wydarzenia, diagnozuje podstawowe potrzeby i problemy.
4. Koordynator LSICU w porozumieniu z pozostałymi podmiotami w systemie ustala formy i możliwości pomocy cudzoziemcy przez konkretne instytucje.
5. Koordynator obszaru pomoc społeczna ustala zasady współpracy i kontaktów między asystentem a rodziną cudzoziemską.

6. Koordynator obszaru pomoc społeczna nawiązuje kontakt z PUP, w celu pomocy w znalezieniu pracy cudzoziemcom.

Procedura integracji w szkole

1. Dyrektor szkoły przeprowadza wywiad z rodzicami dziecka na temat doświadczeń szkolnych, który obejmuje: badanie poziomu kompetencji, informacje o dotychczasowych doświadczeniach i osiągnięciach dziecka, zebranie dokumentów poświadczających wcześniejszą edukację. Na tej podstawie podejmuje decyzję o przypisaniu dziecka do odpowiedniej klasy i indywidualnym programie nauczania.
2. Dyrektor w porozumieniu z Wydziałem Edukacji zapewnia dziecku naukę języka polskiego jako języka obcego, pomoc szkolnego asystenta międzykulturowego w szkole oraz zajęcia wyrównawcze (w wymiarze, na jaki pozwala budżet urzędu oraz zasoby kadrowe).
3. Dyrektor przeprowadza rozpoznanie nawyków żywieniowych związanych z religią i kulturą dziecka cudzoziemskiego oraz rozpatruje możliwość dostosowania posiłków podawanych w szkole/przedszkolu do potrzeb ucznia.
4. Pedagog szkolny przeprowadza wywiad diagnozujący sytuację dziecka i prowadzi jego monitoring.
5. Pedagog szkolny organizuje mentoring rówieśniczy – przygotowuje osoby chętne do opieki i pomocy dzieciom-cudzoziemcom oraz koordynuje te działania.
6. Rada Rodziców podejmuje działania mające włączyć rodziców cudzoziemców w działania i środowisko szkoły.
7. Dyrektor ustala zasady współpracy i kontaktów z rodzicami dziecka.

Bo praca jest ważna

ŻANETA KOPCZYŃSKA

Najpierw lata nauki, potem zdobywanie dyplomów dobrych uczelni, zbieranie doświadczeń i ugruntowywanie swojej pozycji zawodowej. W pewnym momencie wszystko pęka jak mydlana bańka – karierę przerywa wojna i konieczność ucieczki do bezpieczniejszego świata. A tam wszystko trzeba budować na nowo.

Ali jest inżynierem elektryki, w branży przepracował 23 lata. Ostatnio swoim doświadczeniem i umiejętnościami dzielił się w syryjskim zakładzie telekomunikacyjnym. Jego żona w Damaszku przez ponad 20 lat pracowała jako dentystka. W jednej chwili musieli zejść z utartych już ścieżek zawodowych.

– W Polsce mieliśmy spędzić miesiąc wakacji latem. Kiedy tu przyjechaliśmy, to w Syrii zdarzyło się wiele złych wypadków. Więcej niż kiedy ją opuszczaliśmy, m.in. np. ataki chemiczne. Wiele osób wtedy ginęło, około 1500 dziennie – wspomina Ali. – Początkowo nie mieliśmy zamiaru tu zostać, ale musieliśmy. Wcześniej podróżowaliśmy do europejskich krajów. Byłem nawet raz w Polsce odwiedzić

mojego brata – miałem więc ogólne pojęcie o tym kraju. Najpierw jednak pojechaliśmy do Szwecji, bo słyszeliśmy, że sa tam dobre warunki dla uchodźców. Byliśmy tam przez około półtora miesiąca, ale powiedziano nam tam, że skoro przyjechaliśmy z Polski, to musimy wrócić i tam ubiegać się o status uchodźcy.

Od tamtej pory minęły prawie trzy lata. Ali z żoną i czterema córkami próbują w Polsce odbudować swoje życie sprzed wyjazdu ze swojej ojczyzny. A nie jest to łatwe, zwłaszcza na polu zawodowym. Jak sam przyznaje, nikogo nie zainteresowały ich dyplomy i doświadczenie.

– Takie osoby, jak lekarze czy inżynierowie, muszą najpierw nauczyć się płynnie mówić po polsku. Później muszą zdać egzaminy na uniwersytecie – tłumaczy. – Mam 52 lata i nie ukrywam, że trudno jest mi się nauczyć nowego języka, ale próbuję. Myślę, że wystarczyłby mi rok, by opanować język na poziomie B1. Dzięki temu mógłbym znaleźć pracę odpowiadającą mojemu dyplomowi. Mojej żonie pewnie by to nie wystarczyło, ale gdyby miał lepszą pracę mógłbym zapłacić za kurs na wyższym poziomie.

Na razie Ali cieszy się, że w ogóle znalazł pracę. Co prawda poniżej swoich kwalifikacji – pracuje fizycznie po 10 godzin dziennie, ale ma poczucie, że nie siedzi beczynnie i dba o materialny byt rodziny. W jej dostaniu pomógł przypadek i życzliwość współpasażera z pociągu.

– Poznaliśmy się na trasie do Warszawy. Przez cztery godziny rozmawialiśmy o Polsce, Syrii i pracy. Mój znajomy z pociągu dowiedział się, jakie mam wykształcenie i doświadczenie – szkoliłem się w wielu krajach, m.in. w Niemczech, Włoszech, Szwecji i Chinach. Powiedział, że muszę mieć pracę i mi pomógł.

Powrót do dawnych zawodów wydaje im się ogromnie trudny, ale nie niemożliwy. Dokładają wszelkich starań, by tak się właśnie stało, choć zdają sobie sprawę, że czeka ich jeszcze wiele pracy, samozaparcia i odrobiny szczęścia. Dbają także, by ich córki uczyły się języków – wszystko po to, aby miały w życiu łatwiej.

– Najmłodsza ma 8 lat, uczy się polskiego, następna ma 13 lat, też uczy się polskiego. Bardzo dobrze im idzie, mówią bardzo dobrze. Czytanie i pisanie trochę gorzej, ale z mówieniem naprawdę nie mają żadnych problemów – chwali. – Starsze córki, w klasie maturalnej, uczyły się w języku angielskim. Maturę także zdecydowały się zdawać w tym języku. Wydaje nam się, że będzie to dobre dla ich przyszłości.

Szkolny System Integracji

1. Wstęp

ŁUKASZ BARTOSIK • DOMINIKA RYPA

Szkolny System Integracji został stworzony z myślą o społecznościach szkolnych, w których uczą się dzieci cudzoziemskie lub w których mogą się pojawić. Jego celem jest ułatwienie pracy w sytuacji, w której w szkole uczą się osoby zróżnicowane pod względem pochodzenia – w szczególności w jej początkowej fazie. Idea Szkolnego Systemu Integracji jest wynikiem obserwacji dotychczasowych praktyk szkół pracujących z cudzoziemcami. Rozmowy z pracownikami szkół potwierdzały, że w przeważającej większości przypadków, w momencie pojawienia się dziecka cudzoziemskiego, społeczności szkolne były pozostawione same sobie. W takiej sytuacji każda społeczność szkolna metodą prób i błędów wypracowywała swoje narzędzia i metody działania. Ten system ma ograniczyć takie sytuacje w przyszłości i sprawić, aby szkoły, które staną przed sytuacją pracy z uczniem cudzoziemskim mogły skorzystać z doświadczeń placówek, które mierzyły się z tym wyzwaniem wcześniej. Jest to szczególnie ważne z uwagi na ogromną rolę, jaką pełni szkoła tworzeniu społeczności, przede wszystkim w mniejszych miejscowościach. Jest ona często jedynym miejscem

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

potencjalnej integracji dzieci cudzoziemskich i ich rodziców ze społecznością lokalną. Dobrze poprowadzone działania integracyjne w szkole zwykle mają decydującą rolę w integracji cudzoziemców w całej społeczności.

Szkolny System Integracji to zestaw gotowych narzędzi oraz pomysłów do wykorzystania. System został podzielony na etapy, zgodnie z chronologią roku szkolnego. Korzystając z systemu, warto pamiętać o jego specyfice:

- 1.** Powstał na podstawie długoletnich doświadczeń dwóch placówek: Szkoły Podstawowej im. 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Grupie i Gimnazjum im. Feliksa Kikulskiego w Michalu oraz krótszych doświadczeń i pomysłów ze Szkoły Podstawowej nr 5 im. płk. Stanisława Sitka w Grudziądzu. Szkoły te leżą w pobliżu ośrodka w Grupie, w którym cudzoziemcy oczekują na status uchodźcy. W związku z tym, w systemie znajdują się odwołania do współpracy między ośrodkiem a szkołą. Kontekst pracy ww. szkół nie zaprzecza jednak uniwersalności wypracowanych rekomendacji – mogą one być aplikowane w każdej szkole, która tego potrzebuje.
- 2.** Jest propozycją wdrożenia w szkole, a nie obowiązkową procedurą. Powodzenie systemu polega w dużej mierze na przeświadczeniu, że jest on użyteczny i ułatwia pracę, zamiast ją jeszcze bardziej komplikować. Wdrożenie systemu nie będzie możliwe bez przynajmniej kilku sojuszników, którzy przekonają o jego użyteczności innych.
- 3.** Można go traktować całościowo – jako model, ale można także wykorzystywać jego poszczególne elementy w zależności od potrzeb placówki i istniejących w niej rozwiązań, np. w kontekście pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami.
- 4.** Głównymi rekomendacjami z rozmów z nauczycielami są:

- a) finansowe zabezpieczenie funkcji asystenta międzykulturowego w szkole;
 - b) zmiana w systemie edukacji, zgodnie z którą dzieci cudzoziemskie najpierw będą przechodziły intensywny kurs języka polskiego, a dopiero po odpowiednim opanowaniu języka zostaną zakwalifikowane do klasy z polskimi dziećmi. Tego typu model funkcjonuje w wielu krajach Europy Zachodniej. W oczekiwaniu na takie zmiany na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym, proponujemy pewne rozwiązania w systemie, które pozwalają na bardziej efektywną pracę nauczycieli z dziećmi cudzoziemskimi.
5. Propozycje z Systemu mogą być wdrażane na każdym etapie edukacji, choć metody ich wprowadzenia mogą się nieco różnić.

2. SSI – model

Przed rozpoczęciem roku szkolnego	W pierwszym miesiącu roku szkolnego	W trakcie roku szkolnego	Na zakończenie roku szkolnego
Przetłumaczenie ważnych dokumentów szkolnych na język obcy	Przedyskutowanie kwestii wielokulturowości w szkole na radzie pedagogicznej	Spotkanie z rodzicami uczniów polskich i cudzoziemskich wspólnie z „elementem integracyjnym”	Ewaluacja Szkolnego Systemu Integracji
Określenie celów i zadań dla asystenta międzykulturowego	Przedyskutowanie kwestii obecności dzieci cudzoziemców w szkole podczas spotkań z rodzicami w każdej klasie	Organizacja dni przybliżających kulturę i bieżącą sytuację w krajach pochodzenia dzieci cudzoziemskich	
Złożenie wniosku o asystenta międzykulturowego do organu prowadzącego	Spotkanie z rodzicami dzieci cudzoziemskich	Przygotowywanie materiałów dydaktycznych dla uczniów cudzoziemskich i tłumaczenie tych materiałów	

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Przed rozpoczęciem roku szkolnego	W pierwszym miesiącu roku szkolnego	W trakcie roku szkolnego	Na zakończenie roku szkolnego
Przygotowanie „instrukcji obsługi szkoły”/„pakietu powitalnego” dla uczniów i rodziców	Wdrożenie i integracja uczniów cudzoziemskich w klasie	Współpraca z regularnymi wolontariuszami i stażystami z Urzędu Pracy, którzy asystują podczas lekcji	
Stworzenie słowniczka podstawowych słów szkolnych w różnych językach		Spotkania z rodzicami nowych uczniów	
Stworzenie kalendarza świąt w religiach, które wyznają uczniowie		Zapewnienie tłumacza na spotkania z rodzicami	
Stworzenie biblioteczki publikacji międzykulturowych		Profilaktyczne warsztaty z psychologiem	
Spotkanie przedstawicieli ośrodka i szkoły		Przygotowanie i wdrożenie katalogu tematów i metod na lekcje wychowawcze	
Znalezienie „tłumacza międzykulturowego”		Zapewnienie wsparcia dla nauczycieli w formie warsztatów, spotkania z psychologiem, bezpiecznej przestrzeni do rozmowy	

Przed rozpoczęciem roku szkolnego	W pierwszym miesiącu roku szkolnego	W trakcie roku szkolnego	Na zakończenie roku szkolnego
Formalne przyjęcie dzieci cudzoziemskich do szkoły		Stworzenie schematu postępowania „co zrobić, kiedy «znika» uczeń cudzoziemski”?	

Omówienie poszczególnych elementów modelu

Elementy z poszczególnych grup, np. „Przed rozpoczęciem roku szkolnego” wzajemnie się uzupełniają, ale, co do zasady, mogą być realizowane w dowolnej kolejności.

Przed rozpoczęciem roku szkolnego warto zadbać o:

1. Przetłumaczenie ważnych dokumentów szkolnych na język obcy

Pomoże to lepiej zrozumieć zasady panujące w szkole, ale jednocześnie będzie sygnałem dla ucznia cudzoziemskiego, że traktujemy go tak samo jak rówieśników z Polski. Umieszczenie tłumaczenia na stronie internetowej szkoły lub w widocznym i dostępnym miejscu w szkole pozwoli zapoznać się z tym materiałem „na spokojnie”, ale jednocześnie w sytuacjach konfliktowych uniemożliwi tłumaczenie się niewiedzą.

W tej czynności szkołę może wspomóc np. wolontariusz z organizacji pozarządowej. Wolontariuszy można także szukać poprzez

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

ogłoszenia na stronach typu www.ngo.pl, www.e-wolontariat.pl lub www.tudu.org.pl albo poprzez współpracę z lokalną firmą, w której funkcjonuje wolontariat pracowniczy.

Do podstawowych dokumentów wartych przetłumaczenia na język uczniów cudzoziemskich należą:

- statut szkoły (przede wszystkim prawa i obowiązki uczniów);
- regulamin szkoły;
- wewnętrzny system oceniania;
- zasady panujące w klasie (kontrakt klasowy).

2. Określenie celów i zadań dla asystenta międzykulturowego oraz złożenie wniosku o asystenta międzykulturowego do organu prowadzącego (gminy lub powiatu).

Złożenie wniosku o asystenta międzykulturowego leży w gestii dyrekcji szkoły. Zanim jednak to się stanie, powinny zostać określone cele i zadania, jakie ma wykonywać osoba pełniąca tę funkcję. Doświadczenie szkół, które od lat pracują z cudzoziemcami wskazuje, że istnieją dwie modelowe funkcje, jakie może pełnić taki asystent:

- osoba towarzysząca uczniom podczas lekcji – tłumacząca polecenia nauczyciela i zadania do wykonania oraz asystująca podczas spotkań z rodzicami;
- osoba odpowiedzialna za aklimatyzację ucznia cudzoziemskiego w szkole, w miejscowości i w Polsce – dbająca o to, aby szkoła była przyjazna dla uczniów cudzoziemskich, wprowadzająca w zasady panujące w kraju i w placówce oraz dbająca o to, aby społeczność szkolna rozumiała powody zachowań uczniów cudzoziemskich – tłumacząca kontekst kulturowy. Taka osoba często pomaga w porozumiewaniu się między nauczycielem a rodzicem dziecka cudzoziemskiego.

3. Przygotowanie „instrukcji obsługi szkoły”/„pakietu powitalnego”.

Posiadanie spisane go pakietu informacji o sposobie funkcjonowania szkoły i systemu edukacji w Polsce w formie dostosowanej dla uczniów bardzo ułatwia wprowadzenie ucznia cudzoziemskiego i jego rodziców w rzeczywistość polskiej szkoły. Przykładowe pakiety w językach rosyjskim, czeczeńskim, ukraińskim, wietnamskim i angielskim dostępne są na stronie <http://edukacja.warszawa.pl/dla-uczni-a-i-rodzica/edukacja-cudzoziemcow>. Zawierają one informacje m.in. o tym, jak dotrzeć do szkoły, jak wygląda system edukacji w Polsce (który może różnić się od tego w kraju pochodzenia), jak wygląda porządek dnia w szkole oraz kalendarz szkolny, jakie rzeczy potrzebne są w szkole, jak się zaprzyjaźnić z innymi kolegami i koleżankami w szkole, co można robić na przerwach i co zrobić w trudnych sytuacjach. Użytecznym narzędziem są też wzory usprawiedliwień nieobecności.

Dostosowując pakiet do potrzeb szkoły warto też pamiętać o:

- wykazie przedmiotów i nauczycieli;
- oznaczeniu przedmiotów obowiązkowych i nieobowiązkowych;
- zobowiązaniu do pokrycia ewentualnych szkód na wycieczce;
- prezentacji wymagań względem ucznia (takich jak zadania domowe, przygotowania do lekcji itp.).

4. Stworzenie słowniczka podstawowych słów szkolnych w różnych językach

Słowniczek może być elementem wspomnianego „pakietu powitalnego” lub osobnym dokumentem. Przykładowy słowniczek pojęć szkolnych w językach rosyjskim, czeczeńskim, wietnamskim i angielskim można znaleźć w publikacji „Inny w polskiej szkole”

http://edukacja.warszawa.pl/sites/edukacja/files/strona/4316/attachments/inny_w_polskiej_szkole.pdf (od strony 182).

Słowa i stwierdzenia, które powinny zostać przetłumaczenia to m.in. zwroty grzecznościowe (np. dzień dobry, proszę, przepraszam), nazwy przedmiotów szkolnych, nazwy przyborów szkolnych, nazwy miejsc w szkole (np. sekretariat, biblioteka, stołówka), nazwy funkcji osób w szkole (nauczyciel, pan sprzątający, pedagog itp.) Dobrą praktyką jest oznaczanie poszczególnych pomieszczeń i przedmiotów w szkole naklejkami z ich nazwami w językach ojczystych uczniów cudzoziemskich. Szkoły mogą również tworzyć słowniczki obrazkowe, które wieszają w przestrzeni lub (w przypadku szkół podstawowych) korzystają z zestawów do nauki czytania globalnego. Wszystko to służy sprawniejszej komunikacji, ale może także pomóc w oswojeniu przestrzeni szkoły przez cudzoziemców.

5. Stworzenie kalendarza świąt religijnych, zgodnie z wyznaniem uczniów oraz świąt narodowych z krajów pochodzenia uczniów.

Święta są dobrym pretekstem do mówienia o kraju pochodzenia uczniów oraz formą wyrażenia szacunku, ale także lepszemu zrozumieniu uczniów cudzoziemskich. Ważne jest, aby umożliwić uczniom samodzielnie zdecydować o czym i w jakiej formie chcą opowiedzieć. Można także stworzyć zespoły mieszane, które będą odpowiedzialne za przygotowanie takich obchodów – dzięki temu polscy uczniowie będą mieć okazję bardziej się zaangażować i zintegrować z uczniami cudzoziemskimi.

6. Stworzenie biblioteczki publikacji międzykulturowych w szkole oraz wersji online z linkami do publikacji internetowych.

Taka biblioteczka to wspólna odpowiedzialność różnych członków społeczności szkolnej. Przede wszystkim istnieje konieczność bieżącego jej aktualizowania oraz jasnej komunikacji, gdzie się znajduje i co się w niej znajduje. Powinna ona zawierać zarówno materiały merytoryczne z tematyki uchodźczej, antydyskryminacyjnej i międzykulturowej, ale także gotowe scenariusze lekcji lub działań szkolnych, które mogą być wykorzystane przez społeczność szkolną. Źródłem takich materiałów mogą być m.in. organizacje takie jak Polska Akcja Humanitarna, Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej, Fundacja Batorego, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej (linki do przykładowych materiałów z tego obszaru podane są w drugiej części „System w praktyce”).

Dobrymi praktykami w zakresie aktualizowania i dzielenia się materiałami są:

- zapisanie się na newslettery organizacji zajmujących się tematem lub śledzenie ich w mediach społecznościowych – to zwykle tymi kanałami są dystrybuowane nowe publikacje;
- zobligowanie osób biorących udział w szkoleniach zewnętrznych do włączenia materiałów z tych szkoleń do biblioteczki i powiadomienia o tym społeczności szkolnej.

7. Spotkanie przedstawicieli ośrodka dla cudzoziemców i szkoły (ewentualnie: wraz z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających w okolicy).

W przypadku, gdy szkoła znajduje się w miejscowości, w której znajduje się ośrodek dla cudzoziemców lub przebywa większa grupa

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

cudzoziemców, powinno dojść do systematycznych (co najmniej raz w roku) spotkań między przedstawicielami ośrodka/społeczności oraz szkoły. Przede wszystkim powinny zostać ustalone zasady i zakres bieżącej komunikacji – tak, aby obie strony były szybko i sprawnie powiadamiane o sprawach, które mogą wpłynąć na ich pracę (np. informacje o wyjazdach lub przyjazdach cudzoziemców) oraz ewentualne wspólne inicjatywy.

8. Nawiązanie współpracy z ośrodkiem dla cudzoziemców w celu znalezienia osoby, która będzie pełniła funkcję „tłumacza międzykulturowego”.

„Tłumacz międzykulturowy” to osoba, która zna kontekst kraju pochodzenia cudzoziemców, a jednocześnie dobrze odnajduje się w polskiej rzeczywistości. W przypadku uchodźców, dobrze, aby była to osoba, która sama doświadczyła procedury uchodźczej. Taka osoba jest niezwykle cenna w okresie wdrażania nowych cudzoziemców w zasady panujące w szkole, społeczności lokalnej i Polsce oraz może pełnić funkcję mediatora w przypadku konfliktów. Często wzmacnia ona także autorytet nauczyciela.

9. Formalne przyjęcie dzieci cudzoziemskich do szkoły.

Lista zadań i formularz dla dyrekcji są dostępne w publikacji „Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów” http://edukacja.warszawa.pl/sites/edukacja/files/strona/4316/attachments/przewodnik_dobrych_praktyk.pdf (strony 20-22).

W pierwszym miesiącu roku szkolnego warto zadbać o:

10. Spotkanie rodziców dzieci cudzoziemskich.

W klasach, do których uczęszczają dzieci cudzoziemskie powinno odbyć się co najmniej jedno spotkanie rodziców dzieci cudzoziemskich, na którym m.in. wytłumaczone będą zasady pracy w szkole. Przekazanie „pakietu powitalnego” nie jest wystarczające – poszczególne jego elementy powinny być omówione, a najlepiej, jeśli na spotkaniu obecny jest tłumacz (np. wolontariusz), który pomoże w rozwiewaniu wątpliwości.

Lista zadań i tematów do poruszenia przez wychowawcę oraz scenariusze wywiadów z rodzicami są dostępne w publikacji „Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów” http://edukacja.warszawa.pl/sites/edukacja/files/strona/4316/attachments/przewodnik_dobrych_praktyk.pdf (strony 24-34).

11. Przedyskutowanie kwestii wielokulturowości w szkole na radzie pedagogicznej.

Pojawienie się uczniów cudzoziemskich w szkole jest zazwyczaj wydarzeniem, które wzbudza emocje. Ważne, aby istniała przestrzeń do wyrażenia tych emocji i rozwiania obaw. Służyć temu może m.in. rada pedagogiczna, na której przedstawione zostaną informacje o kraju pochodzenia dzieci cudzoziemskich oraz aktualnej sytuacji w tym kraju. Dobrą praktyką jest pokazanie tej sytuacji, jako waloru wyróżniającego daną szkołę – pozwalającą na zdobywanie dodatkowych umiejętności nauczycielom i uczniom. Podczas rady pedagogicznej może odbyć się np. burza pomysłów na temat korzyści

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

z wielokulturowości szkoły (argumenty, które się na niej pojawiają, mogą być pomocne podczas rozmów z uczniami i rodzicami).

12. Przedyskutowanie kwestii obecności dzieci cudzoziemców w szkole podczas spotkań z rodzicami w każdej klasie.

Bez względu na to, czy dzieci cudzoziemskie trafią do danej klasy czy nie, ich obecność w szkole wpływa na relacje w szkole i jest tematem rozmów. Dlatego wszyscy rodzice powinni być zapoznani z kontekstem w jakim pojawiają się uczniowie cudzoziemscy (szczególnie w przypadku dzieci uchodźców oraz osób wyznających religię inną niż dominująca w szkole). Nie unikając odpowiedzi na wątpliwości rodziców, warto skoncentrować się na korzyściach, jakie niesie za sobą szkoła wielokulturowa. Rodzice dzieci polskich są kluczowym elementem w procesie integracji dzieci cudzoziemskich w szkole – to o ich postawy i nastawienia wpływają na postawy i nastawienie dzieci polskich.

13. Wdrożenie i integracja uczniów cudzoziemskich w klasie.

Plany pracy wychowawczej pomagające przygotowanie klasy do obecności ucznia cudzoziemskiego oraz „przeprowadzenia” klasy przez ten proces są dostępne w publikacji „Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów” http://edukacja.warszawa.pl/sites/edukacja/files/strona/4316/attachments/przewodnik_dobrych_praktyk.pdf (strony 83-85).

Dobłą praktyką jest włączenie uczniów polskich w proces wdrażania rówieśników z innych krajów. Zadania ucznia przewodnika opisane są w ww. publikacji na stronach 89-90.

W trakcie roku szkolnego warto zadbać o:

14. Spotkanie integracyjne wszystkich rodziców z danej klasy, na którym może być np.:

- wspólny mecz piłkarski,
- wspólne warsztaty rękodzieła,
- wzajemna nauka tańców regionalnych lub narodowych,
- wspólne zajęcia kulinarne,
- wzajemna prezentacja kultury, religii, sytuacji politycznej.

15. Organizacja w szkole dni przybliżających kulturę i bieżącą sytuację w krajach pochodzenia dzieci cudzoziemców (dobrą praktyką są obchody Dnia Uchodźcy w Grupie). Ważne, aby pokazywać aktualny i różnorodny obraz tych krajów.

16. Współpraca z organizacjami pozarządowymi i wolontariuszami w zakresie przygotowywania materiałów dydaktycznych dla uczniów cudzoziemskich i tłumaczenia tych materiałów, m.in.:

- tłumaczenie podstawowych pojęć z teorii literatury i gramatyki, np. podmiot liryczny, narrator;
- tłumaczenie pojęć matematyczno-przyrodniczych (np. kwadrat, prostokąt, znaki matematyczne);
- tłumaczenie krótkich tekstów (np. o porach roku), do ćwiczenia i poznawania słownictwa (teksty preparowane),
- streszczenia lektur szkolnych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

17. Współpraca z regularnymi wolontariuszami i stażystami z Urzędu Pracy, którzy asystują podczas lekcji (np. tłumaczą zadania uczniom cudzoziemskim lub pracują z uczniami polskimi, gdy nauczyciel pracuje z uczniami cudzoziemskimi).

18. Spotkania z rodzicami nowych uczniów (doświadczenie wskazuje, że uczniowie cudzoziemscy często pojawiają się w trakcie roku szkolnego, konieczne jest wtedy powtórzenie działań z punktu 10).

19. Zapewnienie tłumacza (np. wolontariusza) na spotkania z rodzicami.

20. Profilaktyczne warsztaty z psychologiem (zarówno dla dzieci cudzoziemskich jak i dla uczniów klas, w których uczą się dzieci z innych krajów).

Przykładowe tematy:

- rozwiązywanie konfliktów,
- współpraca w różnorodnej grupie,
- jak radzić sobie z emocjami?,
- przełamywanie barier,
- empatia.

21. Przygotowanie katalogu tematów i metod na lekcje wychowawcze oraz planu pracy wychowawczej uwzględniającego różnorodność narodową klasy.

Przykładowy katalog tematów:

- tradycje i kultura danego kraju (ważne, aby nie koncentrować się jedynie na kulturze tradycyjnej, ale pokazać też kulturę współczesną – to, czym obecnie, na co dzień interesują się mieszkańcy danego kraju; pomocne mogą być materiały internetowe np. z portalu YouTube),

- religie na świecie,
- tolerancja i otwartość na innych,
- współpraca jako wartość (np. na podstawie kooperacyjnych gier planszowych),
- przygotowanie potraw charakterystycznych dla kraju pochodzenia dziecka cudzoziemskiego.

22. Zapewnienie wsparcia dla nauczycieli w formie warsztatów, spotkania z psychologiem, bezpiecznej przestrzeni do rozmowy.

Przykładowe wsparcie dla nauczycieli:

- warsztat na temat wiedzy o innych religiach (przede wszystkim o islamie, jako religii mało znanej w Polsce, a wywołującej duże emocje),
- warsztat nt. komunikacji bez przemocy (patrz: część druga),
- warsztat nt. kultury, obyczajów krajów dzieci cudzoziemskich,
- warsztat „Jak reagować na agresję?”,
- warsztat „Jak pracować z dzieckiem z traumą?”,
- szkolenie antydyskryminacyjne,
- indywidualne rozmowy z psychologiem.

23. Stworzenie schematu postępowania „Co zrobić, kiedy «znika» uczeń cudzoziemski?”.

Szczególnie w przypadku dzieci, których rodzice oczekują na status uchodźcy, często dochodzi do sytuacji, kiedy dzieci opuszczają szkołę z dnia na dzień i wyjeżdżają z rodzicami w inne miejsce. Warto, aby nauczyciel przygotował się na taką ewentualność i miał dostępny schemat postępowania, jak pracować z uczniami, którzy pozostali w klasie, aby uniknąć uprzedzeń i przepracować negatywne emocje.

-
- Przetłumaczenie ważnych dokumentów szkolnych na język obcy**
 - Określenie celów i zadań dla asystenta międzykulturowego**
 - Złożenie wniosku o asystenta międzykulturowego do organu prowadzącego**
 - Stworzenie słowniczka podstawowych słów szkolnych w różnych językach**
 - Stworzenie kalendarza świąt w religiach, które wyznają uczniowie**
 - Znalezienie „tłumacza międzykulturowego”**
 - Stworzenie biblioteczki publikacji międzykulturowych**
 - Spotkanie przedstawicieli ośrodka dla cudzoziemców i szkoły**
 - Przygotowanie „instrukcji obsługi szkoły”/„pakietu powitalnego” dla uczniów i rodziców**
 - Formalne przyjęcie dziecka cudzoziemskiego do szkoły**
 - Przedyskutowanie kwestii wielokulturowości w szkole na radzie pedagogicznej**
 - Przedyskutowanie kwestii obecności dzieci cudzoziemców w szkole podczas spotkań z rodzicami w każdej klasie**
 - Spotkanie z rodzicami dzieci cudzoziemskich**
 - Wdrożenie i integracja uczniów cudzoziemskich w klasie**
 - Spotkanie z rodzicami uczniów polskich i cudzoziemskich wspólnie z „elementem integracyjnym”**
 - Organizacja dni przybliżających kulturę i bieżącą sytuację w krajach pochodzenia dzieci cudzoziemców**
 - Przygotowywanie materiałów dydaktycznych dla uczniów cudzoziemskich i tłumaczenia tych materiałów**
 - Współpraca z regularnymi wolontariuszami i stażystami z Urzędu Pracy, którzy asystują podczas lekcji, spotkania z rodzicami nowych uczniów**
 - Zapewnienie tłumacza (wolontariusz?) na spotkania z rodzicami**
 - Profilaktyczne warsztaty z psychologiem**
 - Zapewnienie wsparcia dla nauczycieli w formie warsztatów, spotkania z psychologiem, bezpiecznej przestrzeni do rozmowy**
 - Stworzenie schematu postępowania „Co zrobić, kiedy «znika» uczeń cudzoziemski”?**
 - Ewaluacja Szkolnego Systemu Integracji**
-

Na koniec roku szkolnego warto zadbać o:

24. Ewaluację Szkolnego Systemu Integracji.

Przykładowe narzędzie do takiej ewaluacji dostępne jest w publikacji „Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów” http://edukacja.warszawa.pl/sites/edukacja/files/strona/4316/attachments/przewodnik_dobrych_praktyk.pdf (strony 94-101)

Kto jest w naszej szkole odpowiedzialny za wprowadzenie poszczególnych elementów Szkolnego Systemu Integracji?

Na poprzednich stronach znajduje się lista sprawdzająca – zaznacz krzyżykiem osobę, grupę, która ponosi główną odpowiedzialność za dany element systemu, warto wpisać także nazwiska konkretnych osób. Warto listę wydrukować, wypełnić wspólnie i powiesić w pokoju nauczycielskim.

3. SSI w praktyce

Opisany w pierwszej części Szkolny System Integracji jest modelem idealnym, którego elementy można stosować na różnych etapach roku szkolnego, w różnych sytuacjach, można go adaptować w całości lub wykorzystać tylko wybrane części – zależnie od potrzeb i sytuacji w danej szkole. Został on stworzony tak, aby pełnić funkcję kompletnego zbioru działań proponowanych do wdrożenia w placówce, w której uczy się dziecko cudzoziemskie lub w szkole, która chce przygotować się na przyjęcie takiego ucznia lub uczennicy.

Część druga opiera się na praktycznych aspektach systemu opisanego w części pierwszej. Wszystkie przedstawione analizy, rekomendacje i pomysły zostały stworzone we współpracy z uczestnikami i uczestniczkami trzech szkoleń przeprowadzonych w okresie luty-kwiecień 2016 r. w Grudziądzu i Słupsku w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator”.

Szczególnie ważny dla powstania tej części jest wkład trzech szkół, wspomnianych już w pierwszej części, które wypracowały wiele pomysłów na radzenie sobie z codziennymi wyzwaniami. Są to Szkoła Podstawowa im. 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Grupie, Gimnazjum im. Feliksa Kikulskiego w Michalu oraz Szkoła Podstawowa nr 5 im. płk. Stanisława Sitka w Grudziądzu.

Zaprezentowany w tej części Szkolny System Integracji jest zatem konkretnym, stosowanym przez wyżej wspomniane placówki modelem. Jest on ułożony według logiki trudnych sytuacji, z którymi kadra szkoły spotyka się na co dzień w swojej pracy. Trudne sytuacje zostały z kolei podzielone na 5 głównych obszarów tematycznych i opatrzone rekomendacjami działań dla każdej z nich. Opis nie skupia się jednak na dogłębnej analizie przyczyn powstawania owych wyzwań, odnosi się jednak do specjalistycznej literatury, która bardziej szczegółowo przedstawia podłoże opisanych sytuacji.

Obawy nauczycieli i nauczycielek związane ze współczesnym wzrostem ruchów migracyjnych w Europie

Nie sposób obecnie poruszać tematu migracji lub uchodźstwa bez rozmów na temat obaw, jakie wszyscy odczuwamy w zetknięciu się z tym zagadnieniem, szczególnie wtedy, gdy media dostarczają nam codziennie nowe informacje, analizy, raporty, opinie na temat tego zjawiska. Z przeglądu tytułów polskich dzienników ogólnopolskich

w 2015 roku¹ wynika, że stwierdzenie „uchodźca” było drugim najpopularniejszym słowem (po słowie „Polska”) pojawiającym się w nagłówkach artykułów. Wiele materiałów dotyczyło obaw przed pojawieniem się migrantów i uchodźców w Europie i Polsce – według analiz Dominiki Cieślikowskiej duża część z ówczesnych, ale też i obecnych, przekazów medialnych, poprzez używanie metafor wody, choroby i wojny, może przyczyniać się do powstawania w czytelnikach obaw przed „zalewem” czy „inwazją” migrantów spoza Europy.

Mając na uwadze aktualny dyskurs medialny i przekaz jaki otrzymują czytelnicy, słuchacze i widzowie, naszą pracę z nauczycielami rozpoczęliśmy od rozmowy na temat wyzwań jakie może nieść praca z dziećmi i rodzicami cudzoziemskimi. Pomogło to w poznaniu obaw pracowników szkół, co z kolei ważne było w późniejszej pracy nad analizą rzeczywiście pojawiających się trudnych sytuacjach i nad rekomendacjami działań do zastosowania w przypadku pojawienia się tych sytuacji w szkołach.

1. Analiza dokonana przez Press Service monitoring mediów w tygodniu 31.08.2015–6.09.2016. W analizie wzięto pod uwagę następujące dzienniki: „Dziennik Gazeta Prawna”, „Fakt”, „Gazeta Polska Codzienna”, „Gazeta Wyborcza”, „Metro”, „Nasz Dziennik”, „Polska the Times”, „Rzeczpospolita” i „Super Express”, <http://psmm.pl/pl/informacja-prasowa/uchodzczy-temat-nr-1-na-okladkach-dziennikow>.

Rysunek 1. Obawy przed pojawieniem się uchodźcy w mojej miejscowości.

Rysunek 2. Obawy przed pojawieniem się uchodźcy w mojej szkole.

Przy omawianiu obaw ważne jest zwrócenie uwagi na przejawiające się dwa wątki – obawa przed spadkiem poczucia bezpieczeństwa oraz obawa przed gettoizacją nowo przybyłych osób. Więcej na temat analizy stosunków Polaków do cudzoziemców i uchodźców znajduje się w części dotyczącej badań socjologicznych przeprowadzonych w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator”, w tej części skupimy się jedynie na konsekwencjach, jakie wymienione wyżej obawy, mogą mieć dla pracy w szkole.

Przykłady wyzwań w pracy z uczniem cudzoziemskim i propozycje działań zaradczych

W szkoleniach dotyczących pracy z uczniami cudzoziemskimi i uchodźczymi jednym z głównych punktów, którego nie można pominąć, są rozmowy na temat trudnych sytuacji pojawiających się z chwilą zaistnienia w szkole ucznia cudzoziemskiego - ucznia, który często nie mówi po polsku, nie zna zwyczajów panujących w nowym kraju, nie zna zasad edukacji, nie wie, jak poruszać się w rzeczywistej i metaforycznej przestrzeni szkoły. Rodzice tych dzieci również nie ułatwiają szkole zadania – sami rzadko mówią po polsku, nie zawsze (w opinii pracowników szkoły), wykazują zainteresowanie uczestnictwem swojego dziecka w życiu społeczności szkolnej. Jednym z zarzutów pojawiających się pod adresem cudzoziemców mieszkających w ośrodku dla osób oczekujących na decyzję w sprawie statusu uchodźcy jest to, że są one w Polsce tymczasowo – na chwilę – w drodze do Europy zachodniej. Interpretowane jest to jako niechęć do integracji i przygotowywania się do pracy i życia w Polsce.

Z kolei z rozmów z mieszkańcami ośrodka dla cudzoziemców w Grupie² można wywnioskować, że to co im najbardziej doskwiera, to przede wszystkim zbyt długie oczekiwanie na decyzję i powiązana z tym konieczność pozostania w ośrodku i brak możliwości podjęcia pracy. Sytuacja ta często postrzegana była przez naszych rozmówców jako stan zawieszenia, który rodzi frustracje.

2. Wnioski na podstawie badania przeprowadzonego w lutym i marcu 2016 r. w Ośrodku dla Cudzoziemców w Grupie w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator”.

My po polsku trochę rozumiemy, jeszcze nie mówimy. Nie mówimy dlatego, bo tu żyjemy. Jeżeli byśmy żyli wśród Polaków to w moment byśmy opanowali język. Należy się komunikować w tym języku, który dominuje. My byśmy się starali zrozumieć, przywyknąć. Jeżeli ludzie będą życzliwi, będą chcieli pomóc to ty w dwa lub trzy miesiące opanujesz język. A tak to my tu siedzimy, mniej więcej rozumiemy co mówią po polsku, ale coś powiedzieć...

Teraz co nam trzeba. My nie chcemy socjalnego, niczego, tylko pozwolenie na przebywanie i pomoście tylko na początku. Dajcie mi pracę, nie chcę dobrej pracy, dajcie mi miotłę i pójde sprzątać na ulicę. Tak, abym mógł nakarmić rodzinę. Gdy ja sam nauczę się języka, poznam państwo, zobaczę co mogę tu robić, to będę sam szukał. My jesteśmy dorosłymi ludźmi, nie trzeba na nas wykladać pieniędzy. Jesteśmy gotowi tu pracować. Jeżeli Polsce jesteśmy potrzebni...³

Na styku tych dwóch perspektyw – przedstawicieli społeczeństwa przyjmującego, w tym przypadku szkoły, oraz społeczności osób przyjezdnych – dochodzić może do wyzwań, czy też sytuacji problematycznych. Poniższe zestawienie jest próbą usystematyzowania pojawiających się wyzwań i proponowanych rekomendacji do zastosowania w szkole. Główne wyzwania podzielono na 5 grup, które

3. Wypowiedzi mieszkańców Ośrodka dla Cudzoziemców w Grupie udzielone podczas wywiadów indywidualnych będących częścią badania przeprowadzonego w lutym i marcu 2016 r. w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator”.

odpowiadają najważniejszym przyczynom powstawania trudnych sytuacji w szkole⁴:

- nieznajomość przez uczniów i rodziców cudzoziemskich języka polskiego;
- opór uczniów i rodziców cudzoziemskich przed uczestnictwem w życiu szkoły;
- agresja uczniów i rodziców – polskich i cudzoziemskich;
- odmienność kulturowa uczniów cudzoziemskich;
- przepisy prawne i zasady instytucjonalne panujące w szkole, niedostosowane do pracy w grupie wielokulturowej.

Problem: uczniowie i rodzice cudzoziemscy nie znają języka polskiego w stopniu komunikatywnym

POZIOM UCZNIWA

Pierwsze dni i tygodnie w szkole to dla ucznia cudzoziemskiego ogromny stres związany przede wszystkim z nieznajomością języka oraz systemu edukacji, do którego właśnie trafił. Niemożność porozumienia się z rówieśnikami, nauczycielami i innymi osobami pracującymi w szkole i wyrażania swojego zdania doprowadza na początku do lęku, wycofywania się z kontaktów i może przerodzić się w agresję wywołaną frustracją. Wycofanie i nieangażowanie się

4. Typologia oraz przykłady trudnych sytuacji i rekomendacji opracowane na podstawie szkoleń prowadzonych w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator” oraz publikacji: Inny w polskiej szkole. Poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi, red. E. Pawlic-Rafałowska, Biuro Edukacji m.st. Warszawy, Polskie Forum Migracyjne, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2010; Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne, red. N. Kłorek, K. Kubin, Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa 2012.

może z kolei powodować powstawanie dużych braków w edukacji językowej i w uczeniu się w ogóle⁵.

Poniższe zestawienie to opis konkretnych trudnych sytuacji wynikających z bariery językowej istniejącej pomiędzy uczniami, nauczycielami, rodzicami oraz przykłady prostych i skutecznych działań mogących pomóc w usprawnieniu komunikacji i przełamaniu tej bariery.

Uczeń nie rozumie wypowiedzi nauczyciela, nie rozumie poleceń, napisów w szkole, nie potrafi przeczytać instrukcji w podręczniku – co może zrobić szkoła?

- nauczenie się kilku podstawowych zwrotów w języku ucznia przez nauczyciela;
- przygotowanie słowniczka podstawowych pojęć szkolnych w języku ucznia oraz opatrzenie najważniejszych miejsc w szkole i przedmiotów w klasie kartkami z nazwą w języku ucznia;
- pomoc ucznia polskiego w tłumaczeniach na lekcjach i poruszaniu się po szkole;
- obecność na lekcji dodatkowego nauczyciela znającego język ucznia (możliwość współpracy z wolontariuszem organizacji pozarządowej);
- każdy nauczyciel, jeśli tylko może, jest przygotowany do nauki języka polskiego jako obcego – jego lub jej zadaniem nie jest nauka języka, ale przygotowanie z tego zakresu może pomagać w komunikacji z uczniem w jego pierwszych tygodniach w szkole;
- przygotowane krótkich tekstów dotyczących tematu lekcji, ale napisanych prostszym językiem – do wykorzystania w pracy z uczniem znającym podstawy języka polskiego.

5. Inny w polskiej szkole..., s. 22.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Uczeń nie ma motywacji do nauki języka polskiego –
co może zrobić szkoła?

- nauczenie się kilku podstawowych zwrotów w języku ucznia (jw.);
- dawanie prostszych językowo zadań (jw.);
- rozmowa z rodzicami ucznia (jeśli rodzic nie mówi po polsku – koniecznie z tłumaczem) na temat ustalenia przyczyn braku motywacji i próba wspólnego zaplanowania działań w celu jego przezwyciężenia.

Nauczyciel nie może w pełni realizować założeń podstawy
programowej ze względu na złożoność języka polskiego –
szczególnie w klasach gimnazjalnych i w przypadku lekcji języka
polskiego – co może zrobić szkoła?

- zmiana priorytetów w nauczaniu dzieci cudzoziemskich – np. inne wymagania dla uczniów ze słabą znajomością języka polskiego podczas zdawania egzaminów i sprawdzianów;
- współpraca z innymi szkołami, wolontariuszami, studentami filologii nad opracowaniem materiałów do pracy w szkole, np. w językach krajów pochodzenia dzieci cudzoziemskim (materiały do wykorzystania na lekcje, będące pomocą a nie odpowiednikiem materiałów polskich, np. opracowanie tłumaczenia definicji części mowy i wyjaśnienie ich roli, ale nie tłumaczenie całych części podręcznika);
- obecność na lekcji dodatkowego nauczyciela znającego język ucznia lub zapewnienie wsparcia tłumaczy zewnętrznych (np. wolontariuszy organizacji pozarządowej, wolontariuszy szkoły, stażystów z urzędu pracy);
- opracowanie testów sprawdzających poziom wiedzy ucznia z zakresu języka polskiego.

Wszyscy nauczyciele, z którymi prowadziliśmy spotkania i warsztaty, wyrażali potrzebę organizowania intensywnego kursu języka polskiego dla nowych uczniów przed rozpoczęciem nauki na lekcjach przedmiotowych. Ich zdaniem pomogłoby to w szybszym przyswajaniu wiedzy przez uczniów i zniwelowaniu poziomu frustracji i agresji pojawiającego się w sytuacjach lekcyjnych (kiedy uczeń nie zna języka a zobligowany jest do uczestnictwa w lekcjach na takich samych zasadach jak uczniowie polscy), skuteczniej i efektywniej podzieliłoby pracę nauczycieli na tych, którzy przygotowują do pracy w języku polskim i na tych, którzy specjalizują się w lekcjach przedmiotowych.

POZIOM RODZICA

Rodzic nie rozumie wypowiedzi nauczyciela, lub rozumie je tylko w części, nauczyciel nie rozumie rodzica – co może zrobić szkoła?

- Stała lub regularna obecność tłumacza na spotkaniach z rodzicami cudzoziemskimi, np. wolontariusze lub pracownicy organizacji pozarządowej, zatrudnieni przez szkołę lub gminę tłumacze, nauczyciele języka obcego w szkole.

Rodzice polscy wyrażają obawę przed obniżeniem poziomu nauczania w szkole, ze względu na konieczność poświęcenia większej uwagi uczniom nieznającym języka polskiego – co może zrobić szkoła?

- organizacja spotkania dla wszystkich rodziców na początku roku szkolnego w celu wyjaśnienia specyfiki szkoły i organizacji pracy na lekcjach w klasach, w których uczą się uczniowie cudzoziemscy;

- spotkania z rodzicami uczniów uczęszczających do klas z uczniami cudzoziemskimi w celu sprawdzenia potencjalnych sytuacji problemowych i rozmowa nad propozycjami radzenia sobie z nimi.

Problem: opór ucznia i rodzica cudzoziemskiego przed uczestnictwem w życiu szkoły i lekcjach

POZIOM UCZNIA

Przyczyny oporu i nieintegrowania się z rówieśnikami mogą być różne – osobista nieśmiałość dziecka, przeżyta trauma, strach lub lęk przed ośmieszeniem, złość i niezgoda na sytuację, w której się znalazło. Niezależnie od przyczyn, pierwszym podjętym przez nauczyciela lub pedagoga szkolnego działaniem powinna być próba zrozumienia co jest przyczyną oporu i dopasowanie do przyczyny strategii radzenia sobie z nią. Jeśli dziecko przeżywa traumę, konieczna jest diagnoza psychologa i udział w terapii. Często przyczyną oporu jest niezrozumienie sytuacji, w której dziecko się znalazło, związane z przeżywanym szokiem kulturowym⁶.

Niniejsze zestawienie nie odnosi się do psychologicznych skutków uchodźstwa, ogranicza się do działań, które proponowane są jako pierwsza reakcja powodująca głębszą analizę problemu. Jednak aby móc skupić się na bardzo konkretnych przykładach warto na wstępie zaznaczyć, że najważniejszym elementem w momencie rozpoczęcia pracy z uczniem cudzoziemskim jest stworzenie bezpiecznej przestrzeni w szkole. Stworzenie bowiem poczucia bezpieczeństwa ucznia jest warunkiem koniecznym do dalszej edukacji - tylko uczeń dobrze czujący się w szkole może rozpocząć przyswajanie wiedzy. Temu zabiegowi służyć mogą następujące działania:

6. Psychologiczne skutki uchodźstwa oraz jego konsekwencje, w tym szok kulturowy, zostały szczegółowo opisane w publikacji Inny w polskiej szkole, s. 22-28.

- przygotowanie otoczenia szkoły, aby uwzględniało odmiennosc uczenia lub uczennicy (np. obecność symboli narodowych z kraju pochodzenia, oznaczenia w przestrzeni szkolnej w języku uczenia);
- spotkanie z uczniem i rodzicem w celu wyjaśnienia zasad panujących w szkole, gotowość na odpowiedź na pytania i niezakładanie, że system pracy szkoły jest dla cudzoziemców sprawą oczywistą;
- wyznaczenie osoby lub osób do kontaktów z uczniem w sytuacji trudnej (np. pomoc jednego z uczniów w klasie w poruszaniu się po szkole, wyjaśnienie głównych zasad podczas pierwszych dni pobytu w szkole);
- umożliwienie uczniowi porozumiewania się w języku ojczystym – szczególnie ważne w pierwszych dniach i tygodniach przebywania w szkole.

Uczeń cudzoziemski nie integruje się z rówieśnikami z klasy – co może zrobić szkoła?

Działania prewencyjne:

- przygotowanie klasy, do której ma trafić uczeń cudzoziemski – poinformowanie o tym uczniów polskich, wspólne przygotowanie powitania nowej osoby, np. poprzez naukę kilku podstawowych zwrotów w języku nowego uczenia;
- wyjaśnienie uczniom polskim powodów wyjazdów uczenia z kraju pochodzenia i jego statusu w Polsce.

Działania w trakcie:

- rozmowa na tematy bliskie uczniowi – np. rodzinnych miejsc, krewnych, znajomych, pasji z miejsca pochodzenia;
- docenianie uczenia za wykonywanie czynności niezwiązanych ze znajomością języka polskiego, np. za prace manualne, osiągnięcia sportowe, przygotowanie prezentacji o kraju pochodzenia.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Uczeń cudzoziemski nie uczestniczy w pracy na lekcjach: nie wykonuje zadań, nie odpowiada na pytania – co może zrobić szkoła?

- organizacja spotkania dla rodziców cudzoziemskich na temat zasad pracy w szkole oraz kultury i życia społecznego w Polsce w celu wyjaśnienia podstawowych obowiązków szkolnych rodzica, ucznia oraz roli nauczyciela;
- jeśli uczniowie mieszkają w ośrodku dla cudzoziemców – ścisła współpraca z ośrodkiem, wspólna organizacja spotkań informacyjnych dla rodziców na temat zasad pracy szkoły;
- obecność w szkole asystenta międzykulturowego (osoby zatrudnionej w szkole) lub tłumacza międzykulturowego, czasami określanego jako mentor uchodźczy (przedstawiciela środowiska cudzoziemców) jako osoby wspierającej komunikację szkoły z uczniami i rodzicami cudzoziemskimi, szczególnie w rozmowach na temat zasad panujących w szkole oraz obowiązków ucznia i rodzica w systemie edukacji. Funkcja asystenta międzykulturowego może być pełniona przez osobę zatrudnioną w ramach stażu z urzędu pracy, osoby zatrudnionej na stałe z dodatkowych środków organu prowadzącego. Idealnym rozwiązaniem jest zatrudnienie w tej roli przedstawiciela lub przedstawicielki środowiska cudzoziemców.

POZIOM RODZICA

Podobnie jak w przypadku ucznia, rodzice borykają się ze swoimi osobistymi skutkami wyjazdu i przebywania w obcym kraju. Tak jak wyżej, poniższe zestawienie skupia się na przykładzie dwóch sytuacji wynikających z oporu rodziców cudzoziemskich wobec angażowania się w życie szkoły, nie analizuje ono jednak psychologicznych przyczyn takiego zachowania. Więcej o psychologicznych

konsekwencjach uchodźstwa można przeczytać m.in. w publikacji Uchodźcy w Polsce. Próba spojrzenia antropologicznego⁷.

Rodzice cudzoziemcy nie rozumieją specyfiki pracy szkoły i nie angażują się w jej życie, nie przyjmują krytycznych uwag od nauczycieli na temat swoich dzieci – co może zrobić szkoła?

- organizacja spotkań z rodzicami na temat zasad panujących w szkole w celu wyjaśnienia specyfiki polskiego kontekstu edukacyjnego (jeśli rodzice nie mówią po polsku, konieczna jest obecność tłumacza w celu uniknięcia ewentualnych nieporozumień); spotkanie może być połączone z oprowadzaniem po budynku szkolnym i poznaniem kluczowych dla rodzica i dziecka osób w szkole;
- przygotowanie krótkiej broszury (tzw. „pakietu powitalnego”) z podstawowymi informacjami na temat systemu edukacji w Polsce i zasad panujących w danej szkole w języku rodzica i ucznia.

Problem: agresywne zachowania uczniów lub rodziców

POZIOM UCZNIA

Agresja i akty przemocy mogą mieć swoje źródła w różnych sytuacjach z przeszłości (doświadczenia przemocy w trakcie wojny, bycia jej świadkiem i wynikłego z tego zespołu stresu pourazowego – PTSD), mogą też wiązać się z psychologicznymi aspektami danej osoby. W przypadku uchodźców powodem zachowań agresywnych mogą być: szok kulturowy, nieumiejętność odnalezienia

7. Uchodźcy w Polsce. Próba spojrzenia antropologicznego, red. M. Ząbek, S. Łodziński, Polska Akcja Humanitarna, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW, Warszawa 2008, rozdz. VI, VIII, IX.

się w nowej sytuacji, niezrozumienie zasad panujących w szkole i nowym miejscu zamieszkania czy szerzej – w społeczności, różnice pomiędzy zachowaniem Polaków a osób z kraju pochodzenia ucznia czy rodzica, inne wartości wyznawane przez cudzoziemców; agresja może być także wynikiem frustracji związanej z przebywaniem w tak zwanej fazie liminalnej, czyli fazie zawieszenia, oczekiwania.

Do głębszych analiz przyczyn zachowań agresywnych osoby zainteresowane odsyłamy do raportu Integracja – marginalizacja – kryminalizacja, czyli o przestępczości cudzoziemców w Polsce⁸.

Agresywne zachowania uczniów (cudzoziemskich lub polskich) – przeszkadzanie na zajęciach, używanie wulgaryzmów, zaczepki, bójki itp. – co może zrobić szkoła?

Podstawowym działaniem, które powinno zostać podjęte w przypadku zaistnienia sytuacji agresywnej jest zwrócenie uwagi osobie, która zastosowała przemoc – niezwrócenie uwagi i niedostrzeżenie aktu przemocy buduje poczucie przyzwolenia i prowadzić może do eskalacji działań agresywnych. Aby zapobiegać działaniom agresywnym należy zadbać o:

- wypracowanie razem z uczniami kodeksu zachowania w szkole i klasie – szczególnie ważne jest wytłumaczenie kodeksu każdemu nowemu uczniowi i uczennicy i udostępnienie go w języku ojczystym uczniom cudzoziemskim;
- wzmacnianie wszystkich uczniów, szczególnie w sytuacjach potencjalnie rodzących konflikty (np. w sytuacji, gdy nauczyciel poświęca dużo swojej uwagi uczniom nieznającym języka polskiego, uczniowie polscy mogą odczuć zazdrość);

8. W. Klaus, Integracja – marginalizacja – kryminalizacja, czyli o przestępczości cudzoziemców w Polsce, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2011.

- profilaktyczne warsztaty z psychologiem na temat radzenia sobie ze stresem oraz w sytuacji agresji i przemocy;
- stosowanie systemu samooceny lub regularne oceny zachowania uczniów;
- udział w projektach edukacyjnych z zakresu przeciwdziałania przemocy w szkole, np. „Szkoła bez przemocy”.

Dodatkowo w sytuacji zaistnienia konfliktu pomiędzy dziećmi warto zadbać o:

- egzekwowanie mówienia w języku polskim w szkole, w przypadku, gdy uczeń cudzoziemski posługuje się już nim w stopniu komunikatywnym;
- rozmowa z obiema stronami konfliktu i próba wyjaśnienia przyczyn sytuacji agresywnej;
- rozmowa z rodzicami obojga uczniów – jeśli to możliwe – w sytuacji ucznia cudzoziemskiego rozmowa z tłumaczem międzykulturowym lub asystentem międzykulturowym;
- jako działanie profilaktyczne – prowadzenie w szkole zajęć z edukacji globalnej wyjaśniających kwestie migracji i uchodźstwa, szczególnie ich przyczyn i konsekwencji.

POZIOM RODZICA

Agresywne zachowanie w stosunku do nauczyciela, posądzenie kadry szkolnej o dyskryminację – co może zrobić szkoła?

- rozmowa z rodzicem w towarzystwie tłumacza, tłumacza międzykulturowego lub asystenta międzykulturowego w celu uniknięcia jakichkolwiek nieporozumień związanych z różnicą językową lub kulturową;
- podczas rozmowy z rodzicem – odwoływanie się do faktów i konkretnych sytuacji, próba ustalenia przyczyn agresywnego

zachowania i wspólne zastanowienie się nad przeciwdziałaniem mu w przyszłości;

- znajomość definicji pojęcia „dyskryminacja” w celu odniesienia się do zarzutów o jej stosowanie.

Problem: odmienność kulturowa uczniów i wynikająca z tego chęć jej kultywowania w szkole

Odmowa udziału w niektórych zajęciach lub lekcjach ze względu na religię lub kulturę, np. odmowa udziału w lekcjach wychowania fizycznego lub muzyki – co może zrobić szkoła?

- zapoznanie się z powodami, dla których uczeń czy uczennica prosi o zwolnienie z udziału w danej lekcji lub aktywności. Jeśli jest to umotywowane zakazami religijnymi, konieczne jest zapoznanie się z tymi zakazami i jeśli to niezbędne skonsultowanie interpretacji ucznia czy rodzica z osobą znającą daną religię czy kulturę. Na tej podstawie dyrekcja szkoły może podjąć decyzję o zwolnieniu ucznia z udziału w danej aktywności. Powód zwolnienia musi zostać jednak zakomunikowany innym uczniom, rodzicom i nauczycielom. Dobrze, jeśli stosowny zapis znajdzie się w regulaminie szkoły (np. o możliwości nieuczestniczenia dzieci wyznających islam w lekcji wychowania fizycznego w okresie Ramadanu). Jeśli dyrekcja uzna przedstawiony powód odmowy uczestnictwa za niewystarczający, może nie zgodzić się na zwolnienie ucznia z uczestnictwa w danej aktywności. Wówczas konieczne jest poinformowanie rodzica dziecka o powodach odmowy;
- przygotowywanie posiłków z takich produktów, aby dzieci o różnych potrzebach mogły z nich korzystać (np. nieprzygotowywanie dań z wieprzowiny dla dzieci wyznających islam);

- decyzja o tym czy uczeń lub uczennica może być zwalniana w trakcie lekcji na czas uczestniczenia w regularnych modlitwach;
- decyzja o stroju, w jakim uczniowie i uczennice mogą i nie mogą pojawiać się w szkole (np. decyzja czy uczennica wyznająca islam może w szkole zakrywać włosy chustą).

Problem: przepisy prawne i zasady instytucjonalne panujące w szkole

Brak jednoznacznych zasad dotyczących kwalifikacji uczniów cudzoziemskich do poszczególnych klas w momencie przyjmowania do szkoły oraz podczas zdawania do kolejnych klas – co może zrobić szkoła?

- przygotowanie i stosowanie testów z zakresu znajomości języka polskiego oraz poziomu wiedzy z poszczególnych przedmiotów w języku ojczystym – konieczność funkcjonowania uniwersalnego dla całego kraju systemu kwalifikacji uczniów nieznających języka polskiego do poszczególnych klas;
- zmiana przepisów dotyczących zdawania egzaminów kończących poszczególne etapy edukacyjne przez uczniów cudzoziemskich (np. możliwość korzystania ze słowników języka polskiego itp.);
- traktowanie każdego przypadku indywidualnie – sprawdzanie poziomu wiedzy i umiejętności (np. wykorzystując testy diagnozujące kompetencje ucznia⁹) i przydzielanie do odpowiednich klas z uwzględnieniem wieku ucznia.

9. Przykład diagnozy kompetencji ucznia cudzoziemskiego można znaleźć w publikacji Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów, Biuro Edukacji m.st. Warszawy, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2011, s. 35-77.

Główne rekomendacje – podsumowanie

Szkoła w momencie przyjęcia w swe szeregi ucznia lub grupy uczniów cudzoziemskich musi być przygotowana na wiele nowych wyzwań związanych przede wszystkim z barierą językową, odmienną kulturą ucznia i jego rodziny, nastawieniem szkoły na naukę w określonym systemie, odmiennym od systemu, do którego do tej pory przyzwyczajone było dziecko cudzoziemskie. Wynikać stąd mogą różne problemowe sytuacje spowodowane przede wszystkim nieskuteczną komunikacją pomiędzy szkołą a nowo przybyłą rodziną. Starania szkoły i rodziców cudzoziemskich powinny iść zatem w stronę obopólnego zrozumienia:

- 1.** Kluczowym działaniem jest przygotowanie uczniów i uczennic cudzoziemskich do mówienia w języku polskim. Idealnym rozwiązaniem proponowanym przez większość stron (zarówno nauczycieli jak i rodziców uczniów cudzoziemskich) jest rozpoczęcie nauki od lekcji polskiego, a dopiero po intensywnym kursie językowym – rozpoczęcie edukacji przedmiotowej.
- 2.** Każda szkoła powinna zatrudniać asystenta międzykulturowego, którego rolą powinno być wdrażanie nowych uczniów do szkolnego systemu i pomoc w przypadku pojawienia się problemów edukacyjnych lub wychowawczych.
- 3.** Jeśli to możliwe, szkoła powinna współpracować z tłumaczem międzykulturowym wywodzącym się ze środowiska cudzoziemskiego, z którego pochodzą nowi uczniowie.
- 4.** Nauczyciele powinni mieć dostęp do różnych materiałów edukacyjnych w językach ojczystych uczniów cudzoziemskich oraz do uproszczonych materiałów edukacyjnych w języku polskim.
- 5.** Dzieci polskie powinny móc zrozumieć sytuację swoich rówieśników poprzez uczestnictwo w zajęciach z edukacji globalnej, na których wyjaśniane są przyczyny i konsekwencje uchodźstwa oraz jego globalny wymiar.

6. Wszyscy rodzice polscy powinni być informowani regularnie o specyfice szkoły i o tym, dlaczego uczą się w niej dzieci cudzoziemskie.
7. Rodzice cudzoziemscy powinni być poinformowani o zasadach systemu edukacji w Polsce oraz zasadach panujących w danej szkole.
8. Rodzice polscy i cudzoziemscy powinni mieć możliwość wspólnego poznania się i przełamania barier.
9. Szkoły powinny mieć możliwość wzajemnego czerpania ze swoich doświadczeń – wymieniania się pomysłami na działania i dobrymi praktykami. Brakuje spotkań międzyszkolnych oraz platformy, przez którą szkoły mogłyby uczyć się od siebie nawzajem.

Czy można komunikować się bez przemocy, czyli o modelu Marshalla Rosenberga

Duża część opisanych powyżej trudnych sytuacji wynika z nieskutecznej komunikacji pomiędzy kadrą szkolną (nauczycielami, dyrekcją, pedagogami) a uczniami i rodzicami – zarówno polskimi jak i cudzoziemskimi. Główną rekomendacją od nauczycieli, pedagogów ale też rodziców cudzoziemskich, powtarzającą się w różnych wariantach, jest usprawnienie komunikacji pomiędzy szkołą a rodzicami i uczniami.

Przydatne w próbach usprawnienia komunikacji może być zastosowanie modelu komunikacji bez przemocy Marshalla Rosenberga. Według tego modelu komunikacja współczująca, czyli skupiona na zrozumieniu, a nie ocenie, opiera się w pierwszej fazie na faktach, czyli obserwacji tego, co ktoś robi lub mówi, następnie analizie własnych uczuć, które to zachowanie lub stwierdzenie we mnie

wywołuje i następnie odszukaniu potrzeby, którą uczucia sygnalizują. Zakończeniem cyklu takiej komunikacji jest wypowiedzenie prośby odnoszącej się do powstałej potrzeby. Niech za przykład posłuży historia nauczycielki, która słyszy wypowiedź ucznia cudzoziemskiego skierowaną do niej: „Kobiety na niczym się nie znają i nie powinny zajmować wysokich stanowisk”. Próbą zastosowania w takim przypadku komunikatu bez przemocy mogłoby być użycie komunikatu: „Tomku, w twojej wypowiedzi usłyszałam, że kobiety nie powinny zajmować wysokich stanowisk, co bardzo mnie zasmuciło, bo uważam, że każdy pełni stanowiska odpowiadające jego lub jej doświadczeniu i wykształceniu, a nie urodzeniu. Chciałabym, abyś następnym razem spróbował przewidzieć, jakie odczucia w słuchaczu może wywołać takie jednoznaczne stwierdzenie”. Powyższe zdanie opiera się na 1) stwierdzeniu faktu, 2) wypowiedzeniu uczucia, które wypowiedź wywołała, oraz 3) potrzeby jaka za tym idzie.

Rysunek 3. Model komunikacji bez przemocy

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE NA PODSTAWIE MARSHALL B. ROSENBERG, POROZUMIENIE BEZ PRZEMOCY. O JĘZYKU SERCA, WYDAWNICTWO JACEK SANTORSKI&CO, S. 15-16

Komunikacja bez przemocy nie rozwiąże wszystkich problemów, jednak jak zauważa sam Rosenberg: „Jeżeli przestrzegamy zasad „Porozumienia bez przemocy”, powodując się jedynie chęcią współczującego dawania i przyjmowania, i jeśli przy tym zrobimy wszystko, co w naszej mocy, żeby nasi partnerzy dowiedzieli się, że nie mamy żadnej innej motywacji, oni także zastosują tę metodę i prędkiej czy później zdołamy nawiązać współczujący dialog. Nie twierdzę,

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

że zawsze następuje to szybko, lecz gdy pozostajemy wierni zasadom i metodzie PBP, współczucie nieuchronnie rozkwita”¹⁰.

Metoda ta może być przydatna zarówno w kontaktach z uczniami jak i z rodzicami. Odnoszenie do faktów, a nie do naszej ich interpretacji pozwoli na unikanie nieporozumień, o które szczególnie łatwo w sytuacji spotkania odmiennych kultur. Natomiast używanie wypowiedzi oceniających spowodować może natychmiastową, emocjonalną reakcję, również opartą na ocenie, a nie na faktach. W takiej sytuacji o nieporozumienie i konflikt już nietrudno.

Przykład komunikatu agresywnego i bez przemocy w relacji nauczyciel-uczeń

	Komunikacja przemocy	Komunikacja bez przemocy
Obserwacja	Uczeń nie reaguje na polecenia nauczyciela lub nauczycielki, siedzi cicho, nie ma motywacji i nie chce się uczyć.	Uczeń nie odpowiada na pytania nauczyciela lub nauczycielki. Pytany na forum w klasie, siedzi cicho patrząc się w zeszyt.
Uczucia	Interpretacja nauczyciela: „Co za niegrzeczny chłopak! Nie reaguje na moje słowa! Przecież powinien już rozumieć podstawy polskiego”.	Interpretacja nauczyciela: „Muszę dowiedzieć się, co stoi za ciszą ucznia – może jest to spowodowane nieśmiałością, może jest to ignorancja i brak motywacji. Nie mogę jednak ocenić tego zachowania zanim nie dowiem się, co je wywołuje”.

10. Marshall B. Rosenberg, dz. cyt., s. 15.

	Komunikacja przemocy	Komunikacja bez przemocy
Potrzeby	Reakcja nauczyciela: „Skoro uczeń nie chce się angażować, powinien dostać złą ocenę, która zmotywuje go do większej uwagi i odpowiadania na lekcjach!”.	Reakcja nauczyciela: „Po lekcji porozmawiam z uczniem, spróbuję zapytać, co pomogłoby mu zacząć mówić na lekcji. Jeśli to nie przyniesie rezultatu, poproszę szkolnego pedagoga lub porozmawiam z rodzicami ucznia”.
Prośba	Wypowiedź nauczyciela lub nauczycielki do ucznia: „Janku, skoro nie raczysz ze mną rozmawiać i odpowiadać na moje pytania, dostajesz jedynkę!”.	Wypowiedź nauczyciela lub nauczycielki do ucznia: „Janku, po raz kolejny nie odpowiadasz na moje pytania. Nie wiem, co to oznacza i dopóki tego nie zrozumiem, nie uda mi się przekazać Ci potrzebnej w szkole wiedzy”.
Obserwacja – część 2	Uczeń, po otrzymaniu takiego komunikatu, interpretuje go następująco: „Nauczyciel uwziął się na mnie, nie rozumie zupełnie mojej sytuacji, że wstydzę się mówić w tym ich języku. Na złość porysuję mu krzesło”.	Uczeń po otrzymaniu takiego komunikatu interpretuje go następująco: „Nie wiem, jak mu powiedzieć, że mówienie po polsku jest dla mnie trudne i nie używam tego języka, żeby się nie ośmieszać. Wolałbym mówić w swoim języku”.
	Jedna wypowiedź agresywna wyzwala mechanizm przemocy i cały cykl powtarza się	Jedna wypowiedź nieoceniająca wyzwolić może mechanizm nieocenia

Metody pracy z uczniami polskimi w zakresie tematyki uchodźstwa i migracji

Jedną z kluczowych rekomendacji dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi jest rozmowa z uczniami polskimi i wyjaśnienie powodów, dla których w szkole pojawili się uczniowie cudzoziemscy. Model komunikacji bez przemocy zaproponowany w poprzednim rozdziale, można również stosować przy tej okazji – poprzez opowiadanie o faktach, danych, opisie zdarzeń i zachęcanie uczniów do otwartej rozmowy, możemy stworzyć bezpieczną przestrzeń do wyrażenia obaw i możliwość skonfrontowania się z nimi oraz zastanowienie, skąd się one biorą, jak na nas wpływają i czy możemy je przezwyciężyć.

Dyskusję można prowadzić na wiele sposobów. Poniżej przedstawiamy dwie propozycje, które wprowadzą do debaty trochę dynamiki i poprzez swoją nową formę, mogą zaciekawić uczniów i zachęcić do udziału.

World café

W metodzie „dyskusji kawiarnianej”, jak można przetłumaczyć nazwę „World café”, uczestnicy dyskutują na dany temat w podziale na grupy, siedząc przy osobnych stolikach. Każdy stół ma swojego gospodarza, który moderuje dyskusję i zapisuje głównie wnioski. Każdy stół ma także inną tezę poddaną dyskusji. Po 15 minutach grupy dyskusyjne zmieniają stoliki, natomiast gospodarz zostaje i wprowadza nową grupę w dyskusję, która prowadzona była przez grupę poprzednią i prezentuje zapisane wnioski. Nowa grupa dodaje swoje spostrzeżenia na daną kwestię i po kolejnych 10-15 minutach

przenosi się do następnego, trzeciego stolika. Na zakończenie każdy z gospodarzy prezentuje temat, na który odbywała się dyskusja przy danym stoliku oraz podsumowuje główne wątki poruszane przez osoby uczestniczące.

Przykładowe tematy do dyskusji o zjawisku migracji i uchodźstwa:

- przyczyny i skutki uchodźstwa
- obraz uchodźców w mediach - co jest faktem, a co opinią?
- lokalne pomysły na działania wspierające uchodźców

Akwarium (*fish bowl*)

W tej metodzie przeprowadzania dyskusji osoba prowadząca ustawia na środku sali 4-5 krzeseł – liczba uzależniona od ogólnej liczby uczestników dyskusji, powinna stanowić ok. 1/4-1/5 liczby wszystkich uczestników. Osoba prowadząca przedstawia temat do dyskusji i siada w wewnętrznym kręgu. Osoby chcące się wypowiedzieć w debacie muszą usiąść na jednym z krzeseł wewnętrznego kręgu. Jeśli ktoś z kręgu zewnętrznego chciałby się wypowiedzieć, musi poczekać aż zwolni się jedno z miejsc w kręgu wewnętrznym. Dyskusję kończy osoba prowadząca, podsumowując główne wątki w dyskusji.

Przykładowe tematy do dyskusji:

- czy każdy może być uchodźcą?
- przed czym uciekają uchodźcy, a czego boją się Polacy?
- wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za integrację uchodźców

Jesteśmy szkołą wielokulturową i jesteśmy z tego dumni! Przykłady dobrych praktyk z zakresu działań integracyjnych i informacyjnych dla społeczności szkolnej

Co może być kluczem do stworzenia w szkole wielokulturowej atmosfery wzajemnego zrozumienia i poszanowania? Jedną z form ułatwiających integrację i wspierających wzajemne poznanie uczniów i rodziców polskich i cudzoziemskich są spotkania i rozmowy umożliwiające zrozumienie różnic kulturowych, dowiedzenie się dlaczego rodziny cudzoziemskie zdecydowały się na emigrację i jak wygląda sytuacja w ich kraju pochodzenia. Poniżej przedstawiamy przykłady trzech działań realizowanych przez szkoły, w których uczą się dzieci cudzoziemskie lub organizacje społeczne działające na rzecz cudzoziemców i uchodźców. Punktem wyjścia do wszystkich działań jest przekonanie o wartości jaką jest wielokulturowość sama w sobie – może ona wzbogacać doświadczenia zarówno uczniów jak i rodziców i nauczycieli. Codzienne spotkania z osobami z innej kultury uczy bowiem otwartości na wszelkie inności, zachęca do poszukiwań i zrozumienia różnic i ich szanowania.

Zajęcia integracyjne dla kobiet polskich i cudzoziemskich w Grupie koło Grudziądz

Polska Akcja Humanitarna rozpoczęła współpracę z Ośrodkiem dla Cudzoziemców w Grupie w 2008 roku – tuż po otwarciu ośrodka. Działania koncentrowały się głównie na wspieraniu mieszkańców ośrodka w zakresie porad prawnych, organizacji zajęć świetlicowych i wyrównawczych dla dzieci. PAH pełniła także funkcję pośrednika pomiędzy instytucjami gminy a mieszkańcami ośrodka. Pośród

działań skierowanych bezpośrednio do cudzoziemców znalazły się także działania mające na celu wspieranie procesu integracji mieszkańców ośrodka z mieszkańcami gminy. Spotkania filmowe, pikniki, warsztaty dla kobiet spotkały się z różnym zainteresowaniem. Najlepiej (głównie przez cudzoziemki z ośrodka) ocenionymi działaniami okazały się warsztaty dla kobiet polskich i cudzoziemskich. Warsztaty organizowane były regularnie, a ich celem było wspólne wykonywanie prac manualnych lub kulinarnych – przygotowywanie ozdób wielkanocnych, bożonarodzeniowych, wymiana przepisów kulinarnych i wiele innych. Co sprawiło, że właśnie ta forma aktywności przypadła paniom do gustu i przyczyniła się do zawiązania znajomości? Można podsumować to kilkoma stwierdzeniami:

- jasno określony cel spotkań;
- regularność;
- kameralna, ale stała grupa;
- wspólne ustalanie kolejnych tematów zajęć;
- możliwość zaprezentowania wyrobów na festynach gminy.

Obecnie (2016) w Ośrodku dla Cudzoziemców działa Fundacja Emic, która przejęła od PAH działania na rzecz cudzoziemców i uchodźców w województwie kujawsko-pomorskim. Spotkania dla kobiet były pierwszym reaktywowanym działaniem integracyjnym, które od razu zgromadziło grupę zainteresowanych kobiet zarówno z ośrodka, jak i z Grupy. Panie spotykają się raz w tygodniu w sali warsztatowej w ośrodku i przygotowują filcowe broszki, korale z papieru. Na kolejnym spotkaniu uczestniczki warsztatów pracować będą metodą scrapbookingu.

Według wypowiedzi jednej z mieszkanki ośrodka udział w warsztatach pozwolił jej bliżej poznać kilka kobiet z Grupy, a znajomość nie ograniczała się tylko do wymiany ukłonów na ulicy – panie dzieliły się wypiekami i obdarowywały z okazji świąt.

Wielogłoś – integracja uchodźców w polskich gminach

Fotografie 1 i 2. Warsztaty dla kobiet prowadzone przez Fundację Emic w ośrodku dla cudzoziemców w Grupie.

AUTORKA: MALGORZATA REPLIŃSKA

Spotkanie z rodzicami polskimi, wprowadzające do tematyki uchodźstwa – przykład Szkoły Podstawowej nr 31 w Lublinie

Jak uniknąć trudnych sytuacji z rodzicami polskimi obawiającymi się, że szkoła wielokulturowa może mieć niższy poziom nauczania niż inne szkoły? Należy wyjaśnić rodzicom specyfikę szkoły, opowiedzieć kim są dzieci cudzoziemskie uczęszczające do szkoły: skąd przyjechały ich rodziny, dlaczego są akurat w tym mieście, dlaczego wyjechały ze swojego kraju. Taka informacja powinna również wyjaśnić pracę szkoły w nowych okolicznościach – różnice w pracy szkół jednokulturowych, jakie działania podejmuje szkoła, aby wspierać integrację dzieci polskich i cudzoziemskich oraz jak dba o wysoki poziom nauczania.

Dobrym momentem na organizację takiego spotkania jest początek roku szkolnego. Przykład Szkoły Podstawowej nr 31 im. Lotników Polskich w Lublinie, w której do roku 2015 uczyły się dzieci z ośrodka dla cudzoziemców w Lublinie pokazuje, że dobrze takie spotkanie zorganizować dla wszystkich rodziców – jest to okazja do spotkania, wymiany opinii i zapoznania wszystkich w jednym czasie o tej ważnej dla szkoły kwestii. Nadaje to również spotkaniu dużą rangę. Poniżej prezentujemy kilka propozycji tematów do poruszenia na takim spotkaniu:

- pokaz filmu obrazującego kraje pochodzenia dzieci cudzoziemców oraz aktualnie panującą w nich sytuację – w SP 31 w Lublinie prezentowany był film na temat Czeczenii „Welcome to Grozny”;

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- przedstawienie metod pracy szkoły – jak wyglądać będzie praca w klasach wielokulturowych, jakie dodatkowe ważne dni świętowane będą w szkole itp.;
- rozmowa o potencjalnych wyzwaniach i szansach dla szkoły jako placówki wielokulturowej;
- otworzenie przestrzeni do zadawania pytań ze strony rodziców.

Doświadczenie nauczycielki SP nr 31 w Lublinie, Pani Urszuli Jędrzejczyk pokazuje, że spotkania z rodzicami polskimi są kluczowe w budowaniu atmosfery zrozumienia i otwartości w szkole – rodzice poinformowani o powodach przyjazdu dzieci cudzoziemskich do szkoły i przygotowaniu się szkoły do pracy w nowych warunkach, zwiększyli swoje zaufanie do placówki, co sprzyjało przekazywaniu postawy otwartości uczniom.

Zajęcia z edukacji globalnej dla uczniów polskich przygotowujące do tematyki migracji i uchodźstwa

W momencie pojawienia się w szkole ucznia cudzoziemskiego uważa nauczycieli skupia się przede wszystkim na jak najszybszym wdrożeniu dziecka w życie szkoły i system edukacji. Istnieje wiele publikacji, które wspierają nauczycieli analizami na temat tego, jak efektywnie pracować w grupie, w której dziecko lub kilkoro uczniów nie mówi po polsku, jak budować w szkole bezpieczną przestrzeń i rozumieć różnice kulturowe.

Nie należy jednak zapominać o uczniach polskich, których postawa ma ogromny wpływ na to, czy proces integracji i włączenie dzieci cudzoziemskich do szkoły będzie skuteczny. Wyniki badań

prowadzonych w społecznościach Grupy, Podkowy Leśnej i Słupska¹¹ pokazują, że postawa otwartości na uchodźców wzrasta wraz z wiekiem, co oznacza, że młodzi ludzie stanowią grupę, która najbardziej potrzebuje rzetelnej wiedzy na ten temat, aby móc krytycznie analizować zjawisko i wyrobić swój własny pogląd. Stąd propozycja, stosowana już przez niektóre szkoły uczące uczniów cudzoziemskich, aby uczniów polskich zaznajamiać z tematem wielokulturowości, migracji, uchodźstwa. Wiele fachowych i profesjonalnych materiałów na ten temat, wspierających dodatkowo umiejętność krytycznego myślenia, znaleźć można pośród podręczników z zakresu edukacji globalnej – ten typ edukacji stara się bowiem prezentować zagadnienie z wielu stron, omawiając perspektywę globalną jak i lokalną, używa źródła często współtworzone przez migrantów czy uchodźców, co jest dodatkową wartością. Poniżej prezentujemy przykłady ciekawych materiałów do zastosowania w pracy szkole zarówno na lekcjach wychowawczych, jak i przedmiotowych:

- Portal Centrum Edukacji Obywatelskiej poświęcony tematyce migracji i uchodźstwa – <http://www.ceo.org.pl/pl/migracje>. Strona zawiera propozycje materiałów edukacyjnych do wykorzystania w szkole na lekcji, jak i opracowania, raporty, ciekawe artykuły merytoryczne dla nauczycieli i edukatorów chcących poszerzyć swoją wiedzę na temat zjawiska uchodźstwa;
- Podręcznik Polskiej Akcji Humanitarnej Lekcje dla świata – <https://issuu.com/inni/docs/lekcjepah>. Podręcznik zawiera rozdział poświęcony tematyce uchodźstwa ze scenariuszami zajęć na różne poziomy edukacyjne;

11. Badania prowadzone w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator”.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Podręcznik Stowarzyszenia Stop-klatka Drama w edukacji o uchodźcach i uchodźczyńiach. Podręcznik zajęć do pracy w szkołach – <http://stop-klatka.org.pl/nowe-publicacje-do-pobrania/>. Publikacja zawiera przykłady ćwiczeń symulacyjnych do wykorzystania w pracy na lekcjach.

Inne organizacje pozarządowe zajmujące się tematyką migracji i uchodźstwa, na stronach których można znaleźć wiele materiałów edukacyjnych i raportów:

- Forum na rzecz Różnorodności Społecznej – <http://ffrs.org.pl/>;
- Fundacja Autonomia – <http://www.autonomia.org.pl/>;
- Fundacja Forum na Rzecz Różnorodności Społecznej – <http://ffrs.org.pl/>;
- Fundacja Inna Przestrzeń – <http://www.innaprzestrzen.pl/>;
- Fundacja Ocalenie – <http://m.fundacjaocalenie.org.pl/>;
- Fundacja Wolna Syria – <http://www.wolnasyria.org/>;
- Polskie Forum Migracyjne – <http://www.forummigracyjne.org/pl/>;
- Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej – <http://www.tea.org.pl/pl/index>.

4. Ważne publikacje poruszające tematykę pracy z uczniem cudzoziemskim w systemie edukacji:

- Dr Krystyna M. Błęszyńska, Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych – perspektywa szkoły. Raport z badań, ORE, Warszawa 2010.
- Drama w edukacji o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach, red. M. Branka, Dominika Cieślikowska, STOP-KLATKA, Warszawa 2015.
- Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne, red. N. Kłorek, K. Kubin, Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa 2012.
- Inny w polskiej szkole. Poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi, Biuro Edukacji m.st. Warszawy, Polskie Forum Migracyjne, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2010.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów, red. K. Białek, ORE, Warszawa 2015.
- Praca z uczniem cudzoziemskim. Przewodnik dobrych praktyk dla dyrektorów, nauczycieli, pedagogów i psychologów, Biuro Edukacji Urzędu m.st. Warszawy, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2011.
- Warsztaty kompetencji międzykulturowych. Podręcznik dla trenerów, red. M. Lipińska, Międzykulturowe Centrum Adaptacji Zawodowej, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2008.
- Wielokulturowość na co dzień – dobre praktyki z Zespołu Szkół w Podkowie Leśnej, red. B. Różyczka, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2010.

W zawieszeniu i niepewności

ŻANETA KOPCZYŃSKA

Na tramwaj, na spóźnialskiego znajomego, w kolejce w sklepie. Na wynik badania, egzaminu i ważną wiadomość – chyba nikt nie lubi czekania. Irytuje w drobnych sprawach, ale jeszcze boleśniej jest, gdy od tego, co usłyszymy zależy bardzo dużo. Nie tylko najbliższa przyszłość, ale może nawet całe życie.

Czasami minuty wloką się niemiłosiernie – to znane chyba wszystkim uczucie. Jeszcze gorzej, gdy są to godziny, dni, tygodnie, a nawet miesiące. Uczucie zawieszenia i niepewności nie należą do najprzyjemniejszych, zwłaszcza, gdy mamy do czynienia z oczekiwaniem na ważną, kluczową dla naszej przyszłości decyzję. Nie tylko samo czekanie wówczas boli – chyba jeszcze gorsze jest to, co sobie wtedy wyobrażamy. Obawa, że to czego pragniemy może się nie ziścić.

To uczucia, których doświadcza niemal każdy uchodźca. Czekają na granicach, na dokumenty, na pozwolenie pobytu, na nadanie

statusu uchodźcy. Początek ich nowej drogi życia wiąże się z jednym wielkim czekaniem.

Nie inaczej było w przypadku Denisa, młodego Białorusina, który pięć lat temu przybył do Polski. Nie był to jego pierwszy wybór – chciał jechać do Czech. Zaplanował, że będzie tam studiował. Wybrał uczelnię, kierunek studiów, zaplanował kursy, uiścił niezbędne opłaty. Nie robił tego w pośpiechu, bo czasu miał sporo. Podanie o przyznanie stypendium złożył w styczniu 2011 roku, wizę miał ważną do sierpnia, a decyzję miał dostać w ciągu kilku najbliższych miesięcy. Myślał, że zdąży. Nawet nie zakładał innego scenariusza.

– Czekałem, aż na wiosnę będę przyjęty, ale coś poszło nie tak – wspomina Denis. – Czekałem całą zimę, a wiosną powiedzieli mi, że zgubili moje dokumenty i umieszczają mnie na liście rezerwowej.

Miał nadzieję, że szybko coś się ruszy w jego sprawie. Ruszyło, ale w sierpniu. Za późno.

– Dowiedziałem się wtedy, że jestem przyjęty. Tylko, że moja wiza już się wtedy skończyła – tłumaczy. – Akurat dobiegała końca kadencja prezydencka, byliśmy przed wyborami. I zaczęły się kłopoty z władzą – byłem kilka razy aresztowany. Do Czech nie zdążyłem trafić na czas i przez całą tę sytuację byłem uziemiony na Białorusi przez pół roku.

Zaczął szukać innych opcji – nie miał innego wyjścia, bo pozostania na Białorusi nawet nie brał wówczas pod uwagę. – Nie wiedziałem dokąd mam jechać, co mam robić – przyznaje.

Wkrótce dowiedział się, że w Polsce ma szansę na stypendium, więc postanowił spróbować tu swoich szans. W niedługim czasie

był już studentem na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Torunu. Jak sam przyznaje, same procedury nie sprawiły mu trudności. Bez problemu złożył podanie o przyznanie statusu uchodźcy, przedstawił dowody, że w swoim kraju był zatrzymywany i przesłuchiwany. Wniosek przyjęto, wyznaczono terminy wywiadów, spotkań i wizyt kontrolnych w jego nowym miejscu zamieszkania. Znowu czekał. Na niezwykle ważną dla niego decyzję oczekiwał ok. 1,5 roku.

– Podanie złożyłem latem, a dokładnie w sierpniu 2011 roku. Ogólnie było tak, że powinni w ciągu pół roku podjąć decyzję. Tyle powinno im zająć rozpatrzenie sprawy, ale *de facto* wszystko trwało znacznie dłużej – mówi Denis. – Po roku, czyli latem 2012 roku napisałem list do Ministra Edukacji, żeby jakoś wpłynął na sprawę, żeby się coś w końcu zadziało. List postanowiłem osobiście zanieść do Kancelarii Ministra, z nadzieją, że może to przyspieszy bieg wydarzeń. Nie wiem, czy ostatecznie miało to wpływ, ale niedługo po tym odpisano mi, że otrzymałem status uchodźcy.

Teraz jeśli Denis narzeka wyłącznie na kolejki do lekarzy – ale jak sam przyznaje, to nie dotyczy wyłącznie jego, podobne obserwacje ma wielu Polaków. Ot, nasza i jego zwykła codzienność.

Lokalne
systemy
integracji
uchodźców
w Niemczech
i Szwecji

1. Wstęp

DOMINIKA RYPA • RAFAŁ BACZYŃSKI-SIELACZEK • ANNA PALUSZEK

Druga połowa XX i początek XXI wieku stanowiły okres dynamicznych zmian społecznych. To równocześnie czas wielkich wyzwań oraz problemów społecznych i ekonomicznych dotyczących zarówno państw rozwiniętych, jak i państw rozwijających się. Jednym z najważniejszych czynników współczesnych przemian oraz zarazem ich skutkiem, są migracje. Niespotykany dotąd gwałtowny wzrost mobilności ludzkiej jest znaczącym trendem społecznym, mającym ogromny wpływ zarówno na kraje wysyłające, jak i społeczeństwa przyjmujące migrantów. Migracje są zjawiskiem, którego wpływ staje się dostrzegalny na każdym poziomie życia społecznego, począwszy od poziomu globalnego, na poziomie lokalnym skończywszy.

Marek Okólski wskazuje na szereg czynników które, jego zdaniem odegrały znaczącą rolę w dynamizacji tego zjawiska oraz przyczyniły się do osiągnięcia obecnej, niespotykanej dotąd skali mobilności społecznej¹. Wśród najważniejszych bodźców wymienia

1. Koryś, Piotr i Okólski, Marek. 2004. Czas globalnych migracji. Mobilność międzynarodowa w perspektywie globalizacji, „Seria: Prace migracyjne” nr 55, s. 9.

między innymi niedawny upadek dwubiegunowego układu politycznego, nasilanie się wielokulturowości i otwartości kulturowej społeczeństw, obniżanie się bariery technicznej i ekonomicznej w przemieszczaniu się wielkich mas ludzi na dowolne odległości, otwarcie albo wzrost otwartości wielu gospodarek narodowych na pracowników zagranicznych, standaryzacja produktów i kwalifikacji w skali międzynarodowej. Do powyższych czynników warto przede wszystkim dodać narastające rozwarstwienie pomiędzy poziomem życia państw rozwiniętych – społeczeństw przyjmujących, a państw globalnego południa – społeczeństw wysyłających. Z tego też powodu globalne procesy migracyjne zdominowane są głównie przez migrację ekonomiczną. Determinantu głównych strumieni migracyjnych poszukiwać należy na obszarach niskiego poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego.

Na dynamiczny rozwój procesów migracyjnych wpływa również rozwój międzynarodowej ochrony uchodźców i azylantów. Przyczyną napływu do Europy osób poszukujących ochrony są konflikty zbrojne, by wymienić tylko kilka najistotniejszych w tym kontekście, których skutki odczuwalne są również współcześnie: wojna w krajach byłej Jugosławii, republikach radzieckich Kaukazu Północnego czy trwający współcześnie konflikt, między innymi w Syrii, będący pokłosiem Arabskiej Wiosny. Masowy napływ migrantów wnioskujących o ochronę na terenie Europy w 2015 roku wystawił na próbę europejski system ochrony uchodźców. Patrząc z pewnej już perspektywy czasowej, uznać należy, iż Europa nie sprostała niestety temu wyzwaniu – system ochrony migrantów poszukujących azylu napływających z ogarniętych przewrotami i konfliktami krajów arabskich, okazał się niewydolny.

Ostatnie miesiące przyniosły ożywioną dyskusję na temat kształtu polityk migracyjnych, azylowych i integracyjnych poszczególnych

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

państw członkowskich UE. W szczególności debata dotyczy odpowiedzialności Unii Europejskiej za los setek tysięcy migrantów poszukujących ochrony na jej terenie. Podejmowany jest również problem integracji uznanych uchodźców pochodzących z odmiennych kulturowo obszarów globu. Kanclerz Niemiec Angela Merkel za największe wyzwanie przed jakim stoi obecnie Unia Europejska uznaje stworzenie wspólnej polityki migracyjnej i azylowej. Przede wszystkim zharmonizowanej pod względem oferty socjalnej i integracyjnej. Wszystkie dotychczasowe próby opierają się na niewiążących deklaracjach lub budzą sprzeciw wśród krajów niechętnych przyjmowaniu migrantów poszukujących ochrony.

2. Polityki krajowe integracji cudzoziemców – MIPEX

Podjętą problematykę polityk integracyjnych migrantów przymusowych należy odnieść się do poziomu wyższego – polityk integracji obywateli państw trzecich w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Rozwój polityk migracyjnych na poziomie rozwiązań strategicznych ma zasadnicze przełożenie na polityki szczegółowe, w tym ujęciu – na politykę integracji cudzoziemców z ochroną międzynarodową.

Podstawowe narzędzie w analizie porównawczej polityk migracyjnych stanowić będzie Indeks Polityki Integracji Imigrantów (MIPEX – ang. *Migrant Integration Policy Index*). MIPEX bada polityki integracyjne imigrantów – obywateli państw trzecich w 28 państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz w wysoko rozwiniętych państwach przyjmujących imigrantów: Australii, Kanadzie, Islandii, Japonii, Korei Południowej, Nowej Zelandii, Norwegii, Szwajcarii, Turcji oraz USA. MIPEX wykorzystuje 167 wskaźników dotyczących

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

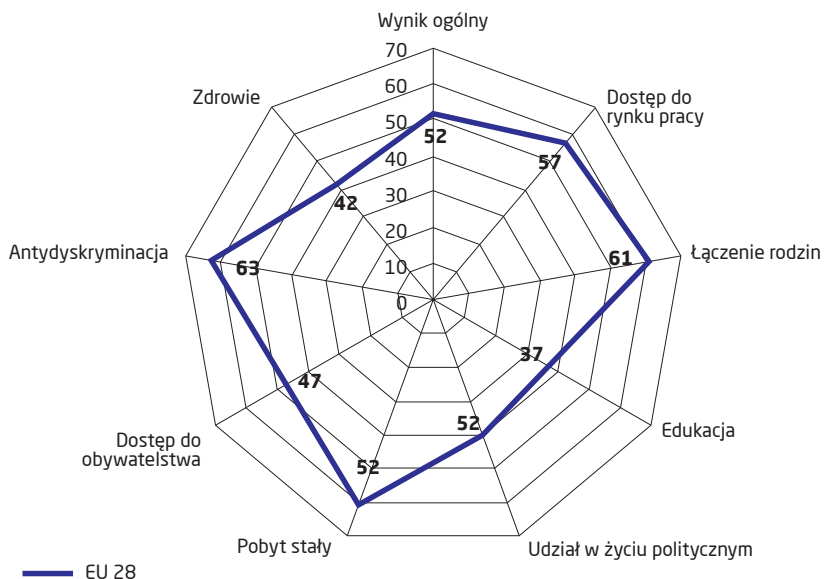
polityk integracyjnych aby stworzyć bogaty, wielowymiarowy obraz możliwości włączania imigrantów do społeczeństw przyjmujących. Jest to funkcjonalne narzędzie umożliwiające przygotowanie porównawczych analiz polityk migracyjnych poszczególnych krajów włączonych do badania. Umożliwia ewaluację, analizę i kierunki rozwoju polityk krajowych, przy wykorzystaniu porównywalnych metod na przestrzeni czasu. Narzędzie dostępne jest on-line pod adresem www.mipex.eu.

Główne obszary analizy obejmują kluczowe zagadnienia związane z procesem integracji imigrantów. Do analizy MIPEX wykorzystuje się wskaźniki obejmujące zagadnienia: dostęp do rynku pracy, łączenie rodzin, edukacja, dostęp do opieki zdrowotnej, udział w życiu politycznym kraju docelowego migracji, dostęp do pobytu stałego, dostęp do obywatelstwa oraz zagadnienia działań antydyskryminacyjnych.

Dla tej analizy kluczowy jest kontekst europejski, szczególnie perspektywa polityk integracyjnych krajów członkowskich Unii Europejskiej (EU28). Wykres 1 przedstawia poziom indeksu MIPEX dla poszczególnych obszarów integracyjnych w państwach EU28.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Wykres 1. Wynik MIPEX dla EU28.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Analizując poziom wskaźnika w poszczególnych sferach widoczny jest nierównomierny poziom rozwoju w obszarze dostępu do edukacji, ochrony zdrowia oraz partycypacji politycznej. Jak wykaże dalsza analiza średni poziom wskaźnika MIPEX dla EU28 osiąga znacznie niższe wartości, niż w przypadku Szwecji – lidera w obszarze integracji w Europie.

Analiza porównawcza

Kształtowanie się sytuacji migracyjnej Europu na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat jest procesem wielotorowym i wielopodmiotowym. Pomimo wynikającej z rozwoju Unii Europejskiej unifikacji państw europejskich, widoczny jest nadal wysoki poziom zróżnicowania polityk migracyjnych państw członkowskich i tym samym

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

polityk integracji imigrantów. W każdym z państw unijnych zostały wypracowane swoiste rozwiązania w tym obszarze. Zidentyfikować możemy podejścia czy polityki od modelu asymilacyjnego poprzez integracyjny, wielokulturowy czy oparty na przyjmowaniu „robotników gościnnych” (guestworker model).

Obserwowana różnorodność rozwiązań wynika między innymi z uwarunkowań historycznych, położenia geograficznego, sytuacji gospodarczej, społecznej czy politycznej. Obszar Europy, szczególnie Europy Zachodniej, charakteryzuje systematycznie zwiększającym się wzrostem znaczenia zjawisk migracyjnych. Sprzyja temu zarówno polityka zwiększania mobilności pracowniczej wewnątrz Unii Europejskiej, jak i wzrost roli imigracji pozaeuropejskiej. Europa, pomimo rozwijanej od dziesięcioleci wspólnotowości polityk, w tym polityki migracyjnej, jest obszarem zróżnicowanym pod względem rozwiązań imigracyjnych. Jednak należy wyraźnie podkreślić, iż nie można mówić o istnieniu wspólnej polityki migracyjnej na poziomie europejskim. Wynika to w dużej mierze z historycznych uwarunkowań migracyjnych oraz zróżnicowanej dynamiki zmian zjawiska w poszczególnych państwach. Wyraźne podziały obszarów przyjmujących kontynentu europejskiego zaznaczają we wstępie do publikacji „Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji” Agata Górny, Izabela Grabowska-Lusińska i Magdalena Lesińska². W oparciu o charakter migracji oraz intensywność doświadczeń migracyjnych dokonują podziału obszaru Europy na trzy podstawowe obszary: „stare kraje imigracji netto”, „nowe kraje imigracji netto” oraz kraje znajdujące się w trakcie przekształcania się w „kraje imigracji netto”. Odnosząc ten podział do kategorii geograficznych, z pewnym uproszczeniem można przyjąć, iż odpowiednio są to

2. Górny, Agata, Grabowska-Lusińska, Izabela, Lesińska, Magdalena. 2010. Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 15.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

państwa Europy Zachodniej, państwa Europy Południowej oraz państwa Europy Środkowo-Wschodniej.

Lokując Polskę w tym podziale uznać należy, iż patrząc na dynamikę przemian migracyjnych nasz kraj jest aktualnie w początkowym stadium procesu transformacji z „kraju emigracji netto” w kierunku „kraju imigracji netto” powielając scenariusze państw Europy Zachodniej. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć liniowość tej przemiany i powielenie schematów rozwoju przez nasz kraj, które miały miejsce na zachodzie Europy. Natomiast Szwecja i Niemcy to od dziesięcioleci kraje imigracji netto.

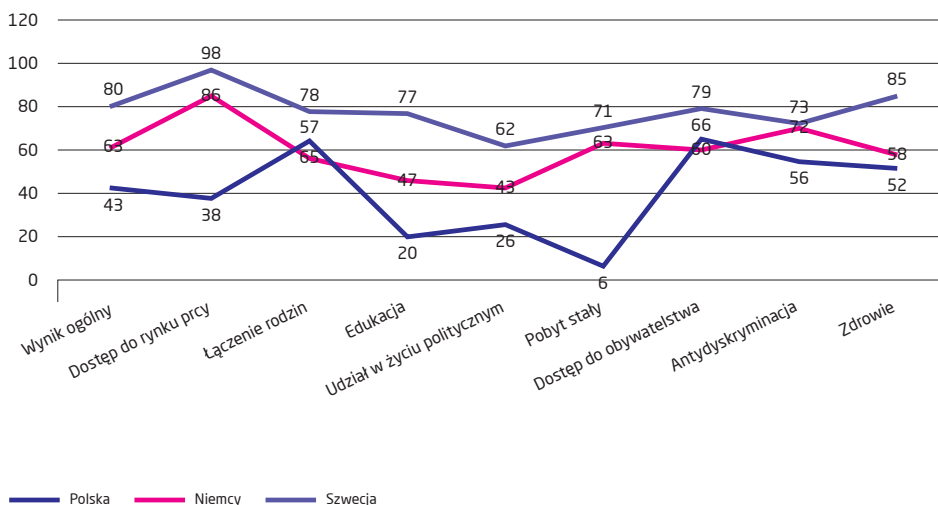
Analiza polityk krajowych

Do analizy wybrane zostały polityki integracji imigrantów Niemiec, Szwecji oraz Polski. Wybór Szwecji został podyktowany zajęciem pierwszej pozycji w ostatniej edycji MIPEX 2015. Natomiast wybór Niemiec wynika ze stosunkowo wysokiej, 10. pozycji w rankingu MIPEX oraz bezpośredniego sąsiedztwa Polski.

Porównawczy Wykres 2 przedstawia dla Polski, Niemiec i Szwecji wartość wskaźnika ogólnego polityki integracyjnej oraz wskaźników z poszczególnych obszarów: dostęp do rynku pracy, łączenie rodzin, edukacja, zdrowie, udział w życiu politycznym, pobyt stały, dostęp do obywatelstwa, polityka antydyskryminacyjna.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 2. Porównawcze zestawienie wyników MIPEX dla Polski, Niemiec i Szwecji.

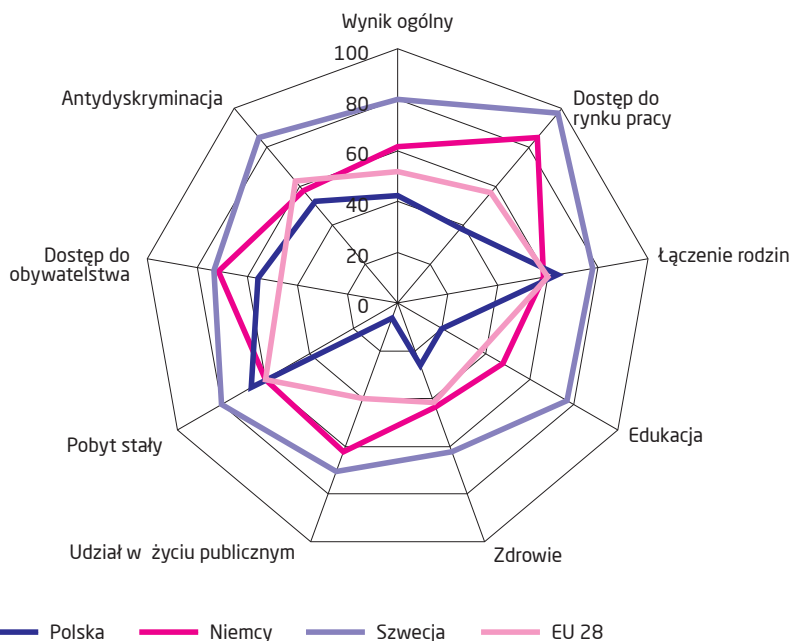
ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Widoczna jest wyraźna dominacja szwedzkiej polityki integracyjnej, zwłaszcza w obszarze otwarcia rynku pracy dla imigranckiej siły roboczej i polityki antydyskryminacyjnej. W przypadku niemieckiej polityki integracyjnej znaczące różnice dostrzec można w obszarze edukacji imigrantów oraz we wdrażanej polityce antydyskryminacyjnej. Pozycja Polski w obszarze prawodawstwa regulującego łączenie rodzin oraz dostępu do pobytu stałego osiąga poziom nieznacznie niższy niż w przypadku Szwecji, przewyższa w tych dwóch obszarach rozwiązania niemieckie. Jednakże w przypadku poziomu otwarcia rynku pracy na imigrancką siłę roboczą oraz partycypacji politycznej migrantów, polskie rozwiązania znacząco odbiegają od rozwiązań szwedzkich i niemieckich.

Osadzenie wyników MIPEX w kontekście wartości dla państw UE pokazuje wyraźnie z jednej strony wysoki i harmonijny rozwój szwedzkiej polityki integracyjnej – Wykres 3.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Wykres 3. Wynik MIPEX dla EU28 oraz Polski, Niemiec i Szwecji.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

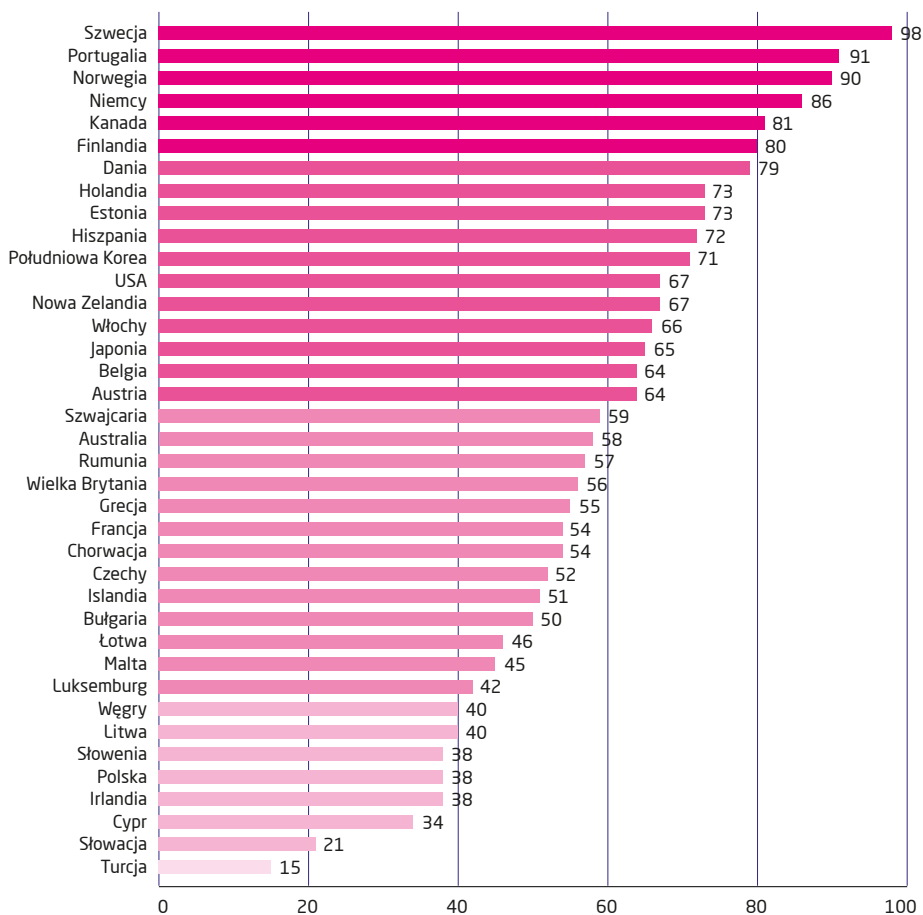
Wahania pomiędzy poszczególnymi obszarami integracji nie są znaczące i zdecydowanie przewyższają średnią unijną.

Natomiast przykład Polski jest znacząco odmienny. Jedynie w trzech obszarach uśrednione wartości indeksu MIPEX dla EU28 są niższe niż wartość wskaźnika dla Polski. Dotyczy to uregulowań dostępu do pobytu stałego i obywatelstwa oraz prawodawstwa regulującego łączenie rodzin. Wykres pokazuje wyraźne dysproporcje w dostępności poszczególnych obszarów w przypadku Polski. Szczególnie rażący jest wskaźnik odnoszący się do możliwości partycypacji politycznej migrantów w Polsce, osiągający wartość 6, przy średniej unijnej 40.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Szwecja jest globalnym liderem w zakresie otwartości rynku pracy dla pracowników cudzoziemskich – kontekst przedstawia Wykres 4.

Wykres 4. Otwartość rynków pracy poszczególnych państw na pracowników cudzoziemskich 2014.

- poziom w pełni korzystny
- poziom korzystny
- poziom w połowie korzystny
- poziom częściowo niekorzystny
- poziom niekorzystny
- poziom skrajnie niekorzystny

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Szwecja stanowi ciekawy przykład rozwoju polityki migracyjnej ze względu na wysoką priorytetowość zatrudnienia jako najważniejszego narzędzia integracji i inkluzji imigrantów. Wartość indeksu MIPEX w tym obszarze jest najwyższa spośród wszystkich krajów rozwiniętych i osiąga rekordową wartość 98, również wychodząc poza kontekst europejski.

Niemcy

Opracowanie na podstawie wyników MIPEX dostępnych na stronie <http://www.mipex.eu/germany>.

Kluczowe wnioski

- Niemcy od lat 60-tych stanowią w Europie jeden z głównych krajów przyjmujących imigrantów. Niemcy stanowią atrakcyjny kraj emigracji, zarówno dla obywateli UE oraz obywateli państw trzecich.
- Pracownicy cudzoziemscy odgrywają istotną rolę dla dynamicznie rozwijającej się, w okresie powojennym, niemieckiej gospodarki.
- Kluczową rolę w procesie integracji imigrantów ogrywa rynek pracy, który wykorzystuje imigrancką siłę roboczą do niwelacji deficytu rąk do pracy, osiągając najwyższą i wciąż wzrastającą stopę zatrudnienia, dochodzącą w roku 2014 do niemal 78%. Wyższy wskaźnik zatrudnionych osiąga jedynie Szwajcaria, Islandia, Norwegia oraz Szwecja.
- Niemiecki kontekst migracyjny wyróżnia również systematycznie rosnąca liczba imigrantów. Zjawisko to dotyczy zarówno obywateli Unii Europejskiej oraz obywateli państw trzecich, jak i wzrastającej liczby migrantów poszukujących azylu. Niemcy są jednym z niewielu krajów rozwiniętych ze zwiększającą się akceptacją

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

dla imigrantów³. 83% Niemców uważa swój kraj za kraj otwarty na imigrantów, a 72% uważa, że obywatele niemieccy i imigranci z poza UE powinni mieć równe prawa.

- Analiza migracji docierających do Niemiec, zarówno wewnątrz-europejskie, jak i zewnątrz-europejskie, pokazuje wysuwającą się na plan pierwszy wśród czynników przyciągających – dynamicznie rozwijającą się niemiecką gospodarkę i tym samym chłonność niemieckiego rynku pracy.

Charakterystyka populacji imigranckiej przedstawiona została w Tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka populacji imigranckiej w Niemczech.

Kraj imigracji netto od:	Obywatele państw trzecich jako część populacji	Udział obywateli państw trzecich wśród osób urodzonych poza krajem	Udział obywateli państw trzecich urodzonych poza EU	Udział osób z krajów o niskim i średnim HDI
Lat 60.	5,7%	12,4%	64%	38%
ONZ 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Zmiany w polityce migracyjnej

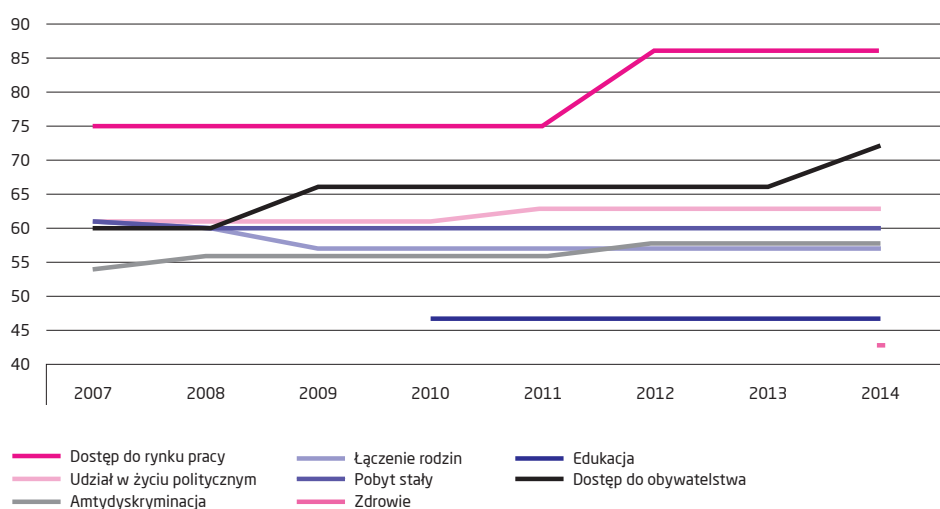
Niemcy wykazują również powolny ale stały progres w rozwijaniu polityki równych praw i wsparcia imigrantów w ich integracji ze społeczeństwem przyjmującym. Widoczny jest również progres

3. Poziom z 2014 roku sprzed kryzysu migracyjnego.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

w takich obszarach jak dostęp do rynku pracy, dostęp do obywatelstwa, partycypacji politycznej migrantów. Szczegóły rozwoju poszczególnych obszarów analizowanych przez MIPEX na przestrzeni lat 2007-2014 przedstawia Wykres 5.

Wykres 5. Zmiany podstawowych wskaźników MIPEX na przestrzeni lat 2010-2014 dla Niemiec.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Od 2007 roku na uwagę zasługuje rozwój ułatwień i wsparcia procesu uznawania zagranicznych kwalifikacji i umiejętności. Momentem przełomowym stało się wejście w życie w 2012 roku ustawy o uznawaniu kwalifikacji. Praktyka działań ukierunkowanych na włączenie, integrację imigrantów poprzez rynek pracy wykazuje, iż wyzwania integracji na rynku pracy dla wysoko wykształconych imigrantów stanowią podobnie duże wyzwanie, jak w przypadku nisko wykształconych. W zakresie polityki antydyskryminacyjnej obserwujemy również dokonujące się zmiany. Od 2012 roku ofiary dyskryminujących zachowań mają prostszą ścieżkę w dochodzeniu

swoich spraw ze względu na orzeczenie najwyższego sądu administracyjnego, które stwierdza, iż kontrole tożsamości oparte na kolorze skóry są niekonstytucyjne w Niemczech.

Przełomem w zakresie przeciwdziałania systemowemu wykluczeniu osób z doświadczeniem migracyjnym i ich potomków była zmiana w zakresie identyfikacji Niemiec jako kraju imigracyjnego. Sprzeciw wobec takiemu postrzeganiu Niemiec miał charakter polityczny, społeczny i historyczny, wychodząc z założenia, iż zmiana trybu nabycia obywatelstwa w kierunku liberalizacji dostępu dla cudzoziemców doprowadzi do rozmycia tożsamości Niemców, zarówno w sensie narodu, jak i kulturowym. Widoczny był wyraźny opór niemieckiej klasy politycznej wobec uznania charakteru państwa niemieckiego jako kraju imigracyjnego. Paradoksem tej sytuacji było prowadzenie debaty publicznej w sytuacji stałego i ciągłego napływu imigrantów do Niemiec oraz stałego zapotrzebowania niemieckiego rynku pracy na pracę imigrancką.

Od 1 stycznia 2000 roku nabycie obywatelstwa przez osoby posiadające status Niemca reguluje znowelizowana ustawa o obywatelstwie (*Gesetz über die deutsche Reichs und Staatsangehörigkeit*). Nowa ustawa odstąpiła od poprzednio dominującej w niemieckim systemie prawnym zasady prawa krwi. Obywatelstwo niemieckie można nabyć na jeden z wielu sposobów na drodze decyzji administracyjnej.

W 2014 roku rząd niemiecki podjął decyzję o uznaniu podwójnego obywatelstwa dla obywateli drugiego pokolenia urodzonych w Niemczech od 1999 roku. W przeciwieństwie do niemieckich przysiedleńców, potomkowie imigrantów, którzy urodzili się już i wychowali w Niemczech, nadal nie posiadali obywatelstwa niemieckiego. Pomimo postępującej liberalizacji przepisów dotyczących

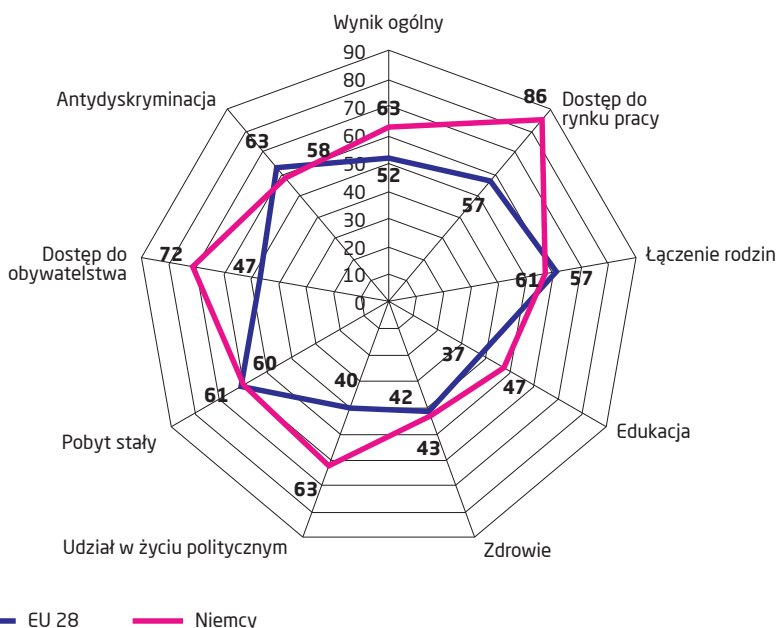
Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

nadawania takim osobom obywatelstwa dla większości osób było to niemożliwe ze względu na bariery formalne, np. bez zrzeczenia się dotychczasowego obywatelstwa kraju pochodzenia dziedzicznego po rodzicach. Dotychczas Niemcy były jedynym krajem z takim ograniczeniem do drugiej generacji i jest obecnie jedynym dużym krajem docelowym imigracji nadal nie obejmującym wszystkich imigrantów możliwością posiadania podwójnego obywatelstwa.

Polityka integracyjna w kontekście EU28

Analizując rozwój poszczególnych obszarów wchodzących w skład indeksu MIPEX w kontekście pozostałych krajów unijnych, widoczny jest w wielu obszarach integracji osiągnięcie poziomu znacznie przewyższającego średni poziom dla państw EU28. Szczegóły przedstawia Wykres 6.

Wykres 6. Wynik MIPEX dla EU28 i Niemiec.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Jako całość polityka integracyjna Niemiec osiągnęła wartość indeksu MIPEX na poziomie 63 punktów, przy wyniku dla wszystkich krajów wspólnoty 52 punkty. W tym kontekście zdecydowanie wyższy wynik widoczny jest przede wszystkim w poziomie dostępu do niemieckiego rynku pracy (DE – 86, EU28 – 57), partycypacji politycznej imigrantów (DE – 63, EU28 – 40) oraz w dostępie do obywatelstwa (DE – 72, EU28 – 47). Pozostałe wskaźniki osiągają wartości zbliżone.

Szwecja

Opracowanie na podstawie wyników MIPEX dostępnych na stronie <http://www.mipex.eu/sweden>.

Kluczowe wnioski

- Status Szwecji, jako kraju imigracyjnego, kształtuje się od lat 50. z napływem imigrantów na poziomie 75-100 tys. osób rocznie. Efektem tego jest sytuacja, gdzie około 15% populacji stanowią osoby urodzone poza granicą.
- Dla społeczeństwa szwedzkiego imigranci stanowią ważny element rozwoju demograficznego. Z rodzin imigranckich pochodzi około 50% dzieci urodzonych w tym kraju.
- Szwedzką gospodarkę nieznanym stopniu dotknęły skutki kryzysu finansowego. Stopa zatrudnienia, wskaźnik obrazujący zatrudniony odsetek ludności w wieku od 15 do 64 roku życia, jest na poziomie 80% co jest jednym z najwyższych wyników wśród krajów rozwiniętych.
- Szwecja, podobnie jak inne kraje skandynawskie (tradycyjne kraje imigracyjne) ma najbardziej pozytywne postawy wobec imigrantów. Ponad 80% uważa, że Szwecja powinna dać imigrantom takie same prawa jak szwedzkim obywatelom. Poza tym większość

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Szwedów uważa, że imigracja wzbogaca kraj kulturalnie i ekonomicznie oraz zgadza się z opinią, iż Szwecja stanowi dobre miejsce do życia dla imigrantów.

Tabela 2. Charakterystyka populacji imigranckiej w Szwecji.

Kraj migracji netto od:	Obywatele państw trzecich jako część populacji	Udział obywateli państw trzecich wśród osób urodzonych poza krajem	Udział obywateli państw trzecich urodzonych poza EU	Udział obywateli państw trzecich studiujących	Udział osób z krajów o niskim i średnim HDI
Od lat 50.	3,9%	15,4%	66%	32%	68%
ONZ 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Uwaga: osoby dorosłe w wieku 18-64, Eurostat 2013	Eurostat 2013

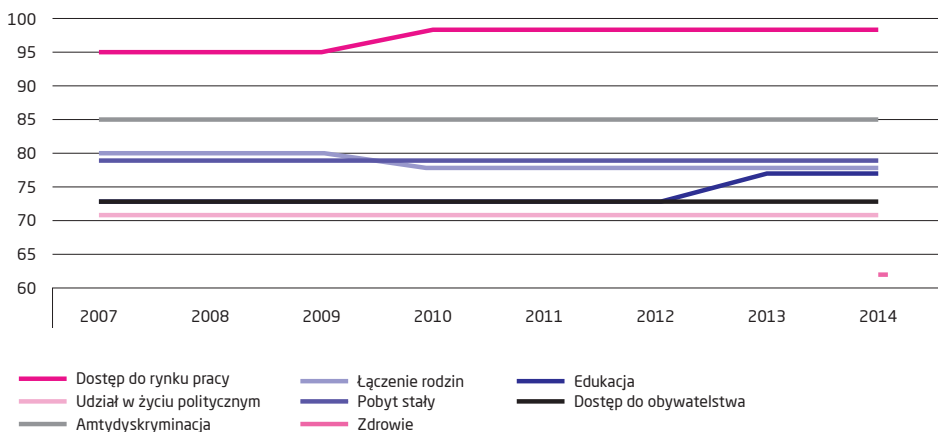
ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Zmiany w polityce migracyjnej

Od 2010 roku brak jest znaczących zmian w obszarze polityki integracyjnej Szwecji. Zgodnie z indeksem MIPEX, Szwecja zajmuje pierwsze miejsce w rankingu polityk integracyjnych wśród państw wysokorozwiniętych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 7. Zmiany podstawowych wskaźników MIPEX na przestrzeni lat 2010–2014 dla Szwecji.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Polityka integracyjna w kontekście EU28

Według indeksu szwedzka polityka integracji bazuje na trzech kluczowych elementach:

1. stabilnej polityce migracyjnej i politycznym konsensusie wokół tego zjawiska;
2. wysokiej jakości dostępnych programów integracyjnych w całym kraju;
3. podejściu opartym na sprawdzonych rozwiązaniach, z wykorzystaniem doświadczeń i działań pilotażowych, a następnie ocen i bieżącej korekty.

Inne pozytywne cechy podkreślane w analizie indeksu MIPEX odnosi się do skuteczności szwedzkiego systemu prawnego. Szwecja zapewnia znakomite rozwiązania prawne dla ofiar dyskryminacji. Podkreślana jest również dążenie do zrównania praw imigrantów,

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

w tym obywateli państw trzecich, z obywatelami szwedzkimi w obszarze społecznym, ekonomicznym i politycznym.

Na stronie rządu szwedzkiego znajduje się deklaracja „Goals and visions” definiująca cele i wizję polityki integracyjnej. Postulaty zawarte w tej deklaracji wykazują wysoki poziom konsensusu społecznego i politycznego, perspektywiczność i holistyczność przyjętej strategii oraz wyraźną funkcję służebną i pomocową władz publicznych w procesie integracji imigrantów:

Celem polityki integracyjnej jest zapewnienie równych praw, obowiązków i szans dla wszystkich, niezależnie od ich pochodzenia etnicznego i kulturowego. Praca jest głównym sposobem włączenia do społeczeństwa, daje poczucie wspólnoty i przynależności, siły do kształtowania swojego życia i przyszłości. Głównym priorytetem rządu w tej dziedzinie jest pomoc dla nowoprzybytych imigrantów w znalezieniu pracy. Każdy z imigrantów urodzonych poza granicami Szwecji musi mieć możliwość szybkiego znalezienia pracy lub rozpocząć program edukacyjny prowadzący do pracy. Władze publiczne mają obowiązek dołożyć wszelkich starań w celu zapewnienia równych praw, obowiązków i szans dla wszystkich. Polityka sprawiedliwości i bezpieczeństwa dla wszystkich jest również polityką budowania spójnego społeczeństwa⁴.

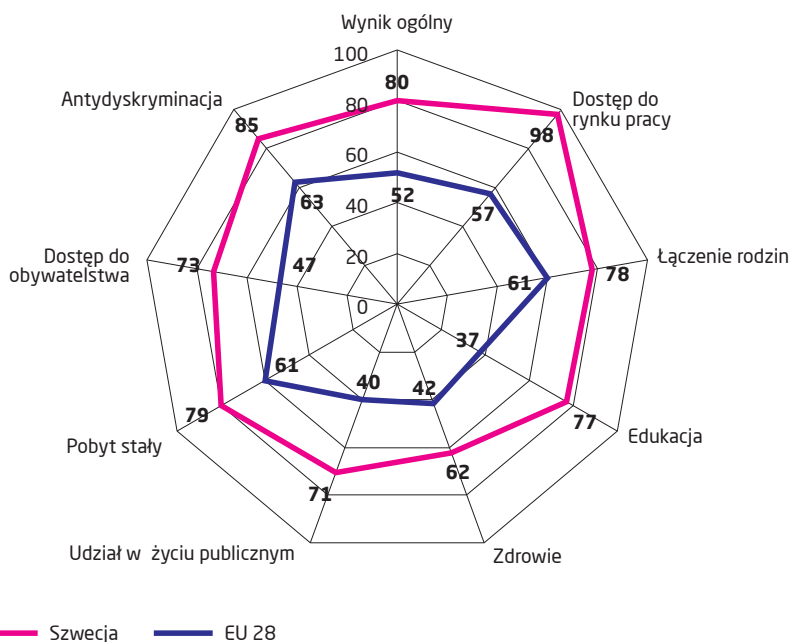
Tego rodzaju podejście uznać należy za efekt dojrzałości polityki migracyjnej i integracyjnej, będącej rezultatem wieloletnich doświadczeń, ewaluowania podejmowanych działań oraz, bardzo ważnego w tym obszarze, postrzegania imigracji jako cennego bodźca dla stabilnego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Wartości

4. <http://www.government.se/government-policy/introduction-of-new-arrivals/goals-and-visions/>

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

indeksu MIPEX dla Szwecji są znacząco wyższe, niż średnia EU28. Szczegóły przedstawia Wykres 8.

Wykres 8. Wynik MIPEX dla EU28 i Szwecji.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Widoczny jest wysoki poziom rozwoju szwedzkiej polityki integracji imigrantów. We wszystkich obszarach rozwiązania szwedzkie znacząco przewyższają rozwiązania średnie dla EU28. Poza tym widoczny jest harmonijny, zrównoważony rozwój polityki integracyjnej we wszystkich obszarach, osiągający wartości skrajne dla dostępu do opieki zdrowotnej – wartość najniższa 62 punkty oraz dla dostępności rynku pracy, wartość najwyższa 98 punktów.

Polska

Początkowy okres rozwoju działań państwa w obszarze polityki migracyjnej cechował się chaotycznością i brakiem kompleksowego podejścia do tego zjawiska. W wyniku istnienia wielokierunkowych bodźców stymulujących zmiany w powstającej polskiej polityce migracyjnej powstał dość specyficzny model łączący ze sobą często sprzeczne rozwiązania. Jak pisze Agnieszka Weiner w raporcie „Polityka migracyjna Polski w latach 1990–2003 – próba podsumowania”:

Polska po 1989 roku stała się inkubatorem, w którym powstawał nowy, niesprawdzony wcześniej model rozwoju polityki migracyjnej. Kształtowały go dwa procesy: transformacja systemowa po upadku komunizmu oraz integracja europejska. Polska nie miała ani czasu, ani możliwości tworzenia polityki migracyjnej w naturalnym, wieloletnim cyklu, typowym dla innych krajów docelowych. Przepisy dotyczące imigracji w Polsce kształtowały się pod wpływem instytucjonalnych procesów „uczenia się” oraz „transferu” polityki. Przejmowanie reguł rządzących polityką imigracyjną w Polsce to model transferu „z góry na dół”, w którym elity podejmują decyzje i angażują się w tworzenie polityki, a społeczeństwo nie jest zainteresowane problemem⁵.

Uwzględniając rozwój formalno-instytucjonalny kreujący polski kontekst migracyjny Weiner wskazuje na trzy fazy kształtowania się polskiej polityki migracyjnej:

- faza I, 1990–1997 – otwarcie granic i wejście w struktury międzynarodowe;

5. Weiner, Agnieszka. 2006. Polityka migracyjna Polski w latach 1990–2003 – próba podsumowania. Warszawa: Centrum Stosunków Międzynarodowych, s. 1.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- faza II, 1998-2001 – umocnienie tworzonego modelu polskiego w trakcie negocjacji członkowskich z Unią Europejską;
- faza III, 2001-2003 – przygotowanie do członkostwa w Unii Europejskiej;
- faza IV, od 2004 – europeizacja polskiej polityki migracyjnej.

Na każdym z tych etapów proponowano nowy zestaw regulacji migracji. Każdy z tych etapów stanowił równocześnie kolejny krok w procesie formowania się systemu przekonań na temat imigracji łączącego się ściśle z ideą modernizacji i europeizacji państwa polskiego.

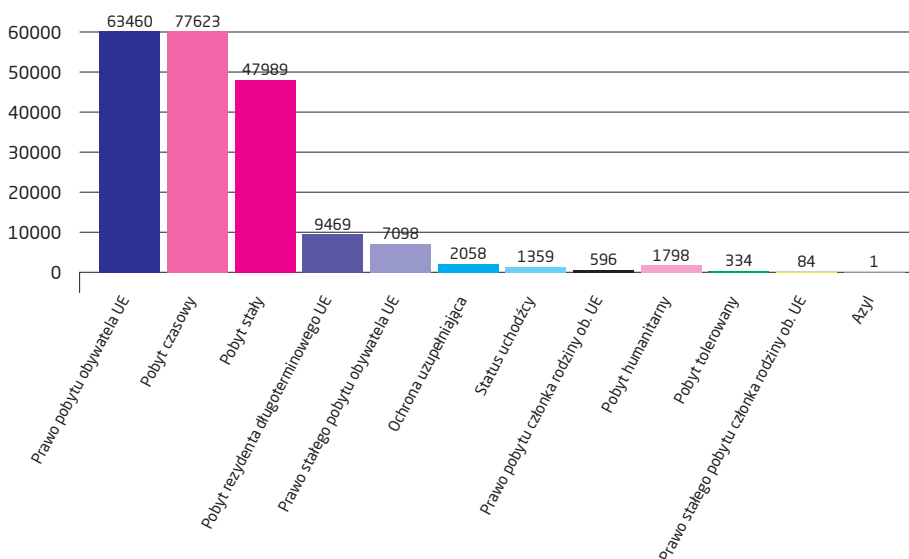
Statystyki⁶

- W 2014 roku odnotowano ogromny wzrost liczby wniosków w sprawach o legalizację pobytu. Wojewodowie przyjęli 65 172 wnioski (pobyt czasowy, stały i rezydent) – 50% więcej niż rok temu.
- Ponad dwukrotnie więcej osób ubiegało się o zezwolenie na pobyt stały (+104%), o zezwolenie na pobyt czasowy ubiegało się o 60% więcej cudzoziemców niż rok wcześniej, a liczba osób wnioskujących o pobyt rezydenta długoterminowego UE wzrosła o 9%. Szczegóły przedstawia Wykres 9.

6. <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Wykres 9. Liczba cudzoziemców posiadających ważne dokumenty uprawniające do pobytu na terytorium RP (stan na 01.01.2015) – najliczniejsze obywatelstwa.

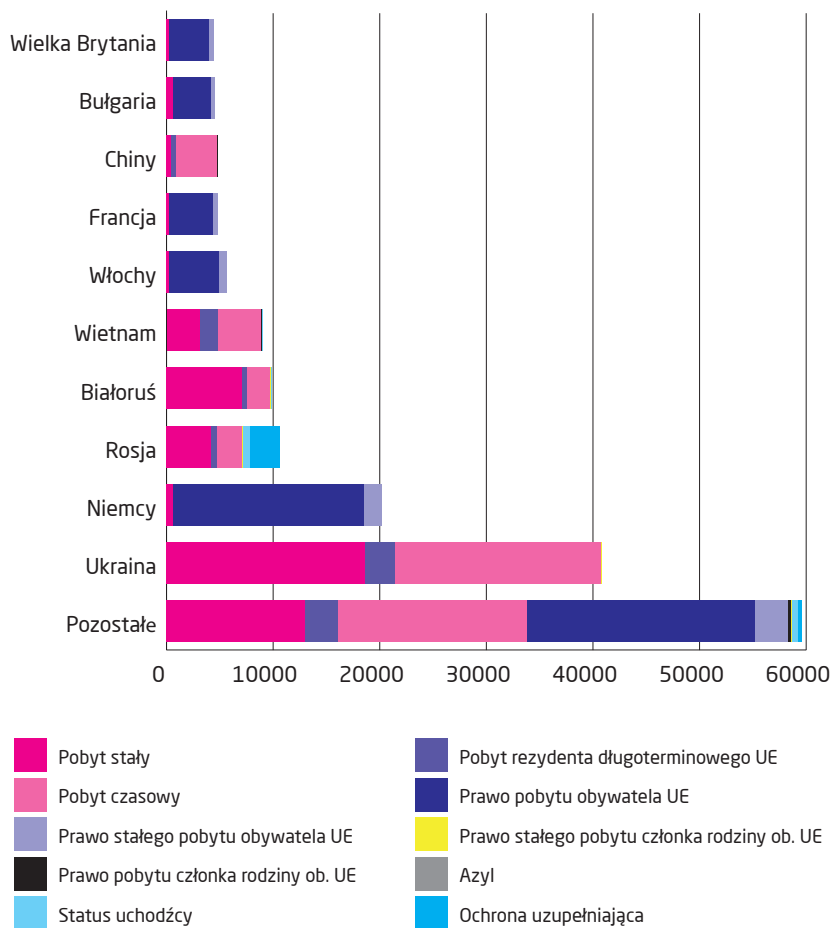

ŹRÓDŁO: URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW – BIULETYN STATYSTYCZNY (2012-2014)

- Obywatele Ukrainy złożyli 28,9 tys. wniosków w sprawach o legalizację pobytu, co stanowi 44% ogólnej liczby wniosków. Poza Ukrainą, najwięcej wniosków o legalizację pobytu składali obywatele: Wietnamu – 4,9 tys., Chin – 3,7 tys., Białorusi – 3,6 tys. i Rosji – 2,9 tys.
- Biorąc pod uwagę, że zestawienie uwzględnia także dane nt. obywateli UE oraz ich rodzin aktualne top 10 wygląda następująco: Ukraina, Niemcy, Rosja, Białoruś, Wietnam, Włochy, Francja, Chiny, Bułgaria i Wielka Brytania. Szczegóły Wykres 10.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 10. Liczba cudzoziemców posiadających ważne dokumenty uprawniające do pobytu na terytorium RP (stan na 01.01.2016) – najliczniejsze obywatelstwa.

ŹRÓDŁO: URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW – BIULETYN STATYSTYCZNY (2012-2014)

- Obywatele Unii Europejskiej (66,5 tys.) stanowią 38% populacji cudzoziemców, przy czym zdecydowana większość z nich (55,5 tys.) przebywa w RP na podstawie zaświadczenia o zarejestrowaniu pobytu obywatela UE.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

- Oprócz zaświadczenia (najpopularniejszego dokumentu poświadczającego legalność pobytu wśród cudzoziemców) najczęściej obcokrajowców jest posiadaczami karty pobytu wydanej z tytułu zezwolenia na pobyt czasowy (obywatele państw trzecich) – 49,6 tys. lub karty pobytu przy zezwoleniu na pobyt stały (obywatele państw trzecich + unicy) – 48,1 tys.
- 44% wniosków legalizacyjnych złożonych w całej Polsce przyjął Wojewoda Mazowiecki (28,6 tys.). Kolejne miejsca pod względem liczby wniosków zajmują wojewodowie: Małopolski – 6,2 tys., Dolnośląski – 5,9 tys., Wielkopolski – 3,9 tys. i Łódzki – 3,2 tys.

OPRACOWANIE NA PODSTAWIE WYNIKÓW MIPEX DOSTĘPNYCH NA STRONIE

[HTTP://WWW.MIPEX.EU/POLAND](http://www.mipex.eu/poland).

Kluczowe wnioski

- Polska znajduje się w początkowej fazie transformacji z kraju wysyłającego w kierunku kraju przyjmującego. Populacja imigrantów w Polsce jest stosunkowo niska, szczególnie jeśli rozpatrujemy to w kontekście zachodnioeuropejskim, jednak wyraźna jest tendencja wzrostowa. Liczba cudzoziemców posiadających ważne dokumenty pobytu na terenie Polski wzrastała z około 100 tys. w roku 2010 do 200 tys. w roku 2015.
- Dynamicznie rozwija się proces internacjonalizacji szkolnictwa wyższego w Polsce. Cudzoziemcy stanowią coraz wyższy odsetek studentów, zarówno na uczelniach prywatnych, jak i państwowych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Tabela 3. Charakterystyka populacji imigranckiej w Polsce.

Kraj imigracji netto od:	Obywatele państw trzecich jako część populacji	Udział obywateli państw trzecich wśród osób urodzonych poza krajem	Udział obywateli państw trzecich urodzonych poza EU	Udział obywateli państw trzecich studiujących	Udział osób z krajów o niskim i średnim HDI
–	0,1%	1,8%	61%	41%	61%
ONZ 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Eurostat 2013	Uwaga: osoby dorosłe w wieku 18-64, Eurostat 2013	Eurostat 2013

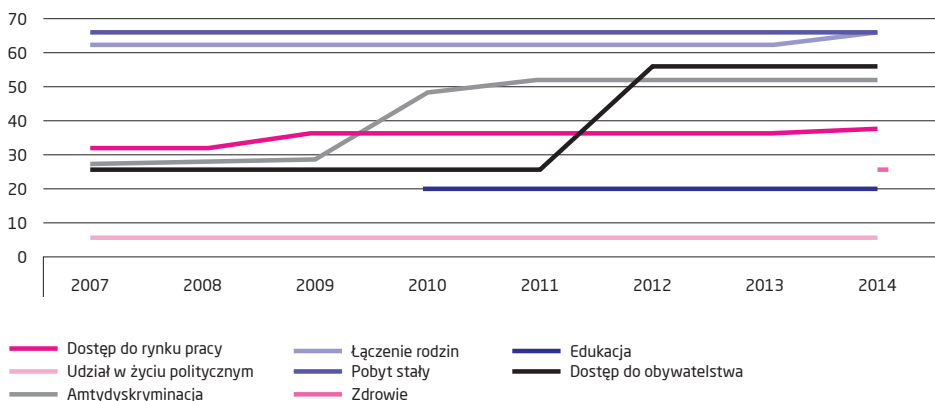
ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Zmiany w polityce migracyjnej

- Od 2010 roku, zgodnie z indeksem MIPEX, Polska przesunęła się o 5 punktów. Znaczące zmiany zostały dokonane w obszarze dostępu do obywatelstwa oraz w rozwoju polityki antydyskryminacyjnej.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Wykres 11. Zmiany podstawowych wskaźników MIPEX na przestrzeni lat 2010-2014 dla Polski.

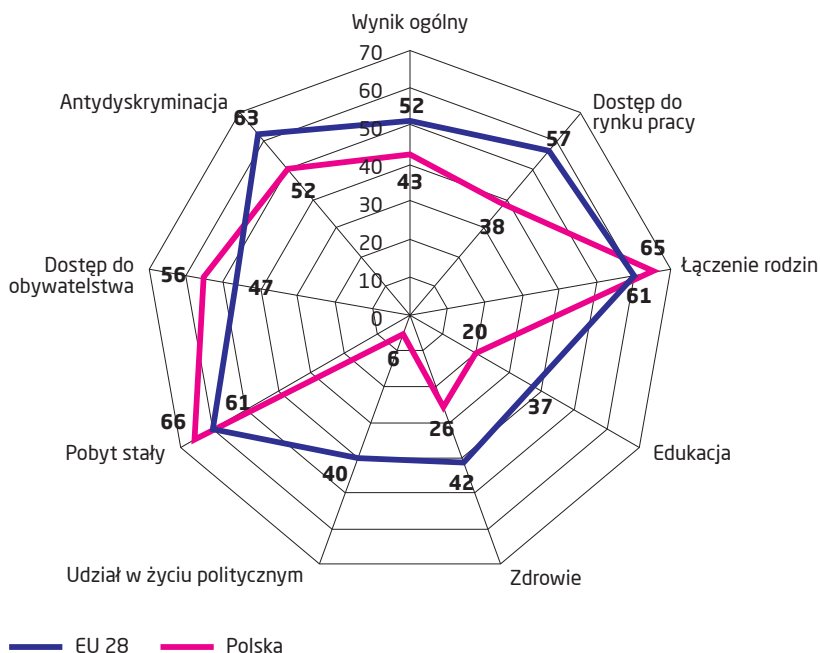
ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

- Szereg zmian dokonujących się polskiej polityce migracyjnej stanowi efekt implementacji prawodawstwa wspólnotowego do rozwiązań krajowych.
- W 2012 roku Rada Ministrów przyjęła dokument strategiczny „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania” – dokument o znikomym wpływie na rozwiązania prawne w obszarze polityki migracyjnej.
- Od 2012 roku trwają prace nad dokumentem „Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne”.

Polityka integracyjna w kontekście EU28

W przypadku polskiej polityki migracyjnej i integracyjnej wyraźnie widoczny jest brak harmonijnego rozwoju, kompleksowości rozwiązań oraz postrzegania imigracji jako istotnego czynnika rozwoju ekonomicznego i społecznego. Porównanie indeksu MIPEX dla Polski i EU28 przedstawia Wykres 12.

Wykres 12. Wynik MIPEX dla EU28 i Polski.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Na uwagę zasługuje wyższa od średniej unijnej wartość indeksu MIPEX dla obszarów: dostęp do obywatelstwa, pobyt stały oraz łączenie rodzin. Jednak w tak kluczowych dla funkcjonowania cudzoziemców obszarach jak dostęp do rynku pracy, edukacji, opieki zdrowotnej czy w zakresie partycypacji politycznej migrantów Polska osiąga wyniki znacząco niższe niż średnia dla państw unijnych.

Warto podkreślić rażąco niski poziom partycypacji politycznej migrantów. Jest to najniższy wynik spośród wszystkich 38 państw badanych w ramach indeksu MIPEX, uzyskując jedynie 6 punktów. Niższy wynik uzyskała jedynie Rumunia – 0 punktów. Na przeciwległym biegunie plasuje się Norwegia, osiągając wynik 82 punkty. Zgodnie z obowiązującymi zasadami bierne i czynne prawa

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

wyborcze mają wyłącznie obywatele państw unijnych. Obywatel Unii Europejskiej, niebędący obywatelem polskimi, czyli obywatel innego niż Polska państwa członkowskiego, ma prawo wybierania w wyborach samorządowych. Jest to jednak prawo warunkowe. Przysługuje, jeżeli osoba łącznie spełnia poniższe kryteria:

- zgodnie z prawem stale zamieszkuje w Polsce;
- nie jest pozbawiona praw publicznych w państwie członkowskim Unii Europejskiej, którego jest obywatelem;
- najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.

Aktywizacja polityczna powinna stanowić, obok aktywizacji społecznej i zawodowej, jeden z najistotniejszych obszarów działań integracyjnych skierowanych do społeczności imigranckich. Pomimo znaczącego rozwoju tego obszaru w krajach Europy Zachodniej, polskie rozwiązania prawne oraz sformułowane cele działań w obszarze polityki migracyjnej państwa wykazują znaczące zapóźnienia w tym zakresie. Przyjęte kierunki działań w obszarze integracji cudzoziemców w Polsce nie zakładają w najbliższej przyszłości przełomowych zmian w obszarze partycypacji politycznej imigrantów. Polska jak dotąd nie ratyfikowała, i nie planuje w najbliższym czasie ratyfikować⁷, Europejskiej Konwencji o udziale cudzoziemców w życiu publicznym na szczeblu lokalnym z 1992 roku⁸.

7. Nic o nas bez nas. Partycypacja społeczna i prawa polityczne imigrantów. Instytut Spraw Publicznych, s. 2. <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/Niconasbeznas.pdf> (z dn. 20-01-2015).

8. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level of 5 February 1992, Council of Europe ETS No. 144, Strasbourg 1992. Dostęp na stronie: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=EN-G&NT=144> (z dn. 23-03-2015).

Literatura

- Górny, Agata, Grabowska-Lusińska, Izabela, Lesińska, Magdalena. 2010. Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania.
- Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne.
- Koryś, Piotr i Okólski, Marek. 2004. Czas globalnych migracji. Mobilność międzynarodowa w perspektywie globalizacji, „Seria: Prace migracyjne” nr 55.

3. Niemcy

PODSTAWOWE ŹRÓDŁO OPRACOWANIA: BUNDESAMT FÜR MIGRATION UND FLÜCHTLINGE (FEDERALNY URZĄD DO SPRAW MIGRACJI I UCHODźCÓW) – WWW.BAMF.DE

Procedura wnioskowania o objęcie ochroną międzynarodową

Etap 1. Złożenie wniosku o ochronę międzynarodową

Wniosek o objęcie ochroną międzynarodową składany jest na granicy Niemiec lub na terenie kraju, do władz kraju związkowego za pośrednictwem policji, straży granicznej lub Urzędu ds. Cudzoziemców

Po przekroczeniu granicy i złożeniu wniosku, osoba kierowana jest do ośrodka recepcyjnego, gdzie składa pełną aplikację o nadanie statusu uchodźcy do lokalnego oddziału BAMF. To, do którego ośrodka trafi, zależy od ustalonych odgórnie podziałów przyjmowania cudzoziemców przez każdy z 16 krajów związkowych (landów,

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

niem. *Länder*). Podział związany jest między innymi z wielkością populacji i wysokością budżetu w danym landzie.

W każdym landzie funkcjonuje regionalne biuro BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Federal Office for Migration and Refugees – Federalny Urząd do spraw Migracji i Uchodźców).

Etap 2. Rejestracja

Procedura identyfikacyjna

Zakwaterowanie w najbliższym ośrodku recepcyjnym oraz otrzymanie certyfikatu rejestracji („Bescheinigung über die Meldung als Asylsuchende”) obejmuje następujące procedury:

- fotografowanie;
- pobieranie odcisków palców;
- badania lekarskie i zabiegi sanitarne.

Po zakończeniu procesu rejestracji cudzoziemcy oczekują na skierowanie do ośrodka pobytowego w jednym z landów.

Etap 3. Wstępna weryfikacja wniosku o ochronę międzynarodową

Przyznanie tzw. statusu „rokującego”

Każdego roku w Niemczech przygotowywana jest lista krajów pochodzenia osób starających się o ochronę międzynarodową, z których ponad 50% przybyłych otrzymała ostatecznie status uchodźcy w poprzednim roku. Osoby z tych krajów w roku kolejnym, wnioskując o nadanie ochrony, otrzymują przy wjeździe do Niemiec status „rokujący” na pozostanie w kraju. Nadanie takiego statusu zmienia ścieżkę integracyjną osoby, wprowadzając wiele udogodnień jeszcze przed otrzymaniem ostatecznej decyzji, co

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

pozwała na szybsze włączenie do społeczeństwa niemieckiego niż w przypadku innych osób wnioskujących. W 2015 roku krajami wpisanymi na taką listę były Erytrea, Irak, Iran, Syria.

Etap 4. Rozpoczęcie programu preintegracyjnego

Zakwaterowanie w docelowym ośrodku recepcyjnym

w jednym z 16 landów

Osoby mieszkające w ośrodku, przez pierwsze 3 miesiące pobytu nie mogą podjąć pracy zarobkowej, przystępują jednak do kursów i działań preintegracyjnych. Po 3 miesiącach mogą podjąć pracę po spełnieniu pewnych warunków. Po znalezieniu zakwaterowania i rejestracji w mieszkaniu prywatnym, cudzoziemcy mogą rozpocząć pracę zarobkową, bez konieczności spełniania dodatkowych kryteriów.

Etap 5. Weryfikacja formalna wniosku o objęcie ochroną międzynarodową

Sprawdzenie zasadności złożonego wniosku

Obejmuje czynności:

- sprawdzenie kompletności danych zawartych we wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej;
- sprawdzenie czy Niemcy są państwem odpowiedzialnym za rozpatrzenie wniosku. Odpowiedzialność państwa jest ustalana na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 604/2013 (tzw. rozporządzenie Dublin III). Jeżeli na kraju odpowiedzialność taka nie ciąży, wydaje się decyzję o przekazaniu osoby do państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie jej wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Etap 6. Weryfikacja merytoryczna wniosku o objęcie ochroną

Procedura rozpatrywania wniosku o udzielenie ochrony

Regionalne biuro BAMF, w którym cudzoziemiec składa wniosek o objęcie ochroną, przeprowadza wywiad statusowy służący weryfikacji złożonego wniosku, zdobyciu dodatkowych informacji na temat powodów wyjazdu z kraju pochodzenia oraz analizie dostarczonych dowodów. Wywiad przeprowadzany jest w języku ojczystym cudzoziemca i odbywa się zazwyczaj kilka tygodni po złożeniu wniosku i czas ten zależy od liczby osób czekających na rozmowę. Biuro zajmuje się rozpatrywaniem złożonych wniosków i podejmuje decyzje o udzieleniu ochrony bądź odmowie.

Dodatkowo osoba starająca się o status uchodźcy musi dostarczyć do urzędu zaświadczenie/diagnozę na temat stanu swojego zdrowia. W przypadku zagrożenia zdrowia Biuro Federalne zobligowane jest do dodatkowego zbadania osoby, do czego może zaangażować psychologa i lekarza specjalistę.

Średni czas oczekiwania na decyzję o nadaniu bądź odrzuceniu ochrony międzynarodowej trwa 12 miesięcy.

Etap 7. Wydanie decyzji

Przyznanie jednej z form ochrony na terenie Niemiec

- Otrzymanie pozwolenia na pobyt – decyzja wydawana przez lokalne biuro BAMF;
- Możliwość podjęcia zatrudnienia na takich samych zasadach jak obywatele Niemiec;
- Wsparcie finansowe w wysokości do 400 € miesięcznie na osobę.

Odmowa przyznania ochrony – od decyzji BAMF można odwołać się do Sądu Apelacyjnego.

Formy ochrony

- 1. Azyl polityczny** – przyznawany jest osobom doświadczającym prześladowań politycznych, czyli takich, które naruszają prawa jednostki, związanych z jej politycznymi przekonaniami, wyznawaną religią lub innymi elementami przynależności czy tożsamości osoby, które czynią ją inną od większości społeczeństwa. Jeśli prześladowania nie pozwalają osobie w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, osoba może starać się o azyl, którego celem jest chronić godność ludzką.
- 2. Status uchodźcy na podstawie Konwencji Genewskiej** – przyznawany osobom, które żywią uzasadnioną obawę przed prześladowaniem ze względu na rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej, znajdują się poza swoim krajem i nie mogą korzystać z ochrony tego państwa. Źródłem tych prześladowań jest państwo, partie lub organizacje kontrolujące państwo.
- 3. Ochrona uzupełniająca (subsidiary protection) – zgodna z regulacjami UE** – przyznawana w sytuacji, kiedy nie ma wystarczających przesłanek do udzielenia osobie azylu politycznego bądź statusu uchodźcy, jednak osoba przedstawi wystarczające dowody na to, że narażona jest na poważne szkody w swoim kraju pochodzenia. Poważna szkoda rozumiana jest w tym wypadku jako:
 - a) nałożenie na osobę kary śmierci;
 - b) tortury, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub kara;
 - c) poważne ryzyko zdrowia lub życia wynikające z toczącego się międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego.

4. Zakaz deportacji, który może zostać przyznany osobom, które nie otrzymały statusu uchodźcy ani ochrony uzupełniającej, ale ich deportacja wiązałaby się z naruszeniem Konwencji o Prawach Człowieka. Oznacza to, że zakaz deportacji dotyczy osób, które w kraju pochodzenia narażone mogą być na utratę życia lub zdrowia – np. wyjazd może wiązać się z pogorszeniem zdrowia osoby z powodu braku dostępu do odpowiedniego leczenia w kraju pochodzenia.

Oficer łącznikowy. W Biurze Federalnym BAMF istnieje funkcja Oficera łącznikowego („liaison person”), której celem jest analizowanie sytuacji w krajach, z których pochodzą cudzoziemcy w procedurze azylowej. Funkcja taka ma wspierać proces podejmowania decyzji o nadaniu statusu, dostosowywać dane Biura Federalnego do aktualnych kontekstów (dokonują np. analizy pod kątem terroryzmu). Nacisk na dany temat zależy od aktualnego kontekstu). Dane te dzielone są z innymi krajami UE.

EASO – European Asylum Support Office – inicjatywa współpracy Niemiec, Austrii i Szwajcarii na temat wspólnego zbierania informacji o krajach pochodzenia uchodźców.

Rodzaje pozwoleń na pobyt

1. Pozwolenie na pobyt (ang. *Resident permit*, niem. *Aufenthaltserlaubnis*) – dokument przyznawany w przypadku otrzymania przez osobę jednej z czterech form ochrony międzynarodowej (azyl, status uchodźcy, ochrona uzupełniająca oraz zakaz deportacji). W zależności od formy ochrony, przyznawany na okres od 1 roku do 3 lat, z możliwością przedłużenia lub zmiany na zezwolenie na stały pobyt. Posiadanie pozwolenia na pobyt oznacza również dostęp do rynku pracy bez żadnych

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

restrykcji i bez konieczności wnioskowania o dodatkowe pozwolenia. Oznacza również możliwość samozatrudnienia.

2. Pozwolenie na rezydowanie (ang. *Permission to reside*, niem. *Aufenthaltsgestattung*) – dokument wydawany osobom oczekującym na decyzję w sprawie ochrony międzynarodowej. Dokument zaświadcza o legalności pobytu takiej osoby. Jest on ważny do momentu otrzymania decyzji w sprawie statusu. Osoba oczekująca na decyzję może pracować, jednak pod pewnymi warunkami.

3. Tymczasowe zawieszenie deportacji (niem. *Duldung*) – certyfikat wydawany osobom, które nie są już w procedurze starania się o status, ale z różnych względów nie mogą być deportowane. Osoby z tym statusem mogą pracować, jednak pod pewnymi warunkami.

Warunki, które muszą być spełnione przez osoby z pozwoleniem na rezydowanie i tymczasowym zawieszeniem deportacji aby mogły podjąć pracę w Niemczech:

- otrzymanie od lokalnego biura imigracyjnego pozwolenia na pracę;
- lokalny urząd pracy uzyskał autoryzację od lokalnego biura imigracyjnego – nie dotyczy osób, które przebywają w Niemczech ponad 4 lata;
- prawa do pracy nie mają osoby mieszkające w ośrodkach recepcyjnych przez pierwsze 3 miesiące swojego pobytu (zakwaterowanie w ośrodku recepcyjnym trwa od 6 tygodni do maksymalnie 6 miesięcy);
- osoby z krajów bezpiecznych (pochodzące z krajów członkowskich UE, Albanii, Bośni i Hercegowiny, Ghany, Kosowa, Czarnogóry, Senegalu i Serbii), które złożyły aplikacje po 31.08.2015 są zobligowane do mieszkania w ośrodku przez cały czas trwania procedury azylowej, w związku z czym nie mają prawa do pracy;

- prawa do pracy nie mają osoby, które posiadają certyfikat o zawieszeniu deportacji, a które wnioskowały o nadanie statusu uchodźcy i podczas procedury składały nieprawdziwe informacje, lub pochodzą z bezpiecznego kraju, a ich wniosek został złożony po 31.08.2015 i został odrzucony.

Elementy wsparcia programu preintegracyjnego i integracyjnego

Pierwszym etapem po przekroczeniu granicy jest skierowanie cudzoziemca do ośrodka recepcyjnego – kierowaniem zajmuje się straż graniczna, cudzoziemiec może też sam dostać się do takiego ośrodka. Tylko zgłoszenie się i rejestracja w ośrodku recepcyjnym daje osobie możliwość korzystania z jakiegokolwiek wsparcia preintegracyjnego i integracyjnego. Po weryfikacji danych, osoba otrzymuje specjalną kartę, dowodzącą legalność pobytu w Niemczech (*proof of arrival*). Karta ta uprawnia cudzoziemca do przebywania w ośrodku recepcyjnym oraz do starania się o wsparcie socjalne czy udział w kursach integracyjnych. Jeśli osoba w momencie złożenia wniosku otrzyma status rokujący, może od razu rozpocząć program integracyjny, starać się o pracę etc.

Podstawowe wsparcie dla cudzoziemców w procedurze o nadanie statusu uchodźcy i osób z jednym z trzech statusów składa się z poniższych elementów:

- zapewnienie podstawowego wyżywienia, zakwaterowania, ogrzewania, odzieży, opieki zdrowotnej, środków higieny osobistej;
- świadczenia finansowe na potrzeby osobiste (wysokość świadczeń może różnić się w zależności od rodzaju formy zamieszkania,

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

poniższe zestawienie prezentuje maksymalne kwoty, jakie mogą być świadczone na rzecz cudzoziemców):

- do 143 € miesięcznie dla samotnie mieszkającej dorosłej osoby;
- do 129 € dla osoby dorosłej dzielącej mieszkanie z innymi dorosłymi, po 3 miesiącach od przyjazdu mogą wzrosnąć maksymalnie do 216 €;
- od 85 do 92 € miesięcznie na dziecko zależnie od jego wieku;
- po 15 miesiącach lub w momencie otrzymania statusu uchodźcy, wsparcie finansowe maksymalnie do 400 € na osobę, środki na pokrycie zakwaterowania i ogrzewania mieszkania;
- wsparcie w sytuacji choroby, ciąży bądź narodzenia dziecka;
- dodatkowe wsparcie w szczególnych okolicznościach, w zależności od indywidualnych przypadków.

Koordinacją tych działań zajmują się władze lokalne poszczególnych krajów związkowych (landów), które z kolei delegują zadania na ośrodki pomocy społecznej, urzędy pracy oraz lokalnie działające organizacje pozarządowe, inicjatywy nieformalne itp.

Dodatkowo osoby z przyznaną ochroną międzynarodową lub ze statusem „rokującym” mają prawo do udziału w kursie integracyjnym, mogą także podjąć pracę zarobkową.

Złożenie pełnego wniosku o ochronę międzynarodową – możliwe scenariusze

Po złożeniu wniosku na granicy i pierwszej weryfikacji w ośrodku recepcyjnym system udzielania ochrony międzynarodowej w Niemczech przyporządkowuje osoby do jednej z 4 kategorii:

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Status „rokujący”

- Dla obywateli krajów z których w roku poprzednim ponad 50% wnioskujących otrzymało status uchodźcy;
- Procedura ukończona w ciągu 24-48 godzin;
- Aplikacje z reguły rozpatrywane pozytywnie;
- Osoby podlegają od razu władzom lokalnym;
- Osoby mogą od razu korzystać z kursów integracyjnych, mają prawo do podjęcia pracy.

Bezpieczny kraj pochodzenia

- Dotyczy przede wszystkim obywateli z Półwyspu Bałkańskiego;
- Procedura ukończona w ciągu 24-48 godzin;
- Aplikacje z reguły rozpatrywane negatywnie;
- Doradzany powrót do kraju pochodzenia przed rozpoczęciem rejestracji;
- Osoby mieszkają w ośrodku do czasu opuszczenia Niemczech.

Sprawy niejednoznaczne (niemieszczące się w dwóch poprzednich kategoriach)

- Wniosek przekazany do rozpatrzenia w lokalnym oddziale BAMF – osoba przebywa w trakcie procedury w ośrodku pobytowym;
- Odrzucenie wniosku i zakończenie procedury.

Procedura Dublińska – osoba przekroczyła jako pierwszą bezpieczną granicę innego państwa niż Niemcy

- Przekazanie do kraju, w którym osoba przekroczyła pierwszą granicę ze swojego kraju pochodzenia.

Zakwaterowanie

Podczas oczekiwania na decyzję BAMF władze landu, do którego został skierowany cudzoziemiec, odpowiedzialne są za szukanie zakwaterowania – cudzoziemiec składając wniosek o status uchodźcy zostaje zarejestrowany w ośrodku recepcyjnym, a system EASY kieruje go do ośrodka w odpowiednim landzie – zgodnie z ogólnie ustalonymi kwotami przypadającymi na każdy region. Jeśli osoba posiada bliską rodzinę w innym landzie, urząd może zdecydować o skierowaniu cudzoziemca tego regionu.

Tabela 4. Przykładowy podział kwotowy osób wnioskujących o nadanie statusu uchodźcy na rok 2015.

	Kraj związkowy	Podział procentowy
1	Baden-Württemberg	12.97496%
2	Bavaria	15.33048%
3	Berlin	5.04557%
4	Brandenburg	3.08092%
5	Bremen	0.94097%
6	Hamburg	2.52738%
7	Hesse	7.31557%
8	Mecklenburg-Western Pomerania	2.04165%
9	Lower Saxony	9.35696%
10	North Rhine-Westphalia	21.24052%
11	Rhineland-Palatinate	4.83472%
12	Saarland	1.21566%
13	Saxony	5.10067%
14	Saxony-Anhalt	2.85771%
15	Schleswig-Holstein	3.38791%

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Kraj związkowy	Podział procentowy
16 Thuringia	2.74835%

ŹRÓDŁO: WWW.BAMF.DE/EN/MIGRATION/ASYLFLUECHTLINGE/ASYLVERFAHREN/VERTEILUNG/VERTEILUNG-NODE.HTML

Cudzoziemcy, zgodnie z przepisami, mieszkają w takim ośrodku średnio 6 tygodni, ale nie dłużej niż 3 miesiące. Po tym czasie są zakwaterowani w innym miejscu, ale wciąż w tym samym landzie. Władze landu mogą zdecydować czy osoba będzie zakwaterowana w centrum dla cudzoziemców (*collective accommodation*) czy zostanie jej sfinansowane wynajęcie indywidualnego mieszkania. Prywatne mieszkania mogą być przyznane jedynie rodzinom, w których jednym z członków jest karmiąca matka, osoba chora lub z innych powodów wymagająca mieszkania oddzielnie.

Regionalne biuro BAMF przeprowadza spotkanie informacyjne, tak zwane *legal briefing*, z cudzoziemcami będącymi w procedurze starania się o status uchodźcy, podczas którego przekazywana jest wiedza na temat praw i obowiązków osób będących w procedurze azylowej. Osoby otrzymują też broszury informacyjne na ten temat pisane w języku niemieckim i w języku ojczystym.

EASY – ogólnokrajowy system lokacji cudzoziemców starających się o ochronę międzynarodową w Niemczech. Cudzoziemiec po przyjeździe do Niemiec jest kierowany do ośrodka recepcyjnego i ten ośrodek jest odpowiedzialny za rejestrację i zakwaterowanie. Dodatkowo, w przypadku jeśli dany land zajmuje się cudzoziemcami z kraju, z którego akurat pochodzi osoba wnioskująca, dany ośrodek i tym samym land będzie odtąd odpowiedzialny za prowadzenie sprawy tej osoby. Jeśli powyższe kryteria nie są spełnione, system dystrybucji EASY deleguje cudzoziemca do odpowiedniego landu.

Kursy integracyjne dla osób ze statusem uchodźcy i dla cudzoziemców w procedurze

Wszyscy cudzoziemcy, bez względu na posiadany status pobytu i dokument mogą uczestniczyć w kursie integracyjnym. Kurs jest darmowy dla osób ze statusem uchodźcy oraz dla osób starających się o status, posiadających pozwolenie na rezydencję i z perspektywą na otrzymanie statusu ochronnego (status „rokujący”). Aby móc zapisać się na kurs integracyjny i korzystać z niego za darmo osoba musi wypełnić specjalną aplikację do BAMF, która potwierdzi status cudzoziemca.

Po otrzymaniu oficjalnego potwierdzenia z BAMF osoba może zgłosić się do lokalnego biura informacyjnego (*immigration authority* albo *immigration advisory service*), aby wybrać firmę lub organizację (*provider*) w regionie, która takie kursy oferuje. Można też poszukać takiej firmy poprzez stronę BAMF – WebGIS, która zawiera informacje o wszystkich tego rodzaju usługach z podziałem na regiony Niemiec. Po wyborze firmy lub organizacji, osoba zgłasza się do niej ze swoim certyfikatem z BAMF i wybiera odpowiednie zajęcia – ma na to 3 miesiące.

Jeśli osoba w trakcie kursu integracyjnego otrzyma status uchodźcy, kontynuuje dalej kurs bez konieczności wnioskowania o dodatkowe dokumenty i pozwolenia.

Kurs integracyjny trwa łącznie 660 lekcji, może być jednak przedłużony do 960 lekcji. Przed rozpoczęciem kursu organizacja przeprowadza z cudzoziemcem test sprawdzający wiedzę, co pomaga w dopasowaniu poszczególnych modułów. Dodatkowo cudzoziemcy mogą wziąć udział w innych kursach integracyjnych np. dla rodziców, kobiet, młodzieży etc.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Kurs składa się z dwóch części – językowej i dotyczącej kwestii społecznych i prawnych:

- **Kurs językowy** obejmuje od 600 do 900 lekcji. W jego trakcie uczestnicy poza nauką języka uczą się także jak pisać listy i e-maile po niemiecku, wypełniać formularze, odbywania rozmów telefonicznych, aplikowania o pracę. Każdy kurs jest dostosowany do indywidualnych potrzeb osoby, np. jeśli jest to młódzież, kurs zawierać będzie informacje jak starać się o praktykę bądź staż. Podczas trwania kursu odbywają się regularne egzaminy, a na koniec odbywa się finalny egzamin sprawdzający wiedzę. Wynik egzaminu jest potem brany pod uwagę w procedurze starania się o obywatelstwo Niemiec.
- **Kurs „orientacyjny” (orientation course)** stanowi drugą część kursu integracyjnego. Trwa 60 lekcji i odbywa się po kursie językowym. Na kursie porusza się zagadnienia dotyczące systemu prawnego w Niemczech, historii, kultury, praw i obowiązków w Niemczech, koegzystencji w niemieckim społeczeństwie, wartości ważnych dla niemieckiego społeczeństwa (np. wolność wyznania, tolerancja, równe prawa). Na końcu również odbywa się egzamin.

Wstępny kurs językowy i orientacyjny dla osób oczekujących na status uchodźcy (*Initial orientation and learning German for asylum seekers*)

W ramach pilotażu BAMF oraz Stanowe Ministerstwo Pracy, Spraw Społecznych, Rodziny i Integracji Bawarii przygotowało program edukacyjny dla cudzoziemców, którzy starają się o status uchodźcy i którzy chcą jak najwcześniej uczyć się języka i kultury Niemiec. W kursie mogą uczestniczyć wszyscy, nawet osoby, które nie mają szans na otrzymanie pozytywnej decyzji urzędu (np. pochodzą z kraju bezpiecznego).

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Kurs zawiera 10 modułów tematycznych: życie codzienne w Niemczech, praca, zakupy, zdrowie i opieka zdrowotna, przedszkole/szkoła, media w Niemczech, transport/przemieszczanie się, zwyczaje i zachowanie się w Niemczech, mówienie o sobie i innych, zamieszkanie (*housing*).

Dodatkowym elementem wspierającym cudzoziemców w nowym środowisku jest system tak zwanych lokalnych przewodników (*local guides*) – są to osoby pomagające cudzoziemcom w poznaniu miasta (np. odwiedzają z cudzoziemcem lokalne urzędy, szkołę, szpital). Osoby te należą do lokalnych organizacji pozarządowych, klubów, stowarzyszeń czy grup nieformalnych i zarządzane są przez samorządy w każdym z krajów członkowskich.

Dostęp do rynku pracy

Dostęp do rynku pracy dla osób starających się o nadanie ochrony międzynarodowej

- Osoby, które złożyły wniosek o ochronę międzynarodową nie mają prawa podjąć pracy w pierwszych 3 miesiącach od dnia złożenia wniosku.
- Po upływie 3 miesięcy mogą uzyskać zgodę biura BAMF i zarejestrować się w Urzędzie Pracy. Osoby takie mogą jednak podjąć pracę na stanowisku tylko wtedy, jeśli nie stara się o nie, lub nie kwalifikuje się do niego osoba z niemieckim obywatelstwem lub cudzoziemiec z prawem pobytu w Niemczech. Ta zasada „kontroli pierwszeństwa” trwa przez 15 miesięcy od dnia złożenia wniosku o ochronę międzynarodową.
- Po 15 miesiącach osoba może rozpocząć pracę, po wcześniejszym uzyskaniu zgody od BAMF i spotkaniu w Urzędzie Pracy, podczas którego sprawdzane są kwalifikacje i doświadczenie cudzoziemca.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

- Po 48 miesiącach cudzoziemiec nadal musi uzyskać zgodę od BAMF na podjęcie pracy.

Dostęp do rynku pracy osób z przyznaną ochroną międzynarodową

- Osoby, które otrzymały pozytywną decyzję w sprawie ochrony międzynarodowej mają prawo do podjęcia pracy oraz do samozatrudnienia.
- Jednym z elementów procesu wspierania cudzoziemców na rynku pracy jest działalność lokalnych centrów zatrudnienia (*job centers*), których zadaniem jest przeprowadzenie wywiadu z cudzoziemcem i pomoc w znalezieniu odpowiedniego zatrudnienia czy kursu zawodowego. Podczas takiego wywiadu osoba musi przedstawić wszystkie swoje dokumenty poświadczające zdobyte wykształcenie i posiadane doświadczenie zawodowe. Wsparcie takie przeznaczone jest dla osób z przyznaną ochroną międzynarodową lub ze statusem „rokującym”.

Źródła

- Strona BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge: <http://www.bamf.de>.
- Important information for applying for asylum in Germany: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Publikationen/Flyer/flyer-erstorientierung-asylsuchende.pdf;jsessionid=1F2F170B03E21CB56461677E5928629F.1_cid294?__blob=publicationFile.
- Germany's Asylum Procedure – in Detail. Responsibilities, Procedures, Statistics, Legal Consequences: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Publikationen/Broschueren/das-deutsche-asylverfahren.pdf?__blob=publicationFile.
- Świadczenia socjalne dla cudzoziemców aplikujących o ochronę międzynarodową w Europie: <http://www.euronews.com/2015/09/>

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

16/which-european-countries-offer-the-most-social-benefits-to-migrants/.

- Świadczenia socjalne w Niemczech: <https://global.handelsblatt.com/edition/341/ressort/politics/article/germany-considers-refugee-benefit-cuts>.
- Filmy instruktażowe na temat procedury: <http://www.bamf.de/SharedDocs/Videos/EN/BAMF/integriertes-fluechtlingsmanagement.html?nn=6166724>.

4. Szwecja

PODSTAWOWE ŹRÓDŁO OPRACOWANIA: MIGRATIONSVERKET
(SZWEDZKA AGENCJA DS. MIGRACJI) – WWW.MIGRATIONSVERKET.SE

Procedura wnioskowania o objęcie ochroną

Etap 1. Złożenie wniosku o ochronę międzynarodową

Kontakt z jednym z oddziałów Szwedzkiej Agencji ds. Migracji (Swedish Migration Agency) w Norrköping, Sztokholmie, Göteborg lub Malmö. Wniosek o status uchodźcy składa się osobiście – nie można złożyć wniosku przez pełnomocnika. We wniosku należy podać kraj pochodzenia oraz powody ubiegania się o ochronę.

O ochronę międzynarodową w Szwecji można wnioskować na dwa sposoby:

- 1.** Wniosek złożony na granicy szwedzkiej w momencie przybycia do kraju – każdy cudzoziemiec przyjeżdżający do Szwecji z intencją starania się o ochronę międzynarodową musi zadeklarować swój

zamiar w momencie przekraczania granicy państwa. Wniosek składany jest do straży granicznej lub do jednego z oddziałów Agencji ds. Migracji (Swedish Migration Agency), odpowiedzialnej za współpracę z cudzoziemcami. Od tego momentu rozpoczyna się procedura weryfikacji złożonej aplikacji.

2. Wniosek złożony w obozie dla uchodźców – program przesiedleń – Szwecja stworzyła możliwość objęcia ochroną osób, które znajdują się poza granicami Szwecji w ośrodku/obozie dla uchodźców (np. uchodźcy z Syrii przebywający w Turcji, Libanie). W tym przypadku Szwecja współpracuje z UNHCR, które typuje osoby do przesiedlenia poprzez weryfikację aplikacji i wskazanie osób do programu przesiedleń. Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami w ramach przesiedleń Szwecja corocznie przyjmuje od 1700 do 1900 osób.

Etap 2. Weryfikacja wniosku o objęcie ochroną międzynarodową

Procedura identyfikacji cudzoziemca

Złożenie wniosku obejmuje następujące procedury:

- fotografowanie;
- pobieranie odcisków palców;
- badania lekarskie i zabiegi sanitarne;
- szczegółowe sprawdzenie osoby w przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa i porządku.

Sprawdzenie zasadności złożonego wniosku

- Sprawdzenie kompletności danych zawartych we wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.
- Sprawdzenie czy Szwecja jest państwem odpowiedzialnym za rozpatrzenie wniosku. Odpowiedzialność państwa jest ustalana

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 604/2013 (tzw. rozporządzenie Dublin III). Jeżeli na kraju odpowiedzialność taka nie ciąży, wydaje się decyzję o przekazaniu osoby do państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie jej wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

- Cudzoziemiec podlegający przekazaniu może być doprowadzony do granicy albo do portu lotniczego lub morskiego państwa, do którego następuje przekazania.

Podstawa merytoryczna

W ramach procedury rozpatrywania wniosku o ochronę międzynarodową pracownik Agencji ds. Migracji oddelegowany do rozpatrzenia konkretnego wniosku, przeprowadza wywiady z cudzoziemcem aplikującym o status uchodźcy. Wywiad statusowy ma na celu ustalenie podstawy wnioskowania. W trakcie wywiadu obecny jest prawnik oraz tłumacz.

Podczas okresu, w którym Agencja bada sprawę złożonego wniosku, cudzoziemiec zobowiązany jest do przedstawienia wszystkich materiałów, które mogą być dowodem w procesie weryfikacji aplikacji. Podczas tego procesu cudzoziemiec może korzystać z darmowej pomocy rządowego prawnika.

Etap 3. Oczekiwanie na decyzję

Oczekiwanie na wydanie decyzji o ochronie międzynarodowej może przybrać dwie formy: oczekiwanie w ośrodku pobytowym lub zamieszkanie poza ośrodkiem

Po wstępnej weryfikacji i potwierdzeniu tożsamości, cudzoziemiec otrzymuje dokument potwierdzający legalność jego pobytu w Szwecji (AT-UND). Od tego momentu może legalnie podjąć pracę.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

W ramach pomocy socjalnej świadczonej osobom ubiegającym się o ochronę międzynarodową, cudzoziemcy otrzymują możliwość przebywania na świadczeniach w ośrodku lub mogą oczekiwać na wydanie decyzji poza ośrodkiem dla cudzoziemców.

Świadczenia w ośrodku pobytowym:

- zakwaterowanie;
- wyżywienie;
- opieka zdrowotna;
- kieszonkowe w wysokości 70 € miesięcznie na pokrycie prywatnych potrzeb.

Świadczenia poza ośrodkiem:

- diety na pokrycie wydatków związanych z zamieszkaniem i wyżywieniem.

W ośrodkach działają lokalne grupy wolontariuszy lub organizacje pozarządowe świadczące wsparcie z zakresu nauki języka szwedzkiego, wsparcia psychologicznego, prowadzą też zajęcia edukacyjne dla dzieci.

Okres oczekiwania na decyzję w sprawie przyznania ochrony międzynarodowej nie powinien trwać dłużej niż 3 miesiące, w praktyce jednak trwa on średnio około 12 miesięcy.

Etap 4. Wydanie decyzji

Decyzja pozytywna

W momencie otrzymania pozytywnej decyzji (status uchodźcy, ochrona uzupełniająca lub inna forma ochrony wynikająca z nadzwyczajnych okoliczności), osoba otrzymuje pozwolenie na pobyt w Szwecji. Jest to pozwolenie na okres od 1 roku (ochrona

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

uzupełniająca) do 3 lat (status uchodźcy), które może zostać przedłużone jeśli sytuacja w kraju pochodzenia pozostanie się nie zmieni. Jako dowód tożsamości osoba otrzymuje kartę pobytu (*residence permit card*).

Nakaz opuszczenia ośrodka dla cudzoziemców oraz osiedlenie się poza nim.

Wsparcie finansowe w ramach świadczeń integracyjnych wypłacane jest przez okres 2 lat.

Wsparcie finansowe dla pracodawców zatrudniających osoby z przyznaną ochroną – dofinansowanie kosztów zatrudnienia przez okres 2 lat.

Decyzja negatywna

Odmowa przyznania ochrony międzynarodowej – kiedy nie ma wystarczających przesłanek do przyznania ochrony lub nie ma powodów, aby osoba pozostawała w kraju, jest natychmiast wydalana ze Szwecji. Taka decyzja powinna zostać wydana w ciągu trzech miesięcy od momentu złożenia wniosku o ochronę. Cudzoziemiec może odwołać się od tej decyzji, ale podczas oczekiwania na decyzję nie ma prawa pozostawania na terenie Szwecji.

Formy ochrony

Osoba wnioskująca o ochronę w Szwecji może otrzymać jedną z trzech form ochrony:

1. Status uchodźcy – na podstawie Konwencji Genewskiej;
2. Ochrona uzupełniająca (*subsidiary protection*) – zgodna z regulacjami UE;

3. Inna forma ochrony wynikająca z regulacji prawnych Szwecji (*Other protection is a category that only exists in the Swedish Aliens Act*).

Inną formę ochrony wskazuje Ustawa o cudzoziemcach (*Swedish Aliens Act*) i nie ma ona odzwierciedlenia w międzynarodowych przepisach i w prawie UE.

Osoba może zostać objęta inną formą ochrony w przypadku gdy:

- nie może wrócić do kraju pochodzenia z powodu toczącego się tam konfliktu zbrojnego lub z powodu narażenia na prześladowania;
- czuje uzasadnioną obawę przed przemocą;
- nie może wrócić do swojego kraju z powodu katastrofy naturalnej.

Osoba objęta inną formą ochrony może otrzymać pozwolenie na pobyt, nie jest jednak objęta działaniami integracyjnymi i jej status prawny jest respektowany jedynie w Szwecji.

W wyjątkowych okolicznościach osoba starająca się o status uchodźcy, której odmówiono przyznania jednej z trzech form ochrony, może otrzymać pozwolenie na pobyt ze względu na specjalne przesłanki (*Exceptionally distressing circumstances in exceptional cases*). Owe wyjątkowe okoliczności związane są z osobistymi warunkami cudzoziemca, takimi jak poważne problemy zdrowotne, pozytywna adaptacja do szwedzkich warunków czy niebezpieczna sytuacja w kraju pochodzenia. W tym przypadku osoba nie jest objęta ochroną międzynarodową i nie jest jej przyznawane wsparcie finansowe i integracyjne.

Elementy wsparcia programu preintegracyjnego

Zakwaterowanie

Osoby, które złożyły wniosek o ochronę międzynarodową i nie posiadają możliwości samodzielnego wynajęcia mieszkania, mogą otrzymać wsparcie Agencji ds. Migracji w postaci tymczasowego zakwaterowania. Jeśli złożony wniosek o azyl zostanie odrzucony, osoba może mieszkać w tym mieszkaniu do momentu opuszczenia kraju.

Osoby decydujące się na skorzystanie ze wsparcia mieszkaniowego Agencji nie mogą decydować o miejscu osiedlenia – jest to zależne od dostępnych mieszkań zarządzanych przez Agencję ds. Migracji, która odpowiada za rozmieszczenie aplikujących o ochronę cudzoziemców na terenie kraju.

Osoba mieszkająca w ośrodku czy w mieszkaniu (należącym do Agencji bądź prywatnym) powinna pozostać w nim do czasu otrzymania decyzji, może jednak wnioskować o przeniesienie do innego ośrodka, np. ze względu na podjęcie pracy w innym mieście.

Opłata za mieszkanie

W przypadku osób w procedurze dysponujących środkami finansowymi na wynajęcie mieszkania, opłacają one samodzielnie wynajem i utrzymanie mieszkania. Osoby, które nie posiadają dochodów lub ich dochód nie jest wystarczający, mogą wystąpić z wnioskiem o dofinansowanie wynajmu mieszkania przez Agencję.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Jeśli osoba otrzyma pozytywną decyzję w sprawie objęcia ochroną i mieszkała w ośrodku Agencji, powinna jak najszybciej znaleźć zakwaterowanie poza ośrodkiem. Agencja ds. Migracji lub Szwedzkie Publiczne Biuro Zatrudnienia (*Swedish Public Employment Service*) pomaga jej w znalezieniu stałego zakwaterowania (do 6 miesięcy po otrzymaniu decyzji). Jeśli osoba nie ma żadnego zakwaterowania Agencja ds. Migracji może tymczasowo zapewnić mieszkanie w ośrodku dla cudzoziemców.

Ośrodki z zakwaterowaniem (*accommodation centres*) prowadzone przez Agencję ds. Migracji dostępne są tylko dla osób starających się o status uchodźcy. Zakwaterowanie w nich może czasami oznaczać konieczność dzielenia pokoju lub mieszkania z innymi osobami. Rodziny jednak zawsze otrzymują oddzielny pokój, a pojedyncze osoby dzielą pokój jedynie z osobami tej samej płci.

Jeśli osoba ma specjalne potrzeby mieszkaniowe (np. LGBT, dziecko bez rodziców, osoba starsza, kobieta w ciąży lub samotna z małym dzieckiem, osoba chora) lub z powodu tego, co stało się w kraju pochodzenia (ofiara handlu ludźmi, przebyte tortury, gwałt etc.) może otrzymać samodzielny pokój lub całe mieszkanie.

Mieszkanie organizowane przez Agencję ds. Migracji jest wyposażone w podstawowe meble, koszty telewizji nie są włączone w koszt zakwaterowania – jeśli osoba chce korzystać z TV i radia, musi sama za nie płacić. Agencja informuje także osoby o zasadach, jakie panują w takich mieszkaniach (mieszkanie sprzątają sami mieszkańcy, nie można palić, trzeba szanować kulturę i zwyczaje innych osób mieszkających w mieszkaniu, dbać o środowisko, segregować śmieci itd.).

Karta osoby oczekującej na nadanie statusu uchodźcy

Osoba oczekująca na decyzję w sprawie ochrony międzynarodowej otrzymuje kartę LMA (*Lagen om mottagande av asylsökande – Swedish Reception of Asylum Seekers' Act card*). Karta LMA nie jest dowodem tożsamości, a jedynie potwierdzeniem, że osoba jest w procedurze o nadanie status uchodźcy i że przebywa na terenie Szwecji legalnie. Kartę można używać także w centrach zdrowia – osoby w procedurze otrzymują bowiem zniżki na pewne usługi medyczne. Pierwsza karta LMA ważna jest przez 4 miesiące. Następnie wydawana jest kolejna, ważna przez 6 miesięcy. Druga karta jest wysyłana automatycznie do miejsca przebywania osoby, nie trzeba o nią wnioskować. Po otrzymaniu decyzji (pozytywnej bądź negatywnej) karta jest ważna tylko przez 3 miesiące. Otrzymanie karty LMA umożliwia także rozpoczęcie stażu zawodowego lub pracy.

Opieka zdrowotna

Opieka zdrowotna w Szwecji jest zdecentralizowana – zarządzana przez władze hrabstw (*counties*). Osoba w procedurze ma prawo do opieki zdrowotnej w nagłych wypadkach (*emergency health care*), opieki dentystycznej i takiej, która „nie może czekać” (*health care that cannot wait*). Władze hrabstwa decydują jaką opiekę zdrowotną osoba może otrzymać. Osoba w procedurze ma także prawo do opieki macierzyńskiej, wsparcia w sytuacji aborcji, porad odnośnie antykoncepcji etc. Osoby poniżej 18. roku życia mają takie same prawa odnośnie darmowej opieki zdrowotnej jak nieletni obywatele szwedzcy.

Każda osoba w procedurze może także skorzystać z generalnego badania zdrowia – władze hrabstwa kontaktują się z osobą zaraz po złożeniu przez nią wniosku o azyl. Podczas badania osoba otrzyma rady na temat swojego stanu zdrowia i informacje na temat systemu opieki zdrowotnej w Szwecji.

Wsparcie finansowe

Jeśli osoba w procedurze nie ma środków na swoje utrzymanie może wnioskować o wsparcie ze Szwedzkiej Agencji ds. Migracji w postaci diet dziennych (*daily allowances*). Wysokość diet różni się w zależności od tego czy zakwaterowanie zorganizowane przez Agencję zawiera wyżywienie czy nie.

W przypadku, gdy zakwaterowanie jest połączone z darmowym wyżywieniem, dietyienne wynoszą:

- 24 korony (11,38 zł) dziennie dla samotnie mieszkającej osoby dorosłej;
- 19 koron (9,01 zł) dziennie dla osoby dorosłej dzielącej gospodarstwo domowe z innymi dorosłymi;
- 12 koron (5,69 zł) dziennie dla dziecka w wieku 0-17 lat (dla trzeciego dziecka stawka wynosi połowę).

W przypadku, gdy zakwaterowanie nie obejmuje darmowego wyżywienia:

- 71 koron (33,65 zł) dziennie dla samotnie mieszkającej osoby dorosłej;
- 61 koron (28,91 zł) dziennie dla osoby dorosłej dzielącej gospodarstwo domowe z innymi dorosłymi;
- 37 koron (17,54 zł) dziennie dla dziecka w wieku 0-3 lat;
- 43 korony (20,38 zł) dziennie dla dziecka w wieku 4-10 lat;

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

- 50 koron (23,70 zł) dziennie dla dziecka w wieku 11-17 lat (dla trzeciego dziecka stawka wynosi połowę).

Oprócz wyżywienia, diety powinny pokrywać koszt zakupu ubrań, obuwia, opieki zdrowotnej, lekarstw, kosmetyków i innych rzeczy codziennego użytku. Osoba, która otrzyma diety od Agencji otrzymuje także kartę bankową połączoną z kontem, na które przesyłane są środki.

Diety na zakwaterowanie – osoba, która otrzymała ofertę pracy albo zaczęła już pracować, może starać się o tzw diety na zakwaterowanie (*housing allowances*), pod warunkiem, że zatrudnienie jest na dłużej niż 3 miesiące i w miejscu, w którym Agencja nie może zapewnić osobie będącej w procedurze zakwaterowania ze swojej puli. Diety na zakwaterowanie wynoszą:

- 850 koron (402,90 zł) miesięcznie dla rodziny;
- 350 koron (165,90 zł) miesięcznie dla samotnie mieszkającej osoby dorosłej.

Jeśli osoba w procedurze ma szczególną potrzebę, która nie może być pokryta ze środków otrzymanych w postaci diet, może wnioskować o specjalny grant na ten cel. Jeśli uzasadnienie „przekona” Agencję, osoba otrzyma najmniejszą sumę pieniędzy, która pokryje zakup danej rzeczy/usługi.

WSZYSTKIE KWOTY W ZŁOTYCH PRZELICZONE NA PODSTAWIE KALKULATORA
WALUT NA STRONIE WWW.MONEY.PL Z DNIA 31.05.2016

Diety. Podczas oczekiwania na decyzję, wszystkie osoby otrzymują diety, jednak ich wysokość różni się w zależności od wielkości rodziny i dochodu przypadającego na osobę. Podczas wnioskowania

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

o diety należy zatem przedstawić następujące informacje, które posłużą do ustalenia należnej wysokości finansowej dotacji:

- Ilość posiadanych w danym momencie pieniędzy wszelki sprzęt i inne cenne przedmioty;
- Każda zmiana w sytuacji finansowej – np. rozpoczęcie zatrudnienia, otrzymanie wsparcia z innego niż państwo źródła etc.

Dietyienne mogą zostać zmniejszone, jeśli osoba:

- nie współpracuje z urzędem podczas ustalania tożsamości;
- utrudnia śledztwo w sprawie nadania statusu uchodźcy;
- nie współpracuje po otrzymaniu informacji o negatywnej ocenie aplikacji.

Odwołanie od decyzji w sprawie diet – w ciągu trzech tygodni osoba może odwołać się od decyzji Agencji ds. Migracji. Jeśli Agencja nie zmieni zdania, skarga przekazywana jest do Sądu Administracyjnego. Jeśli sąd nie zmieni decyzji, osoba może składać odwołanie do Administracyjnego Sądu Odwoławczego (*Administrative Court of Appeal*).

Dostęp do rynku pracy

Aby móc starać się o pracę, osoba oczekująca na decyzję w sprawie ochrony musi posiadać certyfikat (AT-UND) dowodzący, że nie musi posiadać pozwolenia na pracę (work permit). Aby otrzymać AT-UND i móc pracować osoba musi spełnić zatem poniższe kryteria:

- dostarczyła odpowiednie dokumenty dotyczące tożsamości lub w inny sposób pomaga w ustaleniu swojej tożsamości;
- wniosek o azyl został złożony w Szwecji i jest tutaj rozpatrywany;
- jest duże prawdopodobieństwo, że osoba otrzyma pozytywną decyzję o azylu. Osoba nie otrzyma certyfikatu AT-UND jeśli otrzymała odmowę wjazdu z natychmiastowym wykonaniem.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Status AT-UND działa do chwili, gdy osoba otrzyma status uchodźcy lub do momentu opuszczenia kraju w przypadku otrzymania decyzji odmownej. W momencie otrzymania pracy, pracodawca jest zobowiązany do poinformowania centrum w którym mieszka cudzoziemiec o tym, że osoba otrzymała pracę i na jaki okres. Jeśli osoba otrzymuje już od Agencji dietyienne, musi za każdym razem zgłaszać do Agencji swoje nowe dochody celem weryfikacji przyznawanego wsparcia.

Osoba może także starać się o pozwolenie na pracę w sytuacji, gdy jej aplikacja o azyl została odrzucona.

Praktyki zawodowe – osoba w procedurze ma prawo do odbycia praktyk zawodowych w Szwecji – w firmie lub organizacji. Zanim osoba rozpocznie praktyki Agencja ds. Migracji musi zaakceptować miejsce pracy oraz podpisać porozumienie z pracodawcą. Ubezpiecza to osoby na wypadki podczas wykonywania pracy. Osoba odbywająca praktyki nie otrzymuje jednak za nie wynagrodzenia.

Edukacja nieletnich

Polityka dotycząca integracji dzieci cudzoziemskich i uchodźczych tworzona jest na poziomie lokalnym – każda gmina może samodzielnie ustalać szczegóły działań prowadzonych przez szkoły. Rząd Szwecji wyznacza jednak ogólne kryteria, które muszą być spełnione w przypadku edukacji uczniów cudzoziemskich i uchodźczych.

- Wszystkie dzieci cudzoziemskie objęte są obowiązkiem szkolnym i powinny rozpocząć naukę w ciągu pierwszych 30 dni od momentu przyjazdu do Szwecji.
- Pierwszym etapem edukacyjnym jest diagnoza umiejętności ucznia, na podstawie której dziecko umieszczane jest

w odpowiedniej klasie. Diagnoza powinna zostać przeprowadzona w ciągu 2 miesięcy od przyjazdu dziecka do Szwecji.

- W pierwszym roku swojej edukacji uczniowie mogą brać udział w lekcjach przygotowawczych i wyrównawczych zanim zaczną edukację zgodną z programem, decyzja o przydzieleniu do określonego poziomu edukacyjnego i skierowaniu na takie lekcje należy jednak do dyrektora szkoły. W 2016 roku planowane jest wprowadzenie zmian, w ramach których uczniowie cudzoziemscy i uchodźczy będą uczęszczać na regularne, programowe zajęcia w tym samym czasie co na przygotowawcze. Kursy przygotowawcze nie będą mogły jednak trwać dłużej niż dwa lata (np. uczeń, jeśli pozwoli mu na to poziom jego lub jej wiedzy, będzie mógł uczęszczać na lekcje fizyki razem ze swoimi rówieśnikami, ale wciąż brać udział w przygotowawczych lekcjach matematyki, jeśli wiedza z tego zakresu wciąż będzie niewystarczająca).

Elementy wsparcia programu integracyjnego

Po otrzymaniu pozytywnej decyzji o przyznaniu ochrony międzynarodowej, cudzoziemiec proszony jest o spotkanie w Agencji ds. Migracji. Na spotkaniu osoba dowiaduje się o zasadach, jakie obowiązują osoby z takim statusem, o prawach, jakie jej przysługują i obowiązkach. Zostaje też objęta dwuletnim programem wspierającym (*Introduction program*). Programem nie zostają jednak objęte osoby należące do jednej z poniższych grup:

- posiadają już pracę na pełen etat;
- uczą się w szkole średniej (gimnazjum);
- mają ponad 65 lat;
- są niepełnosprawne lub niezdolne do pracy.

Dostęp do rynku pracy

Jeśli osoba otrzyma stałe pozwolenie na pobyt (*permanent resident permit*) oznacza to, że może podejmować zatrudnienie na zasadach obejmujących obywateli szwedzkich. Oznacza to również taki sam dostęp do wsparcia zawodowego, świadczeń pomocowych i aktywizacyjnych.

Jedną z form wspierania szybkiego rozpoczęcia pracy przez uchodźców są dotacje rządu Szwecji:

- dotacje dla pracodawców zatrudniających uchodźców w wysokości 80% kosztów zatrudnienia przez pierwszy rok pracy osoby;
- pokrycie 64% kosztów wynagrodzenia w przypadku osób samo zatrudniających się.

Podróże i osiedlenie

W przypadku opuszczenia terytorium Szwecji cudzoziemiec musi posiadać ważny paszport i kartę zaświadczącą o pozwoleniu na pobyt. Stałe pozwolenie na pobyt jest ważne tak długo jak osoba mieszka na terenie Szwecji. Osoba otrzymuje także kartę zaświadczącą o pozwoleniu na pobyt (*residence permit card*). Nie jest to dowód tożsamości, jednakże osoba musi ten dokument pokazać wjeżdżając do Szwecji z zagranicy. Karta ta jest ważna 5 lat. Po otrzymaniu pozwolenia na pobyt osoba musi zarejestrować się w urzędzie skarbowym. Mając ten status osoba może mieszkać w którymkolwiek regionie Szwecji – nie obowiązują jej żadne z góry ustalone kwoty itd.

Program integracyjny

Program integracyjny koordynowany jest przez Szwedzkie Publiczne Biuro do spraw Zatrudnienia (PES) oraz władze gminy, w której przebywa cudzoziemiec. Kurs trwa 2 lata i składa się z 3 elementów:

- nauki języka szwedzkiego;
- przygotowania zawodowego;
- kursów z zakresu kultury i życia społecznego w Szwecji.

Podczas trwania programu osoba spędza ok. 40 godzin tygodniowo na uczestnictwie w kursach. Może zmniejszyć liczbę godzin jedynie w przypadku wykonywania pracy zawodowej lub nauki. W takim przypadku ilość środków finansowych przekazywanych w ramach programu, zmniejszana jest odpowiednio o czas spędzony na pracy.

Przygotowanie zawodowe

Po otrzymaniu pozwolenia na pobyt, osoba powinna udać się do Szwedzkiego Publicznego Biura ds. Zatrudnienia (*Swedish Public Employment Service – PES – Arbetsförmedlingen*), aby przedstawić swoje umiejętności, poprzednie doświadczenie zawodowe, cele, zainteresowania i talenty. Należy przedstawić także wszystkie swoje certyfikaty i świadectwa.

Jeśli dana osoba nie może znaleźć pracy bądź zakwaterowania, Biuro ds. Zatrudnienia może zaplanować specjalną ścieżkę wsparcia, np. zaproponować spotkanie ze specjalistą, który pomoże dobrać kursy zawodowe lub doszkalające etc.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

Nauka języka oraz kultury Szwecji

W ramach programu integracyjnego osoba kierowana jest do władz gminy lub miasta, w którym mieszka. Tam otrzymuje listę zatwierdzonych organizacji i instytucji, które prowadzą kursy językowe oraz przygotowujące do życia w Szwecji w zakresie kultury, prawa oraz zasad życia społecznego.

Wsparcie finansowe

W ramach programu osoba otrzymuje wsparcie finansowe w postaci miesięcznego zasiłku w wysokości:

- 231 koron (26 €) za dzień roboczy w okresie przygotowywania planu zawodowego i kursów;
- 308 koron (33 €) za dzień roboczy w okresie uczestnictwa w przygotowanym planie.

Zakwaterowanie i pobyt

Jeśli osoba mieszka w miejscu zorganizowanym przez Agencję ds. Migracji, po otrzymaniu statusu musi się jak najszybciej wyprowadzić. Jeśli nie może znaleźć mieszkania, Biuro Zatrudnienia pomaga w znalezieniu lokum. Dzień, w którym osoba przeprowadza się do swojego mieszkania, to dzień wyrejestrowania ze Szwedzkiej Agencji ds. Migracji.

Jeśli podczas procedury oczekiwania na status, cudzoziemiec mieszkał u rodziny lub znajomych, pozostaje tam po otrzymaniu statusu. Wyrejestrowanie z Agencji ds. Migracji następuje po miesiącu od otrzymania pozwolenia na pobyt. Biuro Zatrudnienia zaprasza także taką osobę na spotkania w sprawie ustalenia planu zatrudnienia (wywiad dotyczący umiejętności, doświadczenia itd.). Jeśli osoba

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

nie może pozostać w tym samym mieszkaniu po otrzymaniu statusu, Biuro ds. Zatrudnienia może pomóc w znalezieniu mieszkania do 6 miesięcy po otrzymaniu pozwolenia na pobyt. Jeśli osoba musi natychmiast wyprowadzić się z mieszkania, może zatrzymać się tymczasowo w centrum recepcyjnym. Nie każdy jednak może otrzymać wsparcie od Biura Zatrudnienia odnośnie zakwaterowania. Wsparcie takie mogą otrzymać osoby które mają stałą pracę, uczą się w szkole średniej (gimnazjum), są starsze niż 65 lat lub mają niepełnosprawność.

Osoba może być pozbawiona prawa pobytu na terytorium Szwecji, w przypadku jeśli mieszka poza krajem dłużej niż dwa lata. Uniknięcie tej sytuacji wymaga złożenia na tydzień przed wyjazdem z kraju pisma z wnioskiem o „zamrożenie” pozwolenia na pobyt. Pozwolenie może być także cofnięte jeśli osoba przedstawiła fałszywą tożsamość lub inne fałszywe informacje podczas procesu aplikowania o azyl. Również jeśli osoba popełni zbrodnię, sąd może zdecydować o odebraniu pozwolenia na pobyt.

Samorząd w miejscu, w którym mieszka osoba z pozytywną decyzją, wspiera ją w zakresie opieki nad dziećmi i edukacji. Jest także odpowiedzialny za zorganizowanie lekcji szwedzkiego i przekazania informacji o tym, jak działa szwedzkie społeczeństwo. Informacje są zawarte na stronach internetowych samorządów (*municipalities*).

Osoby 18-letnie i starsze mogą ubiegać się o pożyczkę na zakup rzeczy potrzebnych do domu – informacje można znaleźć w Biurze Zatrudnienia.

„Wszystko zależy od szczęścia” – historia Ahmeda, uchodźcy z Syrii, który mieszka i pracuje w Malmo, w Szwecji

Ahmed przyjechał do Szwecji w grudniu 2014 roku. Przekroczył przejście graniczne i pierwszą noc spędził z przyjaciółmi, którzy pomogli mu przekroczyć most w Kopenhadze. Następnego dnia udał się do biura imigracyjnego, aby złożyć wniosek o azyl. Ahmed otrzymał numer swojej sprawy oraz zadano mu pytanie, czy ma gdzie się zatrzymać. Ponieważ mógł zatrzymać się u znajomych, wybrał mieszkanie z nimi. Jednak po miesiącu, gdy nie było to już dłużej możliwe, zgłosił się ponownie do biura, gdzie otrzymał adres i numer telefonu ośrodka dla osób w podobnej sytuacji, oczekujących na decyzję w sprawie statusu uchodźcy. Gdyby razem z nim było więcej osób, mieliby szansę na autobus lub taksówkę zorganizowaną przez biuro imigracyjne. Pierwszy ośrodek znajdował się na wsi, z dala od miasta. Najbliższy przystanek autobusowy znajdował się 40 minut pieszo od ośrodka, więc gdy Ahmed znalazł staż w firmie PR, poprosił o przeniesienie do innego ośrodka, który znajdowałby się bliżej jego miejsca pracy. Dostał decyzję odmowną, spróbował jednak ponownie 3 miesiące później, kiedy jego umowa stażowa została przedłużona. Tym razem otrzymał zgodę i mógł się przenieść.

W pierwszym ośrodku uczył się języka, pomagał także jako wolontariusz w różnych inicjatywach edukacyjnych i integracyjnych skierowanych do mieszkańców. Dowiedział się tam także o możliwości odbywania staży zawodowych. Przed znalezieniem tego właściwego wysłał 30 e-maili do różnych firm i instytucji, zanim znalazł tę, która zainteresowana była jego zatrudnieniem. Głównym powodem odmownych decyzji była nieznajomość języka szwedzkiego. Staż w agencji PR był

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

możliwy właśnie ze względu na brak konieczności porozumiewania się wyłącznie w języku szwedzkim.

Status uchodźcy z możliwością pobytu w Szwecji na 3 lata Ahmed otrzymał w grudniu 2015, czyli po roku od momentu złożenia wniosku. Dziś mieszka w Malmo, pracuje w tej samej instytucji zajmującej się PR, uczestniczy też w programie integracyjnym – ponieważ pracuje, nie musi uczestniczyć we wszystkich elementach, szczególnie tych dotyczących pracy zawodowej. Uczy się jednak szwedzkiego oraz tego, jak wygląda codzienne życie w Szwecji. Pytany o swoją sytuację, wielokrotnie powtarza, że miał szczęście – że udało mu się trafić do ludzi, którzy mu pomogli, przyjęli na staż, wynajęli mieszkanie, pozwolili oficjalnie zarejestrować swój pobyt w ich mieszkaniu – bez tego bowiem nie mógłby legalnie pracować.

OPRACOWANE NA PODSTAWIE WYWIADU PRZEPROWADZONEGO PRZEZ ANNĘ PALUSZEK Z AHMEDEM W DNIU 10.04.2016 ZA POŚREDNICTWEM PLATFORMY SKYPE. WYWIAD ODBYŁ SIĘ W JĘZYKU ANGIELSKIM. IMIĘ ROZMÓWCY, ZE WZGLĘDÓW BEZPIECZEŃSTWA, ZOSTAŁO ZMIENIONE.

Ważne artykuły, strony, źródła

- Szwedzka Agencja ds. Migracji: <http://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Protection-and-asylum-in-Sweden/Applying-for-asylum/Asylum-regulations/From-application-to-decision.html?state=view&skip=0&sv.url=12.5e83388f-141c129ba63b34f>.
- Jak pomagać uchodźcom w Szwecji: <http://www.thelocal.se/20150903/five-ways-to-help-refugees-if-you-live-in-sweden>.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

- Odnośniki do organizacji w Szwecji pracujących na rzecz uchodźców: <http://picum.org/en/resources/contacts-of-organisations/links-to-organisations-sweden/>.
- FARR – platforma skupiająca organizacje i grupy nieformalne działające na rzecz uchodźców w Szwecji: <http://www.farr.se/sv/in-english/information>.
- Publikacja OECD na temat systemu integracji uchodźców Szwecji: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/working-together-skills-and-labour-market-integration-of-immigrants-and-their-children-in-sweden_9789264257382-en#page154.
- Filmy edukacyjne na temat poszczególnych elementów procedury azylowej w Szwecji: <http://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Protection-and-asylum-in-Sweden/Films-on-the-asylum-process.html>.

5. Podsumowanie najważniejszych elementów polityk integracyjnych w Niemczech i Szwecji oraz rekomendacje dla Polski

1. Długa historia Niemiec i Szwecji jako krajów imigranckich sprawia, że polityka integracyjna jest przemyślana i nastawiona na jak najszybsze włączenie cudzoziemców do życia społecznego na równych zasadach z osobami posiadającymi obywatelstwo Niemiec czy Szwecji – widać to wyraźnie w przepisach i programach dotyczących włączania cudzoziemców do rynku pracy czy też długofalowych programach integracyjnych, gdzie cudzoziemcy mogą poznać nie tylko kulturę nowego kraju, ale też system prawny, system edukacyjny itd.
2. Niemcy, dzięki zastosowaniu tak zwanego statusu „rokującego”, rozpoczynają działania integracyjne już na poziomie starania się o status uchodźcy – jeszcze przed przyznaniem ostatecznej decyzji. Pozwala to na szybsze włączenie do społeczeństwa osób, które mają dużą szansę na otrzymanie statusu już po

kilku tygodniach od przyjazdu do kraju. Weryfikacja podstawy wniosku następuje w momencie jego składania. Obywatele tzw. bezpiecznych krajów trzecich nie wchodzi w procedurę ubiegania się o status uchodźcy. Takie wnioski są automatycznie odrzucane a cudzoziemcy otrzymują nakaz opuszczenia kraju lub są deportowani.

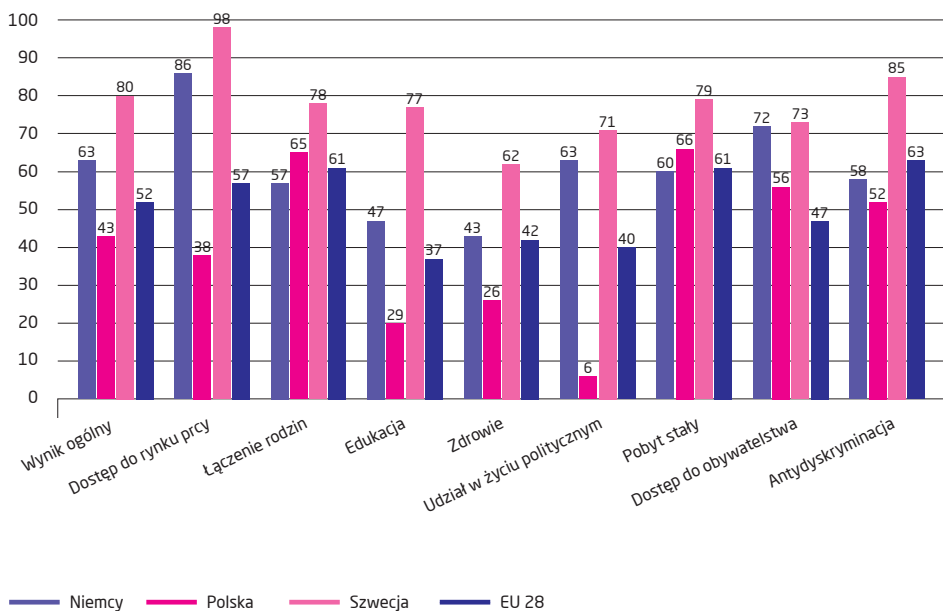
- 3.** W Szwecji nacisk położony jest na szybką aktywizację zawodową poprzez szkolenia, dotowane staże lub zatrudnienie. Badania przeprowadzone w ramach projektu „Uchodźcy mają głos! – partycypator” wskazują możliwość pracy jako jedną z ważniejszych potrzeb cudzoziemców w procedurze ubiegania się o objęcie ochroną. Przedłużający się okres oczekiwania na decyzję, w związku z tym na moment rozpoczęcia pracy, zwiększa frustrację mieszkańców ośrodka oraz skutkuje obniżającym się poziomem aktywności zawodowej i społecznej. W przypadku Szwecji aktywizacja zawodowa stanowi najważniejsze narzędzie integracji. Umożliwia wykorzystanie potencjału zawodowego cudzoziemców poprzez rozbudowany system wsparcia oraz przygotowania do rozpoczęcia pracy (kursy, doradztwo zawodowe, intensywna nauka języka), dotuje również pracodawców (pracodawcy zatrudniający osoby w procedurze lub uchodźców otrzymują wsparcie finansowe na pokrycie części kosztów zatrudnienia takiej osoby) i wspiera samozatrudnienie cudzoziemców w procedurze i uchodźców.
- 4.** Zarówno Niemcy jak i Szwecja stworzyły system, który ma zachęcać rodziny do zamieszkania poza ośrodkiem pobytowym – w Niemczech jedynie zamieszkanie poza ośrodkiem upoważnia do podjęcia pracy, w Szwecji z kolei należy przedstawić dowody na trudną sytuację finansową, która pozwala na zamieszkanie w ośrodku. Kursy integracyjne i językowe dostępne są po opuszczeniu ośrodka pobytowego i rejestracji w prywatnym mieszkaniu.

Lokalne systemy integracji uchodźców w Niemczech i Szwecji

- 5.** Rozbudowany program integracji tzw. „oprowadzania po domu”, funkcjonujący zarówno w Niemczech jak i Szwecji sprzyja szybkiemu zapoznaniu się cudzoziemców z zasadami panującymi w nowym kraju. Kursy językowe, kursy orientacyjne na temat kultury kraju przyjmującego to długoterminowe, zaplanowane procesy dostosowane do potrzeb i potencjału jednostki (np. specjalne kursy dla młodzieży czy dodatkowe zajęcia dla kobiet w ciąży). Dodatkowo niemiecki system on-line pomaga w szybkim znalezieniu odpowiednich firm i organizacji, które realizują oficjalny program rządowy.
- 6.** To co z punktu widzenia Polski byłoby inspirujące to próba włączenia do systemu przyznawania statusu uchodźcy statusu „rokującego”, który umożliwiłby włączenie do programu integracyjnego osób z dużym prawdopodobieństwem na pozostanie w kraju. Wymagałoby to stworzenia systemu określającego zasady przyznawania takiego statusu (np. podobne do Niemiec przygotowywanie list krajów, z których w poprzednich latach Polska przyjęła uchodźców). Ważne wydaje się również wsparcie dla pracodawców chcących zatrudnić cudzoziemców w procedurze lub uchodźców, a także ułatwienie samym cudzoziemcom podjęcie zatrudnienia w okresie oczekiwania na decyzję.
- 7.** Analizowane rozwiązania niemieckie i szwedzkie charakteryzują się znacznie większym poziomem spójności i kompleksowym podejściem do działań integracyjnych.

Wielogłos – integracja uchodźców w polskich gminach

Wykres 13. Porównawcze zestawienie wyników MIPEX dla Polski, Niemiec i Szwecji.

ŹRÓDŁO: MIPEX 2015, WWW.MIPEX.EU

Pełne opracowanie polityk integracji cudzoziemców z przyznaną ochroną międzynarodową znajduje się również na stronie wieloglos.emic.com.pl.

Rodzinne rewolucje

ŻANETA KOPCZYŃSKA

W ojczyźnie był głową rodziny. Pracował, utrzymywał i dbał o bezpieczeństwo swoich najbliższych. Nagle wszystko zostaje wywrócone do góry nogami – po przymusowym wyjeździe traci swój status, nie jest w stanie wypełnić swojej kulturowo przyjętej roli. To ogromny przełom w życiu całej rodziny.

Gdy w kraju wybucha rewolucja nie wiadomo, co robić dalej. Nie ma przecież gotowych scenariuszy w takich sytuacjach. Nie ma ich też, gdy dochodzi do niej w rodzinie. A wyjazd do nowego kraju i próbę odnalezienia się w zupełnie innych realiach słusznie można przecież nazwać prawdziwą rewolucją. W specyficznej, niezwykle trudnej, sytuacji są rodziny mieszane, które przed wojną i prześladowaniami uciekają do kraju pochodzenia żony. Doskonale wie o tym Lidia, która razem z mężem i dziećmi przyjechała do Polski z Syrii.

– Takie wyjazdy są zawsze mniej lub bardziej gwałtowne. I przede wszystkim przymusowe – tłumaczy. – Przyjechaliśmy do Polski, gdy sytuacja w Syrii robiła się już bardzo nieciekawa. Zakładaliśmy jednak, że będzie to pobyt krótkotrwały – widać to było doskonale po mojej walizce. Zabrałam tylko kilka ciepłych rzeczy, bo

przyjechaliśmy zimą. Wierzyliśmy, że po kilku miesiącach sytuacja się unormuje i będziemy mogli wrócić do domu. Stało się jednak inaczej. Nasze dotychczasowe życie szybko zmieniło się nie do poznania. Taka sytuacja zawsze przynosi ogromną zmianę w funkcjonowaniu całej rodziny.

Jak przyznaje Lidia w nowych okolicznościach szczególnie ciężko jest odnaleźć się mężom Polek. W kręgu kultury muzułmańskiej to na nich spoczywa odpowiedzialność utrzymania całej rodziny, zadbania o jej byt na odpowiednim poziomie, opieka i zapewnienia jej bezpieczeństwa.

– Czują się, jakby byli w klatce. Z każdej strony spotykają ograniczenia: prawne, językowe, materialne. Mówi się, że człowiek, jeśli chce, to może wszystko. Okazuje się, że może niewiele. Mimo prób i starań silniejsza okazuje się bezsilność. – mówi Lidia. – W nowych realiach to kobieta bierze na siebie główne obowiązki: idzie do pracy, zarabia na rodzinę. Nic przecież dziwnego – to jej kraj pochodzenia, zna więc płynnie język, nie wyróżnia się. Jest jej łatwiej. Mężczyzna nie może wypełnić swojej kulturowo przyjętej roli. To go boli i frustruje. Nasi mężowie umierają tu społecznie.

Do tej pory nie byli anonimowi. Wielu z nich miało wysoką pozycję zawodową i społeczną, którą budowali w swojej ojczyźnie przez lata. Mąż Lidii, Mouta, był szanowanym psychologiem, wykładowcą akademickim, ekspertem w kilkunastu organizacjach państwowych i pozarządowych. W Polsce przestało się to liczyć.

– Pojawiają się pytania. Kim jestem? Czy nadal mogę być sobą? Jak to zrobić? Może dojść to kryzysu tożsamościowego. Sytuacja takich osób jest niewyobrażalnie trudna – tłumaczy Lidia, która także jest psychologiem. Przyznaje, że Syryjczykom trudno jest przyjmować

pomoc. Nie lubią być zależni, zdani na czyjąś łaskę. Korzystanie z różnych form pomocy bywa uważane za niehonorowe – Syryjczyk może się wręcz czuć poniżony, gdy korzysta ze wsparcia. Dlatego zawsze stara się je odwzajemnić, a przecież nie zawsze może.

Sytuacji nie ułatwia podejście Polaków do obcokrajowców. – Uchodźców traktuje się jako nieradzących sobie, potrzebujących opieki i pomocy w każdej sytuacji. Niektórzy mówią głośno i wyraźnie: nam nikt nic nie dał, dlaczego oni dostają. Myślę sobie wtedy: na szczęście nikt ci nic też nie zabrał – mówi Lidia. – Wielu Polaków bazuje na stereotypach, to na nich opiera swoją wiedzę. Mało tak naprawdę wiemy o świecie i nie mamy chęci się o nim dowiedzieć. Zatrzymać się i z ciekawością przyjrzeć drugiemu człowiekowi. Wydaje mi się, że niektórzy boją się po prostu odmienności, czegoś nowego. A przecież nie ma czego - obcokrajowcy nic im nie zabiorą. Wręcz przeciwnie – dzięki takim kontaktom można wzmocnić swoją tożsamość, przyjrzeć się własnym korzeniom i wartościom. Powinniśmy szanować różnice, nie stosujemy naszych systemów wartości w ocenianiu czyjegoś zachowania. Starajmy się raczej poznać i zrozumieć drugiego człowieka.

Nie wszyscy mają ochotę i siły odnaleźć się w nowej sytuacji. Dlatego szukają innych rozwiązań. Mouta pracuje obecnie na uczelni w Omanie. Z żoną widują się dwa razy do roku. Małżeństwo zdecydowało, że taki układ będzie najlepszy – kolejna przeprowadzka i nauka dodatkowego języka byłaby niepotrzebnym stresem dla ich dzieci.

– Wszystkie znane mi syryjskie rodziny mają tak naprawdę wolę powrotu do kraju. Trzeba jedna poczekać na to, aż sytuacja w Syrii się uspokoi. I być świadomym, że nie stanie się tak w najbliższej przyszłości – to perspektywa 10, a nawet 20 lat. Do tego czasu musimy sobie jakoś radzić.